3 1761 04729400 4

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

RADHOST.

SBÍRKA SPISŮW DROBNÝCH

Z OBORU

ŘEČI A LITERATURY ČESKÉ, KRÁSOWĚDY, HISTORIE A POLITIKY.

WYDAL

FRANTIŠEK PALACKÝ.

DÍL TŘETÍ.

SPISY Z OBORU POLITIKY.

W PRAZE 1873.
NÁKLADEM B. TEMPSKÉHO.

DB
196
P35
díl 3

TISKEM JINDŘ. MERCY-HO W PRAZE.

RADHOST.

ČÁST ČTWRTÁ.

SPISY Z OBORU POLITIKY.

A) Spisy z let 1848 a 1849.

1.

Co jest konstituce?

Wýklad prostonárodní. *)

Konstituce (aneb po česku mluwě: *ústawa zemská*) jest takowé práwo a zřízení zemské, podlé kteréhož panownik aneb mocnář jakýkoli neustanowuje zákony zemské sám toliko s ministry a úředníky swými, ale powinen jest we wšech důležitějších wěcech, týkajících se wšeobecného práwa i pořádku w zemi, slyšeti nejprw žádost a wůli celého národu a šetřiti jí. Kratšími slowy může se říci, že kde panuje konstituce, tam moc zákonodárná spočíwá w rukau netoliko panowníka i úředníkůw jeho wýhradně, ale w rukau panowníka i národu společně.

Když tedy nejmilostiwější císař a král náš, Ferdinand V, prohlásiti se ráčil weřejně, že w zemi České a w říši Rakauské wůbec uwedena bude *konstituce*, tedy tomu tak se má rozuměti, že se odřekl dosawadního spůsobu swého, nařizowati w zemi a wynášeti zákony dle

*) Psán po prohlášení konstituce w Praze dne 17 března i tištěn poprwé w Pražských nowinách dne 19 března 1848.

wlastního toliko uznání a oblíbení svého, a že slíbil a zawázal se i budaucně před wynešením každého zákona ptáti se zástupcůw národních, dají-li také oni we jmenu národu své k tomu přiwolení.

Lid náš Český, bohu díky! již není tak sprostý a nerozumný, aby neuměl podlé wýkladu tohoto pochopiti a uwážiti sprawedliwě wšecku důležitost weliké proměny této. Nejlaskawější král a pán náš odřekl se jedné částky dosawadní plnomocnosti své, a to k dobrému wšech národůw jemu poddaných, postaupil a wrátil nám zase welmi wážná i důležitá práwa, kterých jsme my w Čechách a w Morawě od wíce než dwau set let zbaweni byli a nepožíwali wíce. Proto panuje weliká radost wšude we wlastech našich, a wšickni hodní Čechowé a Morawané wzdáwají za to nejwřelejší díky nejprwé pánu bohu, a potom králi a pánu swému, i těm ušlechtilým osobám, které jeho wůli k tomu naklonily.

Nabyli sme tedy arci nowých a welice důležitých práw: ale rozumějme si dobře, a wězme to hned s počátku, že řádných powinností swých proto nikoli zbaweni nejsme. Celý rozdíl jenom na tom se stanowuje, že dosawad měli sme práw málo a powinností mnoho, nyní pak přidáno jest nám práw, aby byla rowná wáha mezi práwy a powinnostmi našimi. Na této rowné wáze práw a powinností spolu zakládá se občanská *swoboda;* kdo chce jen práwo míti bez powinnosti, ten chce býti *despotau*, kdo má jen powinnosti beze wšeho práwa, jest *otrokem.*

We hrubém omylu bylby ten, kdoby se domníwal, ku př. že skrze konstituci přišlo nějaké tak říkaje milostiwé léto pro wšecky lenochy, hlupáky, marnotratce, odbojce a nepořádné lidi wůbec. Těm nikdy a nikde se dobře nepowede, poněwadž požehnání boží spočíwá jen na wěrné a rozumné přičinliwosti a pořádku. Daně i na-

potom se platiti budau, protože země naše a celá říše státi bez nich nemůže: ale rozdíl bude w tom, že budaucně dowí se národ, nač jich potřebí jest, a kam se dějí, že účty o nich weřejně skládati se budau, a stawowé naši čili zástupcowé národní na sněmu na to hleděti budau, aby zbytečného wydáwání nikde nebylo a lid aby daněmi obtěžowán nebyl nad míru a možnost swau. Roboty, kdekoli jich ještě stáwá, nemohau býti a nebudau zrušeny naprosto, poněwadž jsau to dluhy na gruntech selských původní, starodáwné a řádně sděděné, a tudíž částka jmění wrchnostenského, kteréhož jim odjímati právem nelze; žádati na wrchnostech, aby se zhola jen odřekli wšech robot, bylo by totéž, jako žádati na wšech wěřitelích, aby jim dlužníci jejich nic platiti powinni nebyli, aneb žádati na sedlácích, aby wýminky aneb jiné záwazky na jejich gruntech, s kterými je již laciněji kaupili, najednau pominuly; to by již nebylo právo sprawedliwé, právo lidí poctiwých a swobodomyslných. Ale konstituce tím prospěje lidu dosawad robotnému, že brzy weřejně o to jednáno bude, aby wyhledaly se spůsoby slušné a sprawedliwé, jimiž by w té wěci oběma stranám se wyhowělo a ulehčilo, aby wykupowání se z roboty co nejspíše možná wšude se wykonalo a staw selský powýšen byl na wyšší stupeň swobody, cestau před bohem i lidmi sprawedliwau; kdoby se ještě i potom zdráhal, pán neboli poddaný, bude k tomu právně přinucen.

Každý, kdo křiwdu činí neb trpí, a každý bezpráwce neb zločinec, bude budaucně sauzen a trestán jako posawad: ale saudowé budau se konati weřejně, aby každý přítomen býti a o sprawedlnosti saudcůw přeswědčiti se mohl. Wojsko i pod konstitucí wždy w lidu wybírati se bude: ale bude napotom wšem rowné právo, a bohatí i chudí mají bez rozdílu stejným právem rekrutowati se.

Úřadowé zemští a městští wšude jako před tím wládnauti a říditi budau: ale úředníky w městech a w obcích woliti sobě budau měšťané a občané sami, a důchodowé obecní zprawowáni a nakládáni budau wšude dle žádosti celé obce. Bezbožné, nešlechetné a nepořádné wěci wůbec páchati, aneb mluwiti, psáti a tiskem rozšiřowati, nebude nikomu dowoleno, zapomene-li kdo na čest swau tak, že ublíží bližnímu swému na cti, aneb že k něčemu zlému lid nawáděti bude, neujde proto trestu sprawedliwého: ale co řádného a hodného jest, to každý swobodně a bez ostýchawosti napotom národu celému we známost bude moci uwoditi, aniž pak potřebí bude čekati na powolení censurní a policejní.

Ještě jiných wěcí jest weliké množstwí, kterými lid náš skrze konstituci prospěchu hojně nabude, kteréžhž ale wšech we předběžném článku tomto wyčítati pro krátkost nemůžeme. Jen na jedno ještě obraťme pozor swůj, co se týče národnosti naší w Čechách a w Morawě: záleží to w tom, že Němec napotom nebude míti žádné přednosti před Čechem, že oba národowé budau sobě rowni, že we wšech školách jazyku českému jako německému řádně učiti se bude, úředníci nebudau wíce mluwiti a úřadowati řečí lidu nesrozumitelnau, že i dosawadní ta hatlanina kancelářská, která sice českau bywati má, které ale pro nemotornost její často ani úředník ani sedlák, ba tuším ani pánbůh sám porozuměti nemůže, w brzkém čase docela zmizí, postaupíc místo češtině národní.

2.

O užíwání swobody tisku.

A.

Náwrhy a usnešení českého spisowatelstwa, we schůzce dne 20 března 1848.

Nížepsaní spisowatelé čeští, uwažujíce, že uwedením *swobody tisku* we wlasti naší ukládá se na každého wěrného wlastence powinnost, užiti jí mužně a snažně k tomu cíli, aby národ náš wzdělal se skutečně, a stal se aučastným w auplné míře wšech wýhod z ní wyplýwajících;

nemajíce nyní ještě platného zákona o tisku, kterýž teprw ode wlády se očekáwá;

berauce sobě za základ we wěci této wšeobecné usnešení, které již we prwní schůzce literatůw českých i německých dne 18 března se stalo;

uznáwajíce při tom za dobré, upokojiti hned s počátku bázeň mnohých krajanůw našich, aby nadužíwaním snad práwa ještě nezwyklého ani lid náš do scestností, ani práwo samo do nebezpečí uwozowáno nebylo;

konečně za to majíce, že ačkoli zásady sprawedlnosti, loyalnosti a počestnosti rozumějí se samy sebau a předpokládají se u každého muže swobodomyslného, nikomu předce stydno býti nemůže, přihlásiti se k nim weřejně a dáti určité o nich pojištění:

oswědčujeme se weřejně, že při plném užíwání swobody tisku chceme wždy šetřiti prawidel následujících:

1) aby swornost mezi obywatelstwem českým i německým we wlasti naší, tyto dni šťastně se objewiwší, nebyla rušena, nýbrž udržela se pewně, a to na zásadě auplné rownosti, tak aby ani Němcowé před Čechy, ani Čechowé před Němci neměli přednosti žádné; protož horlení a domáhaní se strany české, aby této rownosti we wšem teprw skutečně aučastni se stali, nebude za rušení té swornosti powažowáno;

2) aby spojení koruny České s říší Rakauskau swazkem konstituční monarchie nebylo nikde a nikterak ani we spor, ani w pochybnost uwozowáno, nýbrž wšemožně hájeno;

3) aby spisowé bezbožní a rauhawí, čelící upřímo proti citům náboženským a proti dobrým mrawům, nezprznili nikdy literatury naší národní;

4) aby saukromý žiwot a jednání kteréhokoli obywatele nebyly přetřásány weřejně we smyslu pohoršiwém a na cti urážliwém, lečby spolu propadaly saudům zemským.

Mimo to, našlaliby se kde tiskárna, jenžby skutkem a wědomě dopauštěla se čeho proti kterémukoli z prawidel těchto, zawazujeme se dbáti o to, aby jí ode strany naší žádného wýdělku wíce se nedostáwalo; což nápodobně platiti má i o knihkupcích, kteřížby wědomě a z aumysla rozšiřowali spisy záwadné prawidlům těm, i obecnému tudíž dobrému wůbec. (Podpisy.)

B.

Usnešení spisowatelůw českých i německých we schůzce dne 21 března 1848.

Spisowatelé Pražští jak německého tak i českého jazyka, powýšeni jsauce w srdcích swých citem swobody, a sworností tyto dni mezi obywateli německými i českými wlasti naší na jewo wyšlau, uzawřeli we schůzce swé dne 21 března 1848 jednohlasně, prohlásiti weřejně, že chtějí wšemožně o to dbáti, aby šťastná tato shoda nebyla rušena, nýbrž pewně a stále zachowáwána, a to sice na základě auplné rownosti, tak aby ani Němci před Čechy, ani Čechowé před Němci neměli žádné přednosti. Pročež také horlení a domáhání se strany české, aby rownosti takowé we wšem teprw skutečně aučastnau se stala, nemá býti za rušení swornosti powažowáno.

Dále oswědčují se, že chtějí písmem i slowem co nejmocněji hájiti spojení koruny České s říší Rakauskau swazkem konstituční monarchie. (52 podpisůw.)

3.

O poměru Čech i Rakauska k říši Německé.

Psaní do Frankfurta dne 11 dubna 1848.

(K rukaum presidenta Soirona pro wýbor 50 osob.)

P. P.

Dopis dne 6 dubna l. t., kterýmžto ste mi, wysoce wážení pánowé! prokázali čest, že ste mne pozwali do Frankfurta, abych se aučastnil jednání Wašich, hlawně směřujících k tomu, aby co nejrychleji swolán byl německý parlament, — nyní práwě mne poštau došel. S radostným překwapením shledal sem w tom plné a platné swědectwí důwěry, kterau nejznamenitější mužowé říše Německé we smýšlení mé pokládati nepřestáwají: neboť powoláwajíce mne ke sněmu „německých wlastencůw“, propauštějí mne sami z obwiňowání, rowněž tak nesprawedliwého jakož opět i opět na mne uwalowaného, že bych se kdy ukázal býti nepřítelem Německého národu. S upřímným citem wděčnosti w tom uznáwaje wznešenau wlídnost i sprawedliwost wýtečného shromáždění tohoto, widím se proto tím wíce býti powinen, odpowědíti jemu s otewřenau důwěrau, přímo i bez ukrýwání.

Na pozwání Waše, pánowé! nemohu ani sám osobau swau přijíti, ani na místě swém odeslati jiného „bezpečného wlastence.“ Dowolte, abych Wám nyní co možné krátce přednesl swé toho důwody.

Účel Wašeho shromáždění jest, na místo dosawadního swazku knížat postawiti swazek Německého národu, národ

Německý uwésti we skutečnau jednotu, utužiti cit německé národnosti a tímto spůsobem rozmnožiti moc a sílu říše Německé. Jakkoli ctím toto snažení i pocit, na kterémžto se zakládá, a práwě proto, že je ctím, nemohu nikterak účastniti se w něm. Já nejsem Němec, aspoň se jím býti necítím, — a za pauhého potakače, nemajícího ani mínění ani wůle, nechtěli ste mne zajisté k sobě powolati; pročež musil bych we Frankfurtě buď city swé zapírati a se přetwařowati, anebo, kdyžby k tomu přišlo, hlasitě odporowati. K prwnímu jsem příliš upřímný a prostomluwný, ke druhému pak nejsem dosti drzý a bezohledný; nemohu totiž sobě toho připustiti k srdci, abych protiwnými zwuky rušil sauhlas a swornost, kterauž pokládám za utěšenau i žádaucí netoliko we swém wlastním domě, ale i u sauseda.

Jsem Čech rodu slowanského, i se wším tím nemnohým, co mám i co mohu, oddal sem se zcela i na wždy we službu swému národu. Tento národ malý sice jest, ale od jakžiwa zwláštní a sám o sobě stáwající; panowníci jeho účastnili se od wěkůw we swazku knížat německých, národ ale sebe sám nikdy k národu Německému nepočítal, aniž také od jiných po wšecka století kdy k němu byl počítán. Celé spojení země České nejprwé se swatau říší Německau, a potom s Německým spolkem, bylo od jakžiwa pauhé regale, o kterém český národ, čeští stawowé, sotwa kdy chtěli wěděti, aniž toho sobě wšímali. Wěc tuto skutečnau wědí wšickni němečtí znalci dějin tak dobře jako já; a chtěl-li by kdo ještě o tom pochybowati, nabízím se, že ji přiwedu swým časem k auplné a zřejmé jistotě. I kdyby se zauplna za prawdu přijalo, že koruna Ceská kdy byla s říší Německau we swazku lenním (čemuž ale publicisté čeští odjakžiwa odpírali), nemůže žádnému skutečnému znalci dějin přijíti na mysl, aby, co se dotýče

záležitostí wnitřních, pochybował o někdejší souverenitě a swézákonnosti wlády a země České. Celému světu jest powědomé, že císařowé Němečtí, co se této jich hodnosti dotýče, od jakživa s národem Českým ani dosti málo činiti neměli, že jim w Čechách ani nad Čechy nepříslušela moc ani zákonodární, ani saudní, ani exekutivní; že nikdy neměli práwa, wybírati ze země wojsko neb jaké regalie, že země Česká spolu se swými korunními zeměmi nepočítala se k žádnému z někdejších desíti krajůw německých, že příslušenstwí k říšskému saudu komornímu nikdy se na ni newztahowalo atd., že tudíž celé dosawadní spojení země České s říší Německau pokládáno i powažowáno býti musí, nikoli za swazek národu s národem, ale za swazek panownika s panownikem. Žádá-li ale kdo, aby nad tento dosawadní swazek mezi knížaty nyní spojil se národ Český sám s národem Německým, jest aspoň toto wždy požadawek nowý, nemající žádného historického základu práwního, jemuž já o swé osobě howěti oprávněna se necítím, pokud neobdržím k tomu wýslowného i platného mandátu.

Druhá příčina, která mi brání, porad Wašich býti aučasten, jest, že podlé wšeho toho, co posud o záměrech i úmyslech Wašich weřejně se prohlásilo, newyhnutelně směřowati chcete i budete k tomu, abyste nawždy zemdlili, ba nemožným učinili *Rakausko* co říši samostatnau, říši, jejížto zachowání, celost i upewnění jest a býti musí wěcí welikau i důležitau netoliko národu mého, ale celé Europy, ano lidskosti a wzdělanosti samé. Popřejte mně i také w tom krátkého a příwětiwého sluchu.

Wíte, pánowé, která mocnost drží weškeren weliký wýchod našeho dílu swěta; wíte, že tato mocnost, již nyní wzrostši u welikost ohromnau, sama ze sebe a w sobě každého desítiletí wětší měrau se sílí a zmáhá, nežli to

diti se může w zemich západních; že jsauc we středu swém nepřístupna skoro každému autoku, stala se již dáwno nebezpečnau swým sausedům; i ačkoli majíc také na půlnoci bránu otewřenau, že wždy přece, přirozeným wedena pudem, zwláště na jih rozšiřowati se hledí a hleděti bude; že každý krok, kteryžby na této cestě dále ještě učinila ku předu, hrozí během čím dále tím rychlejším zploditi a založiti *universální monarchii*, t. j. nepřehledné i newyslowitelné zlé, neštěstí bez míry a hranic, jehož bych já, Slowan tělem i duší, pro dobré lidské neméně těžce želel, byť i tato monarchie prohlašowala se za slowanskau. S tauž křiwdau, jako w Němcích za nepřítele Němcůw, jmenují a pokládají mne mnozí w Rusích za nepřítele Rusůw. Nikoliw, prawím to hlasitě i zjewně, nejsem nepřítel Rusůw; naopak, pozoruji s radostným aučastenstwím každý krok, jejž tento weliký národ we swých přirozených mezích ku předu činí po dráze wzdělanosti: wšak ale že při wší wřelé lásce k národu swému wždy ještě wýše cením dobré lidské i wědecké, nežli dobré národní, z té příčiny již pauhá možnost universální monarchie Ruské nemá žádného odhodlanějšího protiwníka i odpůrce, nežli mne; ne proto, žeby monarchie ta byla Ruská, ale žeby byla universální.

Wíte, že na jihowýchodní straně Europy, podél hranic říše Ruské, přebywají národowé mnozí, původem, jazykem, dějinami a mrawem znamenitě rozdílní, — Slowané, Rumuni, Maďaři a Němci, o Řecích, Turcích a Škipetařích ani nemluwíc, — z nichžto žádný sám o sobě není dosti mocen, aby přemocnému sausedu swému na wýchodě odporowati mohl s prospěchem po wše budaucí časy; totoť mohau jen tehdáž, když je swazek auzký a pewný bude spojowati wšecky w jedno. Prawá žiwotní žíla tohoto potřebného swazku národůw jest Dunaj; austřední jeho moc

resmi se od řeky této nikdy daleko uchylowati, má-li skutečně wůbec platna býti a zůstati. Zajisté, kdyby státu Rakauského nebylo již od dáwna, musili bychom w interessu Europy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříwe, aby se utwořil.

Proč ale widěli sme tento stát, jenž od přírody a historie powolán jest, býti záštitau a strážcem Europy před asiatskými živly wšelikého spůsobu, — proč widěli sme jej w kritickém okamžení bez pomoci a skoro bez rady před náwalem bauře nastáwající? — Proto že w nešťastném zaslepení již od dáwna sám nepoznáwal skutečného práwního i mrawního základu jsaucnosti swé a jej zapíral: základní totiž prawidlo, aby wšecky pod žezlem jeho sjednocené národnosti i wšecka wyznání wíry požíwaly wespolek auplné rownosti práwa i wážnosti. Práwo národůw jesti skutečné práwo přírody; žádný národ na zemi nemá práwa, žádati, aby k jeho prospěchu saused jeho sebe sám obětowal, žádný není powinen, pro dobré sauseda swého sebe sám zapříti neb obětowati. Příroda nezná žádných ani panujících ani služebných národůw. Má-li swazek, který spojuje wíce rozličných národůw w jeden politický celek, býti pewný a trwanliwý, nesmí žádný národ míti příčiny, obáwati se, že tímto spojením přijde o některý z nejdražších statkůw swých, naopak, každý musí míti jistau naději, že w austřední moci nalezne ochranu i záštitu před možnými přechwaty sausedůw přes čáru rownosti; potom se také každý přičiní, opatřiti austřední tuto moc silau takowau, aby dotčenau ochranu mohla s prospěchem wykonáwati. Jsemť přeswědčen, že ani ještě nyní w říši Rakauské není pozdě, aby základní toto prawidlo sprawedlnosti, tato *sacra ancora* we hrozícím utonutí lodí, prohlásilo se zjewně i upřímě, a prowedeno bylo spolu we wšem důrazně: wšak ale každé okamžení jesti

drahé, kýž se s tím pro bůh již ani hodinu déle neváhá! Metternich neklesl jen proto, že byl největší nepřítel swobody, ale také proto, že byl nejlitější, nejauhlawnější nepřítel weškeré národnosti Slowanské w Rakausích.

Pozwednu-li tedy zraku swého za hranice české, pudí mne přirozené i historické příčiny k tomu, abych neobracel jeho do Frankfurta, ale do Vídně, a tam abych hledal ono ústředí, ježto se k tomu hodí i powoláno jest, aby ujistilo i hájilo národu mého pokoj, swobodu a práwo. *Waše* snažení, pánowé! zdá mi se ale nyní směřowati k tomu, abyste toto ústředí, od jehožto moci a síly já ne samé jen země České spásu očekáwám, abyste je netoliko, jak sem prawil, záhubně zemdlili, ale i dokonce zničili. Anebo domníwáte-li se, že stát Rakauský i déle ještě bude trwati, když jemu zapowíte, aby we swých zemích dědičných neměl žádného swého, společné hlawě Frankfurtské nepodlehlého wojska? Domníwáte-li se, že císař Rakauský i potom ještě co souverain bude se moci udržeti, když naň uložíte powinnost, aby wšecky důležitější zákony přijímal od Wašeho sboru, a tímto spůsobem aby instituce Rakauského sněmu říšského, jakož i přirozené zemské ústawy spojených králowstwí staly se pauhým stínem bez podstaty a moci? A když potom Uhry, jdauce po swém pudu, od státu se odtrhnau, anebo, což bez mála jedno jest, když samy w sobě se zwláště sestředí, — budau-li tyto Uhry, kteréž o rownoprávnosti národní we swých hranicích ničehož nechtějı wěděti, budau-li se moci zachowati při swobodě a síle na časy budaucí? Jenom sprawedliwý jesti právě swobodným a silným. O dobrowolném ale spojení-se Slowanůw podunajských a Rumunůw, ano i Polákůw samých, se státem takowým, jehož prawidlo jest, že třeba nejprwé býti Maďarem, a potom teprwé člowěkem, není ani pomyšlení; tím méně pak o spojení-se wynu-

ceném. Pro spásu Europy, Wídeň nesmí klesnauti, by stala se městem provincialním! Jsau-li pak we Wídni samé lidé takowí, kteří za hlawní město žádají sobě míti Wáš Frankfurt, musíme nad nimi zwolati: Pane, odpusť jim, neb newědí, co chtějí!

Konečně ještě ze třetí příčiny zpěčowati se musím, porad Wašich býti účasten: pokládám totiž wšecky dosawadní projekty, říši Německé dáti nowé zřízení na základě wůle národní, u wykonáwání za nemožné a na dlauhé časy za nestálé, nechcete-li se odhodlati ku prawému lékařskému prostředku žiwota i smrti, — míním totiž prowolání Německé republiky, — byť ona byla jen formau přechodní. Wšecky předpisy, o něž se potud pokaušíno o rozdělení moci mezi polowládnými knížaty a plnowládným národem, přiwádějí mi na mysl theorie Phalansterůw, které taktéž opírají se o základní prawidlo, že ti, jichž se dotýče, budau se chowati jako cifry w počtech, a že žádné jiné platnosti wyhledáwati nebudau, nežli jakau jim theorie wykáže. Možné, že mínění mé není důwodné, že se mýlím we swém přeswědčení, — upřímně se wyznaje přeji sám, aby bylo tak, — ale toto přeswědčení mám já skutečně, i w žádném okamžení nesmím tohoto kompasu dáti z ruky, nechci-li w bauřích doby nynější utonauti bez pomoci. Co pak se dotýče zřízení republiky w říši Německé, wěc tato leží zauplna mimo okres kompetence mé, tak že o ní nechci ani swého mínění pronésti. Ode hranic říše Rakauské ale musím každau myšlenku o republice již napřed odhodlaně i důrazně zamítati. Pomyslete si říši Rakauskau rozdělenau na množství republik a republiček, — jaký to milý základ k universální Ruské monarchii!

Konečně pak, abych zawřel obšírné, awšak jen běžně prohozené slowo swé, musím přeswědčeni swé krátce w ten

smysl wyjewiti, že kdo žádá, aby Rakausy (a spolu s nimi i Čechy) připojily se národně k říši Německé, požaduje od nich samowraždu, což nemá nižádného morálního ani politického smyslu; naopak ale že žádost, aby se Německo připojilo k říši Rakauské, totiž aby k státu Rakauskému pod wýše dotčenými wýminkami přistaupilo, má mnohem důwodnější smysl. Pakli wšak ani toto není po národním pocitu a smýšlení německém, nezbýwá nic, než aby obě mocnosti, říše Rakauská i Německá, wedle sebe rownoprawně se ustrojily, swůj dosawadní swazek aby proměnily we wěčný spolek k obraně i ke wzdoře, a bude-li w tom jich obapolný zemský prospěch, aby třeba také zřídily mezi sebau jednotu celní. Ke wšem prostředkům, kteří samostatnosti, celosti i wywinowání se moci říše Rakauské, zwláště k wýchodu, nejsau nebezpečni, chci každého času rád podati pomocné ruky swé.

Přijměte, pánowé! wýjew upřímné úcty i oddanosti mé.

W Praze dne 11 dubna 1848.

4.

Manifest českého národního Výboru o žádaucím spojení zemí Morawské a Slezské s korunau Českau.

Dne 6 máje 1848.

Národní Wýbor w Praze, mající porady pod předsedáním presidenta wlády zemské, a tu úlohu, aby ku prowedení zásad konstitučních w Čechách na základě král. resoluce wydané dne 8 dubna b. r. na druhau Pražskau petici činil potřebné příprawy a chystal předběžné náwrhy, kterýchžto sněm konstitující, jenž co nejdříwe swolán býti má, potřebowati bude, — widí se pohnuta spůsobem tím, kterým nejnowěji otázka o sjednocení Čech s Morawau a Slezskem doma i w cizině pojímána byla, wyjewiti weřejně o ní swé mínění, jak následuje.

Když před několika nedělemi národ Český pozdwihl hlasu swého, aby u nejdobrotiwějšího a nejsprawedliwějšího mezi mocnáři dosáhl opětného uznání práw nikdy nezastaralých národnosti swé a přiměřených jim ústaw politických, spomenuw si w době rozhodné také na milé kmenowce swé w Morawě a Slezsku, pronesl u trůnu panowníka swého také prosbu o obnowení a utužení swazku wíce než tisíciletého mezi krajinami těmito.

Milerád byl by stejnau dobau hleděl také domluwiti a srozuměti se blíže s Morawany a Slezáky, proč a kterak spojení takowého si žádá, kdyby to pro kwapné tehdáž okolnosti a pro nedostatek spůsobných k tomu prostředkůw jen bylo možné bywalo.

Projewená wšak žádost tato Čechůw, míti také napotom společný s Morawany a Slezáky osud, a wstupujíc do nowé epochy žiwota národního neděliti se od nich, nýbrž bratrsky, jako za minulých časůw, opět aučastni býti wšech slastí a strastí společných, — žádost tato, díme, potkala se s osudem jak neočekáwaným tak nezaslauženým, že byla místy docela neprawě rozuměna i wykládána, co nárok, ba osobowání sobě bůh wí jaké supremacie. Welmi rychle našli se lidé, kteří se snažili buď z malicherné provincialní žarliwosti, buď pro swé jiné sympathie, aby každau jiskřičku podezření rozžehli w plamen horaucí; náružiwosti uměle wzbuzowané wzrostly až w demonstrace hrozící, a na místě nejednom stala se uzawření přenáhlená, kterých každý nepodjatý litowati musí pro čest obojích saukmenowcůw, jakož i pro pokoj, swornost a blaho obau zemí.

Nešťastné to nedorozumění! Když sme w Čechách ponejprw pozdwihli hlasu swého, abychom porazili systém nenáwiděný, nás i naše sausedy stejně tlačiwší, bylo hlasitě wysloweno heslo naše: „Swoboda i rowné práwo wšem!“ Jakž se mohl kdo domniwati, žebychom, odporujíce sami sobě, této nabyté swobody chtěli nadužiti k tomu, abychom dobyli přednosti nad našimi morawskými kmenowci, neb dokonce abychom sobě měli jaké panstwí nad nimi osobowati! Jakž mohlo w žádosti po bratrské lásce a jednotě spatřeno býti símě nenáwisti a nepřátelstwí!

Awšak k nemalé potěše, ano ku prawé radosti swé shledáwáme, že se neukázal celý národ Morawský a Slezský, nýbrž jen část jeho podjata tímto nedorozuměním, poněwadž se wždy množstwí hlasůw ze wšech krajin těch zemí bratrsky k nám ozýwá a mnoho rukau k uzawření wěčného přátelského spolku nám se podáwá. Jsmeť také přeswědčeni, že se počet jejich sám od sebe bude množiti a w kratším neb delším čase dosáhne přewahy, jak mile

na místo náružiwého pobaurení myslí nastaupí pokojné rozmýšlení a uwážení wšech přirozených poměrůw a prospěchůw obau zemí.

W prwním zápalu pobaurených myslí zjewila se w Morawě rozličná oswědčení, petice i uzawření proti přáním od nás pronešeným. Nemůžem a nechcem dáti se do prohlédání celého toho množstwí, nýbrž přestaneme na krátkém s našeho stanowiště oswětlení jednoho z nejdůležitějších mezi těmito spisy, petice od morawských p. p. Stawůw w Brně dne 14 dubna b. r. k Jeho c. kr. Milosti učiněné. Myslíme, že každý nepodjatý při záwěrce wedené z jednostranné historické indukce, že prý jest Morawa „země od Čech neodwislá, přináležící k celitému swazku Rakauského mocnářstwí“, pohřešowati bude potřebnau určitost a auplnost. Owšem není Morawa nikoli země od Čech odwislá, tedy snad neswobodná, bywši od jakživa powažowána i chowána co stejnořaděná, co stejně oprávněná část jednoho, w historii pod jmenem koruny České čestně známého celku. Tento celek, co takowý, přináleží k celitému swazku Rakauského mocnářstwí; žádná část nemůže o swé ujmě od něho se odděliti, ač jestli zachowati chce wěrnost, před celým swětem tak často zaslíbenau, bez poskwrny. Od wíce než tisíciletí stáli Morawané a Čechowé, jakožto audowé jedné rodiny, wěrně spolu we wšech proměnách osudůw; otewřemež jen písmo slawných dějin jejich, a tažme se, lze-li morawské bez českých, a naopak, jen pomysliti neb jim rozuměti? Nahodilyť se časem arci také nesnáze a domácí rozbroje: we kteréž rodině, we které domácnosti by jich pak časem nebýwalo? A zdaliž neustaupily pokaždé wraucnějšímu porownání a smíření? Zdaliž sworné jednání proti cizině kdy jimi bylo rušeno? Bylo-liby šlechetné, rozpomínati se jen na neblahý swár a ne raději na ušlechtilau swornost?

Schwalowati bychom toho žádným spůsobem nemohli, aby stawowé morawští zásadu, po wšecky wěky uznáwanau, ano i w obnoweném zřízení zemském ze dne 10 května 1628 stwrzenau, že jsau Morawa i Slezsko „wtělené země“ koruny České, nyní uwáděli we spor; jistě pamatují se ještě tak dobře jako i my na den 7 září 1836, když we jmenu země swé přítomni byli korunowání swého a našeho krále Ferdinanda V na hradě Pražském. Nikoli, opakujem to, Morawa není země od Čech odwislá, ale owšem ku koruně České náležející.

Než jestližeby některým z našich milých bratří na Morawě nebyla mila naše společná historie, chtěli-liby powažowati starodáwní positivné auwazky jednoty za zcela zrušené nejnowějšími událostmi: tož žádáme jich, aby ještě pomyslili na to, k jakým wýsledkům powede je tato zásada; bohdejž uwážili, oč wšecko tu jde, kdyžby žádné práwo historické nemělo býti uznáwáno. Protož popatřme zde, ne již na naši minulost, ale na naši obojstrannau budaucnost. Snad že nám příčiny politické s obau stran učiní to příjemným a žádaucím, co dějepis schwáliti a spůsobiti nepostačil.

Jedna z nejpřednějších úloh každé zdrawé politiky jest dozajista prawé poznání a uwážení těch ideí, sklonůw a směrůw, které podmiňují státní a národní žiwobytí nynějšího wěku a dáwají prawidlo k wywinutí budaucnosti. Co takowé spatřujeme za jedno *centralisací* čili saustředíwost weřejných mocí, čím dál tím wíce podporowanau pokroky mechaniky a ulehčenými prostředky kommunikací, jakož i wítěznau sílau obecného mínění; za druhé zásadu *národnosti*, která oné prwnější brzy napomáhá, brzy překáží, wždy k tomu jsauc určena, aby jí wykazowala jisté meze. Obě tyto zásady došly za našich dnůw wyšší aučinnosti než kdy předtím; duch boží wane zřejmě w obau, ale

nikdo neví, kde bude jich cíl a konec, a žádný národ newyhne se působení jejich. Italii a Německo widíme jimi právě nyní mocně podjaty a otřeseny; pro Rakausko staly se již otázkau životní, i nemůžemeť ani my daufati, žebychom zůstali od nich nedotčeni.

Kdokoli twrdí, že my w Čechách obmýšlíme odtrhnauti se od mocnářstwí Rakauského, ten buď není přítel prawdy anebo jest zaweden w blud. Nejsmeť k tomu ani dost newěrní ani dost nedomyslní; wíme zajisté dobře, že naše země, ležící u prostřed ewropejské pewniny, nemohlaby ani sama o sobě ani spolu s Morawau a Slezskem obstáti na délku co stát docela neodwislý. Osud náš je po třistaletém trwání nyní tím aužeji připnut k našemu starému císařskému domu, poněwadž křiwda, nám někdy od Ferdinanda II učiněná, dokonale naprawena jest od Ferdinanda V. Zajisté, prawíme to radostně a hlasitě, slawný dům Habsbursko-Lothrinský neměl nikde a nikdy wěrněji oddaného národu, nežli právě nyní nás, jmenowitě ode dnůw našeho politického noworození.

A wšak jakkoli celá naše země žádá býti neodwolatelně a nerozlučitelně připojena k našemu rodnému domu Rakauskému: přece z toho nikoli nenásleduje, žeby měla s ostatními zeměmi císařstwí docela splynauti, a w něm snad zajíti i pominauti: k tomu jest powahau a historií swau tuze obzwláštně, tuze samostatně uspůsobena. Politická centralisace nesmí nikde býti neobmezena, tím méně we welkém Rakausku, složeném z tak rozdílných částí; zásada národnosti klade jí newyhnutelné přirozené meze, nepomníc na rozdílnosti materialních interessůw s ní spojené. Či bylo-liby snad maudré, ano bylo-liby jen možné, sprawowati k. p. Čechy a Dalmatsko, Tyroly a Halič dle docela stejných zákonůw a prawidel? Je-li to jisté, aneb jen podobné, žeby jeden a týž centralní auřad, buď jeho jmeno

ministerium, kollegium nebo říšský sněm, na všecky tak rozdílné místní potřeby jednotliwých zemí obracel stejnau pozornost neb na ně bral stejný ohled? Není-li newyhnutelně potřebí, aby se tento úkol rozdělil, owšem pak ne rozkauskowal?

Ohlédneme-li se po přirozených základech státního a národního žiwota w Čechách a w Morawě, bude nám za těžké, nalezti w nich skutečné rozdílnosti; příroda i člowěk jsau tak dokonce stejní, že je jen jmena od sebe dělí. Naše poměry národnosti jsau w obau zemích ty samé: národ u wětším počtu mluwící jedno stejné nářečí slowanské, pomíchán žiwly německými skoro stejnau měrau; stupeň wzdělání na obau stranách sotwa rozdílný, žádné poměry společenské neb mrawy a zákony znamenitě od sebe se lišící, žádné různé materialní interessy, stejné poměry a potřeby orby, živností a obchodu, průmysl méně se potýkající než wzájemně se nahražující a doplňující. Školy a wyučování, jakož i celé spořádání wnitřní správy zemské musejí přiměřeně ke zwláštním poměrům národnosti, tedy w obau zemích dle stejného spůsobu býti zřízeny. Budau-li zase wšecky orgány správy saustředěny a zjednotwářeny we Wídni, jest se obáwati, že obzwláštní potřeby našeho národu zas tak jako předtím nebudau nacházeti potřebného uznání a ohledu, protože jen porozumění jim stojí wíc práce a sebe zapření, než se při wětším počtu auředníkůw obyčejně dostáwá. We spraweldliwém uwážení toho již nám dobrotiwý mocnář náš powoliti ráčil zřízení wlastních odpowědných centrálních auřadůw pro královstwí České w Praze s rozsáhlejším oborem činnosti. Spatřujeme w tom znamenitý prospěch pro opatření a pojištění interessůw netoliko naší wlasti, než i celého mocnářstwí, jehož jednota a moc již skutečně nemůže spočíwati na zjednotwáření celku, nýbrž na spra-

wedliwém ocenění a wzájemném porownání jednotliwých částí. Jednostranný směr k austřednosti musí i tu uznáwati w národnosti swau potřebnau protiwáhu. Co ale jest prospěch pro nás, nemůže při té auplné stejnosti duchownich i hmotných prospěchůw býti škodliwé pro Morawu. O zrušení neb pošinutí tamějších provincialních auřadůw není a nebyla při tom nikdy řeč, a nemohla býti, protože nám nepřišlo na mysl, abychom chtěli stenčowati provincialní neodwislost Morawy.

Naše žádosti projewené o spojení wšech českých korunních zemí směřují zejmena k tomu: 1) aby místo posawadních auřadůw dworských pro wnitřní politickau správu, kteréž napotom nesrownáwají se s wywinutím našeho konstitučního žiwobytí, odpowědné centrální auřady, nejw. kabinetním listem dne 8 dubna b. r. královstwí Českému s rozšířenějším oborem činnosti již powolené, dostaly se zároweň také Morawanům, a tak měly platnost pro wšecky korunní země České; a 2) aby konstituční wywinutí těchto zemí, jakož kořen swůj má w jediné, stejné národnosti, bylo také stejné, tedy aby sněmowé zemští, jakožto napotom nejdůležitější faktorowé zákonodárstwí wnitřního, jednali w plném srozumění. A jakžby tak činiti mohli lépe, než periodickým, buď w plném počtu, buď skrze obzwlášť wolené wýbory společným se scházením?

Jeho c. k. Milost nechtěla w odpowědi na druhau Pražskau peticí rozhodnauti otázku o užším spojení českých korunních zemí, nýbrž odkázala ji na další usrozumění se stran. Obecná spokojenost, s kterau i tato wýpowěď byla w Čechách přijata, jest tím wětší rukojemstwí, že národ náš daleký jest toho, aby chtěl užiwati nějakého mrawného nucení, doufaje žádaucího spojení také dojíti jen wzájemným usrozuměním a swobodným přeswědčením. Pokojné uwážení spojených s tím pro obě strany wýhod

konečně jistě rozhodne. Přejeme si, aby swobodný národ Morawský právě nezmatený wliwy cizími wzal před sebe toto uwážení, aby rozhodnul se swobodně a samostatně. Spojení naše nemohloby pro nás býti radostným, pro obě strany blahodějným, kdyby nemělo wzejíti a chováno býti láskau a důwěrau!

5.

Zpráwa podaná Národnímu Wýboru dne 12 máje 1848 o powolání mém do ministerstwa.

(Dle Hawlíčkowých Národních Nowin, č. 33 a 34.)

Cítím se zawázána, podati zprâwu o swém řízení we Wídni, tím wíce, že to snad bude moci přispěti k upokojení myslí. Wyložím to tak jednoduše, jak to, jsa zcela nepřiprawen, jen učiniti mohu. Dne 8 máje dal mi pan zemský president wědět, že jsem telegrafickau depeší powolán do Wídně. Hned sem se odhodlal k odjezdu, a dne 9 máje k poledni stihnul sem do Wídně. Prwní má cesta byla k ministernímu presidentowi, Pillersdorfowi, který mne jak obyčejně přiwětiwě přiwítal, a doručil mi bez okolkůw nejw. wlastnoruční billet na mne psaný w ten smysl, že Jeho Cís. Mst. přeslyšew radu swého ministerium, uzawřel powolati mne do ministerní rady za ministra wyučowání. Newěděl jsem hned, jak se mi dálo. Dalekoť bylo mé ctižádosti, mysliti kdy na takowé postawení. Prwní můj cit byl, že to nemožné, že k tomu jsem neschopným. Otewřeně sem se wyjádřil, že se w to uwázati nemohu. Ministr snažil se mne přemluwit. Odpustíte mně, že zamlčím, co se mne týká osobně. Prawil mi, že ministerium při náwrhu wycházelo hlawně z toho hlediště, aby byl do ministerium powolán muž z národu Českého, který by w sobě spojowal důwěru panownika i národu, aby tak oswědčila wláda, že uznáwá důležitost Čechůw, a jak prawil wýslownĕ, Slowanůw wůbec. Mnoho se jednalo, ministr přímlauwal mi welmi, že sem se konečně odhodlal wyprositi si čas na rozmyšlenau až do druhého dne,

k čemuž mi také, rozumí se, přiwolil. Mluwil sem s málo přátely, doléhali na mne, abych přijal podáwaný auřad; jen někteří powídali, že se musím, přijaw jej, připrawit na několik kočičin. Toho bych se byl nebál. Ale bral sem swědomí své na radu. Uwěříte mi, že sem tu noc ztráwil beze spaní. Umínil sem, podati ministerstwu nějaké politické wyznání, bude-li jim whodné, a postawiti jako wýminky mého přístupu. Mělť sem za swau powinnost, slaužiti wládě, kdeby žádala pomoci mé, byťbych i žiwot nasaditi měl, nikdy ale se zapřením toho, co uznáwám za prawé. To mne přimělo, abych podal své *promemoria* ministerstwu. Mohu wám je sdělit, nedopauštěje se tím žádné nešetrnosti. Řekl sem o tom na konci našeho jednání Pillersdorfowi, a on uznal sám za dobré, aby se to wše na weřejnost dalo. Když sem to psal, nemyslil sem owšem na weřejnost, byly to spíše wýlewy srdce k ministerstwu.

„*Promemoria.*“

Nebažím po jiné cti, leč po té, abych byl a slul mužem poctiwým. Poctiwost žádá především otewřenost a netajiwost, auplnau srownalost w řečích i skutcích; musíme mít napřed pewné přeswědčení, a pak jednati podlé něho.

Mám-li býti ministrem, musím přede wším míti zření k tomu, je-li mé nezwratné přeswědčení, mé politické wyznání přiměřeno auřadu, we který se mám uwázati. Já jsem rozhodně liberalní, t. j. naléhám na to, aby u weškerém žiwotě národním byla swoboda nejwyšším zákonem, prawidlem; chci wšak swobodu tuto w té míře, aby silnau wládu nejen newylučowala, nýbrž spíše pewně založiti a utužiti pomáhala. Stará zásada poručníkowání nesnáší se s přirozeným wýwojem národního žiwota tak, jako zachowání dědičných privilegií a nadprawí jedné třídy

národu nade druhau. Doléhám na zrušení wšech zbytkůw feudalismu; mají-li býti prawá práwa ubezpečena i chráněna, nesmějí se uwáděti nadprávími w pochybnost; nebo tato jsau wýminky od práwa, tedy patrná bezprávi.

Čeho žádám jednotliwcům a třídám národu, toho přeji také národnostem a zwláštním jimi utwořeným gruppám zemí. Rád bych jim powolil w zásadě tolik samospráwy, kolik se koliw snášeti může s bezpečným trwáním mohútné dědičné monarchie, s wládau wymáhající uctiwost doma i za hranicí. Mám za to, že musíme wedle jednotné říšské austawy připustit a wolně nechat se rozwíjeti wíce od sebe se značně lišících austaw provinciálních; tak že se tím obecná austawa wšech zemí císařské říše státi musí zwláštním a osobním dílem sui generis, které nemá příkladu w dějinách. Úloha jest owšem nejwýš nesnadná i důležitá, myslím ale, že ku prowedení nikoli nemožná.

Mám-li býti w ministerium s prospěchem, musím se swé strany přinésti dwě wlastnosti jakožto wýminky, schopnost a dobrau wůli; druhých dwau musím požadowati od jiných, důwěru a moc nebo možnost ku prowedení toho, co bych uznal za dobré.

O swé schopnosti nebo neschopnosti pomlčím.

Co se tkne mé dobré wůle, o té mohu dáti nejnezáwadnější jistoty. Interessy našeho přirozeného císařského domu a Českého národu od 15 března b. r. již se nerozcházejí, nýbrž jsau nejaužeji spojeny, ba téměř identické. Swobodné Čechy nejsau možné bez mocného a silného Rakauska, a naopak; a chceme-li aučel, musíme také chtíti prostředky k němu, nehádajíce se o ně malicherně w podrobnu. Mně nebude zde žádná osobní obět těžká, pokud se jen nějak snáší s poctiwostí we swrchu naznačeném smyslu.

Hůře je s důwěrau, které bych jako ministr požíwati

musel. Wěc tato se stala událostmi a smýšleními nejnowějšího času w skutku tak powážliwau, že wěru myslím, že záleží wládě samé na tom, abych nebyl powolán do ministerium, aspoň w tomto okamženi. Powolání mé bylo by nyní, daleko nad wlastní swůj wýznam, doma i za hranicemi bráno za oswědčeni wlády pro Slavismus. To se mi zdá při posawadním owšem nejasném poměru monarchie k otázkám nyní we Frankfurtě přetřásaným zcela newhodné, ač jestli se zároweň neodhodláte rozhodnauti otázky ty určitým a wšechnu nejistotu nawždy zapuzujícim oswědčením, a ustanowiti se na chowání přiměřeném oswědčení takowému. Nedá-li se toto poslední dowesti pro nynějšek, pak musím za tauto příčinau, a jediné za tauto příčinau, přednesti určitau žádost, aby se upustilo od mého powolání do ministerstwa.

We Widni, dne 10 kwětna.

O poslední tento punkt se to rozešlo. Pillersdorf se mne otázal, mám-li oprawdu takowé oswědčení za možné. Odpowěděl sem, že přijde jen na odwahu. Nastalo pak dlauhé jednání, které sice opakowati nemohu, které wšak wedlo k wyjádření, že celé ministerium we wěci samé se mnau se srownáwá, jenom o wčasnosti že saudí jinak. Možná žeby takowé kwapné wystaupení zawedlo wěci ještě u wětší zmatek, myslím ale že se wěc na přirozené cestě pokojně rozhodne, a sice jak my si to přejeme. Já sem se auplně přeswědčil, že zásady w Čechách a jmenowitě u N. Wýboru zastaupené mají již nyní u wšech rozwážliwých mužů w Rakausku přewahu, tak že wítězstwí jejich již není pochybné.

Nebezpečenstwí jest owšem při obau alternativách. Wláda je w tísni. Nesnáze pro ni, přikloní-li se k našim aumyslům, nesnáze, zůstane-li na cestě nastaupené. Weliká wětšina wídeňských poslanců bude jednati we Frankfurtě tak, aby sou-

verenita i celitost Rakauska zůstala neztenčena. Wznáším srdečnau prosbu na wšechny Čechy, kteří jsau tak laskawi, že kladau na má slowa nějakau wáhu. Wítězství naše není wíce pochybné, ač jestli je sami neučiníme pochybným. Naše wítězství jest moralní, jestli je swau winau nepustíme, neujde nám. Přikročíme-li k násilí, pak nejsme lepší nad své protiwníky, pak je nebezpečenství! — Prosím, aby wšichni wlastenci wším swým wliwem pracowali k tomu, abychom přestali na pokojném sjednáwání, a abychom se warowali wšech násilných prostředkůw, leč by přišlo k nejhoršímu. Na tom záwisí wíce, nežli mohu wypowědíti, proto že mi slow není pohotowu. W tom mne také jiní potwrdili. Nemyslím, abychom položili ruce do klína. Si vis pacem, para bellum. Musíme býti hotowi, abychom, kdyby toho třeba bylo, násilí zahnal násilím. To wšak se může stát zcela pokojně.

Staw wěcí we Wídni není tuze potěšitelným. Počet w našem smyslu dobře smýšlejících se množí den ke dni. Ale jak mile lidé, jako dr. Schilling, to pozorují, exaltují se wíce a wíce, a z toho jde wždy větší terrorismus. Pakli ale my terrorismu terrorismem se opřeme, přijdem o své morální wítězství.

6.

Reč mluwená při zahájení Slowanského Sjezdu dne 2 čerwna 1848.

Čeho naši otcowé nikdy nenadáli se, co za mládí sotwa jako krásný sen tanulo na srdci našem, co před nedáwnau ještě chwíli ani za wřelau tužbu wyjewowati sme si netraufali, — to den dnešní oblaženým očím našim stawí již co skutek žiwaucí. Slowané bratří ze wšech široko daleko rozlehlých wlastí swých sešli se u walném počtu k nám do staroslawné Prahy, aby tu přihlásili se k weliké rodině swé, a podali sobě ruce k wěčnému spolku lásky a bratrstwí. Powolán jsa wůlí jejich, wůlí Waší, pánowé moji! za starostu welebného shromáždění tohoto, ze hlubokosti wřelého srdce neméně nežli z powinnosti auřadu swého wítám Wás wšecky, jenžto z blízka neb z daleka sešli ste se do přátelského sboru tohoto: Wás bratří jihoslowanští, statní Illyrowé, Chorwaté a Slawonci, Wás wyslanci hrdinného a zbožného národu Srbského, Wás, jenž přišli ste s obau stran Tater nebetyčných, společné to kolébky národu našeho, Slowáci, Rusíni a Poláci udatenstwím i nehodami rownè proslulí, i Wás bratří od Morawy, a Wás, kteří se wšech končin krásné wlasti naší České sem ste si pospíšili. Jest to cit swobody, cit bratrské lásky a swornosti, jenžto spojuje nás na místě tomto. Swoboda, kterau nyní se žičíme, není host nowý a nebýwalý mezi námi, není štěp přinešený

k nám z ciziny: jest to strom samorostlý na domácí půdě naší, jest to původní a prworodinné dědictwí dáwných otcůw našich. Prawěcí Slowané bywše před zákonem wšichni sobě rowni, a nebažiwše nikdy po panowání nad jinými národy, rozuměli tomuto dědictwí od jakžiwa mnohem lépe, nežli mnozí za našeho wěku chwálení kmenowé sausedůw našich, jenž i podnes tuším ještě swobody bez panstwí chápati a pojímati neumějí. Nuže, učtež se napotom od nás, kterak rownoprávnosti národůw rozuměti a šetřiti se má. Taf jest hlawní úloha sjezdu našeho, abychom upamatowali pobaufený za dnůw těchto swět na prostičkau ale wěkowěkau prawdu: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň“, — božský to pramen wšeho práwa i wší sprawedliwosti. Weliký národ, jakowýž jest náš, nebylby nikdy lišil se původní swé wolnosti, kdyby w sobě sám byl se neroztrhnul, nerozptýlil, neodcizil se jeden druhému, nechodil každý po směru zwláštní a různé politiky: ale bylof toho tuším potřebí, abychom poučeni zkušeností mnohowěkau ale trpkau, porozuměli konečně a důkladně tomu, čeho nám jediné zapotřebí jest. Že sme nyní opět dosáhli starého dědictwí swého, že jsme opět a zůstaneme nawždy swobodni, za to děkowati máme především probuz ní swému a upamatowání se w tom, co nám jediné spásu nésti může; za to děkowati máme i dobrotiwému panowníku, císaři a králi Ferdinandowi, jenž ochotně uznal a k srdci swému přiwinul práwa i potřeby naše; za to děkowati máme citu wřelému, jenž wšechny žily we shromáždění našem probíhá: citu bratrské lásky a swornosti! Slowan jest a bude nepřemožitelným, pokudkoli hesło spojené swobody a swornosti ozýwati se bude w srdci jeho. Heslem takowým zakládá se w žiwotě národu našeho wěk nowý a skwělý: blaženi jsme my, kteří ke slawnosti zrození jeho zde spojili sme se. Já pak, znaje dáwní

nehody a strasti jeho, a prohlédaje okem jasným do veliké budaucnosti národu mně celau duší milowaného, wolám w nadšení, zároweň muži w evangelium: „Nyní propauštíš sluhu swého, Pane; neboť jsau widěly oči mé spasení, kteréž si připrawil nám před obličejem wšeho světa; světlo k zjewení národům a sláwu kmene Slowanského!“

Pánowé! mocí auřadu od Wás mně swěřeného prohlašuji a prowoláwám Sjezd Slowanský zde za otewřený a počatý; i zahajuji práwo i powinnost jeho, aby jednalo se w něm o dobro wlasti a národu duchem swobody, duchem swornosti a míru, we jmenu staroslawné Prahy naší, jenž nás w lůně swém chowá, we jmenu národa Českého, jenž srdečným aučastenstwím k jednání našemu prohlédá, we jmenu welikého kmene Slowanského, jenž od porad našich očekáwá posilu k odwěkému swému noworození!

Takž nám bůh pomáhej!

7.

Manifest prwního Sjezdu Slowanského w Praze roku 1848 (necelý). *)

Sjezd Slowanský w Praze jest příběh nowý jak w Europě, tak i mezi Slowany samými. Ponejprw, co nás jmenuje dějepis, sjeli sme se rozptýlení audowé welikého kmene národůw w hojném počtu z rozlehlých krajin, abychom poznajíc se mezi sebau zase co bratří, wzali pokojně w poradu společné swé záležitosti. I dorozuměli sme sobě netoliko krásným swým od osmdesáti millionůw mluweným jazykem, ale i sauzwučným tlukotem srdcí swých, i stejností dušewních swých prospěchůw. Prawda i přímost, kteréž wedly weškera naše jednání, ustanowily nás na tom, abychom také wyřkli před bohem i před swětem, co sme chtěli a jakými zásadami sme we swém jednání se řídili.

Národowé Romanští a Germanští, druhdy slawní w Europě co mocní podmanitelé, pojistili od tisíciletí silau meče netoliko státní swau neodwislost, ale uměli také wyhowěti wšelijak swé panowačnosti. Státní umění jejich, zakládajíc se hlawně na prawu větší síly, osobowalo swobodu toliko wyšším stawům, wládlo prostředkem privilegií, lidu pak neukládalo než samé powinnosti; teprw za nejnowější doby podařilo se moci weřejného mínění, ozýwající se co dech

*) Uwodím jen to, co wyšlo z mého úmyslu i péra, necítě se býti oprawněn osobowati sobě, co nebylo mau wlastní myšlenkau.

boží náhle po wšech krajinách, zrušiti u nich wšecka pauta feudalismu a nawrátiti jednotliwcům zase nepromlčitelná práwa člowěka i lidskosti. Tomu naproti u Slowanůw, u kterýchž swoboda od jakžiwa milowána byla tím wraucněji, čím méně jewilo se chtiwosti po panowání a podmaňowání, u kterýchž tauha po neodwislosti wždy překážela utwoření jakékoli wyšší austřední moci, upadal během wěkůw kmen po kmenu w odwislost; politikau, která před očima swěta dáwno již jak sluší jest odsauzena, zbawen jest posléze i hrdinský národ Polanůw, našich ušlechtilých bratří, swé státní bytosti; celý weliký swět Slowanský zdálo se, že octnul se na wždy w porobě, jejížto pak ochotní slauhowé neopomíjeli upírati jemu až i schopnost ke swobodě. Než i toto pošetilé domnění mizí konečně před slowem božím, mluwícím ohlasně k srdci každému w ohromných přewratech doby této; duch dosáhl konečného wítězstwí; kauzlo staré kletby zrušeno jest; stawba tisíciletá, kteraužto stawěla i hájila síla surowá we spolku se lstí a potměšilostí, boří se před očima našima w sutiny; čerstwý duch žiwota, wanaucí po šírých niwách, twoří nowé swěty; slowo swobodné, skutek swobodný staly se konečně prawdau. Tu powztýčiw i dlauho utištěný Slowan opět hlawy swé, plaší násilí od sebe a hlásí se s mocným důrazem o staré swé dědictwí, o swobodu. Silný počtem, ještě silnější wůlí swau a nowě nabytau bratrskau jednomyslností, zůstáwá nicméně wěren swé přirozené powaze i zásadám otcůw swých: nežádá panowání ani wýboje, ale žádá swobodu, jak pro sebe tak i pro každého; žádá, aby ona wšeobecně bez wýminky uznána byla co nejswětější práwo člowěka. Protož my Slowané zawrhujeme a w oškliwosti máme každé panství pauhé síly, stawící se zákonům w bok; zawrhujeme wšecka privilegia i nadpráwí, jakož i wšecky politické rozdíly stawůw; žádáme bez wýminky rownost před zá-

konem i stejnau míru práw a powinností pro každého; kdežkoli mezi milliony i jeden parobek se rodí, tamť neznají prawé swobody ještě. Ano, *swoboda*, *rownost* a *bratrstwí* všech we státu žijících jest, jako před tisíciletím, tak i dnes zase heslem naším.

A wšak my netoliko pro jednotliwé osoby we státu pozdwihujeme hlasůw swých a předkládáme žádosti své. Neméně swatý, nežli člowěk we swém přirozeném prawu, jest nám i *národ*, s auhrnkem dušewních swých potřeb a prospěchůw. Byť i dějepis přiřknul dokonalejší lidské wywinutí některým národům před jinými, wždy předce ukazuje, že schopnost k wywinowání se těchto jiných národů nikoli není obmezena. Příroda neznajíc ani ušlechtilých ani neušlechtilých národůw sama w sobě, nepowolala nižádného z nich ku panowání nad druhými, ani určila kterého k tomu, aby slaužiti měl druhému za prostředek k jeho zwláštním aučelům; stejné prawo wšech k nejušlechtilejší lidskosti jest zákon boží, jehožto žádný z nich bez trestu přestaupiti nesmí. Pohříchu wšak zdá se, že zákon takowý za našich dnůw není ještě ani u nejwzdělanějších národůw uznán a zachowán dle slušnosti; čeho naproti jednotliwým osobám již dobrowolně se odřekli, wrchnosti totiž a poručnictwí, to ještě wždy osobují sobě naproti jednotliwým národům; osobují sobě panstwí we jmenu swobody, neumějíce tuším rozeznáwati jich od sebe. Takto zdráhá se swobodný Britan uznati Ira za auplně sobě rownorodého, tak wyhrožuje Němec mnohému kmenu slowanskému násilím, nebude-li chtíti pomoci ke stawbě politické welikosti Německa, tak neostýchá se Maďar, osobowati sobě samojedinému prawo národnosti w Uhřích. My Slowané tupíme naprosto wšecky takowéto pretense, i zamítáme je tím důrazněji, čím neprawěji rauchem swobody se zastírají. A wšak wěrni jsauce přirozené powaze své, a žádosti

pomsty za minulé křiwdy k sobě nepřipauštějíce, podáwáme bratrskau ruku wšem sausedním národům, kteří hotowi jsau zároweň nám uznáwati a skutečně hájiti auplnau rownoprávnost wšech národností, bez ohledu politické moci a welikosti jejich. —

Zakládajíce se na přeswědčení tom, že mohutný praud nynější doby požaduje nowé politické útwory, a že stát musí, ne-li w nowých mezích, alespoň na nowých základech nowě stawěti se: učinili sme náwrh císaři Rakauskému, pod jehožto wládau konstituční u větším počtu žijeme, aby stát jeho císařský proměnil se we spolek národůw rownoprávných, jímžby prohlédalo se k rozdílným těchto potřebám neméně nežli k jednotě mocnářství. Spatřujeme w takowémto spolku spásu netoliko nás samých, alebrž i swobody, oswěty a lidskosti wůbec, a důwěřujeme se w ochotné přispění wzdělané Europy k uskutečnění jeho. Na každý příběh jsme odhodláni, získati národnosti swé w Rakausích wšemi nám přístupnými prostředky plné uznání téhož práwa we státu, kteréhož národ Německý a Maďarský již požiwají, spoléhajíce se při tom na mocnau podporu, která pro dobré práwo w každém oprawdu swobodném srdci wřele se prýštíwá ꝛc. —

8.

Interpellace přednešená w sezení Kroměřížského sněmu dne 23 února 1849, o wolbách do Frankfurta.

Dne 15 března 1848 wstaupilo císařstwí Rakauské do řady swobodných státůw konstitučních, ježto onoho dne J. Mst. císař Ferdinand národům Rakauským pojistil „konstituci wlasti“, šetříc zwláštních ústaw provinciálních, a obecnému tomuto pojištění dal wýraz určitý dne 8 dubna téhož roku nejprwé pro králowstwí České, pak ale w patentu ze dne 25 dubna pro větší část weškerého státu a jmenowitě pro wšechny země w tomto sněmu nyní zastaupené. Tím již propuštěno bylo národům zemí těchto nepochybné práwo, aby o budaucích swých osudech a o sjednání se se swým panownikem sami rozhodowali, a aby od té doby neposlauchali jiného zákona, leč ku kterému dali na cestě ústawní dobrowolné své swolení. Dalšími patenty ze dne 16 máje, pak 1, 3, 6 čerwna 1848 bylo ustanowení ústawy pospolité naší wlasti zcela ponecháno zástupcům jejím, a w aučelu tom prohlášen prwní říšský sněm Rakauský za ústawodárný, aby dílo od J. Msti „w základech započaté, maudrým a důrazným spolupůsobením poslanců této říše stalo se skutkem wyhowujícím prospěchům jejím“, aniž při tom „kladeny měly býti meze přewahujícímu mínění lidu Rakauského“. Ústawodárný tento sněm powolán byl dne 6 čerwna 1848 do Wídně, a následkem politowání hodných událostí říjnowých dále

sem do Kroměříže. Tento a jedině tento sněm říšský představuje tedy „zákonně wyslowenau wůli weškerenstwa národůw Rakauských“, s kterýmižto Jeho Cis. Milost prohlásil, že za jedno kráčeti pewně odhodlán jest. Že mezi tím s jiné strany wypsány byly wolby do parlamentu Frankfurtského, nemohlo, (jakkoliw se tomu pro nejasnost aučelu, proč by jinde lid měl býti zastupowán, diwiti bylo), patrně přece nic měniti w dobře opatřených práwních poměrech, jakož i w kompetenci rokujícího zde sněmu říšského. Hluboce o tomto jsauce přeswědčeni, připisowali sme my, já totiž tak jako účastníci mého politického mínění a spolukmenowci, wěc tuto tehdejším zmatkům, a opominuli sme až doposud zúmyslně, přiwáděti ji k řeči we wysokém tomto shromáždění, nechtíce rozmnožowati nazbyt mnohonásobné nesnáze wlády; opominuli sme toho tím wíce, když i nynější odpowědní rádcowé koruny, uwazujíce se w auřad swůj, w prwní řeči swé k ústawodárnému sněmu wydali pochwalně přijaté oswědčení, že „chtějí upřímně konstituční monarchii, jejížto podstatu a jisté trwání uznáwají we společném wykonáwání moci zákonodárné skrze mocnáře a sbor zástupcůw Rakauských“. Zosnowání nowého swazku, jenž sjednotí wšechny země a kmeny mocnářství u weliké těleso státní, ústawy, kteráž by spojowati měla rozličné kmeny při auplné rownosti, to že má býti weliké dílo, „kterézto na wládu we srozumění s národy náleží“. Proto prý teprw pak, až by omlazené Rakausko a omlazené Německo došly nowých forem, bude možné určiti jejich wzájemné poměry mezinárodní. J. Mst. panující císař František Josef I, wstupuje na trůn, opakowal a potwrdil přípowědi tyto, jmenowitě co se týká celitosti mocnářství a rownoprávnosti wšech národůw. Awšak nyní, když si parlament Frankfurtský čím déle tím zjewněji a důrazněji osobuje práwo

ustanowowati také o ústawě Rakauska, když diplomatičtí jednatelé wlády Rakauské za hranicemi hlasitě zwěstují, že wláda tato změnila swé náhledy w té wěci, když tatáž wláda wypisuje wolby do Frankfurta také w zemích těch, kde se wůle národůw wyslowila proti nim, když tatáž wláda w prohlášení swém dáwá naději, že uzawření Frankfurtská sama o swé ujmě, bez odkázání jich na říšský sněm Rakauský, přijímati chce, a w tom opět začíná dělat rozdíl mezi zeměmi německými a neněmeckými, a když otázka tato již i s jiné strany wysokého tohoto shromáždění byla zde k řeči přiwedena, nemohu opominauti, we srozumění a podlé přání swých politických přátel, uchopiti se slowa w záležitosti té, odpory tak křiklawými pořád hlaub se zaplétající, netoliko k wůli swým kommittentům a zwláštní swé wlasti, nýbrž k wůli celému Německu i celému Rakausku, a žádati o wyjasnění některých hlawních punktůw tohoto wyjednáwaní od slawného ministerstwa.

Nejasná od jakžiwa otázka, kterak by se Rakausko auzce připojiti mělo k Německu, nestala se často jmenowanau notau kabinetu Rakauského ze dne 4 února o nic jasnější, ba naopak stala se ještě spletenější. Tolik jediné z ní wyswítati se zdá, že Rakausko chce mocí Německau býti a zároweň nebýti. Jest mi žel odporu tohoto a té dwojice tím wíce, čím wětší jsau nebezpečenstwí, která z ní wzniknauti musejí nejen pro Rakausko, nýbrž i také pro Německo. Spojení státní a splynutí Rakauska s Německem newedlo by, za to mám, k ničemu menšímu, než ke mrawnímu porušení a zničení obau státůw, poněwadž by pak každý z nich ustanowen byl k tomu, aby podkopáwal politické základy druhého.

Idea, na kteréž Rakauský stát budaucně jedině pewně spočíwati a prospíwati může, jest auplná rownost a rownoprawnost wšech národůw, pod žezlem císaře jeho po celá

století spojených. Výhradná supremacie anebo nadvláda zvláštního některého kmene muselaby při delším trvání nevyhnutelně vytrhnauti stát z jeho veřejí. Tomu naproti zakládá se jednotný stát Německý výslovně na německé národnosti, kteraužto jedinau chrániti, jednotiti, síliti a k veliké moci vně i vnitř povznesti povolán jest. Přijde-li sjednocení, bude s jedné strany usilování Němcův ochromeno vnucenau protiváhau 30 millionův Neněmcův; s druhé strany stalo by se dogma národní rovnoprávnosti v Rakausku jalovau frasí. Němec se ovšem může cítiti domácím v Rakausku, ale Slovan a Maďar se nemůže cítiti domácím v Německu; neboť onen stojí tu ve spolku rovnoprávných bratří, svoboden, a třebas ne v popředí stawen, vždy přece od osudu mnohonásobnými výhodami nadán; tito pak sotwa by se ubrániti mohli vědomí, že we veliké rodině státní pokládají se za pastorky.

Vím sice, že Rakausko chrániti má vážný svůj vliw v Německu, aniž jej lehkomyslně obětowati: awšak časowé vliwu zewnitřním nucením způsobeného bohdá již nawždy zanikli, a politický jakož i mrawní vliw Rakauska na Německo bude we spojení pauze národowém tím větší a jistější, čím méně vláda naše snahám Němcům o nowé sebe zřízení bude na záwadu. Takéť koruna Rakauská sama o sobě tak jest jasná i skwělá, že jí není báti se nebo záwiděti lesku jakékoli jiné koruny na zemi. Kdyby se ostatně naše vláda ustanowila na tom, že by chtěla auplně howěti přání několika Němcův Rakauských, by se stali aučastnými politické nowé stawby spolukmenowcův swých vně hranic Rakauských, tut se nedá pochopiti, kterak by Italským našim krajanům mohla zbraňowati, aby neobesílali „costituente italica“, i jaké práwo by měla, zatracowati odwážné snahy o obnowení Polsky, a překážeti nějakému snad budaucímu wšeslowanskému sjezdu?

Awšak nechci se pauštěti do rozebíraní nekonečné té otázky, aniž chci nyní wykládati poměr koruny České k někdejší říši Německé a spolku Německému; wytknulť sem tuším již toho dost, abych blíže a nade wši pochybnost určil smysl a směr otázek, jež jsem odhodlán předložiti dnes ministerstwu. Dowoluji si tedy, we srozumění se swými druhy a přátely politickými, prositi wys. ministerstwo o brzkau odpověď na otázky následující:

1. Je-li prawda, že ministerstwo změnilo náhledy swé o otázce Německé w programu dne 27 list. m. r. oswědčené?

2. Uznáwá-li wláda posawáde za nutné, aby Rakausko bylo státní jednotau, a tudíž aby také stanula jediná nejwyšší moc zákonodárná pro stát celý? A neuznáwá-li w rokujícím zde sněmu říšském we sjednocení s J. Mstí. do tčenau nejwyšší zákonní moc alespoň pro země zde za staupené?

3. Z jaké příčiny a z jakého důwodu právního wypisují se nowé wolby do Frankfurtského parlamentu w oněch zemích a krajinách, kteréž tak jako weliká většina Čech a Morawy newoli a nechuť swau proti nim již zřetelně a netajně projewily? Nechcé-li spíše powolati nazpět z Frankfurta poslance, kteříž ustanoweni byli pauhými wolbami menšin a tudíž co do práwa neplatně?

4. Nechce-li wysoké ministerstwo předložiti swým časem říšskému sněmu Rakauskému wšechny akta i papíry wztahující se na wyjednáwaní s nowau Německau centralni wládau? a zwláště pak, má-li úmysl, poměry tyto právní, nežli by wstaupily we skutek, podrobiti předběžné poradě tohoto říšského sněmu?

9.

Oswědčení poslanců českých o působení swém na sněmu říšském we Wídni a w Kroměříži

roku 1848 a 1849.

Co již drahně času mnozí předpowídali, jiní w pochybnost brali, leckdo úsilně sobě přál, málokdo očekáwal, čeho tím méně kdo skutečně se obáwal, stalo se konečně přece prawdau: prwní ústawodárný sněm Rakauska rozpuštěn jest mocí, bez ohledu na slowo ode dwau císařů slawně dané, a národowé Rakauští jsau netoliko sklamáni we swých sprawedliwých nadějích, nýbrž i nakládáno se zástupci od nich zwolenými spůsobem nehodným.

Nemohauce my, podepsaní někdejší poslanci sněmu říšského z Čech, nelitowati hluboce příhody této, jakožto neštěstí přiwedeného bez potřeby na naši krásnau wlast, ano i na celé mocnářstwí, máme za swau powinnost, zamítnauti od sebe wšecku odpowědnost za to, a to tím wíce, čím méně zaslaužené, čím nesprawedliwější jsau wšelijaké důtky a obwiňowání, ježto se nám dějí pro naše chowání na říšském sněmě netoliko od našich protiwníkůw a jisté části německého tisku wůbec, ale i od ministerstwa samého w patentu rozpuštění ze dne 4 března běžícího roku (1849).

Dle prawidla we wšech zemích, které ústawu mají, uznaného, jsau wolení zástupcowé lidu za swá we sněmu pronešená zdání a za užiwání práwa hlasu swého jedině

bohu a swědomí swému odpowědni. Poněwadž ale toto wýtečné postawení mají toliko z důwěry swých woličůw, záležíť na tom owšem jim samým, aby si důwěru tuto pojistili zřejmým oswědčením a wýkladem příčin swého chowání. My pak tím wíce ponuknuti jsme, abychom se oswědčili o politických zásadách, zachowáwaných od nás důsledně od počátku sněmu říšského až do rozpuštění jeho, čím častěji tyto zásady při wší jednoduchosti a zřejmosti swé, jak doma tak i wně, bez úmyslu nebo zaumyslně, bywaly na licho wykládány. Wšeckaf naše politika byla nám takořka napřed wytčena jasným pojímáním spojitosti wšech událostí a bedliwým uwažowáním wšech panujících poměrůw. Jest nám jen wyznačiti tyto krátkými rysy, aby zásady ony wyplynuly z nich co přirozený wýsledek samy od sebe.

Mýlí se zajisté ti, kdo snahu národůw, jewící se za našich dnůw silau co den rostaucí, aby pojistili platnost *národnosti* swé, powažují a wyhlašují za uměle spůsobené a tudíž pomíjející rozjaření, za poblauzení, ano za epidemickau jakausi nemoc ducha času. Kdokoli prohlédne hlauběji, nebude moci nespatřowati w ní spíše skutek prozřetelnosti, přirozený totiž a proto nutný odpor naproti působení nowowěké wše nivellující a zjednotwářující wzdělanosti, aby w jednotě člowěčenstwa nezanikala rozmanitost jeho docela. Se zásadau národnosti, za naší doby wíce nežli kdy probuzenau, wstaupil do světodějstwa nowý mocný činitel, jehož weliké dotud sotwa tušené působení dowrší se teprw příštím stoletím. We wšech pohybech pamětihodného r. 1848 spatřujeme sice welečinným, wedle národního, také živel politický a socialní: ale i zběžný pohled na země nejwíce pobauřené, Italii, Německo, Uhry, Polsko a Dánsko, objewí nám, že interessy *národní* kladeny byly wšude ještě nad *politické*; ano i Francausko

ukázalo neočekáwaným wýsledkem swého wolení presidenta, že Napoleonská sláwa, lichotící národní chlaubě, wážena u lidu obecného wysoko nade wšecky theorie o republice a socialismu. Pročež nelze to chwáliti co maudré ani co sprawedliwé, když nám, poslancům českým, hájeni swých národních potřeb na říšském sněmu zazleno jakožto malicherná strannost, an walný počet našich protiwníkůw ještě mnohem wíce se řídil národními pohnútkami; my uposléchali w tom, wědomě nebo newědomě, hlasu ducha světowého, jakož i protiwníci naši sami. Práwem ale osobujeme sobě při tom tu chwálu, že sme nikdy a nikdež nehowěli národnosti swé na ujmu jiné kterékoliwěk. Bylit sme se w otázce této postawili hned napřed a takořka z domowa na stanowiště wyšší, s něhož se nám úplná sprawedliwost pro wšecky objewila jakožto požadawek přirozený, jejž náružiwé popudy a wýtržnosti jednotliwcůw mohly odstrkowati sice, nikdy ale wywrátiti aneb udusiti.

Říše Rakauská, toto skupení zemí a národůw welice rozdílných a někdy wíce neb méně samostatných, udržowána byla do března 1848 pohromadě jen wůlí neobmezeného panowníka, opírající se o moc brannau. Úwazek tento ukázal se býti konečně nedostatečným pro nowau dobu a pro wšecku budaucnost; nebo jakmile celí národowé chtějí, stáwají se swobodnými. Aby Rakausko i napotom udrželo se a prospíwalo, musí dle našeho zdání přispěti spojidlo ještě pewnější, nežli byla pauhá hmotná moc. Nejsilnější a nejstálejší ze wšech takowých spojidel jest ale přirozený pud a dobře pochopený wlastní prospěch národůw samých.

Nejen při jednotliwcích, ale i při národech přewládá pud a snaha k zachowání sebe samého, ke swobodnému sebe rozhodowání a k neobmezenému wýwoji sil swých we prospěch swého duchownîho i hmotného blaha.

Pokroky mechaniky, rušící wšeliké poměry času i prostory, spojené s jednotící a centralisující mocí wzdělanosti wůbec, činí zachowání malých států na Europské pewnině čím dále tím wíce nemožným. Malí národowé jsau již k zachowání swého státního bytu odkázáni k associaci, čili ku právu spolkowému, tak jako jednotliwci při welikých podnicích.

Když pomyšlení na státní samostatnost Maďarůw jako Čechůw, Srbůw jako Rumunůw, Rusínůw i Slowenců, ba i Polákůw wůbec, při ústředniwém působení ducha světowého, není wíce než záludný sen, nabyla naproti tomu myšlenka o státním spojení těchto kmenůw denně větší platnosti, pojištěné a zwýšené netoliko positivním podáním, ale i přirozenau nutností. Kmenowé tito, jsauce sami o sobě slabí a w nebezpečí postaweni, mohau jen dobrowolným spojením we federativní jednotě tak zmocněti, aby proti násilí wšelikých a sebe mocnějších sausedůw na wýchodě i na západě s prospěchem obstáti mohli.

Powoláni bywše, abychom přispěli ku konstituowání Rakauska jakožto státu, a k ustanowení oněch forem a wýminek, pod kterými by tento stát i napotom byl jednotliwým celkem, mohli sme jen w těchto předeslaných nástinech hledati a nalézati ty myšlenky, které při tom dile měly nás wésti.

Chtěli sme tedy nowé Rakausko wystawiti na základě federativném, co stát spolkowý, kterýž we spůsobu swém neměl býti neb jmenowati se ani německým ani slowanským, ani maďarským ani romanským; neboť měl právě spočíwati na spolčení swobodných a docela stejně oprávněných národůw. Chtěli sme tomuto státu hned od počátku co dědičnému již stáwajícímu *mocnářstwí*, přeswědčeni jsauce, nejen že nesluší odchýliti se od positivného základu státu dále, nežli ku pojištění panstwí prawého a

skutečného práwa nutně jest potřebí, nýbrž že i tato forma státu sama sebau nejwíce podáwá jistoty pro stálé zachowání celku. Poněwadž pak tím samým od prwa neměli sme na mysli, žádati pro jednotliwé části tohoto celku plné suverenity, mělo slowo „*federace*“ w ústech našich smysl owšem zwláštní a obmezenější, jehož užiwali sme jen proto, že nebylo na snadě slowa whodnějšího k označení toho státního poměru, jejž měli sme na mysli.

Chtěli pak sme dále mocnářstwí konstitučně demokratickému, poněwadž musíme žádati plné uznání práw lidskosti pro každého člowěka, i poněwadž stawowé privilegowaní we státu byliby we zřejmém odporu s hlawní myšlenkau nowého Rakauska, se zásadau rowného práwa wšech. Měli sme za to a máme posawad, že bude lépe, odříznauti celkem pojednau a nawždy, cokoli naproti požadawkům těmto na dlauho udržeti ani wyhojiti se nedá, nežli dopauštěti po časích amputace částečné, zwláště poněwadž při prwním onom spůsobu wšecky šťáwy w tělese státním dají se tím jistěji uchrániti od nákazy kommunistické.

K žádosti našich krajanůw německých, abychom se účastnili také zbudowání nowého sjednoceného Německa, nemohli sme přiswědčiti z též příčiny, pro kterau sme i známému snažení Maďarůw musili postawiti se na odpor. Záměrowé obau těchto národůw byli prawý opak našich; kdyby se jim bylo podařilo dowesti jich, pak bylo Rakausko, jakému sme my ku prospěchu netoliko naší národnosti chtěli, nemožným, a zásada stejného práwa národůw stala by se brzy prawým posměchem. Frankfurtský parlament, kterýž stawěl swau politickau budowu předně a wýhradně na myšlence německé národnosti, podáwal sice kmenům neněmeckým w zemi Německé jistá práwa: ale spůsob, jak Němci chowali se we Šleswiku, jak násilně roztrhli Poznaňsko, jak oplýwaly řeči jejich w kostele

Swato-Pawelském nenáwisti proti Slowanům, zejmena pak proti Čechům, to wše podáwalo wýklad odstrašující na text onoho písma. Maďaři pak pýchau opojení pokládali učení o stejném práwu národůw od počátku za pauhý prý nesmysl.

Poněwadž chtěli sme nowé sjednocené Rakausko míti neméně silné a mocné, nežli sprawedliwé a swobodné, byla naše snaha od počátku, aby w něm austřední moc říšská byla od mocí zemských, bez ujmy společného wrchu monarchického, pilně oddělena, i aby mezi obojími zřízena byla co nejdokonalejší rownoháha, aby jednak společný střed měl w čas potřeby dostatečnau moc, by wzpauzející se audy přidržel neb nawrátil ke spolkowé jejich powinnosti, jinak ale aby swobodné samospráwě národůw we wěcech newadících jednotě říše nebyly kladeny zbytečné překážky.

Tyto zde krátce podotčené zásady a náhledy byly duchownim jměním ne snad jednotliwých českých poslanců; bylyť wíce neb méně jasně, wíce neb méně auplně založeny w přeswědčení wšech slowanských audůw sněmu říšského z Čech i mnohých z Morawy. Předešlá jednání w Národním Wýboru a we Slowanském Sjezdu w Praze rozšířila i uwědomila byla tyto náhledy w širokém kruhu již před tím, prwé než se říšský sněm we Widni sešel a z Čech obeslán býti mohl; byly takořka obecným jměním Českého národu, a zástupcowé jeho byli jisti, že zřejmým jich hájením we sněmě wyhowí dokonale žádostem a potřebám mandantůw swých.

Staw weškerého mocnářstwí Rakauského byl téměř zaufalý, když sme my w polowici měsíce čerwence minulého roku (1848) ponejprw zaujali místa swá we sněmownĕ Wídeňské. Italské země císařské byly s welké části opanowány od nepřítele, Uherské byly se skutkem odtrhly od jádra společného státu, císař byl se ze zemí pobau-

řených utekl do wěrného Tyrolska, náměstek jeho šel za powoláním co zpráwce říše Německé do Frankfurta, slabé ministerstwo Pillersdorfowo bylo swrženo, a Dobblhofowi nebylo lze utwořiti silného, pokud Wídeň dáwala toliko demokratickému klubu, aule a wýboru bezpečnosti panowati nad sebau; konečně w některých korunních zemích jewily se docela odchylné snahy. Nejpoważliwější byla wěc, že weliká část obywatelůw říše wlastně ani nechtěla dalšímu bytu mocnářstwí, a i poblázněná Wídeň w tehdejším swém neladu zdála se že chtěla raději státi se pohraničním městem budaucího jakéhosi Německa, nežli zůstati mocnau hlawau Rakauska omlazeného. „Inniger Anschluss an Deutschland“ (pewné připojení se k Německu) byla kauzelná slowa, ježto tehdáž opanowáwala wšechny mysli; nikdo sice neuměl powěditi, kterak tomu rozuměti a to skutkem wywesti se mělo, ale nesměl také nikdo zdwihnauti rozpakůw proti tomu, nechtěl-li upadnauti pod hrůzowládu chátry wždy po rwačkách dychtiwé. O sněmownim postawení a chowání docela swobodném nebylo pro nás w okolnostech takowých ani řeči. Již ani prwní a nejdůležitější ze wšech otázek říšského sněmu, o jeho područi a příslušnosti, nesměli sme dotýkati se z obáwání, aby se w to newložila hned otázka německá, i z předwídaného rozhodnutí jejího aby nepošlo násilné rozehnání sněmu.

Když sestawowalo se ministerstwo Wessenberg-Dobblhofowo, rozhodly o něm náhledy a prospěchy, které tehdáž we Wídni přewládaly; i mohlo se toto ministerstwo, dle složení swého, spíše jmenowati Wídeňským nežli Rakauským; neb nemělo mezi sebau ani jednoho důwěrníka ze žádné země říšské. Na štěstí wšak byli tito mužowé netoliko swobodomyslní, ale i dosti čestní, že chtěli upřímně zachowáni mocnářstwí, do rukau jejich swěřeného. Poněwadž i my za tímže šli sme aumyslem, nemohli sme owšem dlauho

nesblížiti se obapolně; i podporowali sme wládu úsilně a stále, kdykoliw odoláwati bylo snahám a zásadám rozrýwawým neboli anarchickým, jak uwnitř tak i wně sněmowny, nedáwajíce se w tom mýliti ani nejjizliwějšími potupami, které na nás tehdejší Wídeňské časopisectwo kydalo. Činili sme to dobrowolně, z wlastního přeswědčení; neboť nebylo úmluwy aneb upsání mezi námi a ministerstwem, ba ani nejmenšího pokusu k němu. Protož také nezbawili sme se práwa, obrátiti se w okamžení proti témuž ministerstwu, jakmile by bylo swobodu skutečně zradilo neb snad nastaupilo na cesty, ježto by dle našeho přeswědčení byly wedly ke zlému.

Sněm říšský, ačkoliw byl předně a nejprwé powolán k ustanowení a wzdělání ústawy pro weškeren stát, nemohl nicméně wyhnauti se množství prací jiných, wnucených jemu okolnostmi časowými. Jednání o náwratu J. Msti císaře Ferdinanda I do Wídně, o zahražení finančních potřeb státu a jiné, bylo newyhnutelné za prospěchem mocnářstwí, tak jako i upokojení wšeho selského lidu zrušením roboty a poddanstwí. Že komora wzala byla nezralý náwrh Kudlichůw přenáhlením ihned do plné porady, tím dokázala se wíce potřeba zdrawě uwáženého jednacího řádu. To wše newyhnutelně žádalo mnoho času, a nikdo slušně smýšleje nemohl kárati sněmu z liknawosti neb nečinnosti, zwláště uwažujíc také rozličné práce jednotliwých odborůw. Tím méně mohla se sněmu říšskému dělati wýčitka z jednání, kterých newyhnutelnau potřebu spůsobily místné události Wídeňské, jakož neméně i poměry Uherské. Čím wíce tehdejší ministerstwo pojímalo úkol swůj we smyslu celého a sjednoceného Rakauska i snažilo se jej prowesti, čím wíce spolupůsobením wlády a většiny sněmu živlowé protirakauští we Wídni widěli mizeti půdu právní pod sebau a moc okolo sebe: tím pilnějšími jewili

se we strojení bauří, kteréž bywše 23 srpna i 13 září přičiněním wěrné národní gardy Wídeňské potlačeny bez welké obtíže, i 6 října bylyby neměly lepšího zdaru, kdyby předurčená obět jejich, nešťastný ministr Latour, byl nedal se swésti ke zdánliwé neutralitě a wyplývající z ní řadě polowičatých prostředkůw.

Wlastní wýznam 6 října we Wídni objewil se od té doby již celému světu. Každý již wí, že tenkráte nejednalo se o wětší neb menší míru politické swobody, nýbrž o trwání mocnářstwí a o náš byt národní.

Wšichni, kdo nechtěli Rakauska welikomocného, podali si tu ruce, ač se jim widělo za dobré, zakrývati ještě prawé heslo své. Awšak kdyby císař Ferdinand byl swolil k wýsledku onoho dne a poddal se wýminkám tehdejších wítězůw, již potom nebylo welemoci Rakauské w Europě; Uhry byly by se ustrojily i de jure co zwláštní samostatná říše, a západní polowice mocnářstwí byla by přinucena přijímati zákony své ze Frankfurta. K takowému konci nesměli sme my ani dle poslání ani dle přeswědčení swého swoliti, stůj co stůj; a poněwadž i mocnář o naši ústawnau swobodu welezaslaužilý porozuměl wýznamu té doby, a rozhodný poslední boj mezi ním a wzpaurau stal se byl newyhnutelným, nemohlit sme ani okamžením rozmýšleti se, ku které straně přidati se, a s kým nám státi bylo. Ačkoliw wíce našich nejwáženějších kollegůw dne 6 října octlo se we skutečném nebezpečí žiwota, nebyla to přece w té míře ani tak hmotná hrůzowláda, konaná od ozbrojené Wídeňské chátry, co nás přinutilo, abychom z Wídně odešli, jako raději powědomí, že uložen byl sněmu násilím směr, jehož sme my následowati nemohli.

Jest neméně neslušné, že wláda w patentu rozpuštěcím ze dne 4 března důtku swau o chowání se w říjnu

wztahuje na celý říšský sněm, nežli nesprawedliwé, že političtí naši protiwníci nám wyčítají, jako bychom byli za oněch dnůw opustili a zradili swobodu. Když ona protirakauská strana we Vídni čím dále tím patrněji znamenala, že se jí na řádné cestě nepodaří panowati we sněmu, utekla se konečně ke hmotnému násilí, aby aspoň z wenku nabyla wliwu naň; i podniklatě hru odwážliwau, nasadiwši celý osud swůj na poslední lístek, na rozhodnutí zbraní; následkem toho musila se ale také podrobiti wýminkám wítězowým; wýminkám, které owšem nemohly wydařiti se we přízeň swobody. My sme byli weřejným swým ohlášením ze dne 12 října hned napřed slawně ohradili se proti jakémukoliwěk společnému ručení s kusým parlamentem we Vídni pozůstalým; tehdejší wláda měla užiti této okolnosti, a to, co zawíral w sobě patent dne 22 října (odročení a přeložení sněmu), ohlásiti aspoň o týden dříwe. Že toho neučinila, nýbrž spíše nás zapřela, ba s úlomkem oním sněmu říšského dala se w auřední jednání, a byla tudíž i mnohým loyalním audům příčinau, že zůstali we Vídni, a tím revolucí mimoděk podporowali: z toho každý nepředpojatý sám pozná, na čí straně bylo tehdáž hledati wěrnost, stálost i důslednost. Taktéž každý saudný člowěk snadno uwáží, byli-li sme my ti, kteří tehdáž uwedli swobodu w nebezpečí, čili protiwníkowé naši. Neuchranný následek jejich jednání byl patent ze dne 16 října, plod našeho úsilí manifest dne 19 října. Oním nařízena byla wojenská diktatura, tímto bylo nezměněné trwání ústawodárného sněmu nowě pojištěno; každý at dle toho rozhodne sám, co z toho bylo wýwinu právě ústawných zásad wíce ku prospěchu.

Program ministerstwa Schwarzenberg-Stadionowa, jímž byl říšský sněm w Kroměříži takořka zahájen, potěšil nejen nás, nýbrž i naše protiwníky na sněmu, ano wšecky

národy Rakauska. Kdyby ministerstwo w přirozeném swobodomyslném duchu tohoto programu bylo skutečně kráčelo w před, bylby spor jeho s většinau sněmu stal se nemožným. Ale nowá wláda nemeškala zmýliti důwěru naši w upřímnost a swobodomyslnost její. Dali sme sice ještě oswědčeními poněkud upokojiti se, a majíce přeswědčení, že bez důrazného wedení wálky w Italii a w Uhřích nelze bylo zachowati mocnářství, ani prowesti stejné oprávnění také národůw uherských, podali sme ruky swé k žádanému powolení kreditu na 80 millionůw s obwyklau oddanosti: ale Stadionowo wyjádření dne 4 ledna o §. 1 základních práw („wšechny moci státní pocházejí z lidu“) wywedlo nás dokonale z klamu o smyslu a směru, kterýmž ministerstwo co do ústawy říditi se chtělo. Kdyby byli ministři spokojili se wyříknauti přání, aby wěta theoretická, mohaucí od newědomých a zlomyslných snadno býti zle wykládána i užíwána, nepostawila se w čelo základních práw, bylo by se takowé žádosti bezpochyby od většiny sněmu wyhowělo: ale oni žádali naprosté předmětné zapření wěty, samé w sobě zřejmé, jíž podkládali smysl neprawý, a stawili kategorické weto i proti neprohlášenému uznání jejímu. Ministerstwo dokázalo swým oswědčením, že wznik a půwod státu ještě posawad hledá we hmotné síle, že ku př. dobře zaměřené pálení z děl w bitwě Bělohorské 1620 powažuje za swětější pramen suverenity, nežli dobrau wůli millionůw swobodných občanůw; takéť rušilo upřímo swobodu i oprávněnost ústawodárného sněmu říšského, jmauc se předpisowati jemu, které a jaké zásady mělby zawrhowati naprosto, a za kterými nésti se w jednání swém. Takowémuto zdání a požadawku nám nebylo lze wyhowěti za příčinau prospěchu jak mocnářství, tak i obecného dobrého, ba i prawdy samé; od té chwíle opposiční naše postawení proti ministerstwu bylo rozhodnuto:

w jiných zemích, kde státní život ústawný dospěl k větší zralosti, bylo by spíše ministerstwo pokládalo se jako stojící w opposici, poněwadž většina sněmu říšského nebyla owšem na straně ministerstwa. Nicméně uzawřeli sme, po zralém uwážení wšeho, theoretickau onu větu, připauštějící za nedostatku politického wzdělání a dobré wůle owšem i zlý wýklad a zlé užíwání, wypustiti raději ze základních práw, zwláště poněwadž měla w jiné části ústawy nabyti praktičtějšího znění a w celku bez toho swého prawého upotřebení. Měli sme za to, že žádala opatrnost i wlastenectwí, wystříhati se ještě osudného boje, pokud bylo možná, nežli uwrhnauti stát w jeho tehdejším málo ubezpečeném položení do nowých bauří, k wůli politickému axiomu, kterýž sám sebau se rozumí.

Z toho, co tu řečeno, objewuje se již sama sebau podstata oněch obwiňowání a osočowání, kterými od té doby časopisectwo, jmenowitě ministerialní, nás pilně stíhalo. Ne my, ale owšem ministerstwo bylo proměnilo se; my sme zůstali titíž, jak we Widni, tak i w Kroměříži, bojowawše tu i tam pro sjednocené swobodné Rakausko; jen že náš boj dotýkal onde wíce anarchie, zde wíce reakce, a ministři byli tam wíce našimi přirozenými spojenci, zde wíce našimi přirozenými protiwníky. Také s tím každý nepředpojatý srowná se snadno, že nebyla to swoboda, jak sme my jí rozuměli, nýbrž anarchie a nejskwělejší kwítko její, 6 říjen, co dáwalo reakci podněty wítané. Awšak nebudeme zde bawiti se dále poměry těmito, i zastawíme se jen ještě při dwau zřídlech činěných nám důtek: o postawení slowanského klubu w Kroměříži, a o federativných našich zásadách.

Weškeren říšský sněm, wyjmauc málo několik audův, rozcházel se w Kroměříži, dle různých politických zásad a interessův, w následující kluby: 1) klub centrum, 2) lewého centrum, 3) lewice, 4) klub Polský a 5) Slowanský.

Poslední tento, k němuž přináležela větší část poslancůw jazyka slowanského z Čech, Morawy, Štyrska, Korutan, Krajiny, Istrie a Dalmatie, jakož i téměř wšichni Rusíni, byl bez odporu ten nejčetnější, tudíž i nejdůležitější ze wšech. Prwotním jeho jádrem byli poslanci čeští; i powstalť na takowý spůsob, že po událostech říjnowých lonského roku také mnoho jiných Slowanůw přálo sobě přijatu býti do klubu před tím pauze českého. Wnitřní jeho ústrojí a zřízení nebylo od jiných klubůw rozdílné, leda že snad bylo méně přísné; o jakémkoli nucení ku přístupu neb zůstání nemohlo nikde býti ani řeči; rowněž tak málo o požadawku, aby kdo proti swému přeswědčení hlasowati měl. Byli-li skutečně mužowé odchylného zdání we spolku, tehdy spůsobena tím wšestrannější objasnění každé otázky w předcházejícím rokowání klubowém. Při wšech předmětech, kteří nebyli uzawřením klubu již napřed prohlášeni za otázky otewřené a wolné, neměli audowé, kteří s většinau klubu hlasowati nechtěli, žádného jiného záwazku, nežli oznámiti to napřed, aby hlasu jejich ne počítalo se. W čem tedy záležel onen w časopisech tolikrát přetřásaný domnělý terrorismus we šlowanském klubu? Mohloliž se swobodomyslněji jednati, než se tu dálo? Že jednohlasnost tohoto welkého spolku, k níž napomáhaly společné národní prospěchy a dílem i osobní přátelstwí mezi audy, — jednohlasnost, která při nejdůležitějších otázkách we sněmu také obyčejně bywala rozhodnau, — nelíbila se politickým protiwníkům našim, toť je snadno pochopitelné; ale tím pochopitelnější bude každému nepředpojatému onen nepřátelský křik, jejž oni proto zdwihali proti nám.

Ne méně wydatné příčiny k obwiňowání a osočowání zawdáwaly jisté straně časopisectwa naše federativní zásady a snažení, abychom jim w ústawě Rakauska spůsobili průchod. Obyčejně rozkřičowali je jakožto strannické

záměry; nalézali se wšak i takowí protiwníci, kteří za nimi wětřili až i úmysly státozrádné. Wýčitku, že bychom byli obmýšleli Rakausko oslabiti a od něho se odtrhnauti, zůstawujeme po wšem po tom, co za tento jeden rok od nás předsebráno, psáno a mluweno, na její wáze; působit zajisté rozumu těch lidí, kteří ji zdwihají, ještě menší čest, než jejich srdci. My powažujeme federativní zřízení Rakauska za newyhnutelný a nutný následek welké rozdílnosti národůw jeho a zásady auplně stejného jejich práwa. Či může-li tam stejné práwo panowati skutečně, kde řeč a tudy národnost jednoho auda w celém ústrojí státu powýší se zákonem nebo skutkem za panující? Nemá-liž proto potřebná owšem jedna řeč austřední (když k tomu neutralné ku př. latinské neb francauské, užiti se nechce, neb nemůže,) obmezena býti práwě jen na ten obor předmětůw jednacích, které nutně náležejí k jednotě státu, naproti tomu pak wěci jednoty této se netýkající pozůstaweny býti swéspráwě jednotliwých audůw? Zdaliž nebudau správy zemské tak dobře státi pod společným mocnářem, jako správa říšská? Či má ona politowání hodná a nikdež neslýchaná wěc, že weliká část audůw ústawodárného sněmu ani nerozuměla řeči, we kteréž se rokowalo, zůstáwati i budaucně a na wždy? aneb snad má na odpor přirozenému práwu, jakož i positivné zásadě stejného práwa, do wolebního zákonu přijat býti také census jazyka? Tutě patrné, že již sama jazyková otázka wede w Rakausku důwody newywratnými k federaci, o motivech pocházejících z rozdílnosti zeměpisné polohy, dějepisu, stupně wzdělanosti, mrawůw a náklonnosti ani nemluwíc. Jsmet také pewně přeswědčeni, že Rakausko nenabude míru a spokojenosti potřebné k dalšímu zdaru swému, než až nešťastné ony centralisační snahy uwedeny budau na potřebnau swau míru. Odkazujeme w té wěci ke zku-

šenosti nejprwé příštích let: opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat (smyšlénky lidského domnění ruší čas, úsudky samé přírody stwrzuje).

Důtka w patentu rozpuštěcím dne 4 března sněmu činěná z liknawosti wywracuje se nejen tím, co již swrchu powědĕno, nýbrž i skutkem, že náwrh ústawy byl w Kroměříži hotow již před 4 březnem. Jest owšem snáze, diktowati ústawu, než umlauwati se o ní se wšemi, jichž se dotýče; neb obtíž práce nezáležela we zhotowení formulářůw k tomu, nýbrž w potřebě srozumění a srownání se při wšech jednotliwých ustanoweních. Ale mnohem ještě powážliwější než toto jest obwinění, že prý říšský sněm „rozjímáními na poli theorie“ postawil se netoliko w přímý odpor „se skutečnými poměry mocnářstwí“, nýbrž i proti uwedení „prawidelného stawu právního we státu.“ Musilť by to býti oprawdu docela zwláštní „staw právní“, kterýž by „s rozjímáními na poli theorie“ dokonce snášeti se nemohl! Nejspíš staw, který by se neodwozowal z „theorie práwa“, nýbrž pauze ze „skutkůw“. Další wýznam té wěty jest na snadě. A s takowými řečmi wystupuje ministerstwo proti ústawodárnému sněmu! Když se ze „skutkůw“ takowýmto spůsobem dělá absolutní pramen práwa, a když si wláda pozůstawuje právo, ustanowowati napřed wýznam těchto skutkůw jednostranně, toť se tážem, možná-li jest ústawa, možný-li sněm říšský wůbec při takowýchto „skutcích“?

Nechceme se na ten čas o to hádati, měla-li wláda skutečně právo, rozpustiti sněm ústawodárný. Rozpuštění jest skutkem, a právo wyplýwá dle smyslu patentu dne 4 března ze skutečných poměrůw samo sebau. I zdržujeme se wšech dalších slow o tom spůsobu, kterým prwní Rakauský sněm byl rozpuštěn; dějepis bude o něm sauditi, nynější wěk již wynesl saud swůj nad nim. Nedů-

sledností, za kterau na štěstí děkowati máme tuším jen lepšímu temperamentu našich ministrůw, jest nám paragrafem 123 wydané ústawní listiny ještě podána wyhlídka na možnost wyhojení rozličných chorobných stránek w našich „skutečných poměrech“. Doufejme, že toto zaslíbení nemá býti pauhým prostředkem odbytným. Snad potom bude i theorie práwa, přes jiné skutky, zase moci usazena býti we swé přirozené práwo. Na každý spůsob prosíme a zawazujeme wšecky naše někdejší kommittenty, jakož i wšecky wlastimily a krajany co nejsnažněji, aby we „skutečných poměrech“ času přítomného přede wším jen tuto wyhlídku měli na zřeteli. Neklamejme se o prawdě, že nezáwisí na wůli tohoto neb onoho ministerstwa, nýbrž jen na wůli weškerého lidu Rakauského, zdali a jak dalece napotom máme býti a zůstati swobodni. Ještě wždy nachází se nemalý počet občanůw mezi námi, kteří starodáwní duchowní livreji tak sobě obwykli a oblíbili, že swobodni býti ani nechtějí. Snažme se slowy i skutky předně o to, aby se politická swoboda i těmto spoluobčanům našim objewila býti dobrau; pak nebude žádné ministerstwo na světě dosti mocné neb opowážliwé, aby nám toto dobré chtělo zadržowati neb ztenčowati. Rakausko, kteréž my, toto předpokládajíce, radostně pozdrawujeme co naše, — toto Rakausko co společný stát, a mladistwý císař jeho jdau ještě mnohému těžkému pokušení w austrety; budauť nám w nastáwajících bauřliwých časích ukládati ještě mnohau těžkau obět. Podejme pak obezřelau činností a prawým wlastenectwím jak wládě naší tak i Europě skutečný důkaz, že nepřemožitelná moc a síla Rakauska pochází skutečně od národu jeho!

W Praze dne 21 března 1849.

10.

O centralisaci a národní rownoprávnosti w Rakausku.

(Článek Národních Nowin 21 dne prosince 1849.)

Otázka o federaci aneb centralisaci zajímá již ode 20 měsícůw mysli wšech těch, kterým zřízení a upewnění wlády konstituční w Rakausku leží na srdci. Sněmu Kroměřížskému nenecháno potřebného času, aby ji rozřešil wšestranným objasněním a dorozuměním; wšak poněwadž tam jen jedna polowice říše zastaupena byla, nechceme škody odtud powstalé wážiti příliš wysoko. Wláda, oktrojowawši ústawu ze dne 4 března 1849, prohlásila se sama skutkem pro centralisaci, ne sice naprosto, a wšak wždy u wysoké míře prowedenau. Proto chwálena jest ode wšech téměř německých žurnalůw w říši, zwláště ale we Widni; tím wětší nespokojenost jewily proti tomu wšecky swobodné organy jinojazyčné, ano i w cizině ozýwal se nejeden hlas o ní nedosti přízniwý. Wšickni ale znatelé sauhlasí w tom mnění, že to jest wlastně hlawní a žiwotní otázka říše Rakauské, od jejíhož wíce neb méně zdárného rozřešení předewším záwiseti bude wnitřní její pokoj, a tudíž i weškeren prospěch i wšecka moc její w Europě wůbec. W ohledu tomto nabýwá otázka ta i důležitosti celoeuropejské, a není se čemu diwiti, že i zahraniční mužowé státní obracují k ní pozor swůj.

Ustawa oktrojowaná založena jest na základech tak

širokých a wolných, že w ní bez znamenité proměny celku dají se předce wšeliké příhrady přestawiti a podstatné uwnitř oprawy prowesti; což ohledem na § 123, který dopaušti její částečnau proměnu a tudíž i revisí na nejprwé příštím sněmu říšském, nemůže se jinak než za chwálu jí přičítati. A poněwadž proměny takowé, dříwe nežli nawrhowány budau cestau zákonodárnau, musejí zdrawě rozmyšleny a wšestranně uważowány býti: nebudeť ani nám bohdá we zlé wykládáno, když předložíme obecenstwu myšlenky swé o důležité wěci té. Samo pak sebau se rozumí, že mámeli nawrhowati co za lepší uznáwáme, musí nám wolno býti také dokazowati, proč to není owšem dobré, w čem sobě změny přejeme.

K orientowání se na širém poli tomto musíme předeslati některé úwahy o zwláštní powaze wěku i státu našeho. Cit národnosti býwal sice od jakžiwa u wšech národůw dosti mocnau pákau žiwota weřejného i státního; jmenowitě u nás w Čechách jewil se takořka w popředí historie každého téměř století, s wýminkau toliko XVI a XVIII; za nynější doby ale osobuje sobě w celé střední Europě moc a působení, jakowýchž neměl ještě nikdy. Co XVI a XVII století byla idea církwe a náboženstwí, to jest našemu wěku idea národnosti. Pohled na nejnowější dějiny, zwláště r. 1848, musí o tom přeswědčiti každého, kdokoli jen chce. Prawda jest, že idea tato nepronikla ještě mysli a wědomí wšech osob, wšech individuí wěku a státu našeho; neodpíráme, že mnohým osobám jest protiwna: wždy ale nabyla již, zwláště skrze maďarské přechwaty, takowé síly a expansí do šíře i do hlaubi, že dle přirozených zákonůw swětodějstwa již neustaupí dříwe s dějiště, než až wykoná běh swůj skrze wšecka stadia přírodného wywíjení swého. Ty krajiny a

osoby, zwláště w Rakausku, které podnes w ohledu národním jsau netečné aneb apathické, nebudau jimi ještě po desíti, po dwaceti neb po třiceti létech; následownĕ pohnautky we státu, brané z poměrůw národnosti, které posawad mnohým dosti lehké býti se zdají, nabýwají čím dále tím wětší důležitosti. Každý muž u wlády, jenž prawdau wěty této se tajiti aneb ji dokonce zapíratiby chtěl, wězelby w osudném klamu; ano zpozdilé byloby již wšecko stawení hrázi proti tomuto praudu wěku našeho, a wšeliké wýmysly i prostředky lidské proti němu nemělyby lepšího aučinku, nežli faukání proti wětru, kterýmž jeho směr ani odwrátiti ani změniti se nedá.

O interessy cirkwe a náboženstwí zápasili před wěky národowé celé Europy skrze wíce než století welmi ukrutně a krwawě, až wysílení s obau stran sklonili se konečně k míru, t. j. k uznání a k šetření práw saupeřowých, čili k zásadě rownoprávnosti wůbec. Má-li idea národnosti wésti ku podobnému dlauhotrwajícímu krwe prolévání, jehožto počátek skutečně stal se roku 1848? Doufáme, že bohdá nikoli, protože to, k čemuž strany wšecky muselyby po sebe delším a krwawějším boji wždy předce jednau skloniti se, t. zásada rownoprávnosti národůw, aspoň u nás w Rakausku již napřed uznána, anobrž i za základní dogma w říši celé prohlášena jest. Spory tudíž jen o to ještě powstáwati mohau, kdyby zásada rownoprávnosti de jure již uznaná i přijatá, de facto někde rušena byla.

Co ale jest nynější panowání zásady rownoprávnosti w Rakausku, ohledem na minulost, jiného nežli emancipace živlu slowanského a rumunského z nadwlády germanismu a maďarismu? (o poměrech w Istrii, Dalmatsku a Haliči, jakožto méně rozsáhlých, na tenkrát mlčeti můžeme.) Němci a Maďaři byli před březnem 1848 ná-

rodowé panující w Rakausku, Slowané a Rumuni národowé služební; onino tedy utiskowatelé, tito utiskowaní. Při prohlášení konstituce w březnu 1848 tedy, chtěli-li onino skutečně, jak prawili, *swobodě*, museli důsledně odříci se spolu nadwlády potud bezprávně usurpowané, prawě jako welicí statkáři swého panstwí nad poddanými. Němci učinili to ihned w theorii, ačkoli praxis za ní až podnes welmi dalece pokulháwá; Maďaři ale odepřeli se toho jak we praxi tak i w theorii, začež wšak nyní, jak wědomo, bolestně pykati musejí.

Swoboda wůbec jen tam možná jest, kde wšickni účastníci společnosti jakékoli požíwají stejného práwa, kde nikdo není rodilým pánem, nikdo rodilým otrokem druhého; čemuž wšak nikoli se nepříčí, aby pro dosažení účelu společnosti jedni stáli w čele, wedli a poraučeli, druzí následowali a wésti se dali t. j. poslauchali. We swobodném konstitučním státu platí zákonowé wšem občanům stejně; co jednomu práwo jest, musí práwo býti také druhému, aniž kdo ze zákonu a z práwa obecného wylaučen býti smí. Slowem, konstituce jest jen prowedení we státu známé oné a wěčné zásady wšeho práwa i wší sprawedliwosti: *čeho sobě nechceš, jinému nečiň.* Každé jakékoli nadpráwí, každá jakákoli wýsada (Vorrecht, privilegium), každá jakákoli podrobenost, která neplyne přirozeně a nutně z potřeby dosažení účelu státního, — nejsau nic jiného, než skutečné wyjmutí z práwa, tedy negace práwa, t. j. neprawost, křiwda, bezpráwí. Každá takowáto wýsada může jen pauhým násilím, nikoli práwem uwedena i udržena býti we státu; násilí pak wede wšude za sebau staw wálky, w nížto wšecko přirozené práwo se zapírá, mizí a hyne.

Obrátíce wěty tyto, samy w sobě světlé a bezodporné, na skutečné poměry národů w Rakausku, nemůžeme neseznati, že při tolikeré rozličnosti národůw těch, úplná jejich

rownoprávnost nejen za neodbytnau wýminku celé konstituce, ale i za mrawní základ samé říše wůbec považowati se musí; tudíž že o jakési nadwládě germanismu a maďarismu nad Slowany a Rumuny nikdy wíce ani řeči býti nesmí. Jináče zajisté wypadli bychom z oboru práwa opět do zádawy a křiwdy, stát právní proměnilby se nám opět we stát násilný, a pokoj we wálku, třebas na oko i dušenau.

Je-li to wše prawda, co sme dosawad přednesli, tedy otázka o centralisaci, kterau naše ministerium w Rakausku zawesti a upewniti se snaží, sama sebau rozhodnuta jest. Centralisace ta pro Rakausko již z té příčiny se nehodí, poněwadž stojí we přímém a newyhnutelném odporu s mrawním základem celé říše a konstituce, s rownoprávností národůw. Ministerium mluwíwá sice také o rownoprávnosti, ale poważíme-li spůsob, kterým ji prowesti usiluje, muselibychom formulowati smysl jeho po prawdě takto: „rownoprávnost wšech národnosti w Rakausku, s nadwládím wšak němčiny.“ Jeli to ještě rownoprávnost? může-li nadwláda takowá jiným národům diktowána býti právem a mimo násilí? a můželi násilím takowým upewněn býti pokoj a stálost říše?

Nechceme zde ani přísně na wáhu bráti, proč ku př. w Uhersku nyní wšude německé auřadowání se zawádí; Uhry nacházejí se posud we stawu wálečném, a to není řádný staw konstituční. Ani na to příliš nyní doléhati nebudeme, proč auřadům českým před několika měsíci zapowězeno bylo, užíwati mezi sebau jazyka českého; tento w každém ohledu neosprawedlnitelný skutek zdá se, že cestau nekonstituční u wlády wylauzen byl, aniž bohdá u nowých auřadůw bude míti platnost, an přesahuje i přes ty meze, které ministerium samo při swé centralisaci stanowilo. Wezměme w úwahu jen poměry ty,

které z ústawy dne 4 března nutně a newyhnutelně plynauti mají.

Paragrafem 32 a 36 té ústawy wázány jsau wšecky wyšší národní snahy a wšecken politický parlamentární žiwot k jedinému centrum říše, k říšskému sněmu; neboť sněmowé zeměstí nemají než jistá „nařízení“ (Anordnungen) činiti o wěcech swých domácích méně důležitých. Následowně ono wše absorbující centrum buďto stane se prawau směsicí u wěže Babel, aneb jeden jediný jazyk (ku př. německý) přijat bude de facto za jazyk centrální. Tím ale skutkem wylaučeni budau wšickni ostatní jazykowé zeměstí na wždycky ode wšeho weřejného parlamentárního žiwota.

I nebude ani na této ráně dosti, ale wláda centrální, užiwajíc téhož jazyka, wylaučí nápodobně wšecky ostatní jazyky ze wšech oborůw administrace wyšší. Takowáto nerownost nejen wywrátí až do dna wšecky ty liché řeči o rownoprávnosti národůw, a postawí pauhý klam za mrawní základ říše, ale stane se i *smrtelně nebezpečnau* pro wšecky ty národy, kteří kromě Rakaus buďto ani nežijí, aneb aspoň politického žiwota wywíjeti nemohau. Národ zajisté, kterému každé národní politické a parlamentární pohybowání na wěky odňato jest, kdežto zatím sausedé w plné míře jeho požiwají, — takowý národ propadl neuchranně dříwe neb později zahynutí swému co národ, a proti smrti takowé není na světě léku. W takowémto smutném pádu necházeliby se nejen Čechoslowané a Maďaři, ale i Jihoslowané a Rumuni; neb i tito spokojiti se nechtějí a nemohau tau nadějí, že as kmenowci jejich w Turecku předejdau je příkladem weřejného žiwota politického. Wšickni tedy národowé tito nemohau, ačby sebe raději chtěli, swoliti k centralisaci dotčené, poněwadž skutkem takowým podepsaliby sami ortel smrti

swé a spáchali by samowraždu. Žádný poctiwý representant národu swého nemohlby s dobrým swědomím podwoliti se w to na říšském sněmě; a kdyby to i učinil, newíme, mohlliby skutek takowý právem místo míti, jelikož slibowé a záwazkowé nemrawní dle božského i lidského práwa za neplatné se uznáwají.

Co tedy jest činiti, aby nesnázem a rozpakům takowým dle možnosti se wyhowělo? — Pomoc jest tu, aspoň w theorii, welmi snadná; ale i we praxi nikoli nemožná. Potřebí-tě zprosta přesaditi několik článkůw z paragrafu 36 do paragrafu 35, a ustrojiti dle toho celek ústawy. Potřebí jest dopřáti jednotliwým národům rakauským tolik autonomie, tolik swobodného politického pohybowání, tolik wlastního parlamentarního žiwota, kolik stačí, aby bez ujmy jednoty říšské rownoprávnost národůw stala se prawdau, a kolik potřebí, aby odstranilo se nejen skutečné nebezpečenstwí, ale i boleplodná twárnost helotismu u jedněch, panstwí u druhých. *Pokudkoli národowé budau míti příčinu, báti se o národnost swau, potud nebude w Rakausku nikdy spokojenosti a míru.* A nebudau-li w tom ohledu dány garantie samým organismem státním, bude jistě od ministerium nadarmo plýtwáno chlácholiwými řečmi; nedůwěra, mající od dáwna tisícero podnětůw, wždy dále zmáhati se bude a hlodati weškerá držadla i wšecky swazky oddanosti a lásky.

Otázka, co w Rakausku podstatnějšího a pramenitějšího jest, říšská-li moc centralní, čili moci zemské a národní, a má-li onano slaužiti za míru těmto, čili naopak, — zdá se nám w samém skutku právě tak zbytečná, zahálčiwá i pohoršiwá býti, jako jiné podobné otázky, ku př. o suverenitě knížat aneb národůw. Stawiti zaumyslna tyto zásady proti sobě, hledati w nich odpor a hádati se o přednost jedné nad druhau, nemůže než wésti konečně k nesmyslům a k neprawostem. Jako u člowěka při sku-

tečném oddělení duše od těla nastáwá smrt, tak i w organismu státním, kdyby organické jeho prwky a zásady počaly potýkati se wespolek. Mezi tím, jakkoli naprosto nemožné jest, wytknauti w každém činu člowěka, pokud w něm aučastnil se rozum čili duch, a pokud smyslnost čili tělo jeho, auhrnkem přece rozeznání oboru duchownosti a tělesnosti wůbec nikoli tím se neruší. Diskrecí a dobré wůle s obau stran tu w každém pádu potřebí bude.

Dle našeho mínění jednota říše Rakauské, má-li býti neklamná i nezwratná, požaduje pro swé centrum, čili pro „říši“ wůbec, nutně a naprosto, jen následující záležitosti a předměty: 1) císaře a dům čili rodinu jeho; 2) záležitosti zabraničné; 3) wojenstwo pozemské i námořní; 4) finance říšské; 5) záležitosti obchodu a tudíž i 6) organy čili prostředky komunikační w říši wůbec. Dále ještě jest, ač ne naprosto potřebné, alespoň welmi žádaucí, aby to co w jedné části říše za práwo jest, we druhé za křiwdu powažowáno nebylo.

Z wýkladu tohoto pozná každý nepodjatý saudce, že my oboru činnosti čili područí moci centralní anebo říšské nikoli nechceme klásti meze nedostatečné a auzké. Ministerstwy pro předměty dotčené potřebnými bylaby jednota říše tím dostatečněji a stáleji upewněna i pojištěna, kdyby třebas ku př. zásada ta wýslownĕ určena i stwrzena byla, že nejen každá pewnost, ale i každičké dělo, kterékoli u wnitř hranic říše Rakauské se nachází, náleží wýhradně do područí moci centralní čili říšské.

Podlé toho mohly a měly by wšecky ostatní záležitosti státní a národní w Rakausku ponechány býti mocem a sněmům zemským čili autonomii národůw, — rozumí se, že pod řízením a štítem též moci exekutivní, která i w říši činna jest, a wýhradně jen mocnáři čili panownikowi přísluší. Nám zajisté we sporu tomto nejde nikoli o ně-

jaké obmezení moci a praerogativy panownikowy, nýbrž naprosto jen o jiný přiměřenější a přirozenější mechanismus působení jejího. A protož všecky ty obyčejné důtky o naší prý neloyalnosti, našem rýpalství a separatismu atd. odkazujeme zase tam, odkud přicházíwají, do oboru lži a utrhání.

Kterak ale wlády zemské w Rakausku mají organisowány býti, aby neupadaly někdy do sporu ani mezi sebau, ani s wládau centralní, to jest arci wěc uważowání mnohem delšího, nežli článkem nowinářským obsáhnauti se dá. My aspoň nemohauce nyní do něho se pauštěti, chceme jen auhrnkem a powšechně naznačiti zdání swé o záležitosti této.

Netajíme se, žebychom přáli, aby ministeria, která nyní pp. Bach, Schmerling a Thun we Wídni zaujímají, buď dokonce zrušena, buď aspoň we područí swém obmezena byla na ten spůsob, aby wšecka jejich běžná řízení odbýwána byla we zwláštních *ministeriích zemských* neboli *národních*. Každý větší komplex aneb každá národní gruppa zemí korunních mělaby w čele weškeré administrace swé jednoho ministra, jenžby kollegau sice byl ministrůw říšských čili Wídenských, ale přebýwalby we hlawním městě zemí sobě podřízených, maje pod sebau raddy ministerialní pro wšecky wětwe administrací zemských. Takowých ministrůw museloby w celé říši býti při nejméně sedm, a sice pro země 1) německé, 2) československé, 3) polskorusinské, 4) maďarské, 5) rumunské, 6) jihoslowanské a 7) italianské; wedle nich pak tolikéž sněmůw zemských a saudůw kassačních. Měl-liby ustanowen býti počet větší, my bychom tomu také tuze na odpor nebyli. Ministrowé takowí, dostáwajíce řádně důwěrné zprámy o poradách a uzawřeních kollegůw swých říšských, museli by arci w čas potřeby zajížděti také sami

k nim do Wídně. Od té doby, co železné dráhy a telegrafy do všech měst hlawních se rozbíhají, zřízení takowé dalo by se prowesti bez podstatných nesnází. Hlawní ale wýhoda ze zřízení takowého plynula by ta, že wšecky záležitosti státní a národní, stojící pod ministerium zemským, dalyby se odbýwati až do instance nejwyšší w řečech národních, a že zásada rownoprávnosti národůw přestala by tudíž býti pauhým námidlem.

Šířiti se zde dále o idei této nebudeme. Pro znatele a pro dobromyslné čtenáře naznačili sme ji bohdá již zřetelně dosti; aniž pak my w podrobnostech méně podstatných, (při kterýchž toliko účel od nás wytknutý tak neb onak wždy přece dosíci se dáwá), swéwolně s kýmkoli nesnaditi se chceme; co ale dáwných nepřátel našich se dotýče, wíme, že kdybychom z pauhé upřímnosti třebas i samu krew a duši swau před nimi wylili, oni wždy přece bůh wí z jakých neplech a nešlechetností winiti nás budau. Proto zdá se nám, žeby další naše řeč o wěci této byla i zbytečna. Jen některých zwláštních punktůw musíme několika slowy ještě se dotknauti.

Předewším pokládáme za wěc welmi powážliwau, děliti jednu a tauž wětew administrace weřejné (ku př. wěci školní) mezi wládu říšskau a wlády zemské; tření mezi nimi bude newyhnutelné, když jednakaždá bude chtíti rozšířiti obor područí swého naproti druhé; naprosto potřebí jest, aby každá wětew takowá celá i nerozdělená jedné moci toliko podřízena byla. Ba i tam, kde dělení arci newyhnutelné jest, jmenowitě w oboru finančním, přáli bychom, aby ku př. wšecky daně nepřímé odewzdány byly celé a bez wýminky pod moc říšskau, daně pak přímé pod moci zemské, — arci že se záwazkem k odwedení wyměřené částky do kass říšských, jakož až posawad bywalo. Jináče zajisté buď sama daň říšská, buď příplatek zemský

považowány budau od kontribuentůw za opus supererogationis, za břímě mrzuté a zbytečné, při čemž interesse státní w obau případnostech trpěti bude. Jen takowýmto roztříděním a isolowáním (osamocením) předmětůw jednotliwých w ústrojí státním dá se předejíti a uwarowati na budaucnost nebezpečné jejich tření se mezi sebau.

Uważowali sme centralisaci rakauskau posawad wýhradně ze stanowiště národního, proto že ono pro nás nejdůležitější jest. Připomeneme-li ale sobě, kterak we Francii, státu takměř jednorodém a jednonárodním, mnozí z nejoswícenějších wlastencůw jediné možnau spásu nyní jen w jeho decentralisowání hledají, přeswědčíme se ochotně, že wěc ta má i jiné stránky welmi důležité a nebezpečné, do jichžto rozjímání wšak pauštěti se zde nechceme.

Nesmíme ostatně zamlčeti o zdání swém, že jakkoli již nyní potřebné se widí w Rakausku zřízení zwláštní *říšské rady* dle §§. 96—98 ústawy oktrojowané, potřeba wšak takowá stala by se ještě mnohem wážnější a pilnější při zřízení ministerií zemských nahoře dotčených. Rada ta, složená z mužůw nejzkušenějších a nejwáženějších u wšech národůw Rakauských, a záležející asi z rady užší, audůw totižto stále we Widni přebýwajících, a rady širší, roztraušené po wšech krajinách, — měla by za powinnost, slaužiti dobrým zdáním swým w každé státní potřebě jak ministrům, tak i mocnáři samému, a wšak pod wýminkau, aby i císař pán i ministrowé jeho měli dokonale wždy na wůli, dle wlastního uznání swého, šetřiti a poslauchati rady té, aneb nic. Toby pak tuším nad jiné mnohé prostředky napomohlo k jednotě, stálosti a blahobytu říše, utwrdilo by politiku její uwnitř i zewnitř, anižby wadilo a waditi mělo zásadám konstitučním a swobodě národůw rakauských.

Konečně ještě odpowěditi musíme na důtku, která od-

půrcům centralisace w Rakausku nejhojněji a obyčejně se činíwá. Prawí se totiž, že wláda rakauská musí býti silná a důrazná, a protož předewším sestředěná na jednom místě a w rukau jedněch. My sice newíme, bywá-li wždy silný ten, kdo se pauští do boje s přírodau a práwem: že ale w boji takowém konečně wždy klesnauti musí, o tom nepochybujeme. Zdá se wšak, že naši odpůrcowé matau w řeči swé snad mimowolně rozličná ponětí dohromady, mluwíce totiž o wládě *silné*, a mníce pod tím jen wládu *pohodlnau*. Jest-li tomu tak, nechceme jim w tom odpírati naprosto; máme wšak za to, že *pohodlí* nenáleží mezi přední požadawky wlády konstituční. Pohodlný, co do státního řízení, jest jen despotismus a barbarstwí; wlády oswícené a swobodomyslné bywáwaly od jakžiwa pilny w šetření tisícerých interessůw státních a občanských, a protož nemohly ani nechtěly wyhlašowati pohodlí swého za wěc we státním organismu nad jiné důležitější.

W Praze dne 21 prosince 1849.

B) Spisy z let 1861 až 1865.

11.

Historické haraburdí. *)

I.

Jakkoli nerad aučastním se sporůw nowinářských — nebo těch nemnoho chwil, co za nezdrawím očí mi zbýwá, potřebuji a užíwám ku prácem jiným a dle zdání mého ještě potřebnějším, — nemohu předce, i co Morawan a Čech pospolu, i co dějepisec národu swého, w Čechách a po Morawě jednoho i nerozdílného, mlčeti naprosto, když spor se dotýká domácího poměru Morawanůw a Čechůw mezi sebau, a když nečistí živlowé usiluji zjewně mísiti doň jedu swého co nejwíce.

Nedáwno wyšla w Brně brošurka pod titulem „Darstellung der altständischen Verfassung des Markgrafthums Mähren von P. Ritter von Chlumecký, Landesarchivsdirektor“ — o kteréž mohu chwáliti s potěšením a právem, že psána jest důkladností a úsečností wzornau, ačkoli ne ke wšemu naprosto se přiznáwám, co a jak w ní se obsahuje. Spis ten počíná slowy: „Markrabství Morawské, někdy manství koruny České, pod králem Jiřím s přiwo-

*) Tištěno poprwé w Národních listech, 1861, č. 11 a 16, dne 11 a 16 ledna.

lením stawůw Morawských“ (mohlo se říci „k žádosti a prosbě“ těchže stawůw) „přiwtěleno jest na wěky do téže koruny“ atd. W postupu jednání doličuje se wšude jasně a dostatečně, že ačkoli Morawa od jakžiwa požíwala wlastního zřízení swého a auplné samosprávy domácí, pánem země Morawské předce nepřestal až po dnes býti král Český, co markrabě Morawský. A co tu důwody učenými z minulosti se stwrzuje, to i za naší ještě paměti spatřiti mohli wšickni třebas sebe neučenější na wlastní oči své, když při posledním korunowání krále Českého w měsíci září 1836 přijela do Prahy slawná deputace stawůw Morawských, aby tu přiznali se k wěrnému poslušenstwí panowníka swého.

Proti tomu když we změnách a nejistotách poměrůw zemských, ježto charakterisují dobu nynější, dowoláwáno se z Čech tytýž i historického práwa koruny České, co minimum oněch koncessí, na kteréž we spolku wšech zemí státu Rakauského slušně nastupowati lze, a když i dotýkáno se odwěkého spojení a nerozdílnosti obau zemí, České i Morawské, a to skromností a jemností až téměř přelíšenau: ozywají se z Morawy, wedle hlasůw bratrských a srdečných, také křiky surowé, kterýchžto jestli ne účel, aspoň účinek, nemůže býti jiný, nežli podněcowání nenáwisti a hněwu, rozbroje a bauří w národě pobratřeném. Chorowodem neblahého tohoto počínání jest dle došlých nás zpráw jakýsi bezejmenec, jenž w Brněnských nowinách „Neuigkeiten“ wydal zwláštní článek na to, aby popudil Morawany proti Čechům. Hlas ten, jakkoli hrubý a ryčný, nepronikl až k nám do Prahy, aniž my bažíme po něm; dosti jest, že i sám p. Ohéralůw dopisowatel (we Prager Morgenpost dne 8 ledna) haní nezdwořilost jeho a jí se odčítá. To nicméně posléze dotčenému spisowateli newadilo, aby do noty swé, kterauž

zazpíwal Čechům o historickém právě koruny jejich, nepřijal také kausku onoho krkawčího zpěwu, an se mu zdál zníti „ehrenfest, kraftvoll und bündig“, — mínim onu řeč až příliš zhusta otřepáwanau, kterau pan Waněk z Boskowic r. 1453 jal se dokazowati prawdu, jíž jistě jakžiw nepopíral nikdo, ani pan Aleš Holický ze Šternberka sám, totiž že Morawané nejsau ani nebyli nikdy manowé Čechův, ale že zároweň Čechům požiwali na statcích a w městech swých wždy úplné swobody atd. Jiný byl rozum a obsah tehdejších owšem tuhých hádek mezi stawy českými a morawskými, do jehožto širšího wýkladu zde pauštěti se byloby nemístné; aniž konec jejich wypadl w ten smysl, žeby lahoditi mohl chautkám nowomorawských těchto krkawcův. Ale zdaliž pak dějiny česko-morawské neposkytují nám nic „čestnějšího, důraznějšího a jadrnějšího“, nežli jediný tento známý, a to ještě k tomu špatně známý, spor domácí? byla-li by to snad podstata obapolných poměrův českých a morawských? Ptám se, we které dlauhotrwalé společnosti, a byť byla pauze bratrská neb sesterská, nepowstáwají tytýž okamžité nedorozumění a neshody? A když známé latinské přísloví ukazuje i na „rara fratrum concordia“, — z toho-li následuje, žeby w ponětí bratrstwí leželo ponětí neswornosti co podstatné jeho částky? bratří z přírody swé měliby wždy brojiti mezi sebau a štwáti sebe i sausedy swé proti sobě wespolek? Pročpak wykopáwá se ze hrobu minulosti wždy jen jediný ten kwítek smrdutý, a nikoli raději oněch příkladův jasných a skwělých na sta, kde Čechowé i Morawané stáli sobě wěrně po boku a předcházeli se o záwod nejen hrdinstwím w boji, ale i snahau o wzdělání sebe, o kwět a sláwu společné wlasti a národu swého? zdali nekrwáceli spolu w bitwách nesčíslných, netoliko u wítězstwích zázračných jako u Austí a Domažlic, ale i

w porážkách osudných, jako na Morawském poli a na Bílé hoře? Wímť arci, že jest i w Morawě i w Čechách lidí dosti, a to i mezi těmi, co se za prawé liberály pokládají, kterým celá ta naše historie česká i morawská naprosto newoní, a kteří wšecky památky její nejen co neužitečné jakési *harabardí* rádi by do kautůw powrhli na wěky, ale třebas i spálili a zničili, aby z nich proti chautkám jejich nebralo se wíce podnětu a posily: ale ti neměliby aspoň dokládati se autority pana Ctibora Towačowského z Cimburka, wlastence a wýtečníka, jemuž rowných ba jen podobných urodila i wychowala Morawa od wěkůw jen welmi málo, a o němž s důwodem podstatným twrditi mohu, že octnuw se náhodau asi mezi námi nyní, nejen odříkalby se wšech těch pánůw, kteří nadužíwají slow jeho ku popuzowání proti Čechům, ale i bezpříkladnau swau energií stíhalby je po wlasti swé s nemenší horliwostí a oprawdowostí, nežli Kristus Pán ony kramáře, co prznili swatyni jeho.

II.

Dopisowatel páně Ohéralůw (we Prager Morgenpost, 8 Januar 1861) poučuje nás, že málo jest zemí na světě, kdeby lid tak málo dbal na swau minulost i na dějiny wlasti swé a tak welice lišil se wšeho historického sebewědomí, jako na Morawě. Půwodně morawských rodin, se jmeny w dějinách proslulými, že zbylo jen málo; větší díl welkých statkářůw že záleží z cizozemcůw, pošlých ze wšech končin světa, nejen Maďarůw a Němcůw z Hes, z Westfal, z Porejní atd., ale i Francauzůw, Belgičanůw, Portugalcůw, Italianůw, Řekůw (a diw že ne také Turkůw, Tatarůw a Číňanůw), kterým na památkách a dobrém jmenu nowé wlasti málo prý záleží; měšťané a průmysl-

nici že starají se jen o nynější hmotné interessy své, a lid selský že nerozpomíná se leda na wpády Tatarůw, Švédůw a Prušákůw, na bitwu u Slawkowa a na Špilberk, že zažehnáwá we zlém Jesuity, co pány někdy nemilostiwé, a císaře Josefa II w dobrém, co prwního swoboditele swého; to že je wšecko. Pro nás Morawany, dí, má cenu jen co nyní se děje, dáwáme se tomu, kdo nejlépe howí potřebám našim. Chtějí-li Čechowé u nás wážnosti a platnosti nabyti, ať zawrhau od sebe celé to *historické harabardí* (historischen Plunder), a postawí se k nám, jak nám se líbí.

Nechci zapírati owšem, že toto líčení má i kausek prawdy do sebe. Systém wládní, který po třicetileté válce jal se odcizowati samému sobě národ jak w Čechách, tak i w Morawě, potkal se tam záhy s odporem wlasteneckých aspoň Jesuitůw a kněží, jakowí byli Bohuslaw Balbín, Tomáš Pešina, Jiří Kruger, Jan Beckowský a jiní: zde i těch a takowých se nedostáwalo. Teprw we posledním století počalo školstwí u nás w obau zemích bráti na se twárnost nadějnější: ale o wše jiné dbáno spíše, nežli o wzdělání se mládeže w národnosti a osobnosti swé; a procitlo-li kde powědomí této národnosti předce, stalo se to ne skrze školy, ale nawzdory působení jejich, samau toliko wnitřní energií zásady, kterauž aspoň mnozí pokládají za spasitelnau a swatau. Procitnutí takowé stalo se w Čechách dříwe nežli na Morawě: i což diw, že Morawané nedospěli ještě w citu národnosti tam, kde podnes Čechowé stojí. Ale chyba jest, že kausek prawdy, který wždy s kusem neprawdy spojen bývá, chce tu wydáwati se za prawdu pauhau, holau a celau.

Dopisowatel welmi špatný kompliment činí oněm šlechtickým rodinám, které přistěhowawše se dáwno se wšech končin světa do Morawy, tu i posawad ještě prý za cizince

a nikoli za Morawany sami se považují, aneb aspoň netečně k tomu se mají, co nowé jejich wlasti se dotýče. Posawad aspoň mezi poctiwými lidmi wšude tak se rozumělo a smýšlelo, že kdokoli nowau wlast sobě wolí, staré ipso facto se odříká, i že aučastna se činí wšech interessůw té společnosti, do které wstupuje. Nechci wšak w tom směru šířiti slow, a tím méně wywáděti budu tam záwěrky nelibé, kdež i praemissa sama poněkud pochybnau se mi zdá býti. Kdo pak ku př. i w nejnowějších ještě dobách přinesl wzácnější oběť wlasti swé Morawské, nežli domnělý Portugalec, ušlechtilý hrabě Sylva-Taroucca? Že ostatně w každém množstwí nacházejí se dobří i zlí, jest pořekadlo sprosté sice, ale prawdiwé.

Ještě méně pochlebně, dle mého aspoň smyslu, znějí slowa, kterých dopisowatel užíwá o lidu Morawském wůbec, když dí, že dějin wlasti swé ani nezná, ani znáti nedbá. Dějiny národu považowány bywají wšude za nejdražší jeho dědictwí; jsauť pokladem zkušenosti, které nabyl na dráze žiwota swého, zrcadlem ctností a nectností jeho, a učitelem i wýstrahau, čeho se chápati a čeho nechati má; jsau konečně paměti rodinné, podáwané od otcůw k synům i wnukům. Národ odlaučený od dějin předkůw swých podobá se ubohému nalezenci, jenž nadarmo tauží a poptáwá se po rodičích a po rodině; nejen hojný pramen slastí něžných wysechl jemu hned u porodu, ale i blahočinný podnět ke ctnostem občanským, k lásce a k obětem wlasteneckým, bez nichž obecné dobré prospíwati nemůže. Chraň mne bůh i té myšlénky, jakoby z tak nešťastného dítěte nemohl owšem wydařiti se člowěk poctiwý a dobrý občan: ale kdo je zná, ptej a dowíš se, jak mnohem tíže jim bywá zápasiti, aby neutonuli w kalu podlého sobectwí a wšeho, co dále z tohoto se rodí. Takéť skutečně i páně Ohéralůw dopisowatel a jiní s ním stejnomyslní odwoláwají se wždy

jen k interessům a příkladu několika fabrikantův a průmyslníkův morawských, jako k nějakému wrcholu tužeb a činnosti národní, nedbajíce prawdy hlásané netoliko od Krista Pána, nýbrž i od Mojžíše, že ne samým toliko chlebem živ bude člověk, ale že mu šetřiti sluší také potřeb života duchowního.

A však holá neprawda jest, žeby w lidu Morawském wůbec panowala netečnost k dějinám wlasti. Důkaz na to je snadný: jednání sněmu Morawského r. 1848 a ochotné od něho swolení prostředkův potřebných ke zdárnějšímu wzděláwání historie wlastenské. Od té doby zwláště co do shledáwání pramenův historických Morawa skwělým příkladem předchází wšecky jiné země státu Rakauského, — ani Čech owšem newyjímaje, — jakož to celému světu wzdělanému známo jest. Ustanowen i za zwláštního historiografa zemského Morawan, kterýž sice bohužel oswědčil se poněkud we protičeském duchu swém, ale důkazův ještě nepodal, ani kdy podá, žeby prawá i čtení hodná historie morawská bez české aneb owšem proti české prowesti se dala. A zdali sám ten známý spor o někdejším bytu neb nebytu poswátného Welehradu, jenž nedáwno tak horliwě wšude rozléhal se po palácích i chýšech rolnických, swědčí o domnělé té netečnosti lidu? Ba není se obáwati, žeby kdy Morawané odsaudili dějiny swé mezi pauhé haraburdí, jak to dotčený dopisowatel žádati se zdá; aspoň wím, že, aby moderní Vandalowé nedowedli zničiti wšecky drahocenné památky minulosti, o to jistě postará se tam ne sám toliko šlechetný rytíř Chlumecký.

Z pramene dosti wěrohodného dowídám se právě, že prwní původce nowého sočení na Čechy w Morawě, spisowatel dotčeného hrubého článku w Brněnských „Neuigkeiten", není ani rodilý Morawan, nýbrž odrodilý Čech, jeden z oné chasy, která nemajíc ani jiskry citu národního,

tudíž ani prawého citu pro čest, za hranicemi wšude plodí jen ostudu a hanbu jmenu českému. Domníwalt se tuším ten neplecha i chytře i hlaupě pospolu, že chowáním takowým zawděčí se mocnostem, kterýchž heslo pokládá býti „rozptyluj a panuj“.

Jsau i takowí krkawci, kteří roztrušují o nás, že stojíce o jednotu a celost koruny naší České, usilujeme prý zrušiti netoliko sněmy morawské, ale i wládu zemskau w Brně, a potáhnauti wše k sobě do Prahy. Bohužel že žurnalistikau zwláště Wídeňskau wládnau nyní z většího dílu ošemetníci, kteří ani pérem o nás zawaditi neumějí, aby nám nekřiwdili a nepřipisowali samé bůh wí jak hanebné úmysly. Kdo ale nedá se štwáti a saudí wěci s rozmyslem sprawedliwým, musí w samém našem odwoláwání se k historii spatřiti rukojemstwí, že autonomie a samosprávy Morawě bráti nechceme, ana jí požíwala po wšecka století až posawad; náwrh k tomu bylby neméně daleký našich úmyslůw, nežli naší kompetence. Ale dobře mohliby poslaužiti také za naší paměti mimořádní sněmowé zemí celé koruny České, jichžto nám poskytuje historie příkladůw množství, kdykoli nastáwaly národům potřeby důležitější. A wšak není úmysl náš, pojednáwati o wěci této podrobněji.

12.

Oswědčení-se ke swým woličům na sněm zemský.

Ze dne 25 března 1861.

Wyzwán jsa od J. Exc. pana místodržitele hraběte Forgáče, abych wyjádřil se, od kterého z wolicích okresůw, co mne za poslance swého na sněm zemský ustanowiti ráčili, zwolení přijímám: odpowěděl sem, že chci zůstati poslancem okresu Karlínsko-Brandejského, a že míním wydati laskawým wolitelům swým wůbec počet o tom, co k takowému mému se rozhodnutí dalo příčinu.

Mluwím tedy otewřeně a srdečně, nemaje při sobě čeho ukrýwati; důwěru oplácím důwěrau, aniž dbám na to, co protiwníci a smíškowé stíhati budau opět i w obsahu i we formě oswědčení mého.

Kdyby šlo wše dle žádosti srdce mého, warowal bych se hluku swěta i obětowalbych, cokoli mi zbýwá živobytí, studiem pokojným, jako posawad, buďto w komnatě swé, aneb w archivech domácích i zahraničných. Již od mládí obrátil sem wšecky síly a snahy k tomu, abych poslaužil národu swému k lepšímu se uwědomění o wšem, čeho žádá duchowní a mrawní jeho prospěch; znaje weškeru důležitost momentu národního w nowowěkém živobytí Europy, staral sem se s přátely swými především o wzkříšení zase citu národnosti, co hlawního léku proti egoismu wšepožírawému, co prawé matky wlastenectwí a hojných ctností občanských. Nesluší klamati se: Národ bez pocitu

národnosti podobá se člowěku neznajícímu citu pro čest; můžeť nebýti zlým, ale k welikým obětem a činům, ježto rozehřiwají srdce lidská, zakládajíce spolu blahobyt občanský, málokdy schopným bývá. Totě klíč ke wšem tajnostem mého mnoholetého působení, za kteréž dostalo se mi tolik lásky a důwěry u jedněch, kolik nenáwisti a pronásledowání u druhých. Proto již r. 1848, když národ náš poprwé zase wolán byl na dráhu žiwota politického, zwolen sem byl na šesti místech za poslance do sněmu říšského, sám toho nikde ani nežádaw, a přijal sem čestný úřad ten co zástupce Nowého Města Pražského. Nyní pak, když pokynutím mocnářowým wrátil se nám ruch a žiwot sněmowní podruhé, docházejí mne tolikerá přání z prostřed národa ode wšech stran, že by to byla hříšná nestatečnost, kdybych předkládati chtěl pohodlí swé a libost swau potřebám a žádostem jeho, i kdybych odříkal se účastenstwí w zápasu nastáwajícím oněm wlastencům, kteří usilují o stálý blahobyt wšech obywatelůw koruny České w mocné a pokojné říši Rakauské. Uznáwám, že netoliko minulost má práwa swá, jak wůbec, tak i ke mně zwláště, nýbrž i nynějšek, co zárodek budaucnosti.

Přátelé moji postawili mne w čelo wýboru, jehož úkolem bylo prostředkowati mezi woliči ke společnému dorozumění a ku pořádku, aby hlasowé jejich ani nerozptylowali se příliš, ani nesaustředili zbytečně na úzký obor několika jmen. Za příkladem wšech podobných sborůw uznali sme i my za potřebí, aby mužowé, kterýchž we sněmu pohřešowati sme nechtěli, pro wětší jistotu aspoň na dwau místech kandidowáni byli; neboť prudká i uměle i mocně řízená agitace proti nám a našincům uwodila w pochybnost wolebný zdar i při jmenech nejpopulárnějších. Já tudíž nawržen sem byl i pro Nowé město Pražské, i pro wolicí okres Karlínsko-Brandýský. Později, když jmenowaný od

nás kandidat w okresu Strakonicko-Horažďowském ustaupil samoděk, nabídnuto mně i toto místo, kteréhož já neodepřel sem se, prawě, že přijmu wolbu tam, kde bude nejnepochybnější; nedomníwal sem se nikdy tak stkwělých wýsledkůw, žeby nám i na wíce místech dostalo se téměř úplné jednohlasnosti. Zwolení ale mé stalo se na wšech třech místech w tak zákonném pořádku a s takowau přewahau hlasůw, že nezůstalo nikde ani nejmenší příčiny ku pochybnosti.

Jest mi nyní předewším wyložiti důwody, pro které se wzdáwám swého zwolení na Nowém městě Pražském. Uznáwám i cítím hluboce wšecku wážnost otázky této, lituji srdečně, že důwěry tolikera ušlechtilých a wlasteneckých spoluobčanůw swých odříkati se a ji poněkud i sklamati musím. Myslil sem, kdybych nepostawil se před wolitele Nowoměstské co kandidat, žeby protiwníci moji hledali w tom tu barwu, jakobych sám mlčky winen se dáwal, aniž traufal se wíce hoden býti důwěry té, které požíwal sem r. 1848 a 1849. Wedle té cti, kteréž wysoce sobě wážím, býti spolurepresentantem hlawního města wlasti naší, nepokojilo mne wšak poněkud ono nařízení we wolebním řádu dne 26. února 1861, ježto desíti poslancům Pražským nepowoluje než jediného kandidata do rady říšské, ano sice wšude jinde wypadá na 3—5 poslancůw zemských po jednom poslanci říšském; jest to jeden z oněch prohřeškůw proti „justitia distributiva“, kterými wolební řád ten zwláště co do národnosti české hojně oplýwá. Bylot mi nelibé, wstaupením do kruhu oněch desíti, státi se konkurrentem a saupeřem wšech jich co do wolebnosti do říšské rady. Ale byl-li sem poněkud na wáhách, rozhodnul sem se brzy na čisto, když sem nabyl známosti o wolbách, které wyšly z obchodní komory Pražské. Bylit sme se najisto nadáli wšichni, že w počtu jejich čtyr wo-

lencůw nebude nedostáwati se jmeno muže, kterýž náleží bez odporu mezi přední její kapacity a byl také na čas zwoleným presidentem jejím, — pan Frant. Pštros mladší. Honosím se známostí a přízní muže toho rozumu bystrého, powahy ušlechtilé a rázné, a mním že kdekoli rokuje se o dobro wlasti a města Prahy, tam chyběti nemá wěhlasná jeho rada. Proto hlawně ustupuji w Praze, abych dal spoluobčanům swým příležitost, naprawiti chybu, které se dopustila komora obchodní, a poslati jej na sněm zemský. Račtež mi laskawě odpustiti wšickni příznicowé moji, že Wám působím nepohodlí dwojího wolení; neučinil bych toho, kdyby nejednalo se o wěc důležitau a wážnau, o kterauž Wám nemenší péče jest, nežli nám. Wšak i my poslancowé Waši, podrobujeme se w úřadě swém nepohodlím a nesnázem ještě mnohem rozmanitějším a těžším, nežli jest opětowaná práce wolební! Pročež sejděte se zase a dejte hlasy swé muži, kteréhož znáte, — aneb snad ani dosti neznáte: neb kolik Wás wí o tom ku př. že pan Pštros drahně času před panem Maagrem a ministrem Plenerem w důkladně odůwodněném náwrhu pozdwihl hlasu swého úřadně, aby na místě neúčinných palliativůw k odstranění finančních neřestí propůjčena byla říši Rakauské konstituce řádná? Jednání toto zajímawé zaniklo časem swým w tajnostech obchodní komory. A když jiným spoluobčanům našim wolno i libo jest, stawěti proslulému p. Maagrowi čestné pomníky: my-li odměníme se p. Pštrosowi za podobnau zásluhu tím, že jej wylaučíme napotom ze wšeho weřejného působení we wlasti?

Bylo mi tedy woliti mezi okresy Karlínsko-Brandejským a Strakonicko-Horažďowským. Dle řečí, kteréž nedáwno ještě, nepředwídaje wšech možností, byl sem wedl, byl bych tuším powinen dáti se wolitelům Strakonicko-Horažďowským, prawda-li totiž jest, co slyším saukromí,

že tam wolen sem byl jednohlasně: o čemž úřední zpráwa mne nedošla. Nicméně po dlauhém rozmítání wšech okolností rozhodnul sem se pro Karlínsko-Brandejský okres z příčin následujících: 1) w okresu Brandejském, w Lobkowicích, miwám od třidceti let řádné swé letní sídlo; 2) od okresu Brandejského již r. 1848 obdržel a přijal sem byl poslanstwí do sněmu zemského, kterýž ale, jak známo jest, nedošel tehdáž k místu; 3) nikde neagitowalo se tenkráte proti mně od úřadůw silněji, nežli w obau okresích těchto, a zwláště Karlínském: a wolitelé moji, k jichžto získání sobě já sám neučinil sem ani kroku, dokázali skutečně statečnosti newšední, odolawše k mému prospěchu wšem wnadám i útokům jim strojeným; i bylaby to holá newděčnost, kdybych opomítal důwěrau jejich a wydal je, jakož prawí, w „posměch“ protiwníkům jejich i mým wlastním. 4) Brandejští zwolili mne také jednohlasně, a těch málo hlasůw, které od Karlínských obdržel proti mně saupeř můj, nepadá do wáhy podstatně. Pročež oddáwaje se celému okresu Karlínsko-Brandejskému, nemohu než skraušeně prositi pánůw Horažďowsko-Strakonických, aby mi ráčili laskawě prominauti winu tu, že sem sklamal jejich naděje, nemoha owšem na dwé rozděliti sebe. Já jistě, třebas by oni na mne napotom i hněwali se, nepřestanu předce nikdy u wděčné paměti chowati důwěru a lásku, kterau wolením mým mně prokázali. Aniž pak osměluji se nawrhowati jim kohokoliw místo sebe, leč by chtěli wšimnauti sobě toho, co jim ode sboru našeho w té příčině řečeno bude.

Nesmíme tajiti se tím, že nastáwají nám dnowé wážní, dnowé zápasůw těžkých a téměř nekonečných. Neprozřetelným hospodařením uwedena říše jižjiž na kraj záhuby, a nepřátelé téměř zjewně rokují o blízkém prý pádu jejím. Pomoc není nemožna, ale bude wždy nesnadna: neb ne

wšude pojí se síla hmotná se silau duchowní, a do boje neuchranného přimísí se wždy wášní a předsudkůw drahně, ježto bráníti budau rozhledu jasnému a prawému. Já nepřestáwám skládati důwěry swé w prozřetelnost božskau: powedeť ona konečně wždy k dobrému, třebas bychom my konce ani nepředwídali a mezi tím mnoho trpěti musili. Za jedno aspoň ručiti mohu: že nic pro sebe sám hledati, a také pro wlast a národ ničeho žádati nebudu, nežli k čemu má práwo i sprawedliwost před bohem i před lidmi. O míře toho budau arci rozcházeti se úsudkowé: daufejmež, že wolným o tom rozmlauwáním a wyjednáwáním ubude nedorozumění a sporu a přibude míru a pokoje!

W Praze dne 25 března 1861.

13.

Řeči mluwené na sněmích, r. 1861—1863.

A.

Řeč mluwená w panské sněmowně

dne 27 srpna 1861, proti náwrhu adressy o wěcech Uherských, o centralisaci atd. *)

Jest mi líto, že nemohu we wšem sdíleti náhledy kommisse při sestawowání této adressy, a že mi nemožno sauhlasiti we wšem s radostným tónem, kterým je proniknuta. Neslauží mi to ku potěšení, že harmonii této wys. sněmowny ruším zlozwukem; swědomí wšak ukládá mi tuto powinnost, jak já jí rozumím, powinnost právě tak k J. W., jako k národům Rakauským, o jejichž blaho státní se raditi powolán jsem.

Záležitost, která jest předmětem této adressy, dotýká se, jakož celý swět o tom wí, mnoha interessůw říše. Jak daleko sahá, nelze w okamžiku tomto ani wyměřiti. Také se necítím powolána, aniž mám chuť, pauštěti se do jejího objasňowání; úloha tato jest příliš weliká, tomuto času a místu nepřiměřená, ještě pak méně silám mým. Mám wšak za to, že třeba něco se stanowiska swého naznačiti, co snad we prospěch celku powšimnutí se dočká. Při císařském poselstwí, na něž odpowěděti máme a kteréž jest

*) Překlad z němčiny dle Národních listůw r. 1861 čísl. 237.

tedy předmětem této naší porady, jest třeba obrátiti zřetel k dwěma wěcem. Předně jest to zpráwa sama o sobě, kterak J. W. nejmilostiwější císař a pán náš, jakožto dědic koruny Uherské a dědičný panowník země, marně se namáhal, aby umluwil se se sněmem Uherským o podmínkách státních poměrůw králowstwí Uherského. Za druhé jsau to zásady politiky, jimiž se příště wláda při konání swém říditi bude, a kteréž nám jsau podány w cís. poselstwí. Zdá se mi, že se sněmowna pauštěti nemůže do podstatného rozbírání a uważowání prwní wěci. Jest wzdálena práwomocnosti této wys. sněmowny, kteráž, jak to opětně wysloweno, jest užší říšská rada, k jejíž práwomocnosti Uherská záležitost nepatří. Mimo to nesmí se spustiti s oka, že nám podáwá cís. poselstwí celau tu záležitost, celau tu událost, jakožto bezprostředné činy J. W., že dále každé podstatné rozbíraní a uważowání předpokládá práwo kritiky, kteréž se wšak w konstitučním žiwotě nikdy nespauští až k bezprostředním činům J. W. Wydá-li tedy wys. tato sněmowna jakýs úsudek, hlas swůj w této záležitosti, bude to míti jakožto hlas nejwýše postaweného sboru we státě mimořádný mrawní účinek, nepodá wšak w záležitostech samých žádné měřítko. A protože nejsau slowa naše jaksi wíce než saukromná wyjádření, budiž mi také popřáno, abych wěc se swé strany objasnil. Nezapírám, že čelní státníci w Uhrách při wšelikém swém počínání řídili se pauze wlastenectwím a nikoliw důwody méně šlechetnými. Nawzdor tomu wšak musím se předce namáhati, abych uhodl praktický wýsledek, kterýž se jim jako cíl a přání před zraky wznášel. Pro churawost swau a náwal jiných prací nebyl sem sice s to, abych wše přečetl a poznal, co o této otázce zde a tam do weřejnosti se dostalo. Zdá se mi wšak, že sem z toho předce tolik známostí nabyl, abych si směl dowoliti o tom slowo.

Duch světa jest také činitelem dějin, a sice nikoliw snad jeden z nejméně působících; on působí a jeví se za našich dnůw patrněji a mocněji než druhdy. Nejpatrnější toho účinek jest, smím-li se tak wyjádřiti, centralisace celé zeměkaule, weškerého člověčenstwa — centralisace postupující, takowá, že se k ní mají slabé pokusy našich ministerií co do obsahu, zasahání a trwalého působení, skoro jako jednotliwé štace na železných dráhách ke wzdálenostem nebeských těl od sebe. Jeden z patrných následkůw toho jest také ten, že čím dále, tím méně udržeti se může w Europě trwání malých státůw, že poměry, kteréž we středowěku welmi dobře potrwati mohly, nyní se neudrží. Mám za to, že se státníci Uherští prawdy této neměli wzdalowati, že jí měli přístupu popříti; měli uznati, že jakož nyní — a čím dále, tím wíce — wše jednotliwé tratí hodnotu, že jako osoby a korporace, tak i národy i státy čím dál, tím wíce hledati musejí spásu w associaci, we spolcích, we federacích, a že tedy Uhry právě tak, jako Čechy na příští osudem k tomu hnány jsau, aby se státně připojily k většímu celku, a podrobily se podmínkám žiwota tohoto většího celku. Musím se wyznati, že sem se zármutkem shledal, co se wěci této týče, w uherských úwahách skoro samé negace, kteréž, jak známo, nemohau žádný stát na delší čas utwořiti ani pořádati. Žádný zákonodárce, žádný státník nepowažuje za předmět swé péče především minulost, alebrž budaucnost, a pakli že by měly formy minulosti wýhradně platiti pro budaucnost, mohlo by se snadno státi, že by se mohlo summum jus z raucha formy wywedené obrátiti w protiwu, w summa injuria. Nemůže tedy býti žádnau otázkau, že w této wěci, w tomto sporu shledáwám a shledati musím větší práwo i větší státnickau maudrost na straně J. W. a nikoliw na straně Uhrůw. A skutečně prokázal J. W. we

wšelikém wyjednáwání w této záležitosti welikodušnost k Uhrům, která wznešena jest nad wšelikau chwálu mau a zajisté činiti bude jeden z nejskwělejších okamžikův w dějinách wlády J. W. Taktéž dowoluji si zde wyslowiti nejwraucnější díky za wyslowení úmyslu J. W., že očekáwá konečné rozřešení této otázky cestau pokojnau od lepšího náhledu a srozumění swých národův. Mám za to, že díky tyto sdílím s weškerým wzdělaným světem.

Po tom tak zřejmém wyjádření, zdá se mi, že mohu doufati, že mne nikdo nebude míti za stranníka nebo zastawatele Uhrův, pakliže wyslowím, že nemohu s náwrhem adressy sauhlasiti. Už w cís. poselstwí shledal sem místy zazníwati twrdost, které tím spíše bylo možno se wyhnauti, čím wíce liší se od mírnosti a laskawosti, kterauž byl J. W. w této wěci již oswědčil. Z tohoto náwrhu adressy zawíwá ke mně tak trpký, nelaskawý duch k Uherskému národu, zdá se mi to býti takowým bezohledným, bezwýminečným zatracowáním celého národa, že nemohu nijak s dobrým swědomím sauhlasiti. Do podrobného odůwodnění nechci už proto se pustiti, abych nepodal se swé strany příčinu k většímu ještě rozčilení myslí, a proto spokojuji se we wěci této tím, že sem, jak za to mám, odůwodnil obecně odchylné swé mínění. Abych podal náwrh na změnu, k tomu newidím se také powolána, ježto dle rozumu mého celý náwrh mohl a měl by býti jiný.

Co se týče wěci druhé, kteráž obsažena jest w cís. poselstwí, totiž wyličení zásad politiky, kterauž se příště činy wlády říditi budau, jest předmět tento, jakož každý pozná, práwomocnosti této sněmowny zcela přiměřen. Od doby, co národowé Rakauští powoláni jsau, aby působili w zákonodárstwí s panownikem, od té doby zdá se mi, že každé zákonné politické shromáždění, ať sluje zemský sněm, ať sluje užší nebo širší říšská rada, nebo jakkoliw

jinak, může zásady politiky uważowati, o nich usnešení činiti, kterými se wláda we swém konání řídí, ačkoliw nemá se z toho dle mého náhledu nikterak odwáděti, jakoby každé z těchto shromáždění powoláno a splnomocněno bylo, aby jakýkoliw zákon nawrhowalo, wypracowalo a o něm hlasowalo. Měl sem už několikkráte příležitost, abych wyslowil s tohoto místa srdečný swůj zármutek nad tím, že právě w zásadách politiky, kterýmiž se má wláda we swém konání říditi, nedowolilo se hned s počátku rokowání w říšské radě. Wěřím rád, žeby to bylo spůsobilo mnohau obtíž, žeby to bylo přiwedlo mnohé rozčileni myslí, snad žeby to bylo i krisami hrozilo: než odstraní-li se krisy, když se zabrání politickému rokowání? Nezjewují-li se potom jako strašidla při každé příležitosti, jež se naskytuje?

Kdyby se místo toho bylo hned s počátku o tom předmětě důkladně porokowalo, kdyby se byly rozličné odchylující náhledy a přání proti sobě postawily, byloby se dle mého zdání smýšlení očistilo a objasnilo, řečníci byli by se srozuměli a přede wším bylo by se zamezilo tomu, co nejsmutnější jest, chorobné podkládání domnělých strannických úmyslůw, neboť by se byly wědomosti rozšířily, a tím by se byly mysli takowým spůsobem nepopudily a neztrpčily, jakož se to stalo a ještě wíce státi může. Než budiž jakkoliw. Jest čas, bychom pohledli skaumajícím zrakem na předmět, o nějž tu běží, totiž na zásady politiky, kterýmiž se wláda říditi bude. A tu musím říci, že posud z žádné úřadní listiny newynikl takowým zřejmým spůsobem rozhodný směr wlády k centralisaci, jako w této; možná že proti úmyslu wys. wlády, předce wšak nelze tu wěc upříti, a ježto wšem nenčmeckým národům Rakauským jest centralisace tolik co germanisace, proto nelze ani dostatečně naznačiti, kam wěc tato dosahuje,

Wěřím rád, že se ozwau hlasowé — a mnozí jak myslím bona fide — kteří totožnost těchto dwau zásad upírati budau: nic wšak méně wychází z tisíce tisíců úkazůw pořád patrněji na den, až ji konečně nebude možno zapříti. — Kde jest swoboda, jest i rozdělowání se w strany, spočíwá to w lidské přirozenosti, a není w tom také nic zlého. Nuže, ptejme se, jak se twoří celkem strany w Rakausku? Jsau to snad politické zásady, kteréž tu rozhodují? Pohleďme jen na wys. sněmownu poslaneckau říšské rady. Zdaliž se zde skupí strany dle politických zásad, anebo snad jen dle národností? Zdaliž nejsau Němci skoro bez wýminky centralisté, Neněmci skoro bez wýminky proticentralisté? Malá wýminka se strany Rusínůw, ta zakládá se jediné na chorobném stawu jejich národnosti, což uważowati nebylo by zde na místě. W Rakausku, pokud stát trwá, jewila se sice národní příchylnost a odpornost, a bude také na wždy trwati: předce wšak se mi zdá, že nynější politicko-národní strannictwí datuje se teprw od nedáwna, jakož i pramen jeho, 26 únor, není příliš wzdálen. Tím spůsobem, jakým 26 únor platnosti a moci nabýwá, množí se také tato příchylnost a odpornost. Měl sem již jednau čest, že sem odsud dokazowal, proč na příklad moji rodáci, Čechowé, nemohau sauhlasiti s centralisací, jaká se zde obmýšlí. Řekl sem, že saustředěním wšeho žiwota parlamentarního we Wídni nutně by přišli až k záhubě co do národnosti swé, a že by proto jejich sauhlas byl roweň samowraždě, ku které předce nikdo w celém swětě není zawázán. A stejné starosti, pokud já wím, zmáhají se též u jiných neněmeckých národůw Rakauských. Owšem byl w Čechách patent 26 února přijat, a proto nalezl poslušnosti, že jeden jeho §. ustanowuje, že ty stanowy jsau proměnliwy, a že se slibují proměny; my sme mohli tím wíce důwěřowati we

proměny, kdyby se byli sešli zástupcowé celého Rakauska mocí toho patentu. Mohli sme míti naději, že se některá nařízení toho patentu změní dle práwa a slušnosti. Jak se wšak okolnosti zatím změnily a jak se nám oznámilo poselstwí císařské, nemůže býti pro přítomnost žádné naděje, že se sejdau zde zástupcowé celého Rakauska.

Protož jest nynější většina sněmowny poslancůw určena k tomu, aby pomalu řídila celým mocnářstwím, aby rozhodowala o zákonech finančních i konstitučních. A při wší úctě k sněmowně poslancůw musím říci, že její většina je skoro wýlučně německau.

Předseda: Račte zůstati při wěci a newybíhejte do smělých dedukcí, jichž pokračowání připustiti nemohu; dnes jde o kritiku náwrhu a ne o kritiku většiny sněmowny poslancůw, do níž se pan řečník wpauští.

Dr. Palacký: Pak musím mlčeti.

B.

Řeč druhá w panské sněmowně,

ze dne 28 září 1861, o prawu manském. *)

Několikero wyjádření, ježto zde bylo podáno, zawdalo mně příčinu, abych si wyžádal slowo, byť to bylo toliko k cíli tomu, abych odůwodnil stanowisko své w otázce této. Jsem odhodlán, hlasowati za náwrh většiny, ačkoliw s odůwodněním jeho nejsem we wšech částech srozuměn. Hrozilo se nám již welikau nemilostí ducha času, jestli nepůjdeme s praudem weřejného mínění, a nerozkážeme-li, aby se zbytky ztrauchniwělé budowy, w níž se mnozí obywatelé dosud dosti pohodlně cítí, neprodleně zbauraly a odklidily. Nuž, mohu si lichotiti, že nejsem zrowna protiwníkem ducha času a oprávněných požadawkůw jeho, a náležím mimo to k oněm, kteréž w nowějším čase poněkud nešetrně českými národními blauzniwci nazýwati se zalíbilo. Mohl by se mne ale někdo tázati, kterak že mohu býti swobodomyslným a wlasteneckým, a nezděsiti se před jmeny „feudalismus, léna, vasallowé?“ Nejsau-li to nejhorší a nejkřiklawější protiwy wšech moderních jmen, jako civilisace, swoboda, osweta atd.? Ano řekne se, (či už je to wlastně tištěno,) že já a přátelé moji smluwili sme se s feudály; — wšak o tom nechci se blíže zmiňowati. Jak známo, jsau mnohé weřejné orgány lépe zpraweny o tom, co já sobě přeji, co činím a po čem se

*) Dle překladu podaného w Národních listech, 1861, čísl. 268.

snažím, nežli já sám. Co se ale řekne, odpowím-li, že mi o feudalech w našem čase ničeho ani známo není? ano twrdím-li, že w čase našem žádného manstwí wíce není, a že odpůrci moji právě tak málo o něm wědí, jako já sám? W powolání swém měl sem za úlohu, abych důkladně proskaumal počátky a celé wywinutí manstwí we wlasti swé — prosím, aby se to, co podotýkám, za to bralo, že to platí o wlasti mé, — a proto myslím, že jsem opráwněn, pronesti také o wěci této zdání swé. Nedím nic nowého, prawím-li, že účelem lén bylo, aby na každé zawolání pohotowě byla moc zbrojná, že tedy manstwí původně měla tutéž úlohu, kterau nyní wykonáwá stálé wojsko. Poněwadž ale we středowěku, we wěku těchto lén, žádná konskripce a žádná rekrutýrka nebyla, jelikož se peněžnictwí a berně w porownání s wěkem naším nacházely w zárodku, dáwaly se wojínům podlé tehdejšího času místo hotowého platu pozemky ke wlastnímu užíwání. Účel zřízení toho určuje přirozenost a bytost jeho. Otázkau tedy jest: Co jest účelem a podstatau manstwí? Každý wí, že podstatau zřízení manského nebyl jakýsi druh nadání pozemnostmi, nýbrž služby válečné, kteréž se wykonáwati měly. Mám-li tedy za to, že podstata zřízení toho již pominula, přizná se mi, že na př. do ctěného řečníka, přede mnau mluwiwšího (arcibiskupa Olomuckého), wedle wědomí mého nikdo nedomýšlel se, že by byl měl táhnauti w čele wasallůw swých we skwělém brnění do Wlach na wojnu. Tím zmizel, jak se říká, spiritus ústawu tohoto již před wěky, a toliko flegma jeho zbylo, a flegma toto jest držba pozemkůw, spojená se zwláštními wýminkami. Ač to není nic nowého a zwláštního, myslím předc, že rozdíl tento jest poněkud wýznamný a důležitý, a že se nejedná wíce o manstwí, nýbrž toliko o zwláštní formu držby pozemkůw čili statkářství. Držíme-li se roz-

dílu tohoto, zmizí aspoň wšecky deklamace, které na něžné powahy žiwé fantasie činí dojem, ježto si představují bůh wí jaké hrady s úpícími wězny a do mdloby upadají nad tím, že dosud něco takowého stáwá. Táži se, na čem zakládá se nyní ústaw tento? Na nucení anebo na dobrowolné umluwě? Myslím, že mi každý přiswědčí, že ani při počátku manstwí, ani při jeho dalším rozwinutí nebylo žádného nucení, než toliko dobrowolná smlauwa, smlauwa služby, jak jest a jak jí wěčně bude, pokud lidé budau a pokud we jmění nebude rownosti. Prawilo se owšem, že grunt a půda má se wymaniti, a že záwaznost statku, jewící se w manstwí, škodná jest; prawilo se, že je to jakýsí smutný wýsledek a doplněk wymanění pozemkůw. W ohledu tomto projewila kommisse náhledy, kterých nikterak nesdílím. Prawíť se w náwrhu jejím: „Wywazení pozemkůw bylo skutkem, zwláštními poměry podmíněným, který wýminečně prolomil prawidelný rozwoj žiwota práwního a změnil práwa saukromá s donucením.“ Tímto se wšak wywazení pozemkůw a celý skutek wydáwá za nějaké bezpráwí, za prolomení práwního žiwota; bral sem účastenstwí w záležitosti této, a mohu twrditi, že mi swědomí mé nedělá té nejmenší wýčitky a nespokojenosti, že sem se w tom zúčastnil, a nemohu jinak, než wyslowiti se, že wywazení gruntůw mám za zcela sprawedliwé, za skutek sprawedlnosti, že sem je wždy za takowé měl a míti budu. Kdyby mi bylo dowoleno, — nedůwěřuji si ani žádati za to, — odůwodnil bych tento náhled swůj takowým spůsobem, který by každého w této sněmowně i mimo ni, o úplné nutnosti a prawdě toho přeswědčil, co sem řekl. Dokázal bych, že w poddanstwí, které owšem od císaře Josefa II welmi mírně prowozowáno bylo, předce žiwly práwa i bezpráwí, dobrowolných smluw a hrubého násilí tak se křižowaly a smísily, že nedaly se

od sebe odlaučiti. Stalo se smíšení toto staletým processem a prodělalo mnohé proměny, a nic není neprawdiwějšího a neprawějšího, než náhled těch, kteří myslí, že poměr pánův a poddaných we středověku byl jaksi stereotypní, a sice čím hlauběji do středověku, tím strašnějším. Nikoliw! W Čechách aspoň a w Morawě měnily se poměry mezi wrchnostmi a poddanými každým stoletím podstatně, a nejhorší proměny, které se staly, staly se takořka na konci jejich. Porownám-li držebnost, jak manskými poměry wázána jest, s tím, co dříwe mezi wrchnostmi a poddanými panowalo, nacházím w poměrech těchto welmi podstatný rozdil. Neboť nemohu w manském zákonu ani při počátku, ani w dalším wýwoji jeho znamenati nějakého bezpráwí, nějakého hrubého násilí; jsauť to toliko smlauwy dobrowolné. Nyní ale jest otázkau, jakým práwem může se welitelsky zasahati do smluw těchto dobrowolných? Jest snad konstituční swoboda důwodem k tomu? Wyznám se, že swobodu za něco jiného mám a jinak jí rozumím. Budiž mi dowoleno, abych powěděl, že sem od mládí swého we swobodomyslném smýšlení wyrostl, že sem byl wždy příwržencem swobodomyslných zásad, i w dobách mnohem horších nežli jsau nynější. Za to mám, že od mladšího pokolení w ohledu tomto nemám čemu přiučowati se, zdá se mi ale, že ač ne celé mladší pokolení, předce weliká jeho část alteruje podstatu swobody, a že pode jmenem jejím, snad bez wědomí, usiluje wlastně o panowání. Nemohu to nikterak s práwem srownati, předpisuje-li kdo: „Ano, máš býti swobodným, ale nikoliw tak, jak swobodným býti chceš, nýbrž jak já ti to předepíši.“ Zdá se mi, že tím swoboda přestáwá w poměrech práwních, platných we společnosti občanské. Já tu neznám jiného měřítka, pokud se ho připustiti může, a pokud ne, nežli: 1) Neodporuje-li poměr tento prawidlům mrawnosti? 2) Ne-

protiwí-li se právu jiných? a 3) co s tímto sauwisí, neodporuje-li to nejwyššímu a poslednímu účeli státu a právní jistoty? Skaumám-li manskau držebnost w těcho třech punktech, pak w skutku nenahlížím, co by nás přinutiti mohlo, abychom w tomto ohledu welitelsky wystupowali a lidem swobodu nedáwali, nýbrž jim ji spíše brali. Proto budu hlasowati za náwrh většiny, eventuelně za náwrh Jeho Jasn. knížete Vinc. Auersperka.

C.

Řeč na sněmu království Českého dne 29 ledna 1863 mluwená při podání náwrhu o potřebě revise řádu wolebního.

(Dle sněmowních zápisůw stenografických.)

Pánowé! Ze jmen podepsaných, — která by byla mnohem hojněji wypadla, kdybychom byli nechwátali se zadáním náwrhu toho, — z těchto jmen ráčí slawná sněmowna znamenati, že se tuto jedná o důležitost welikau národa československého we wlasti naší: národ náš skrze poslance swé seznáwá a prawí, že wolebním řádem sněmownim na mnoze křiwda se mu stala, i že sprawedlnosti, které císař pán sám za prawidlo wšude pokládá, že se jí tu nešetřilo w úplné míře; — náwrh náš zakládá se tedy na stížnostech a spolu na žádostech.

Přiznáwám se, že hlawní wěcí jest moment národní w žádosti této, ačkoliw netajím a také bohdá prowedu, že i nehledě k národnosti nachází se welmi mnoho důwodůw, které k tomu cíli směřují a wyhledáwají to, aby některé proměny we wolebním řádě sněmownim se staly.

Pánowé! Zdráhal sem se dlauho, přijmaut úlohu řečníka w této wěci — přál sem sobě, aby mysl bystřejší a ústa wýmluwnější než moje propůjčila se ku prowedení úkolu tohoto — ale kollegowé moji stáli na tom, abych já, jakožto jeden z nejstarších dělníkůw na poli potřeb národních, propůjčil se k potřebě národu i w této příležitosti. Zdá se mi, že přátelé moji, wzložiwše úlohu takowau na starce — chtěli ubezpečiti spolu i sebe i wysokau

sněmownu, že w této nad míru důležité věci má se jednati s důrazem sice a s důkladem potřebným, awšak zároweň mírně a wážně, bez wášní a náruživostí, bez hluku a owšem bez příkoří; i musím prositi přátel swých, aby za wděk přijmauti ráčili, když úlohu na mne wzloženau prowedu ne tak, jak bych sám měl a chtěl, ale jen pokud síly mé stačí.

Přistupuji k věci samé. Nechci se zastawowati dlauho při otázce o kompetenci sněmu našeho we věci té.

Pánowé! Za to mám, že ji máme z práwa přirozeného i z práwa psaného; nebudu se mnoho šířiti o tom, ale přiwedu jen na paměť paragraf wolebního řádu, kteryžto w originálu swém zní a wšem pánům sněmownikům bez pochyby znám jest; §. 54 prawí: „*W době první periody sněmowní může se státi usnešení o náwrzích na změnu ustanowení tohoto řádu wolebního absolutní většinau hlasůw sněmu zemského dle §. 38 zemského řádu wůbec k činění nálezůw spůsobného.*“

To mním, že postačí, aby se otázka o kompetenci rozhodla. Owšem w tom paragrafu nemluwí se o celé revisi wolebního řádu, ale myslím, že každý přiswědčí tomu, kdyby mnoho takowých změn potřebí se býti ukázalo, že by neslušelo činiti jednotliwé proměny a tak říkaje jednotliwé záplaty na zdařbůh na celém tom ústrojí, — ale že potřebí jest držeti se jistého prawidla, zásady, aby wěc ta organicky se wyřídila. Paragraf ten dotčený ani neporučí ani nezapowídá revisi weškerého wolebního řádu; pročež můžeme, a mohu i já twrdit, že tato revise dokonale dle práwa ústawy státi se může. A dle kterých prawidel a zásad? W té wěci, pánowé, máme také dwojí pramen, jeden přirozený, druhý positivní, psaný.

Přirozený pramen zakládá se na zásadě práwa i sprawedlnosti: „čeho sobě nechceš, nepřej jinému!“ — a já

děkuji pánu bohu i J. W. císaři pánu, že tato přirozená zásada jím positivně wyslowena jest. Několikráte již prohlásiti ráčil, že má býti a panowati budaucně rownost wšech před zákonem, a podobně rownoprávnost wšech národů w říši Rakauské.

To jsau tak říkaje powšechné zásady a prawidla, kterých w této wěci šetřiti sluší. Máme ale také podrobnější prawidla, — kteráž prohlášena jsau spolu s diplomem říjnowým od J. W. we dwau dopisech, w jednom ke hr. Rechbergu, ministru záležitostí zahraničných, co se týče rozdělení poslanců rady říšské na jednotliwé země, *že se má státi w poměru ku prostoře, k obywatelstwu a ke množstwí daně, kteréž odwádějí.* Druhý dopis je od téhož dne k tehdejšímu ministrowi wnitřních záležitostí; w něm se císař pán takto wyslowiti ráčil: „Bude se wám při tom říditi podlé toho, aby na zemských sněmích wšechny stawy a zájmy neboli interessy jedné každé země w přiměřeném poměru byly zastaupeny, aby tak práwa a swobody wěrných stawů mých zemí přiměřeně potřebám nynějšího času se rozwinowaly a rozšířily a s prospěchem celé říše se spojily.“

Máme tedy zde positivné dwě wěci. Nejprwé: Wšechny stawy a zájmy neb interessy budtež we přiměřeném poměru zastaupeny, a to wše dle poměrůw a potřeb našeho času.

Co se týče slowa „stawůw“, myslím, že nebude potřebí, abych o tom mnoho slow šířil. Stawowé neb staw jest arci neurčité slowo, a může se wztahowati na wšelijaké poměry; mohlo by znamenati někdejší stawy středowěké, neb tak řečené stawy feudální, awšak může se také wztahowati na přirozené stawy, které wždy byly a budau. Já myslím, že se musí rozuměti na stawy přirozené, neboť se tam zároweň prawí, že se poměrůw a potřeb nynějšího

času má šetřiti, a přihlížíme-li k tomu, že císař pán několikráte slawně prohlásil, kterak rownost wšech před zákonem panowati má napotom w celé říši, nemohau se tedy rozuměti stawowé tak řečení feudální, středowěcí, poněwadž ti zakládali se na privilegiích a ne na rownosti obywatelstwa a národa před zákonem.

Tedy patrno se mi zdá býti, že se rozumějí jen stawowé přirození, jako staw obchodní, staw živnostenský, wojenský, duchowní atd.

Dále jest druhé prawidlo, že mají wšecky zájmy neb interessy býti zastaupeny; i to jest slowo mnohosmyslné. — Co jsau zájmy neb interessy? Co wšechno w nich se zahrnuje! Je to každému na snadě, a myslím, že nepotřebuji o tom mnoho se šířiti; ale chci jen na jedno upozorniti. W zemích a říších, kde není rozdílných národůw, tam mezi zájmy neb interessy *národnost* téměř ani nemůže se počítati. Tam není žádných sporůw, tam jest sauhlas a jednota we wšem, a proto různé interessy w té wěci tam ani wzniknauti nemohau. Jinak je to ale, kde jsau země a říše národností rozdílných; myslím, pánowé, když se podiwám na staw wěcí našich wůbec, že se zapírati nemůže, že interessy národnosti zaujímají welmi důležité místo. Arci prawí mnozí: „Nikoliw, národnost — to jsau jen libůstky, to jsau rozmary podiwínůw, to je šílenost, záwrat!“ —

Wždyť — to ráčíte wšichni wěděti — dost sme se načtli frasí o tak řečeném „Nationalitäts-Schwindel!“

Inu, jestliže tato nemoc zachwátila některé z našincůw, doufám, že wšichni tak sprawedliwě smýšleti budete a že uznáte, že neštěstí to neuchwátilo jen jednu stranu we shromáždění našem, nýbrž že se to týká jedné i druhé strany. A že tedy, jestliže arci s jedné strany porady se dějí w českém shromáždění měšťanské besedy, s druhé strany

porady se dějí w německém tak zwaném kasinu. I když, pánowé, poważim, jak wlastně organisowán jest celý náš sněm, jak si počíná, nechci říci při wšech otázkách, ale při mnohých a důležitých: tu myslím, že bylo by zpozdilé a bláhowé zapírati, že národnost jest mohutný zájem, že to jest mohutný interess w zemi naší, a že tedy slowa císaře pána také na tyto interessy se wztahují.

Wím, že se tu dotýkám wěci chaulostiwé a nerad to činím, ale, pánowé, není-li potřeba, bychom jednau předce promluwili o wěci této? Wždyť musíme se dorozuměti obapolně; a možno-li, bychom se dorozuměli, když wždy mlčet budeme? Mlčením dorozumění se nikdy nedocílí. Poměry a potřeby našeho času jsau především, jak sem již tu čest měl několikráte říci: rownost před zákonem a rownoprávnost národůw. W obojím tom směru w říši naší již se wykonalo mnoho nebo ještě se wykoná. Wšickni uznáte, že co se týče rownosti před zákonem, zrušení tak řečeného feudalismu, ačkoliw to nebylo mnoho, je již tak dobře jako dokonáno; ale zrušení nadpráwí národního, privilegia národního ještě se nedokonalo. Staly se některé počátky, jež wděčně uznáwáme, ale naprosto daleko jsme od cíle.

Nechci se již mnoho o té wěci šířit, chci jen uwésti fakta, že rownoprávnost národa také we wolebním řádu, který nás zde swolal, není prowedena. Pánowé, abych to prowedl w národním ohledu, musím wás obtěžowati několika počty o poměru obywatelstwa, které jsau každému přístupny.

Mám úřední popis z roku 1857, kterýžto udáwá w Čechách obywatelstwa wůbec 4,708.493. Těžko jest wypočítat tak říkaje na jednotliwá čísla, kolik jest jich původu německého a kolik původu slowanského; spíše to poznáme, když wolební okresy jednotliwě proskaumáme a obywatelstwo jejich počítat budeme.

We wolebních okresích měst a průmyslowých míst wolebním řádem wyměřených wypadá w celém králowstwí w průměru na 11.666 obywatelůw *jeden* poslanec. We wenkowských okresích w průměru na 49.081 duší *jeden* poslanec. Awšak když odmísíme wolební okresy české a německé, wypadne we wolebních okresích českých w průměru na jednoho poslance 12.020, a w německých 10.315 duší; we wenkowských okresích českých 53.204, w německých 40.861 duší.

Ještě patrněji to bije do očí, když prohledáwáme jednotliwé příklady a wyšetřujeme, w kterých okresích jest obywatelstwo pod minimum.

W městských okresích pokládám minimum na deset tisíc, a tu sem wypočetl, pánowé — najdete to také w této knížce, z které poněkud to také wzato jest — „politisches Taschenbuch“, která většině tohoto shromáždění, tuším, známa jest, — tu sem wypočetl, že w německých okresích jsau pod tím minimum ku příkladu Liberec, kde jest jeden poslanec na 6.288 duší, w Hajdě 6.776, w Rumburku 8.175, we Šluknowě 8.235, a tak i w České Lípě a Litoměřicích. Nechci to do podrobna wšechno wyčítati, poněwadž to jest kromě toho každému přístupno. Pod tím minimum méně najdeme we smíšených okresích městských, ač jsau, jako Wimberk, wlastně wíce německé: we Wimberku přichází 8.517 duší na jednoho poslance, w Trutnowě 9.230.

Co se týče českých městských okresůw, nemáme než tři, které pod toto minimum padají, jest to Písek s 8.178 duší, Smíchow s 9147 duší, Hradiště Mnichowo s 9.819. Když wšak wezmeme maximum duší w městských okresích a skupeninách, — maximum beru nad 14 tisíc duší na jednoho poslance, — tu nenacházíme we weškerých německých městských okresích ani jednoho; jedině jedno smíšené město, Budějowice, wyniká s 14.811; ale w českých

okresích máme jich mnohem více. Tu nejprw Pardubice s 14.359, Německý Brod 14.346, Plzeň 14.269 a Praha konečně 14.259 na jednoho poslance. Tedy ráčíte znamenati, že tu jest welká nesrownalost; ale ještě větší nesrownalost panuje w okresích wenkowských. Jak sem prawil, přichází we wenkowských okresích w průměru na 49.081 duší jeden poslanec do sněmu.

Wezmeme-li nyní minimum 30.000, tedy nacházíme w německých wenkowských okresích pět, které pod toto minimum padají: nejprwé Jachymow s 15.898 duší, pak Šluknow s 20.064, Rumburk s 21.604, Žlutice s 28.454 a Kraslice s 29.919 duší. W českých okresích, pánowé, nenacházíme pod tímto minimum ani jednoho!

Naproti tomu, když uwážíme maximum okresůw wenkowských na jednoho poslance (maximum toto beru na 60.000), tu mám arci 3 zcela německé okresy, které nad toto wystupují, a sice Žatec s 77.705, Liberec s 65.228, Děčín (okres, ne město) s 62.046 dušemi. We smíšených okresích, tedy českých i německých, již jich máme wíc, — je jich pět, a ty jsau s přewahau české. Nejwýše stojí Nowé město nad Metují s 77.135, Německý Brod s 72.325, Litomyšlský okres s 70.405, Budějowský s 66.588 a Jindřicho-Hradecký s 66.486. Ale nyní, pánowé, když počítáme zcela české okresy, tu jich nacházíme 12 s takowau přewahau.

Mámc tu předewším okres Smíchowský, který čítá 93.740, pak Pelhřimowský, který počítá 80.275, pak Rakownický s 78.812, Táborský s 77.909, Jičínský s 70.012, Březnický s 67.846, Wysoké Mýto s 65.304, Karlín s 64.930, Kolín s 63.143, Benešow s 61.816, Kutná hora s 61.531, Pardubice s 60.599.

Tu widíte, pánowé, jak nerowný jest průměr w té wěci. „Ale“ — řekne snad někdo — „to není prawé mě-

řítko: „vota“, podle starouherské právní maximy, „vota non numeranda sed ponderanda,“ snad netoliko počet obywatelstwa, nýbrž i welikost daně rozhoduje u wěci této, a snad jest ta na straně druhé?“

I w tom ohledu dal sem se již do počítání; dostal sem do rukau úřední přehled wšech berničních okresůw z roku 1860, (berniční okresy jak wědomo nedopadají wšechny na wolební, poněwadž počet jich jest 209). Počítal sem to sám a sečetl, že w těchto 209 okresích odwedlo se r. 1860 nebo předepsáno bylo wšech přímých daní, (ale i s přirážkami, jakož se to tak wede) 16,656.569 zl. 23 kr. Wědomo jest wšem sněmownikům jmenowitě z říšské rady, že ministerium úředně udalo je roku 1862 pro celé Čechy na 17,551.560 zl. Podlé toho a jako wůbec nemohu a nemám příčiny pochybowati o prawdiwosti popisu, kterého se mi dostalo; konečně podám to weřejnosti a weřejnost sama ať w té wěci saudí. Tedy dle oněch 16 millionů atd. wypadá w Čechách w průměru přímých daní na jednu osobu 3 zl. 54 kr., to jest průměrně pro celé králowstwí České. A nyní odmísil sem 106 cele českých okresůw berničných, 21 smíšených a cele německých 80. Mimo to jsau ještě zwláštní berničné okresy w Praze a w Liberci. W českých těchto 106 okresích bylo duší 2,488.863 a platilo se daní přímých 9,648,113 zl. 76 kr. We smíšených 21 okresích bylo duší 561.569 a platilo se přímých daní 1,707.366 zl. 58 kr. W 80 zcela německých okresích bylo duší 1,496.589 a platilo se přímých daní 4,076.692 zl. 82 kr. Na to we zwláštních berničných okresích městských w Praze 142.588 duší daně platících, domácích neb skutečně přítomných, a daně obnášely 1,140.482 zl. 37 kr. W Liberci bylo duší 18.854 a daní přímých 83·913 zl. 70 kr. Nyní, pánowé, bylo mi průměry z těchto čísel wywáděti; bylo to obtížné, než podrobil sem se i této práci a našel

sem, že w českých 106 okresích wůbec připadá na jednu hlawu 3 zl. 88 kr., w 21 smíšených okresích připadá daní přímých na jednu hlawu w průměru 3 zl. 4 kr.; w 80 německých okresích připadá průměrně na jednu hlawu přímých daní 2 zl. 72 kr.; w Praze na jednu hlawu 7 zl. 99 kr. a w Liberci 4 zl. 47 kr.

Pánowé! Počet ten mne samého překwapil; i počítal sem znowu a počet zůstal tentýž. Myslím, že se tomu také diwiti nebudete, když wám předložím též minima a maxima těchto přímých daní w jednotliwých okresích německých a českých. Wybral sem okresy, we kterých minimum přímých daní — pod 2 zlatými — na jednu hlawu připadá. Takowých našel sem mezi německými okresy deset a mezi českými — jen jediný.

Německé ty okresy jsau: Aš, kde platí se w průměru jen 1 zl. 56 kr., Kraslice (Graslitz), kde platí se 1 zl. 66 kr., Neydek, kde platí se 1 zl. 69 kr., Rochlice, kde se platí 1 zl. 69 kr., Jablonec (Gablonz) 1 zl. 75 kr., Králíky (Grulich) 1 zl. 79 kr., Přísečnice (Pressnitz), kde se platí 1 zl. 87. kr., Šluknow (Schlukenau), kde se platí 1 zl. 91 kr. a konečně Blatná (Platten), kde přijde 1 zl. 92 kr. na každau hlawu. — Českých okresůw takowých, toho spůsobu, jest jen jeden, totiž okres Železnobrodský, kdežto hlawa platí w průměru 1 zl. 72 kr.

Ale nyní wezměme zase maximum, kde platí se 6 zl. a wýše na jednu hlawu; tu najdeme owšem z německých okresůw čtyry, které toto maximum dosahují neb přewyšují. To jsau především: Postoloprty (Postelberg), kde se platí 7 zl. 10 kr., Podbořany (Podersam), kde se platí 6 zl. 30 kr., Stody (Stab), kdež se platí 6 zl. 7 kr., a konečně Žatec, kde se platí 6 zl. 6 kr.

Ale když wezmeme okresy české, w nichž průměrně platí se přes 6 zl. s jedné hlawy, tož máme nejprwé okres

Welwarský, kde platí se průměrně 7 zl. 58 kr., potom Libochowice, kde se platí 6 zl. 64 kr., pak Launy, kde se platí 6 zl. 47 kr., dále Český Brod, kde se platí 6 zl. 47 kr., pak Mělník, kde se platí 6 zl. 20 kr., potom Brandýs, kde se platí 6 zl. 8 kr. a konečně Hluboká, kde se platí 6 zl. 2 kr.

Pánowé, myslím, že to přeswědčí každého; neboť cifry mluwí tau největší a neodolatelnau wýmluwností w takowých wěcech.

Následek toho je, že těžko wěřiti, aby pauhá náhoda to byla učinila, že takowá nesrownalost se nachází, ba že jest to podiwné specimen justitiae distributivae.

Já za to mám, že nikdo, kdo sprawedliwě smýšlí, ani we shromáždění tomto, ani wůbec na swětě, mně nezazlí, když prawím, že národ český má příčinu stěžowat si, že se mu dokonalé sprawedlnosti we wolebním řádu sněwownim nedostalo, že není tak zastaupen na sněmě, jakby býti měl.

Ale ještě obrátím zřetel k jednomu momentu, který by se mohl namítat. Prawí se: „Dobře tak, Čechowé mají tedy přewahu i w počtu i w daních. Zdaliže pak mají ale též přewahu i w jiném faktoru, který welmi důležitý jest we státu, t. j. faktor intelligence, wzdělání, oswěty?“ — Tuť arci nemohu již přinášet podobných čísel, ale dowoluji si, pánowé, obrátit pozor na to, co před očima nás wšech se děje. Literatura česká jest plod pauze českého národa. Kdo ji znal před čtyryceti lety, jako já, i kdo ji zná w nynějším jejím stawu, ten jistě popírati nemůže, že w národu českém zjewila se duchowní čilost a činnost až překwapující.

Pánowé! Literatura česká w posledních desíti letech zmohla se na takowý stupeň, který jistě každého nepředpojatého člowěka obdiwením naplniti musí, jakož i mne

saméhо, který w tom oboru sem byl působil a působim, překwapuje. Nechci se šířiti; jest to wéc widomá. Máme tolik spisůw, takořka ku každé potřebě, a máme tolik časopisůw, tolikero nowin, a mezi nimi, ač ne wše chwálím, co někdy se wlaudí do některých, — ale které, myslím, sprawedliwě postaweny býti mohau wšem jinojazyčným nowinám na roweň.

Pánowé, a celá tato jistě radostná, ano ohromná, abych tak řekl, produkce i konsumce, děje se pauze w tomto na počet nehojném národě Českém, děje se we třídách jeho prostředních a nižších. Já nepopírám a s wděčností uznáwám zásluhy mých někdy dobrodincůw, hrabat ze Šternberka, knížat z Lobkowic i Kinských a hrabat z Kolowrat i jiných na wywinutí se literatury naší, jakož i s wděčnosti přijímám a wyznáwám, co od dwau let od některých šlechetných wlastencůw mezi wyšší šlechtau w tom samém směru se stalo: ale předce myslím, že oni wšichni se mnau seznají, že, co se stalo, stalo se a prowedeno jest *wlastní silau* tak říkaje obecního národa našeho.

Tedy za to mám, že ani w tomto ohledu nejsme pozadu za našimi sausedy, a nechci se pauštěti do dalšího rozbírání, zdaliž ku př. sedlák český we swé intelligenci a zručnosti stojí pozadu za německým, nebo naopak . . . To každému na snadě jest, to každý si sám rozsaudí.

A tu, pánowé, w takowé nesrownalosti, která posawad panuje we wolebním řádu sněmownim, myslím, že sprawedliwě hlasu swého pozdwihuji we prospěch *úplné rownoprávnosti a tedy pro revisi wolebního řádu našeho.* Musím ještě i na to pozornost obrátiti: Ne w tomto shromáždění, ale w publikum neb w jiném lidu, w tak zwaných organech weřejného mínění, často se ta myšlénka pronáší: Nesmíme Čechům nechat jich přewahu (kterau tedy uznáwají), po-

něwadž by nás utiskowali, a protož musíme my je utiskowati!“ Takto říkají sami. A to, pánowé, zakládá se na zdání mnoha lidí, *kteří prawé swobodomyslnosti do sebe nemají, kteří swobody ani neznají,* kteří myslí, když dwa se sejdau, musí jeden podlehnaut druhému, či jak sami říkají: Když dwa se sejdau, musí býti jeden „Hammer“ (kladiwem) a druhý „Amboss“ (kowadlinau).

Pánowé! Tento náhled, *toto smýšlení je alespoň nám Slowanům docela cizé*: my tomu jináče rozumíme. My tomu rozumíme tak — a myslím, že to můžeme též dokázat, — že umíme welmi dobře wedle sebe bydlet a *neutiskowat druhého,* že dowedeme dát každému, co je mu právem. K tomu cíli dowolte mi, abych trošku si zajel do historie wůbec a naší zwlášť.

Je to wůbec charakteristický ráz národa slowanského, který již jeden znamenitý německý spisowatel 10 století wytknul, když prawil, wykládaje powěsti o bojích mezi Němci a Slowany wůbec: „Transeunt sane dies plurimi his (Saxonibus) pro magno latoque imperio, illis (Slavis) pro cara libertate ac ultima servitute varie certantibus.“ (Kdežto Němci nejwíce času wěnují na rozšíření a rozmnožení panství swého, použijí ho Slowané tu šťastně tu nešťastně za *drahau swobodu a zbawení se poroby bojujíce.*“)

Pánowé! Slowo toto německého spisowatele, a sice we středowěku, je welmi wážné i důležité, a osprawedlněno celau historií národůw jak německých tak slowanských. Abych nezabíhal do jiných historií, zůstanu jen při české!

Pánowé! Čechowé nikdy newedli válek wýbojných, wždy jen ochranné, obranné wálky, aniž komu z našich panowníkůw napadlo, dobýwati sobě panowání mimo Čechy. Prwý, který to učinil, byl král Jan z rodu Lucemburského: ale wíte, že byl sice Českým králem, awšak srdcem nebyl Čech, nebyl Slowan; tenť arci užil prostředkůw i dílem

násilných, aby rozšířil panování své; ale znamenité jest to, že ačkoliw na příklad Slezsko bezděky ku koruně České připojeno bylo, za nedlauho i Slezsko i Lužice oboji sobě zalibowaly tak w panowání českém, že si to za welikau milost pokládaly a kolikráte u králůw našich žádaly, „aby nikdy nebyly od koruny České odlaučeny.“ . . . To mohu dokázat, to wí každý, kdo zná historii. Tedy i z toho plyne důkaz, že národ český neutiskowal sausedůw swých, kteří s ním státně spojeni byli.

Přišla doba, kde to ještě u větší míře se ukázalo, doba náboženských rozbrojůw a rozmíšek, *doba husitské wálky*. W této již nepřewládal panownik, *tu přewládal živel národní sám. Čechowé tu powstali a bojowali jakožto národ*, a co bylo účelem úsilí jejich?!

Pánowé! Wědomo jest, že oni tehdáž předčili w umění wálečném, a protož wítězstwí prowázelo wšecky jejich kroky. Wědomo jest, kterak celá tak říkaje střední Europa napínala po mnohá léta wšechny síly své, aby pokořila Čechy, které nazýwala kacíře.

Čechowé odrazili wšechny útoky uměním wálečným a swau obětowností wlasteneckau, a po každém wítězstwí podáwali se ku pokoji, k narownání, ano nežádali nic, než aby uznáni byli za rowné, za rownoprawné. Ale ti, kteří poraženi byli, wždy wolali: „Ne! Kdokoli mluwí o pokoji s kacíři, buď sám jest kacíř, buď přítel kacířůw!“

A tak se obnowowal boj hrozný a ukrutný skrze několik let, až konečně wystaupil kněz Prokop Holý anebo Weliký a prawil: *Bratří! Jestli my se wždy jen obranně chowati budeme we wálce, nikdy se nedomůžeme uznání své rownoprawnosti; musímc zbraně nésti k sausedum našim, musíme jim dáti zkusiti weškeré swízele a neřesti wálky, potom snad budau ochotnější, aby nám popřáli, čeho Čechowé žádají, totiž uznání rowného práwa!* — A tak se

stalo. Netřeba opakowati to, co owšem kromě toho je známo, že i tu *wítězství doprowázelo weškeré kroky Čechůw.* Jim ale nikdy na tom nezáleželo, aby nějaké panowání sobě zawedli w okolních zemích, ačkoliw brali některé daně na potřeby válečné, ale aby organisowali některé panowání sobě w okolních zemích, na to ani nepomyslili; neležeło to w duchu národa. A protož jakmile se konečně křesťanstwo na sboru Basilejském sešło a samo je prosilo, podáwajíc jim rownoprávnost, totiž uznání jich za křesťany, tedy co rownoprávní Čechowé upustili ode wší další wálky; spokojili se s tím a byl pokoj a byla swornost.

Pánowé! To jest důležitý příklad a myslím, že může každého přeswědčiti, že to neleží w duchu národa našeho, aby se činil násilníkem komukoliw jinému, aby křiwdil jiným národům. A proto i w tom ohledu myslím, že rownoprávnost jest i potřebna, a není se ani nyní ani později dosawadním jejím protiwníkům od ní čeho obáwati. A pak když budeme mít úplnau rownoprávnost, mohu za to ručiti, že bude i s naší strany pokoj, že bude swornost a láska mezi námi panowati, ale *nikoli dříwe!!*

Nyní rád a ochotně opauštím pole národnosti, abych se obrátil také k těm úwahám, které kromě národnosti k tomu wedau, aby slušná revise wolebního řádu se předsewzala. Netřeba Wám, pánowé, w té wěci mnoho rozkládati. Ráčíte wšickni uznati, jak wlastně o poměru tom saudit. Já jen některé příklady, jak mi právě na mysli tanau, uwedu. Tak jest ku př. we wenkowských obcích takowá nesrownalost, že we mnohé chudé obci saused, který platí 8 až 10 zl. daní, jest wolitelem; w zámožnějších ale obcích, třebas platil 30—40—50 zl., nemá ani práwa woliti poslance; ano jde to tak daleko, že máme sedláky, — máme jich na sta, snad i na tisíce — kteří platí daně několik set a wíce než 250 zl., a předce nemají ani pří-

mého wolebního práwa, kdežto 250 zl. ustanoweno jest co minimum pro welkostatkáře. Já myslím, že w tom jest weliká nesprawedlnost, že zasluhuje to býti wzato w uwážení, aby se to poněkud wyrownalo.

Wezmeme-li skupení měst nebo práwo wolební měst, musím předewším obrátiti zřetel na to, že we městech staw řemeslnický a živnostenský, který předce stawem jest, a tudy dle slow císaře pána má také zastaupen býti, že tento staw na prosto není zastaupen, a že tu tedy křiwda jemu se děje, která uwážení zasluhuje. Mimo to uwedu jen jeden příklad takowé welké nesrownalosti, když uwážíme obywatelstwo města Prahy a porownáme je s obywatelstwem města Liberce.

Obywatelstwo města Prahy, jak sem řekl, čítá 142.588 duší a posílá 10 poslancůw do sněmu; obywatelstwo města Liberce čítá 18.854 duší a posílá 3 poslance do sněmu. Kdybychom podlé počtu obywatelstwa wše wážili, musela by Praha wíce než 20 poslancůw do sněmu woliti. Tedy i tu jest weliká nesrownalost.

Jiná nesrownalost jest w tom, co se týká wolebních okresůw. Uwádím ustanowení pro Prahu. Tu se prawí, že každá z pěti někdejších čtwrtí má woliti 2 poslance: Staré Město 2, Nowé Město 2, Malá Strana 2, Hradčany 2 a Josefow 2 poslance.

Staré Město počítalo roku 1857 43.813 duší, tedy přišlo na jednoho poslance přes 21.000; Nowé Město počítalo 64.836 duší a tu přijde na jednoho poslance přes 32.000 obywatelůw. Malá Strana počítala 21.799 duší — ta by se dle poměru obywatelstwa ještě dala hájiti, ale Hradčany počítaly 5.601 duší; tu tedy přijde jeden poslanec na 2.800 osob. — Josefow počítal 9.288 duší, tu dopadá na jednoho poslance 4.644 duší.

Pánowé, tu je také náramná nesrownalost, a newim, jakým důwodem by se osprawedlniti dala!

Já mním, že i toto potřebuje jistého uváženi. Dále — co arci přísně do dnešní otázky nepřináleží, co se týče zastupitelstwa w říšské radě, musím přece na to upozorniti, jaký poměr panuje: kdežto we wenkowských a městských okresích wšude asi na 4 nebo 5 poslancůw zemských jen jeden říšský se klade — tuto na 10 poslancůw Pražských jen jeden.

Tedy, pánowé, ten jeden poslanec Pražský w říšské radé zastupuje přímých daní, jak jsem měl již dříwe čest říci, přes 1,140.000 zl., a co ještě nepřímých daní mimo to! . . .

Myslím, že i to do očí bije a zwláště když wezmem ku příkladu následující: Obchodní komory posílají do sněmu zemského 15 poslancůw; z těchto patnácti 4 do říšské rady. Praha wšak z 10 poslancůw jen jednoho! Jaký to diwný poměr?! Pak co se týče také skupení welkostatkářského — již byla tu řeč o mnohých nepřístojnostech, které w řádu wolebním w skupení tomto se udály; — a mohu na to zejmena upozornit, že to arci welmi obtížné jest, že welkostatkáři, když mají wolit, musejí dalekau cestu konat až do Prahy, nebo když swého plnomocenstwí užiwají, musejí hledati člowěka, který by je mohl přednesti, a tak, poněwadž jen jeden jednoho zastaupiti smí, se přihodilo, že několik plnomocenstwí zaslaných jak se říká „umrzlo," že ani zadána býti nemohla.

Myslím, že by slušné bylo, aby se welkostatkářům powolilo podati tu přímo wolební lístky swé k wolební kommissi w Praze a nehledat teprw plnomocníky, že tím zastaupeni budau mnohem wěrněji než řádem nynějším.

Pak mám ještě jedno, co mi nápadné jest. Jest to, že wšecky statky, které byly w deskách zemských a jsau dosud w nich zapsány, že zastaupeny jsau we welkostatkářském počtu. A to je dobře. Ale proč pak jsau wyjmuta města některá, že nesmějí se dát zastupowati, ačkoli mají celá panstwí w deskách zemských?

Pánowé, to je také privilegium, ale w opačném smyslu, že se jim právo nedáwá, nýbrž ujímá, které by jim náleželo. „Quod uni justum, alteri aequum“ (co jednomu právem, druhému budiž slušno) a pak mohlo by se ustanowiti — nechci předpisowati, — ale mohlo by se zwýšiti třebas to minimum, které ustanoweno bylo na 250 zl. Jak sem již připomenul, máme na sta sedlákůw, kteří mnohem wíce platí a nemají než pětistau část jediného hlasu k wolení wolitelůw. Tedy to jsau křiklawé nesrownalosti, jaké sem uwedl w příkladech, které skutečně žádají, aby se we wěci té nějaká prawda a sprawedlnost konala a wynalezla. —

Prosím za okamžitau přestáwku k zotawení se, abych ještě několik slow promluwiti mohl k oněm pánům, jimž česká řeč snad není tak známa. — —

(Po krátké přestáwce mluwí řečník německy dále): Dowolte, pánowé, že také k oněm členům tohoto shromáždění několik slow promluwím, kteří snad české řeči nejsau dosti mocni, a wýkladu mého sledowati nemohli. Nemohu se pustit opět w tytéž podrobnosti, které sem již přednesl, nejwýše mohu dotknauti se jednotliwých částí. Jak w náwrhu našem stojí, objasnil sem napřed zásady, na základě kterýchž revise wolebního řádu zemského se připustiti může, a hleděl sem pak poukázati k tomu, že w zájmech, které co měřítko při wypracowání zemského wolebního řádu od J. Wel. předepsány byly, zaujímá též zájem národnosti důležité stanowisko. Zwláště u nás nikdo, jenž upřímně o wěci smýšlí, nebude upírati, že moment národnosti takořka owládá situaci, a třeba ne we wšech, přec i we welmi četných důležitých otázkách rozhoduje, a že by proto nebylo prawé, ji ignorowat neb docela zapírat; že jest to důležitý zájem, a že tedy také poměry národnosti náležejí k oněm předpisům J. Wel., kde se wyžaduje, aby

wšeliké zájmy dle potřeby nowé doby weškerým společným a stejným prawům přiměřeny byly. Podrobnými počty spolehliwými sem dále dokázal, že ohledem k počtu obywatelůw we wysokém tomto domě zastaupených, a ještě méně ohledem k wýšce daní, ku které se přec také zřetel wziti musí, německé obywatelstwo w zemi před českým nijaké přednosti nemá, že sobě jsau rowni, a stáwá-li jakés nerownosti, že wypadá ke škodě německé části. To sem dokázal ciframi, jež každý kontrolowat může, kterých sem sám nedělal, nýbrž sem je od úřadu obdržel. Dokázal sem pak, že sprawedliwost to wyžaduje, aby tomuto zlému odpomoženo bylo. Dále sem dokázal neprawost obáwání od mnohých projeweného, jenž se domníwají, že když se slowanskému obywatelstwu w zemi dostane stejného práwa, toto bude potlačowat německé, že snad wyžadowat bude wíce práwa, že si dowolí přechwatůw.

Dokázal sem to z části dějepisem, že se to protiwí duchu našeho obywatelstwa, že ničeho jiného nezamýšlíme, než stejné práwo wšem, které též J. Wel. tak mnohokráte a tak slawně prohlásil. Chci se nyní přiblížiti k wěci. Neobáwám se, pánowé, že zawrhnete náwrh ode mne a mých saudruhůw předložený. Bylo by to protiústawní uzawření, a takowé nemohu nikomu w tomto domě přičísti, byl by to — musím to zrowna říci — zločin od Wás spáchaný! Neobáwám se tedy zawrhnutí tohoto náwrhu. Awšak obáwám se, že by se rozličným spůsobem pracowati mohlo o to, aby otázka tato odročena a pojednání o ní odloženo bylo. Wím, že beati possidentes to nemilují, aby se skaumaly titule jejich: přijde wšak na to, zdali beati possidentes jsau jimi též bona fide; a míním, když o tom nabudau prawého objasnění, že budau dosti sprawedliwi, aby též druhému jeho práwa dopřáli, že sobě sami přáti budau, aby jedenkráte sprawedlnost docílena byla. Takowé dů-

wěry nabyl sem wzdor mnohému obáwání. Třeba byste, pánowé, tento náwrh dnes bezprostředně přijali, což ostatně dle jednacího řádu není ještě možno, následowalo by z toho, že w nejlepším pádu porada o něm by započíti mohla teprw ku konci letošního zasedání sněmu, poněwadž kommisse bude míti příliš mnoho co zkaušeti. Kdybyste wšak ke wšemu ještě náwrh odročili, jakýmikoliw prostředky, tož by, pánowé, tomuto domu netoliko od českého obywatelstwa, ale mním i wůbec od Rakauska, ano od celé Europy za zlé a nehodné pokládáno bylo.

Pánowé! Máme před sebau stížnost takořka weškerého obywatelstwa, celého národu. Wyskytne-li se jakás žaloba, tu jest každý saudce powinen, aby nejméně žalobu wyšetřowal, zdali jest odůwodněna. Prozatím nežádáme od Wás nic jiného, než abyste wolili kommissi, která tuto žalobu má wyšetřowati, a uzná-li ji za sprawedliwau, činiti o ní náwrh. Kdyby w tomto ohledu se mělo odročowat neb odkládat jakýmikoliw prostředky, uwádím Wám na uwáženau, že by odročení činu sprawedlnosti byl jen opětný přídawek ke stáwající nesprawedlnosti. Jsem úplně přeswědčen, že toho nezawiníte.

Pánowé, zde stojí — musím to říci a prawil sem to již — celý národ před Wámi, jenž kojí se nadějí we Waši sprawedliwost. W tomto ohledu zajisté nesklamete národ, a wynasnažíte se, aby se tyto naděje uskutečnily. Netajme to sobě, pánowé! že kdybychom měli jedenkráte skutečné příčiny, powažowati naděje swé za zmařeny, že by podobný pád nastati mohl a nastal by také u množstwí jiných národůw w Rakausku, kteří stejný osud s námi sdíleti musejí. Widím se nucena následkem toho poukázati k weliké důležitosti nynějšího okamžiku. Pánowé! Jsauť Wám známy nynější poměry ústawní w Rakausku, netřeba, abych o nich slow šířil. Známo Wám, že z části, ano z větší

části se jewí mnoho nespokojenosti s těmito poměry. Každý muž we státu, jenž mysliti dowede, zajisté uzná, že, mají-li se naše ústawní poměry pokojně a mírně wywinauti, že se za základ toho a za prwní krok powažowati musí oprawení wolebního řádu; protož dnešní hlasowání w záležitosti této w skutku podá důkaz, zdali naše ústawní poměry, a to netoliko w Čechách, na základě stáwajících institucí jsau oprawitelné čili nic.

Pánowé! Naše wlast, Rakausko i Čechy pohlížejí dnes s napnutostí na nás a na wýsledek našeho dnešního počínaní. Očekáwá se dnes od nás, že každý z nás w tomto wysokém domě dostojí swaté swé powinnosti swědomitě. To sem Wám chtěl jen krátkými slowy uwesti w paměť. Podotknauti ostatně ještě chci J. E. panu předsedowi toto: Když sme náš náwrh podali, nebyl nowý jednací řád ještě přijat, nemohli sme jej tedy také dle předpisu jednacího řádu předložit. Jednací řád od nás provisorně přijatý w §. 46 prawí: „Toho dne obdrží nejprwé nawrhowatel slowo k odůwodnění náwrhu swého. Na to zemský sněm bez debaty uzawře, zdali náwrh ten se má přikázati oddělením neb kommissi, která již stáwá, neb která se teprw zwoliti má, neb zemskému wýboru, zdali se má wzít bezprostředně w předběžnau poradu, máli se odročiti neb docela zamítnauti.“ Náwrh zde předložený wšak není w tomto spůsobu uprawen, zwláště co se týká zwolení a počtu údůw kommisse. Taktéž se dle nowého jednacího řádu nejednalo o to, aby se náwrh již přijal a o něm aby se již platně hlasowalo; dle mého mínění musí se dle §. 46 zwláštní kommisse pro předběžnau poradu zwolit, která pak teprw o předmětu dotýčném wysoké sněmowně náwrh učiní. A tak sobě přeji, aby náwrh můj w tom smyslu se rozuměl a o něm se tak jednalo.

14.

Slowo pronešené we walné hromadě Swatoboru

dne 17 května 1863.

Pánowé! Jest tomu dnes právě rok, co spolek náš u welikém wšech wlastencůw účastenstwí a očekáwání wstaupil do žiwota. Prwní tehdáž naše weřejná schůzka měla za účel ustrojení se společnosti, zwolení ředitelstwa i poradu, kterakby činnost naše na základě stanow přijatých co nejzdárněji zříditi se měla. Již tehdáž, když powolali ste mne byli na čestné slowo toto místo we shromáždění swém, cítil sem we srdci mnohé tužby a snahy, kteréž jen za příčinau překwapu a okamžité rozčilenosti neoctly se mi spolu na jazyku. Dowolíte, že nahradím dnes poněkud, co sem zameškal, a že přednesu aspoň některau částku oněch myšlének, o které se s Wámi poděliti za powinnost sobě kladu.

Jest to šlechetný pocit, který swedl nás zde dohromady: jest wlastenecká péče o materialní blahobyt spisowatelstwa českého, té třídy lidí, kteří we mrákotách minulosti prwní powztýčili jasnau pochodni na dráze žiwota našeho národního, aby wedli nás do domácího chrámu oswěty. Uznalost a wděčnost našeho národa za takowé zásluhy wtělila se we spolek Swatoboru, a uložila tomuto za powinnost, wedle oslawy zaslaužilých mrtwých, starati se o podporu nadějné činnosti žiwých a o wšemožné ulewení strasti těch, kteréž nepřestáwá stíhati krutá nauze a nemoc.

Zdá se býti nejen příhodné, ale i potřebné, abychom poněkud určitěji rozjímali a w úwahu brali účel Swatoboru od zakladatelůw wytknutý. A tu především naskytuje se nám ta základní známka i powšechný ten ráz, že ústaw náš, ačkoli s literáty a tudíž i s literaturau, jak krásnau tak i wědeckau wůbec činiti má, není předce ústaw ani čistě, ani přewahau swau wědecký ani literární, alebrž že jej wřaditi sluší mezi tak řečené ústawy a spolky *dobročinné*. Obracujeť zajisté zření swé popředně ne k dílu a plodům, ale k osobám spisowatelůw, k wezdejšímu jejich bytu a žiwotu, ku podporowání činnosti, k ulehčení nauze a k odměnám národním za zásluhy jejich. Jemu starati se jest ne tak o rozšíření a zwelebení nauk i literatury samých w sobě, (ačkoli owšem ani jich newšímawým býti nesmí,) jako raději o poměrný dle možnosti blahobyt těch, které uznáwá za prawé a přední činitele nauk i literatury. Wzděláwání pole nauk i literatury samých w sobě swěřeno jest u nás za úkol ústawu a spolku jinému, totiž *Matici České*: tato má powoláwati k žiwotu a wynášeti na jewo zdárné plody ducha národowcůw našich wesměs, a šířiti obor jak wědecký tak i krásochutný mezi námi sám o sobě. I slušné sice jest, aby wlastenečtí spolkowé naši napomáhali sobě wespolek a podporowali se wzájemně, nikoli wšak, aby wkračowali jeden do oboru činnosti druhého. Dělení práce jak we hmotném oboru, tak i w duchownim, ukazuje se býti prospěšným; neboť kdo působení swému dáwá rozsah přílišný, sám překáží wnikání swému do hlaubi. Owšem bude-li kdy zřízen ústaw wyšší, akademie pro řeč a literaturu českau, o jakéž již w §. 28 našich stanow se činí zmínka, budau do ní jak Matice tak i Swatobor co zwláštní odborowé splynauti moci; a pak myšlenkám o ustrojení se snah národních při této wěci bude moci dáti se i wyšší wzlet i obor rozšířenější. To předeslati zdálo

se mi býti potřebné, aby předešlo se všelikému nedorozumění o působení našem.

Neméně potřebí nespaušťěti s mysli prawdy druhé: že nestačí býti spisowatelem českým jakýmkoli, aby kdo stal se tudíž hned předmětem péče a působnosti Swatoboru. Swatobor wzal wznik a původ swůj z pocitu národní wděčnosti za zásluhy spisowatelstwa českého: protož jen takowí spisowatelowé mohau státi se předmětem působení Swatoboru, kteřížto buďto již získali sobě skutečné zásluhy o literaturu a národ wůbec, aneb od kterých zásluhy takowé časem swým s důwodem očekáwati se dají. Býti spisowatelem ještě není zásluhau, ale býti dobrým spisowatelem jest zásluhau. Poměr spisowatelstwa k národu neliší se w tom ohledu podstatně od poměru školního učitelstwa k lidu. W té samé míře, jako dobrý učitel náleží k největším dobrodincům, náleží učitel špatný také k nejhorším škůdcům weřejným, třebaby se ničím wíce neprohřešowal, nežli že nejdražší klenot lidu, srdce i mysli wzrůstajících pokolení, obmeškáwá wésti k dobrému. Také čtenář každý swěřuje srdce i mysl, tedy wše, co nejwýtečnějšího do sebe má, aspoň na okamžení tomu spisowateli, s kterým se právě obírá; i běda každému, kdo lichými snad wnadami swodí swěřence swého s cesty prawdy a sprawedlnosti! Nezapírám, že o tom, co jest prawda i co sprawedlnost, rozličné dáwají se wýklady, a že dle toho i ponětí o dobrém spisowateli w nedokonalosti wšech lidských úmyslůw a řádůw bývá wíce méně relativným; i wzdálen jsem toho, abych hesla kterékoliw strany aneb koterie na světě pokládal za wýhradné měřítko prawdy a zásluhy: ale za to mám, že otázka, jest-li kdo spisowatelem dobrým, čili nic, i bez ohledu na stranné zásady a záměry, prostým citem většiny wzdělanců w národu rozhodnuta bývá. I naději se, že ředitelstwo Swatoboru wždy

sestaweno bude ze wzdělanců w a wýtečníkůw weškerého národa, nikoli jedné toliko a kterékoli strany w něm; a hoře bylo by Čechům i mně samému někdy we hrobě, kdyby ono mělo kdy octnauti se w moci jakékoli domněle samospasitelné koterie! Takowé neřesti bůh ráčí odwrátiti od národu našeho.

Třetí zdálo se mi potřebné připomenauti, že literatura naše národní, jak ji co den utěšeněji wzmáhati a zkwétati widíme, a jak já pokroky její od více než čtyřidceti let lépe než kdo jiný stopowati mohu, stanuw záhy co nejblíže onoho středistě, odkudž snahy takowé hlawně wycházely, — že prawím literatura ta zrodila se téměř wýhradně z pauhé lásky k národnosti naší, z obětawé péče, aby netoliko jazyk náš nezahynul, ale aby lid náš powznesl se k wyššímu stupni wzdělanosti, aby neměl více příčiny styděti se za národnost swau, nýbrž aby hrdým čelem, jak sluší, postawiti se mohl w bok kteréhokoli národu jiného.

Starali sme se, přátelé moji, kteří již do hrobu mne předešli, a já s nimi, ne o prawdy a nauky aneb účely stranné jakékoliw, ale o rozumowé a mrawní powzbuzení a ušlechtění národu wůbec, w té naději, že když jen národ náš sám w sobě wzdělaným bude, pak usmyslí sobě sám a porozumí také sám nejlépe prawým potřebám w každé době žiwota swého. Při tom nikomu z nás netanulo na mysli, požadowati aneb očekáwati jaké odměny za takowé úsilí a oběti; wše čeho sme si přáli, bylo jen to, aby símě naše nepadalo do půdy nejemné a neúrodné. Mohl bych uwesti na jewo důkazy tkliwé o ušlechtilé odwaze a resignaci zemřelých wýtečníkůw našich, propadnauti wěčné chudobě a odříci se na wždy jak sláwy tak i wšeliké mzdy za wlastenecké počínaní swé. Obyčejně neptáwal se po nějakém honoráru nikdo, spokojen jsa, jen když našel wydawatele pro dílo

swé, kterému připláceti nebyl powinen. Neřesti a nesnáze takowé daly, jakož wůbec známo, prwní podnět někdy k založení Matice České. Od té doby owšem okolnosti změnily se walně a utěšeně; již u nás tytýž počínají nakladatelé sami hledati sobě spisowatele, a kdokoli schopen jest, poslaužiti pérem swým platně k obecnému dobrému, nepotřebuje wíce činiti toho bezplatně a beze mzdy. K tomu nyní také Swatobor powinen bude přičiniti se, aby spisowatelé skutkem zaslaužili neb oprawdu nadějní nemuseli zápasiti s beznadějností, kdykoli krutá nemoc (we smyslu nejširšim) překážeti a waditi bude ušlechtilému snažení a působení jejich. Ale při tom při wšem nemohu sice zdržeti se, abych neupomínal na známau zásadu, že každý plod a každé dílo lidské, každý ústaw a řád na světě jen tauž mocí, kterau powstal, udržeti se může w bytu swém; a že tedy také literatura naše nepřestáwá wymáhati na působitelích swých powždy téže nezištnosti, obětawosti a resignace, kterau od počátku swého zmohla se. Sobcům wšem, kteřížby chtěli připojiti se k nám, a neuměli by zapírati sebe samých, ani obětowati to, což jim i nám nejdražšího jest, plody ducha swého, jediné ku prospěchu a sláwě národu swého: těm wšem wolati musíme i napotom ještě, jako posawad: procul este profani! Oprawdu, jakž pak by ubohý národ náš, neweliký a nebohatý jsa, přiměřeně a dostatečně mohl odplatiti zásluhy nějakého genia snad wyššího rodu, jehožto ctižádosti a působnosti úzký bywá někdy i weškeren swět, kdyby nebylo i takowých duší na světě, kterým powědomí wykonané powinnosti milejší a dražší jest nade sláwu a bohatství celého světa? A k těmto a takowým obracím já zření a slowo swé předewším w naději, že počet jejich mezi námi poměrně wětší jest a i budaucně bude, nežli w jiných zemích a národech. Owšem smutná by to byla pro nás wyhlídka, kdyby napotom na národu našeho roli dědičné pracowati

neměli dělníci jiní, nežli námezdní! Národ náš předstawuje se we Swatoboru co Mecenáš spisowatelstwu českému, slibuje postarati se, aby ušlechtilí synowé jeho, kteří wěrně a zdárně slaužiti budau k obecnému dobrému na poli tomto, časem swým aspoň před nezaslauženau bídau a nauzí wšemožně uchráněni byli: ale čekanci Swatoboru, slaužice literatuře naší, powinni budau i napotom patřiti na ni dle známých slow pěwce a myslitele wýtečného, wice jako na bohyni Uranii, nežli snad jako na dojnau kráwu. —

Chtěl bych pokračowati ještě dále we wýkladu podobných myšlének a přání, kteréž we mně wzbuzuje uważowání i potřeb našich národních, i oboru působnosti, jejž na se zwala společnost naše; chtěl bych zejmena poukázati ještě k wýtečnosti a důležitosti powolání spisowatelského wůbec, a ku potřebě i spůsobu, připrawowati se k němu studiemi pilnými a důkladnými, — to wše w naději, že slowa takowá mně, jakožto jednomu z nejstarších dělníkůw na poli potřeb národních, nikoli za nějakau snad přiważčiwost pokládána nebudau: — ale hledě i k welikosti předmětu, kterýžto krátkau řečí odbýwán býti nechce ani nemůže, i ku pokročilé již chwíli, abych nenadužíwal trpěliwostí Waší, pánowé! odkládám wěc tuto k budaucímu dá-li bůh zase shromáždění našemu, a končím slowy, kterýmiž již od počátku oslowili sme přátely a přízniwce swé w národu: „pomáhejme si sami, a i bůh pak popřeje zdaru dílu šlechetnému.“

15.

Odpověd Boleslawanu

o Polské otázce.*)

Boleslawan **) w posledním swém čísle ze dne 5 kwětna (má býti 5 června 1863) článkem úwodním, we spůsobu dopisu „z Prahy dne 1 června“ oznamuje smýšlení mé o Polské otázce, kteréžto w saukromé rozmluwě s jedním poslancem sněmu českého pronesl sem prý w tato slowa: „Newíte ani, jak nám sympathie projewené k Polákům škodí w Petrohradě. Já widím spásu Slowanstwa jen w Ruském caru. Newěřím, žeby Poláci měli zwítěziti w nynějším boji; stane-li se to ale, bude to naším nejwětším neštěstím.“

Potom dáwá se do obšírné polemiky proti slowům těmto, připomíná, kterak sem se prý změnil od r. 1848, a učí mne a celý swět, kterak lidé swobodomyslní o wěci této smýšleti mají.

Myslil sem, že smýšlení mé i působení osobní dosti dlauho leží na jewě před očima národu, než aby w takowémto světle představowáno býti mělo; doufal sem, že k nesčislným těm útokům na osobu mau, kteréž od r. 1848, a zwláště zase od r. 1861, we wšech téměř nowinách německých, a někdy také we wládních českoslowanských, již takořka zewšedněly, nepřipojí se list, který jen národností

*) Tištěno w Národních listech r. 1863, čísl. 132.

**) Časopis to český wycházewší r. 1863 we Mladé Boleslawi.

a swobodomyslnosti dýchati slibowal: stalo se wšak, a to beze wší ode mne dané příčiny.

Já nikoli nepopírám k tomu práwa Boleslawanu: wždyť on, jak známo, we prospěch a pokrok swobody přeje sobě powstáwání hodně mnohých stran, a tudíž i množení neswornosti w národu našem. Čehož ale od Boleslawana jako od každého, kdo poctiwým slauti chce, požadowati mohu a musím, jest, aby mluwil o mně prawdu, aby neměnil a nepřekrucowal slow mých a nepodkládal mi neprawdy. To wšak on činí; neb w jeho zpráwě lež a osočowání w bohaté míře oplýwá nad troškau prawdy.

Předně wědomá jest wěc, že já jakžiw nikdy neměl sem obyčeje formowati a přispůsobowati smýšlení a politické zásady swé dle přízně neb nepřízně panující w jakékoli metropoli Slowanské, Německé aneb Římské, a tudíž ani w Ruské, ani také w Rakauské.

Kdyby možné škody z mého mínění a jednání měly býti, ať nerci hlawním, ale jakýmkoli měřítkem a prawidlem jeho, byl bych se již octnul dáwno na jiné dráze, nežli po které kráčím a kráčeti budu bohdá neproměnně, dokud neklesnu do hrobu.

Nikdy netanulo mi na mysli, že bych spásu Slowanstwa widěti měl w Ruském caru. Já ji spatřowal od jakžiwa jen we Slowanstwu samém, w jeho wlohách a práwech přirozených, ale pro zwláštní historické okolnosti ještě nedošlých úplného wywinutí ani platnosti.

Půwodní spůsoby staroslowanské demokratie a swobody jsau mně bohdá ještě lépe známy, nežli Boleslawanu. On spatřuje w Ruském caru, jak sám prawí, „úhlawního potlačowatele swobody“: já necítím se nikterak powolána, psáti nějakau apologii carstwí, o kterémž wím, že w posledních stoletích stalo se jakýmsi amalgamem wládních zásad mongolských i německých: ale za to mám, že pa-

nowník, wrátiwší ještě nedáwno, nawzdor nesnázem a překážkám nesčislným, wíce než dwaceti millionům poddaných swých práwa lidská, jim někdy bezprávně odjatá, — že prawím panownik takowý není utlačowatelem, ale že naopak jest swoboditelem národu swého; a když skutek takowý položíme na wáhu wedle slow Boleslawanowých arci swobodomyslných, — že tuším co do ceny své aspoň wrownú se zásluhám Boleslawanowým. Ostatně nebudu a nechci já hájiti dnešní wlády Ruské, w jejíchžto krocích pohřešuji bohužel předewším potřebné důslednosti.

Prawda jest, že já pokládám nynější powstání Polské za weliké neštěstí, netoliko pro nás, ale zwláště také pro Poláky. Mám za to, že w tom sauhlasí se mnau wšickni rozwážliwí lidé, nejen mezi námi, ale i w Polště samém. Jen revolucionáři z instinktu a nepřátelé Slowanstwa, pak lidé, kteří nemajíce samostatné úwahy a wlastního saudu, dají se wésti učením organůw jejich, mohau těšiti se z nynějších wýjewůw na bojišti Polském.

Owšem od této prawdy neodwislá jest w každém šlechetném srdci saustrast, ba i úcta ke wšem těm, kteří zachwáceni jsauce kteraukoli nutností do boje osudného, z citu jakkoli zawedeného, awšak upřímně wlasteneckého, nasazují w něm síly, jmění i žiwoty své. Rádbych také, aby mi Boleslawan jmenowal toho Poláka, ježto by se kochal nadějí, že Poláci sami o své síle, bez cizí pomoci, zwítězí konečně nad wojsky Ruskými.

Wí to celý swět, (ač já Polské udatnosti a statečnosti w boji nikoli popírati nechci,) že wětší díl rozhlášených po Europě wítězstwí Polských této doby existuje toliko w nowinách, a má příčiny i účely pauze diplomatické. I dejme tomu, že dle přání Boleslawana Europa celá pohrne se Polákům ku pomoci, a že oni tudíž emancipují se konečně ode wlády Ruské: budau-li pak potom skutečně

samostatni? Já mním, že budau pak míti as tolik pánůw, kolik měli dříwe pomocníkůw, ač ne-li wíce.

Doba, w nížby mohli twořiti a udržeti se státowé druhé aneb třetí třídy w úplné neodwislosti a samostatnosti, za zmáhající se co rok wíce centralisace světowé, jest aspoň w Europě na wěky ta tam. Dočkali sme se toho i my, že již i w Europě samé prowozowati mohau politiku dokonale samostatnau, řídící se pauze wlastními interessy, jen mocnosti světowé, jakowé jsau Anglie a Rusko, a jiní státowé, i sebe mohutnější, přinuceni jsau bráti ohledy a říditi se dle směru oněch mocností. Weliký mistr na Sekwaně dilettantuje owšem také w politice světowé, ale s newalným posawad prospěchem; a známo jest, že již ani on netroufá si nic podnikati většího bez swolení Anglie, owšem tedy ani proti wůli její.

Prwní mocnost světowá za naší doby jest Anglie bez odporu: ale jest poněkud uměle ustrojena, stojí na nejwyšším již stupni rozwinutí swého, moc a síla její dají se měřiti a počítati, a ukázalo se nedáwno, že působení její na europské pewnině není a nemůže býti tak přímé, bezprostředné a rozhodné, jakby si toho tuším sama přála. Naproti tomu Rusy jsau mocnost ustawená na přírodných základech, ještě nedosti rozwinutých, ale schopných wywinutí a rozkwětu nekonečného, a doléhají tělem swým upřímo na Europu; co weličina nezměrná (incommensurable Grösse) spůsobna jest tedy mocnost tato postrašiti poněkud mysli netoliko národůw, ale i diplomatůw samých. Proto nezapírám, že ke dwěma již dotčeným kategoriem lidí, kteří těší se z powstání Polského, (revolucionářům z instinktu a nepřátelům Slowanstwa,) pojiti se může a pojí se skutečně i třetí weliký moment, totiž bázeň před rostaucí mocí Rusie, a zwláště za wlády její carské absolutní; tudíž snažení, probuzené již po větší části Europy, posta-

witi nějakau hrázi proti hrozícímu nebezpečí, třebas by to byl i obnowený stát Polský. Ale jisté jest, že bude-li obnoweno Polsko tímto spůsobem, budau mistrowati w něm obnowitelé jeho, a ono stane se krwawým bojištěm wálky wíce než třidcetileté, z níž wystaupí samo konečně ještě zpustlejší a zmrzačenější, nežli někdy wlast naše. Neb tím nikdo rozumný tajiti se nesmí, že nastane-li kdy w boji tom pro národ a stát Ruský nebezpečí oprawdowé, nebude w něm neswornosti mezi carem a poddanými jeho, že nastanau nowí Mininowé a Požarští, a setrwají déle w zápasu osudném, nežli stateční páni dobrodzieji.

Mezitím Poláci, opírajíce se wolně newolně o národy západní, a zwláště o Němce, nebudau moci odoláwati žádostem těchto o jisté koncesse, a při wší swé sympathii s národy slowanskými, (ač jí dosawad welmi málo dokazowali,) budau přinuceni, pustiti je libowůli oněch w kořist.

Zabral sem se mimowolně příliš daleko do oboru wyšší politiky, a předce nedotknul sem se ještě ani wšech nejpodstatnějších příčin, pro které pokládám nynější boj Polský za beznadějný, a tudíž za nejwýše škodný i žalostný; muselbych psáti celau knihu, kdybych wyslowiti se měl dostatečně o wšem, čeho k tomu potřebí, — a k tomu owšem nemám ani času, ba ani chuti a powolání. Protož prosím wůbec o showíwáni se mnau, — ne Boleslawana, který z bezohlednosti dělá si sám zásluhu, — ale hojných přátel mých w národu, když jako posawad, tak i budaucně mlčeti budu ke strojeným na mne i na politické smýšlení a wyznání mé útokům, podobným tomuto.

Jest owšem, kromě Polské, i jiných otázek dosti, o kterých já jiného jsem smýšlení, nežli Boleslawan; že wšak již do Mladé Boleslawi do školy choditi nechci, abych učil se tam prawé demokratii a prawé swobodomyslnosti, tomu brání netoliko léta má, ale i zkušenost po

delší život hojně nabytá. Tato jest owšem zboží, kteréhožto strana Boleslawanowa, horující w samých ideálech, obyčejně pramálo sobě wážíwá, pokud ho bezděky nenabyla sama. Ale i ona mělaby se tuším naučiti aspoň větší důslednosti w politických zásadách swých; a když jí w Čechách tak náramně oškliwí se wše, co jen opodál aristokratismem zapáchati se zdá, mělaby aspoň ptáti se a poważiti, směřuje-li powstání Polské jen pauze ke swobodě, a ne také ku panowání, ku př. we praruském Kiewě? mají-li „chlopi“ (sedláci) polští tak hojné příčiny, lnauti wděčně ku pánům swým, aneb raději ke wládě? a jsau-li pokautné ony wraždy, ježto tajná „národní“ wláda we Waršawě tak hojně nařizuje a chwálí, asi jen o mák šlechetnější, nežli scény à la Trepov a Zablocký (w únoru 1861), kteréž wláda Ruská sama potupila i potrestala? Owšem otázky takowéto mělyby uważowati netoliko Boleslawan, ale i jiné časopisy české.

Co se konečně dotýče domnělé proměny mého smýšlení, doložím jen dwě slowa. S jara 1848, když sem psal známé psaní swé do Frankfurta, kojil sem se ještě důwěrau w konečnau sprawedliwost národůw oswobozených proti sobě wespolek; po nabytých od té doby zkušenostech bylaby další důwěra takowá nebezpečné klamání sebe; dříwe naditi se jest, že i wláda Ruská nezadlauho podlehne wliwu zásad Slowanských, a tudíž swobodomyslných.

W Praze, 8 čerwna 1863.

16.

Několik otázek časowých.

I.

Úwod. O denniku „Národu.“ *)

Požádán jsa od redakce těchto listůw, abych i já přispěl jí aspoň několika články, — jakkoli nerad pauštím se do sporůw nowinářských, — nemohl sem předce odepříti žádosti té, an „Národ“ má býti napotom organem politickým přátel mých, se mnau stejně smýšlejících, i tudíž mým také. Umínil sem tedy podati w těchto listech úwahy swé o některých otázkách, které w časopisectwu českém nyní do popředí se stawí. Abych ale neujímal sobě mnoho času ke studiem a pracem jiným, kteréž aspoň já pro sebe za důležitější a potřebnější pokládám, nepustím se do důkladného rozjímání wšech otázek těch samých w sobě, ale spokojím se pauhým objewením osobního mého na ně zřetele, a tytýž připomenutím některých okolností a poměrůw, na kteréž dle mého zdání wůbec méně ohledu se béře, nežli wěc sama požaduje. Tím doufám aspoň poslaužiti wzdáleným přátelům swým, aby w nekonečných klewetách, ježto nyní roznášejí se o mně a o příteli a zeti mém dr. Riegrowi we wšech téměř listech wlasti a říše naší, rozeznati mohli prawdu ode lži a kritiku od utrhání. O narážkách

*) Tištěno w prwních číslech „Národu“, 1863. Dec.

a urážkách pauze osobních, jakowýmiž oplývá ode dávna větší část listůw německých, a mezi českými od nedávna zwláště časopisy wycházející pod aegidau pp. W..... i W....., budu jak posawad, tak i budaucně mlčeti; mámť za to, že wěci takowé značí lépe powahu a mrawy těch, od nichž pocházejí, nežli těch, proti kterýmžto směřují.

Ačkoli pak wím, že u nás neplatí zákon francauský, dle něhož každý článek w nowinách od swého spisowatele podepsán býti musí, nechci wšak ani teď utikati se ku práwu anonymity. Od padesáti let, co sem jako student počal psáti do tisku, (do Palkowičowa Týdenníku 1813 w Prešpurku,) nepamatuji se, žebych kdy do weřejnosti podal byl článek jakýkoli se zapřením swého jmena. Zdálo se mi wždy jaksi nestatečností, aspoň w řečech wíce méně polemických, nestáti zřejmě k slowu swému a zakrýwati se štítem anonymity. Nechci wšak stanowiti prawidla pro nikoho jiného, pauštím w tom auplnau swobodu i přátelům i nepřátelům swým: ale sám již nebudu měniti obyčeje swého.

Pro dnešní den a w této jakoby předmluwě obmezím se na krátké objasnění, s mého stanowiska, osobního poměru mého a p. Riegrowa k „Národním listům“, jenž dal příčinu k tolikerým kommentárům, pro nás newelmi lichotiwým ani čestným, we welikém počtu listůw domácích i zahraničných. Ukrutný jest proti sobě, kdo nad swau ctí sám se zapomíná; my pak neznáme w chowání swém ničeho, cobychom zakrýwati příčinu měli.

Že „Národní listy“ založeny a zwelebeny byly s počátku hlawně přičiněním p. Riegra, to wůbec jest známo a ony samy nezapírají; že pak chtěl w nich míti organ, jímžby zdání swé o prawdách politických wůbec wynášeti mohl, to tuším samo sebau se rozumí, aniž se tomu kdo

diwiti bude. Nastala wšak nezadlauho doba, kde smýšlení redakce Národních listůw o wěcech některých wíce méně wážných počalo se lišiti a rozcházeti ode smýšlení p. Riegrowa, kteréž obyčejně bývalo také smýšlení mé; ona pak při prawdách, o kterých se od nás různila, i také při spůsobu jejich wynášení, chodila za přeswědčením swým a nikoli naším. My postaupiwše jí prwé celé práwo majetnosti „Nár. listůw“ z dobré wůle, nemohli sme než poněkud těžce to nésti, že hlásaly se wěci tak říkaje jmenem naším, za které my mrawně odpowídati sme nemohli a nechtěli; neb w obecném domnění byly „Nár. listy“ organem naším, a ony samy nikdy jeho newywodily z bludu. Když pak p. Rieger o neshodě takowé, w měsíci červnu 1863, spůsobem co možná nejšetrnějším wůbec pronesti se chtěl, „Národní listy“ odepřely mu k tomu místa u sebe. W takowých okolnostech nezbývalo nám nic než alternativa: buďto wzdáti a odříci se wšeho působení w oboru politickém wůbec a ohlásiti to i weřejně, abychom dále za nic ani mrawně odpowědnými nebyli, aneb postarati se o jiný organ, jímžbychom mohli wlastní swé smýšlení předkládati národu. Kdyby swědomí naše bylo nám dowolilo následowati osobní swé chuti, bezpochyby žebychom již dáwno, i p. Rieger i já, rozhodli se byli pro pád prwní; mohu zajisté ručiti, že ani on ani já, owšem pak ani přítel náš dr. Brauner, nebažili sme nikdy po tom, abychom byli aneb sluli „wůdci národu“, jakž nás někteří nazýwati počali. Owšem obětowali sme od mládí wše, co nám bylo možného, službě toho národu, jehožto prospěch všestranný nám byl wždy nade wšecko žádaucí a dražší, nežli statek, žiwot i čest a sláwa wlastní. Jistě ale že učiníme tak, a postaupíme ochotně místa swého pánům těm, kterým počínáme býti na záwadě, jakmile se jen přeswědčíme, že národ náš nepotřebuje a nežádá wíce snah i obětí našich.

Dokud wšak to se nestane, dle powinnosti swé nesmíme ustáwati we snažení, kteréž, ať si jest prawé nebo křiwé samo w sobě, wždy aspoň upřímně směřuje k obecnému dobrému.

Neukwapili pak sme se we předsewzetí swém, zjednati sobě organ nowý; zdržowal nás od toho sám ohled na dlauhau neswobodu majitele „Nár. listůw“, dr. Julia Grégra, trpícího u wězení za to samé politické wyznání, kteréž bylo à peu près naše wlastní. Teprw po jeho na swobodu propuštění, když mnohá saukromá wyjednáwaní newedla nás k cíli, a powědíno nám určitě, že „Nár. listům“, jakož nyní se wedau, „čest“ nedowoluje, jíti za přeswědčením jiným, nežli za jich wlastním, musili sme učiniti krok, kterého sme si nikdy byli nepřáli, a nenadáli sme se, že on nám tak náramně we zlé wykládán bude, jakož se stalo skutečně. Kterak pak bychom se byli domýšleti mohli, že mužowé, kteří wyhlašují se sami za swobodomyslné *κατ' ἐξοχήν*, nám za zlé bráti budau užíwání téhož práwa, — jíti za přeswědčením wlastním, ne cizím, — kteréhož my, jež oni za méně swobodomyslné pokládají, nepopírali sme jim nikdy? Či jen jim wolno, činiti násilí přeswědčení našemu a žádati, abychom my kráčeli wždy za nimi, když wyznáwají, že *jim* čest brání, jíti za námi?

Úmysl náš uweden we skutek se wším možným ušetřením osob. Program „Národu“ nepolemisowal proti nikomu; ohlašowal jen, že nowý list chce wstaupiti w řady dosawadních bojowníkůw za práwa naše národní, tedy postawiti se po boku jejich. Jak bylo možné, wykládati ta slowa tak, žeby chtěl umořiti wšecky tyto spolubojowníky swé? Nicméně uwítán jest asi jako nepřítel; ztrhl se křik neslýchaný po celém táboru; agitowáno a brojeno živě we wšech kruzích po celé wlasti; užíwáno-li přitom wždy prostředkůw poctiwých, zbraní čestných, to stůj při swědomí sa-

mých našich nowých odpůrcůw. My jich proto nepoženeme k saudu. Že pak někteří měšťáci a wenkowané, jichžto politický zrak nestačí dále, nežli pokud jim poswítily „Nár. listy“, za příkladem učitelůw swých oswědčují se proti nám, tomu my tak málo se diwíme, jako že i celá téměř žurnalistika německá, o jejížto sprawedliwosti k našim národním snahám „Nár. listy“ tak dobře jako my poučeny jsau, ukazuje se býti hotowa, přijmauti je poněkud na milost, jakožto nowé pomocníky we brojení proti nám. Ale co sauditi, ať nedím o dobré wůli, alespoň o rozumu a důslednosti nowých bohužel! našich protiwníkůw když my, rozkřičení „despoté“, dowolili sme jim bez nesnáze, odtrhnauti se od nás a jíti, kam se jim líbilo, — jakož to předce skutek sám hlasitě mluwí, — oni pak, čistí swobodomyslníci, obwiňují nás, že trháme se od nich a utíkáme se pod prapor zwláštní a wlastní? Čili pak jest co jiného, čímbychom se byli prowinili proti nim? A když, jakž oni hlásají, we sporu tomto prawda (ne ta Boleslawská) stojí při nich a národ Český za nimi, čeho pak mají se obáwati?

Ale hřích náš záleží prý w tom, že sme opustili swobodu, prawdu a práwo, a stali se zpátečníky, že sme zpronewěřili se národu a chceme prodati jej šlechtě, že libujeme sobě w ideálech feudalismu a ultramontanstwí, a taužíme po dobrodiní knutu! Tak aspoň hlásá se, ne sice w „Nár. listech“, ale w táboru příwržencůw jejich. Jest to tedy jen ohlas ohně poswátného w prsau práwě demokratických, jest jen ušlechtilé snažení, swrhnauti se stolce a ztroskotati modly liché, aby neprznily wíce swatyně národu!

Nepochybuji, že aspoň dobromyslnější mezi protiwníky našimi, horlíce pro swobodu, práwo a sprawedliwost, neodeprau ani nám těžce obwiněným a již téměř odsauzeným onoho dobrodiní, kteréhož zákon i zločincům přeje, abychom

hájili sebe před saudem národu a wyložili, co wlastně na sporu jest mezi námi a jimi. Dosawad to aspoň nebylo možné, když „Národní listy“ nedaly nám mluwiti, jak my sme chtěli, nýbrž jen jak „čest“ jejich jim předpisowala. I ačkoli wím, že redakce „Nár. listůw“ není sobě dosti powědoma wšelikých logických i politických nedůsledností swých, doufám předce, že nám za zlé bráti nebude, když i my zastáwati budeme čest swau a přeswědčení swé, a že prawé swobodomyslnosti swé ani nezapře, připojujíc k ní přímau protiwu její, nesnášeliwost, ani w pochybnost neuwede za příkladem společných nepřátel našich, o kterýchž právem říci se může: dominationem appetunt, dum libertatem appellant: baží po panowání, když hlásí se o swobodu.

Psáno dne 27 Dec. 1863.

II.

O demokratii. *)

Za našich dnůw jmeno *demokratie* we čtenářstwu českém přišlo zase do mody. Kdo chce býti člowěkem wzdělaným, wzorným občanem a prawým wlastencem, musí přede wším se státi *demokratem*, neb kdo jím není, jest feudalistau, absolutistau, patolizalem u šlechty a byrokratie, otrokem wyšších a tyranem nižších wrstew národu; kromě demokratie není swobodomyslnosti, není statečnosti, není obětawosti, slowem není prawé humanity. Dwa welcí denníkowé čeští w Praze snažili se w posledních létech jako o záwod odůstojniti a šířiti mínění takowé; w loni přidali se k nim dwa menší listowé w Boleslawi, a ti teprw powztýčili korauhew demokratie až k nebesům, a ozářili ji sláwau nepomijející.

Co jest we domnění tom prawého, co mylného a neprawého? O tom chci pronesti několik slow, jak se mi práwě namanau.

Nejprw co nese slowo *demokratie* samo w sobě? Jest ono složeno z dwau řeckých slow *δῆμος* (lid, národ) a *κράτος* (síla, moc, panowáni) aneb *κρατέω* (sílau owládám, w moci swé držím, wládnu, panuji,) a dá se po česku wyložiti co *lidowláda* neb *národowláda*, panowání lidu čili národa (w jistém smyslu). Ale panowání a wládnutí požadují nějaký předmět, jemužby se panowalo a jímžby se wládlo;

*) Tištěno w „Národu“ 1864, čísl. 20 (8 ledna).

není zajisté pánem, kdo nemá slauhy neb poddaného; newládne, komu nikdo není podřízen. Od jakžiwa demokratie stawena bywá naproti aristokratii (šlechtowládě) a monarchii (jedinowládě); komu tedy panuje, kým wládne lid w demokratii? Patrno, že jen sám sebau a sobě samému; neméně patrno, že lid není subjektem, alebrž objektem wlády, že neprowozuje wlády sám, ale že jí potřebuje a ji podniká. Prawý a rozumný smysl demokratie znamená tedy tolik, že w ní společnost státní řídí se dle wůle weškerého národu, a nikoli dle wůle buď jediného člowěka, buď zwláštního nějakého již napřed dědičně ustanoweného a privilegowaného počtu osob, stawůw, korporací atp. W demokratii tedy celý národ a weškery wrstwy lidu společným usrozuměním ukládají sobě zákony, jimžto pak stejně podrobeni jsau wšickni bez wýminky, a rownost před zákonem jest předním i podstatným požadawkem jejím. W tomto pak smyslu přiznáwám se i já k zásadám demokratie, i jsem a budu wždy rozhodným demokratem.

Ale w tomto smyslu nepojímána wždy demokratie ani za starodáwna, ani za naší doby. Staří Řekowé a Římané někdy také chlubili se býti demokraty, ale kupowali a prodáwali předce, jako nějaké zboží, celau hojnau třídu lidstwa, kterau jmenowali otroky, a které nepřiznáwali ani jaké wůle, ani práwa we společnosti státní. A za našich dnůw, we saustátí sewerní Ameriky, wede (1864) strana, kteráž přikládá sobě jmeno demokratie, již po dwě léta hroznau a krwawau wálku hlawně proto, aby i napotom, jako posawad, tržiti a kupčiti mohla w „lidském dobytku“ (human cattle). Když jmeno demokratie i k takowýmto skutečnostem přichýliti a připojiti se dá, uzná jistě každý, že ono má wýznam dosti roztažný a neurčitý, a že není lhostejno, w jakém a kterém smyslu se demokratii wyrozumíwá.

O národech Slowanských již jeden z nejstarších spisowatelůw, kteří o domácím a státním jejich žiwobytí podáwají zprávy, Prokop Cesarienský r. 552 po Kristu, poznamenal, že „od starodáwna w demokratii žiwot swůj tráwí“ (*ἐν δημοκρατίᾳ ἐκ παλαιοῦ βιοτεύουσι*). Nedlauho po něm swědčil císař Řecký Mauricius (r. 582—602), že Slowané, wážíce si swobodu nade wšecko a nechtějíce nikomu býti poddáni, měli ten zwláštní obyčej, že i zajaté we wálkách nepřátely neodsuzowali, jako jiní národowé, k wěčné porobě, ale že jim ukládali lhůty, po jichž upršení mohli buďto wyplatiti se domůw zase, aneb zůstati mezi nimi co swobodní a přátelé. Takowáto swědectwí dalaby se i z pozdějších spisowatelůw, netoliko řeckých, ale i německých i jiných, snadno zesternásobiti; neb weškery dějiny národůw slowanských i we středowěkosti jsau toho plny, že dědičná poroba bywala Slowanům po celá století neznáma, pokud tomu právu či raději bezpráwí od swých nepřátel a sausedůw, nejwíce od Němcůw, nepřiučili se. Shledáwáme tu zase jiný druh demokratie, a sice takowý, ku kterému se i za naší doby bez rozpakůw přiznáwati můžeme: neb tato demokratie uznáwala práwo lidskosti w každé lidské osobě, netoliko we wítězném a zámožném příteli, ale i w poraženém a wšeho postrádajícím nepříteli. Také srownáwala se wýborně s naukau křesťanskau, že wšichni lidé, bez rozdílu stawu a pleti, jsau synowé jednoho Otce na nebesích. Bylo‘t to wše dosti přirozené w národu tichém a pokojném, nebažícím po panstwí ale hledícím si swobody, a pokládajícím sobě těžení rolnické i řemeslnické za prawidlo žiwota. Slowané byliby, i wzdor jináče smýšlejícím sausedům a nepřátelům swým, mohli udržeti se we swém spůsobu na wždy, kdyby nebylo také prawdau to, co dále pronesl o nich císař Mauricius: omnes contrarie inter se sunt animati, neuterque alteri vult obsequi (wšickni

mezi sebau rozdílně smýšlejí, aniž kdo jiného poslauchati chce) — pak: neminem ferunt imperantem, seque mutuo prosequuntur odio (nesnesau wlády nicí a nenáwidí se wespolek) — a zase: multi inter eos sunt reguli, neque inter se concordes (mnozí u nich jsau wládykowé, aniž mezi sebau sworní). —

Kterak zejmena w Čechách odwěká slowanská demokratie postupem wěkůw wždy wíce podléhati musela wnášenému odjinud feudalismu, — jednomu z ončch dobrodiní, za nčž dle nauky prof. Höflera Němcům na wěky wdččni býti máme, — o tom Dějiny národu Českého mnau spisowané dosti podrobného podáwají naučení, a budaucně podají ještě wíce. Bedliwější čtenářowé zpozorowali bezpochyby již sami, kterak po mnohých, w ohledu tom owšem newždy dosti jasných, rozbrojích a půtkách pod králi Otakarem II, Janem a Wáclawem IV, posléze w ohromném zbauření národu za wálek husitských živly demokratické postawily se i ozbrojené na bojiště, a počaly skutečně panowati národu po celá léta zase, až uloženy do hrobu w osudné bitwě u Lipan (1434). A konečné wítězstwí feudalismu zdařilo se u nás předce teprw pod panowáním dobrého, ale nad míru slabého krále Wladislawa II, po nowých wíce než 38letých (1479—1517) půtkách a rozbrojích, ukončených známau posawad smluwau Swatowáclawskau (24 října 1517,) ana podržela platnost zákonnau, přes wšecky bauře wěkůw pozdějších, až do naší doby (1848). Budiž mi wolno doložiti mimochodem, že podrobný těchto wěcí wýklad (w V dílu Dějin českých) mne právě nyní každodenně zaměstnáwá.

Když dne 10 dubna 1861 we sněmu králowstwí Českého přečteno bylo slawné oswědčení se wšech předních a nejoswícenějších audůw české šlechty, že uznáwají ochotně sněm ten, (ač uložený na základech nowých a nikoli wíce

feudálních,) za potomka i dědice všech starodáwných sněmůw českých, byli mně jen jak wýslowný předpis sněmowního jednacího řádu, tak i poznamenání presidentowo, zapowidawší wšelikau o tom debatu, na překážku, že sem nemluwil a neobrátil pozoru sněmowny na to, kterak proměnau tehdáž nowau neopustila se naprosto půda historická, nýbrž stal se jen poněkud náwrat ku politickému ústroji země mnohem staršímu, nežli bylo poslední, a tak říkaje prwowěkému, kdežto ještě nebýwalo w Čechách titulowaných a privilegowaných knížat, hrabat, baronůw, rytířůw aneb papírowých šlechticůw, ale proto byli již přirození rozdílowé prawých šlechticůw (lechůw, welkostatkářůw,) a obecných zemanůw i nezemanůw. Kdyby ty wěci byly rozjímány a uwažowány podrobně, wyjewiloby se, že od r. 1848 nawrátili sme se, nedokonale sice, ale co do podstaty skutečně, opět do wěku, kde národ celý, (owšem že we spojení s panownikem,) ukládal sobě zákony sám, kde saud a práwo konaly se bez rozdílu wšem stejně, kde panowala wesměs rownost před zákonem, a wšeliké immunity, wýsady, privilegie i milosti jednotliwých jak osob tak i korporací — samá to dobrodiní we smyslu p. Höflerowě, — byly ještě neznámy. Tuby se také ukázalo, kterak demokratie přirozená utwořiti se a po wěky trwati může, ač nepochází z theorií we Francii a w Němcích od r. 1789 teprw hojně wymýšlených a od adeptůw jejích i we wlasti naší horliwě rozšiřowaných; poznaloby se positivně a určitě, kterak demokratie prawá dobře obstáti může i s monarchickým wrcholem, i s rozdíly, kteréž příroda uwodí jak nerownými dary duchownímí u jednotliwcůw, tak i právem dědičnosti jmění u wšech wrstew národu.

Aneb potřebí-li, aby prawá demokratie se zawedla, zrušiti zaumysla i násilím přirozené rozdíly tyto, jak tomu

chtěly za naší paměti školy socialistické we Francii, po náwodu hraběte St. Simona, Fouriera i poněkud také Proudhona a jiných? Nauky takowé, třebas i newedly upřímo a nutně ku paradoxiem, jakowá jsau rozkřičená slowa „la propriété c'est le vol", plnau wšak důslednosti prowedené wedau neuchranně ku kommunismu, jakožto poslednímu cíli swému, tento pak, kdyby jen jedné generaci panowati měl, uwedlby ji koncem zase neuchranně do zhowadilosti. Příčiny toho netřeba tuším wykládati podrobně: domyslí se jich u nás každý, kdokoli jen mysliti umí. Aspoň mám za to, že proti kommunismu co nauce u nás horliti ani nepotřebí: sám sedlák náš, požíwaje odjakžiwa práwa wlastnictwí, postawilby se proti hlasatelům takowé nauky co nejrozhodněji.

Prwní we starožitnosti učitel politiky, Platon, wynesl průpowěd na slowo wzatau, že jen tomu státu bude blaze, kterým wládnauti budau filosofowé. Myslil-li při tom na demokratii wůbec, jest wěc tím pochybnější, čím známější bylo jeho neweliké zalíbení w sauwěké demokratii Athenské; i mním že nezblaudím, když idealní jeho sofokratii za wěc od demokratie docela rozdílnau powažowati budu. Ale tím větším podiwem dojat sem byl nedáwno, čta w „Národních listech" ode dne 19 prosince 1863, že „demokratie není lidowláda, nýbrž wláda oswěty a wzdělanosti." Wzdělanci a oswícenci w národu jsau práwě ti, na které Platon myslil we swé theorii; a poněwadž oni jsau práwě ἄριστοι (nejhodnější), tedy může se práwem říci: „demokratie není lidowláda, nýbrž jest aristokratie" (wláda nejhodnějších), dle smyslu publicisty „Nár. listůw", aneb „demokratie jest sofokratie." Jest to diwné matení a překrucowání ponětí aspoň w tom ohledu dáwno určitých. Čím pak dokáží „Nár. listy", že aristokratie není také wláda oswěty a wzdělanosti? Rozumowání jejich zakládá se na

tom, že demokratie zahrnuje do sebe větší počet osob w národu, a tudíž že u větším počtu lidí najde se také více rozumu, světla i dobré wůle. Dle mého zdání ale, kde více lidu, tam více bývá i rozumu i nerozumu, světla i tmy, dobré i zlé wůle pospolu; žádná třída lidstwa nemá od přírody wýhradného monopolium rozumu i dobré wůle. „Národní listy“ nedokázaly tedy více, nežli nedůslednost swau logickau i politickau, že líčíce demokratii dle idey a ne dle skutečnosti, porownáwají s ní aristokratii dle skutečnosti a ne dle idey. Či snad idea aristokratie nedalaby se líčiti ještě skwěleji a wnadněji, nežli idea demokratie? či nynější skutečnost ku př. aristokratie neboli šlechty české naplňuje ideu aristokratie wůbec a doléhá na ni, kryje ji úplně? Myslím že ani „Nár. listy“ twrditi nebudau, žeby leželo w idei a w podstatě aristokratie, aby nejen odcizila se národu, ale i nepřátelsky k němu se chowala. Jest to welmi pohodlný, ale newelmi sprawedliwý ani šlechetný spůsob uważowání, když na wáhu jedné strany kladau se jen momenty ideální, na druhau pak jen záważí skutečné neblahé reality.

Otázka o národu a šlechtě stala se w poslední době jablkem Eridiným mezi námi. Kdyby wšecky listy naše, kteréž o ní mluwily, byly obořiwaly se wždy jen na poblauzení a hříchy buď jednotliwých osob, buď i většího dílu české šlechty dle skutečnosti, a nikoli také na šlechtu co staw a tudíž i šlechtu českau wůbec, nebyloby tušim mezi námi wzniklo nedorozumění ani stranění jaké o tuto wěc; mybychom nejen byli sauhlasili s žalobami našich nowých protiwníkůw, ale i předcházeli je příklady swými; na nejwýš bylibychom se snažili mírniti hněwy, ač newždy nesprawedliwé, berauce slušný ohled na okolnosti časowé, staré i nowé, jimiž generace nynější není samojediná winna. Ale zdání a přání některých šla, jakož wůbec

známo, mnohem dále, až dokročila wrcholu svého, ne sice w „Nár. listech“, ale ku př. w řeči nedáwno držané od kandidata do sněmu, ne od nás chwáleného, jenž mezi jinými dobrodiními, o něž se pro národ náš zasaditi woličům swým slibowal, dle zprávy hodnowěrné jmenowal také žádaucí zrušení prý šlechty wůbec. Nechci tlačiti nežitu takowého; řeknu proti tomu jen krátce, že potrwá-li demokratie, jak my jí rozumíme, t. j. úplná rownost wšech před zákonem, nám již skutečně zaručená, jen skrze několikero generací, wše co papírowého jest we šlechtě, psané milosti, tituly a privilegie, pokud wůbec ještě mají jakau wáhu we státu, buď přestanau samy sebau a nebude potřebí rušiti jich, aneb opadnau na prawau cenu swau, totiž na pauhau památku, kteráž neškodíc a neubližujíc nikomu, nemůže se státi předmětem sprawedliwé zápowědi zákonodárné. Rozumí-li se ale šlechta w každém wěku a každé zemi přirozeně se twořící, t. j. welikostatkářství dědičné: tu jakož každý boj proti přírodě bývá netoliko marný a škodliwý, ale i bláznowý a směšný, ne-li dokonce hříšný a zločinný, tak i wšecko brojení a wzpírání se proti šlechtě takowé podobati se bude nadšenému snažení wěhlasného rytíře smutné postawy, jehožto skutky ušlechtilé dr. Pichl nám nedáwno českým jazykem wykládati počal. Učiňte tabula rasa násilím třebas ještě dnes, — a pozejtří již wyskytnau se opět rozdíly přirozené, pokudkoli nepodaří se wám wykořeniti, se zásadau dědičného jmění a s rozličným nadáním ducha u jednotliwcůw, také weškeru civilisaci na zemi.

Program náš prwní, — program to „Národních listůw“, od něhož my neodstaupili nikdy, — pronesl o šlechtě naší slowa následující: „Nechceme šlechtě odnímati titulůw i práw čestných, ale privilegií politických na základě pauhého rodu přiznati jí nikdy nemůžeme. S radostí uwítáme ji, když nedbajíc pauze na interessy své materialní, použije

nejwznešenějšího práwa swého k tomu, aby činnost swau, nestíženau materialními nedostatky a wýdělkowau prací, wěnowala zcela a práwě po šlechticku ke zwelebení národa swého a k opatrowání politických jeho interessůw. Pak zajisté s potěšením poznáme w pánech našich přední syny národa, a s ochotnau radostí swěříme se jejich wedení, kdekoli budau w čele kráčeti politickým wěhlasem a obětawým wlastenectwím. My owšem, ať se šlechtau, nebo bez ní, budeme pokračowati neodwratně na cestě ke zwelebení dušewnímu i hmotnému národu swého.“ W nejiném smyslu wyslowil se i druhý program náš, postawený w čele „Národu“, jehožto jen konec zde uwedu: „My nepřestaneme napomínati šlechty, by konala powinnosti své k národu; a kdekoli bude se wzdalowati jeho aneb dokonce proti němu brojiti, wystaupíme wždy bez rozpaku proti ní ostře a zjewně, a wšak wždy dle prawdy a práwa.“ Kterak we slowech těchto a jim podobných nowí protiwníci naši spatřowati mohau bona fide úmysl, straniti šlechtě proti zájmům a práwům národa, toho aspoň já pochopiti nemohu. Ale tím neliběji dojímá mne hlas, jehož we posledních těchto dnech bez míry a konce se doslýchám, že my prý „šlechty ani nepotřebujeme, wšecken pokrok náš národní w nowější době že pochází jen od plebejcůw nazwíce chudých, boháči že krom toho k ničemu dobrému se nehodí“ atd. — jakož za náwodem některých francauských dramatikůw a románopiscůw w obyčej wešlo w jistých koteriech, nalezati a líčiti prawau šlechetnost jen we kruzích proletářských, we wýše postawených pak a zámožných bez mála samé šibaly. Kde o snahách ku pozwedení a zwelebení duchownímu i mrawnímu národu našeho, aspoň za posledních 40 let, řeč jest, tam i já ponckud mluwiti mohu, aspoň tak dobře, jako kdokoli jiný: ale ohražuji se jmenem swým i jmenem zemřelých již přátel a

pomocníkůw swých proti domnění, žebychom my smýšlením a duchem takowým, jakowý nyní u nás wrch bráti chce, byli mínili a mohli prokázati kdy národu swému službu podstatnau a platnau, a žebychom při díle swém pomoci a spolupůsobení od šlechty owšem byli ani neměli, ani nepotřebowali. Nowí odpůrcowé naši, pokud mi wědomo, nejsau ještě wesměs wěku tak dospělého, aby živau pamětí postihati mohli toho, čím někdy šlechtici, ku př. hrabata František a Kašpar Šternberk, knížata Isidor a August Lobkowic i Rudolf Kinský, — ať o jiných více pomlčím, z nichž i někteří až posawad jsau na živě, — platně přispěli ku prwnímu wzkříšení a šíření národního mezi námi wědomí a citu. Nezapírám, že později (asi 1838—1860) bylo takowého spolupůsobení bohužel owšem méně: ale polepší-li se wěci tím, když obrátíme známé pořekadlo „paupertas meretrix“ zrowna na ruby, a když chowáním nešetrným ba nezdwořilým budeme odwracowati od sebe napořád wšecky zámožnější třídy w národu, jakobychom spásu swau nalezali jen w proletariatu? Pochybuji wěru, žeby rozumnější sedlák náš sám w tom jaké účastenství míti chtěl; wšak by i jeho staw, jemuž se též často wyčítá aristokratické chowání k chalupníkům a baráčníkům, musil přijíti k zrušení, kdyby se mělo důsledně dále jíti směrem takowým. Já aspoň poblauzením takowým nechci winen býti, a trwám w tom přeswědčení, že národ náš teprw tehdáž utwrdí byt swůj na základě pewném, když weškery wrstwy obywatelstwa we prawém poměru k němu přiznáwati se budau. Kéž poważí mladí naši odpůrcowé, že auhlawní nás obau nepřátelé nestojí w táboru šlechty, ale w táboru onom, který jim na čas nejwíce proti šlechtě štwáti pomáhá.

Dne 6 ledna 1864.

III.

Otázka Polská za naší doby. *)

Jakkoli nerad, musím předce i nejchaulostivější za nynější otázky mezi námi, o sporu a boji mezi Poláky a Rusy, dotknauti se ještě jednau, a to bohdá posledníkráte. Otázka tato více nežli která jiná wedla k rozdwojení mysli w národu našem; marné byloby každé tajení aneb zakrývání toho skutku. Otázka ta stala se podnětem a předmětem náružiwostí, kteréž nedopauštějí sprawedliwého saudu. Mámeť enthusiasty mezi sebau, kterým již sama nestrannost při tom sporu jest ohawností před bohem i před lidmi; kdokoli není hned ochoten zastáwati a chwáliti we wšem wšude „poswátné snahy Polákůw“, toho nemine hněw jejich, a to nejmenší co ho potká, jsau nadáwky zpátečníka, absolutisty, carofila i welebitele Ruského tyranstwí. Praud tento stranný uchwátil již dáwno většinu časopisůw našich; a že my, já i milý přítel a zeť můj dr. Rieger, osmělili sme se jednau, w čerwnu 1863, warowati krajany swé, aby pamatujíce předewším na poměry a potřeby wlastního kmene, neúčastnili se náružiwostí těch, ale sledowali žalostný boj ten mezi národy příbuznými s objektiwností a nestranností, prohlašowáni sme od mnohých strany odporné až i za zrádce, a i uličnictwí obralo si nás za předmět chautek a demonstrací swých. Strojný terrorismus w moři obecného mínění, wycházeje z jistého

*) Tištěno w „Národu“ r. 1864, čísl. 44, (5 února.)

středu w cizině, dosahuje tudíž i nás wlnobitím dosti patrným: jen že my, jak wůbec, tak i w této wěci, nedáme se unášeti wlnami jeho.

Bez okorowání přikročím hned k jádru wěci. Naši odpůrcowé wolají s pathosem: „Poláci bojují pro swobodu, pro wybawení se z carského despotismu, to jest jediný a poslední cíl jejich“, — a owšem, kdo jim swobody nepřeje, není přítelem swobody wůbec atd. Ano pokud by válčili jen za wlastní swobodu, nechci ani já nikterak boje jich zatracowati, aniž jim popírám práwa hájiti se w mezích wlastního práwa. Mně však zdálo se od prwopočátku a zdá se posawad, že *swoboda* není a nebyla jediný a poslední cíl nynějšího boje Polského, nýbrž že ona chce býti spolu prostředkem k cíli jinému a dalšímu, ležícímu již za hranicí práwa, jenž jest *panowání*, zejmena w tak řečených „zabraných“, původně ruských zemích, Wolyni, Podolí a Ukrajině; kde pak jest panowání s jedné, tam musí býti slaužení s druhé strany, a to obé wylučuje swobodu. Tentotě hlawní rozdíl mezi mnau a českými Poláky našimi: mám zajisté za to, že kdyby jednalo se w Polště jen o swobodu, nebyloby k dosažení jí hrubě ani krweprolití potřebí; owšem pak nepopíralbych Polákům k ní práwa.

Prozatím uwedu já, na důkaz prawdy swé, jen dwa skutky notorní. Tak řečená „národní wláda“ Polská hned w jednom z prwních ohlášení, kteráž wůbec wydala, oznámila aumysl swůj a národu Polského wesměs, neodložiti zbraně dříwe, než až Polska we swých mezech r. 1772 zase obnowena bude. Co to w sobě nese, toho rozumnému člowěku tuším wykládati netřeba. Prawda jest, že nezadlauho dán těm slowům předce wýklad obmezující, že prozatím Halič a Poznaňsko nechají se w pokoji, že Poláci nechtějí válčiti ani s Rakauskem, ani s Pruskem, ale obrátiti weškery síly swé wýhradně jen proti Rusku. Zde

pak žádný Polák ani weřejně ani saukromí neupauští ani čárky od onoho programu. Skutek to wždy wšeobecně známý, že Poláci nežádají doma toliko, t. w tak řečené kongresowce, míti wlastní wládu swau Polskau, ale že toho domáhají se, aby této wládě podlé historického práwa i dotčené někdy od Polákůw mocí „zabrané“ provincie podrobeny, tedy *od Ruska odtrženy* byly. Doswědčuje toho i druhý skutek notorní, že když wlastenec Polský nad jiné oswícený, markr. Wielopolski, prohlédaje k tomu, co možného jest za našeho wěku, chtěl wzdáti se nároku na kraje zabrané, a obmeziti patriotické péče swé na autonomii wlasti we hranicech jejích užších, totiž pokud sahá jazyk a původní stát Polský, prohlášen jest ryčně za zrádce národu, a nebyl ani na chwíli bezpečen před aukladnými wrahy. A tato téměř wšeobecná tauha po dáwném lesku, moci a sláwě, po panowání zase jmena Polského w širokých a dalekých krajinách, — já neprawím, žeby sama w sobě byla nešlechetná, ale na tom stojím, že ona není tauhau po swobodě toliko.

Každý žák to wí, aneb aspoň může wěděti, že onyno tři země, Wolyň, Podolí a Ukrajina, — ať o jiných wíce pomlčím, — od původu swého nebyly a nejsau Polské, ale že zwláště Ukrajina, se hlawním městem Kijewem na Dněpru, byla od počátku sídlem Ruských panowníkůw, sw. Wladimíra i předkůw a potomkůw jeho, že w Kijewě widí a wzýwá každý Rus kolébku říše mohutné, a hotow jest brániti ji, tak jako matku Moskwu, do poslední krůpěje krwe. Jen neslýchaná někdy w dějinách swěta pohroma, pošlá od Cingischána i potomkůw jeho, podmaniwších sobě w zázračně krátké době weškeru téměř Asii a půl Europy, mohla omráčiti moc Ruskau na delší čas w té míře, že i sausedé méně mohutní, jako Litwané r. 1319 a násl., dosáhli dočasné přewahy w údělech jejích oslablých, tak že

později, spojením Litwy s Polskem, dostal se i staroslawný Kijew pod moc Polskau. Nawrácení tohoto města, i krajin okolo něho, k dáwné říši, jewí se w očích každého Rusa jen co historická sprawedlnost, a nikoli co křiwda i bezprawí.

Když tedy Poláci mermomocí chtějí nejen swobodni býti doma, ale i panowati w Kijewě a jinde zase, potkáwají se urážliwě s národním a wlastenským citem Ruským, a budí jej newyhnutelně i tuším ne bez práwa k odporu a k boji. Marné jest ujišťowati, že wedau válku jen proti caru, a nikoli proti národu Ruskému. Car jest dosawad w říši swé pánem absolutným a nad jiné welikomocným: ale té moci nemá w žádné míře ani w žádné době, aby darem dobrowolným postaupil Polákům kolébky říše swé. Kdyby to učiniti chtěl, a dáti jim do rukau zbraně, jichžby oni třebas hned použiti mohli proti němu zase, — upadlby w kletbu národu swého.

Z toho již poněkud sauditi jest, mnoho-li to bylo politické předwídawosti, maudrosti a opatrnosti, co wedlo Poláky do nynějšího wražedného boje. O práwu k revoluci nebudu se při tom hádati; revoluce prowozují se tak dobře s hora, jako i s dola, a hlawní jejich prawidlo bývá wždy jen zdar, nikoli mrawnost. Protož ani o mrawní a práwní w té wěci stránce nebudu mluwiti, wěda dobře bohužel, že poměry mezinárodní twoří se až podnes wůbec ne tak zásadami mrawními a práwními, jako raději pauhau mocí a násilím. Ale původowé wálky, prwé než uwrhli národ swůj w boj tak osudný a záhubný, měli aspoň napřed počítati a měřiti swědomitě síly swé a síly odporné; a jestliže některý čas kochali se marnau nadějí, že celá Europa pohrne se ku pomoci jejich, měli aspoň od té doby, co ze zkušenosti poznali klam swůj, odříci se dalšího úsilí, kteréž již nestačí dále, nežli že dráždí nepřátely a množí jen domácí bídy a neřesti. Nikdo w Europě ne-

pomýšlí více na nowé křižácké tažení k obnowení Polského trůnu. Šílenost jest w poměrech takowých, ať nedím zločin, dělati sobě ještě dále illuse, a stawěti osudy tisícůw ba millionůw i dále na takowé illuse. I kdybych neměl žádné pro Poláky sympathie, a byl skutečně takowým jejich nepřítelem, za jakowéhož mne sobě snad někteří z nich pokládají, ještě litowalbych jistě srdečně tolik nadarmo proplýtwaných šlechetných obětí, tolik sil zmařených w boji nerownem, tolik krásných nadějí před časem do hrobu kleslých, tolik spanilého nadšení pro přelud nedostižitelný, ana mezitím wlast jejich pustne a národ sám chudne i ředne.

Wímť owšem, co mi namítáno bude: že i w „zabraných" krajinách bydlí Poláci, a že těch tam opustiti nesluší. Znám to, a wím také, jak a kde se tam wzali. Jest jich, dle nejnowějších zpráw statistických, wůbec neplných 10 procentůw weškerého obywatelstwa, (w Podolí as 13, na Wolyni as 12 a w Kijewsku $4^1/_2$ procentu.) Jsau to s většího dílu někdejší domácí Rusowé (Rusíni), ježto radau a působením Jesuitůw we stoletích XVI, XVII a XVIII pokatoličili a popolštili se. Jak daleko při takowém působení šetřilo se práwa i humanity, nechci zde wykládati; historikowé ruští umějí o tom wyprawowati, a i polští měliby to dobře wěděti; pokud já sauditi mohu, nacházel se w působení takowém mezi Čechy we válce 30leté a mezi Rusy w XVII století rozdíl jen stupňowý a nikoli wěcně podstatný. To wšak ničeho neměni we skutku a stawu nynějším: Poláci w maloruských guberniech jsau již nyní skuteční Poláci, a mají auplné práwo, zachowáni a neuráženi aniž zkracowáni býti w národnosti swé. Majíliž ale proto také panowati? to jest otázka sporná. Oni prawí že ano, poněwadž jsau prý s většího dílu šlechtici, měšťané, auředníci, tedy honoratioři a intelligence. Ale tu

jsme zase w neshodě: jak pak se to snášeti bude se zásadami našich „ryzích demokratůw“, aby jakákoli malá menšina pánůw a bohatcůw *panowala* nad ohromnau většinau? jeli také w tom jen pauhá „poswátná snaha“ po swobodě a rownosti?

Jest i jiná ještě námítka, kteréž aspoň běžně dotknauti se musím. Někteří Poláci ujišťují, že Rusíni čili Malorusowé na Wolyni, Podolí a Ukrajině nejsau Rusowé neboli Moskalé, a nechtějí jimi býti, a protož že wláda buďto Polská, buď Moskewská, jim zároweň milá neb nemilá jest. Ujišťowání toto ale nemá w žádném ohledu dostatečné wáhy. Jazyk Maloruský jest wždy nářečí ruské a nikoli polské, a má se ke spisownému jazyku ruskému asi tak, jako slowenské nářečí k českému, chorwatské k srbskému, tyrolácké k německému, provencalské ke francauskému atd. Nikdo rozumný nepopírá *práwa* kterémukoli nářečí a podnářečí, užiwánu býti také we knihách a w literatuře: zdali ale jest to wěc dobrá i žádaucí, aby literatury drobily se do nekonečna, (zwláště kde k tomu není dostatečného *historického* podkladu,) to jest jiná otázka. Před léty poznal sem i w Avinionu lidi učené, kteří horliwě zasazowali se proti užiwaní obecné francziny, a chtěli míti pro sebe zwláštní provencalskau literaturu: ale národ w celé jižné Francii nechodí za stopami jejich. To samé platiti může také o poměru mezi Welkorusy a Malorusy. A wšak pro další rozbíraní otázky této není zde místa. Tolik wždy jisto jest, že Malorusowé posud nikde aspoň hlasy wážnějšími a w počtu značném neprohlásili se pro politické a národní odtržení od Rusůw, a ti Malorusowé, jeżto bojují snad nyní s Poláky proti Rusům, nebojují pod prapory maloruskými pro samostatnost politickau Malé Rusi, ale co Poláci pro obnowení Polsky staré.

Opakuji přeswědčení swé, že Poláci kompromittowali

„poswátné snahy“ swé hned a priori, když nespokojeni jsauce s programem Wielopolského, k autonomii a swobodě wnitř připožadowali hned také panowání wně, a wyzwali tudíž boj nekonečný a beznadějný, lečby se jim podařilo, seslabiti welice, ba ponížiti aneb zničiti celý národ Ruský. „Žádám buď wšecko, aneb nic!“ tak mluwíwají owšem někdy hrdinowé, ale nejčastěji děti.

Musím pak i jiné nemilé stránky, ač nerad, dotknauti se, kdežto dle zdání mého také aspoň přimíšena jest tauha po panowání k tauhám po swobodě. Míním tu postawení a poměr sedláka (chlopa) Polského. Sedlák ten jest Slowan, a protož jistě učeliwý a schopný wzdělanosti — owšem we swé míře. Ale proč necháwá se wždy ještě w onom zbědowaném stawu, do kterého hříšná politika wěkůw minulých i chlubná a prawého wlastenectwí prostá šlechtowláda jej uwrhla? proč nedaří se jeho emancipace, jak od pána, tak i od žida? Větší wzdělanosti a činnosti ducha jest mu především potřebí, máli pokročiti ku předu. A mnoholi se děje pro školy sedlské, pro wzbuzení chuti ke čtení mezi rolníky? Proč šlechetný někdy dr. Marcinkowski w Poznańsku nachází posawad tak málo následowatelůw? Kdyby šlechtici a honoratioři Polští aspoň od té doby, co je stihla poslední státní pohroma, byli chtěli snížiti a přituliti se k obecnému lidu, pozdwihnauti jej poněkud k sobě a slíti se s ním w jedno národní tělo, našliby nyní také w osudném swém boji podporu a ne odpor, jakož swědčí sám příklad sedlského lidu w Poznańsku, poněkud již wzdělanějšího. Nezapírám, že i mezi Polskými pány a paními nacházejí se příklady šlechetné péče o blaho a ušlechtění chlopůw: ale jsau to wždy jen jednotliwé příklady, — rari nantes in gurgite vasto. K této wěci měliby, dle mého saudu, wlastenci Polští především obraceti pozor swůj. Wím, že i tu budau

někteří Poláci strkati všecku winu na wládu a omlauwati se tím, že jim wláda lidu wzděláwati nedala. A však bureaukratický organismus nebyl u Rusůw nikdy tak wywinut jako w Rakausku, neřkuli tak raffinowán jako w Poznani. Ale dosti buď, že sem o věci té jen připomenul; rozjímati ji do podrobna není a nemůže zde býti aumysl můj.

A jakož při powstání Polském nemohu chwáliti *aučele*, pokud totiž tauha po „swobodě“ přiměšowáním chautky po „panowání“ se porušuje, tak ještě mnohem méně spřízzniti se mohu s *prostředky*, na kteréž k dosažení onoho aučele se nastupuje. Kdyby Poláci, jako roku 1831, bojem otewřeným w širém poli jali se byli dobýwati zase práw swých jakýchkoli, mohlby kdokoli ze wšelikých příčin a we wšelikém směru litowati a nechwáliti předsewzetí jejich, ale nemohlby nikdo popírati, že nasazují we wší cti žiwotůw a statkůw pro práwo a přeswědčení swé, ideu swau; bylaby to wálka jako wálka, a sympathie neminulyby se toho, kdoby w ní šlechetněji sobě počínal. Ale oni pokalili a zprznili dílo swé hned od počátku, když powolali nowowěkau sektu „hašišim“ (politických assasinůw, aukladných tajných wrahůw,) ku pomoci swé, a když nezamítají ani nectné zbraně lží a pomluw, jen aby zohawili před twáří swěta wše co Ruského jest a jim na odpor se stawí. Když ponejprw zpráwa o wražedném úkladu w nowinách se wyskytla, tu někteří šlechetní Poláci s indignací sprawedliwau proti ní se ohražowali, prawíce, že historie nezná ani jednoho Poláka, jenžby byl wražedníkem úkladným; tak hrdého slowa již nyní nebudau moci opakowati, aniž wyčítati Rusům, že takowé hanebnosti na ně wymýšlejí, jakož to patrno ze správ zajisté nepodezřelých cestowatelůw anglických. Nechci šířiti se o věci této; jest to pro mne samého žalostné, že národ nám Čechům mezi wšemi nej-

blíže příbuzný powěst swau, aspoň co do wražd aukladných, až do nedáwných let ještě nad jiné panenskau, zmrhal lehkowážně na wěky. Wěru kdyby ctěný můj někdy přítel, general Skřinecký, wstal z mrtwých a spatřil proměnu tu: jakož sem znal čistau a šlechetnau duši jeho, ručím za to, žeby to již samé do hrobu jej hořem zase uwrhlo. . . . .

Nemohu zamlčeti také, že nešťastná ta sekta banditská i w jiném ohledu podrývá, kazí a moří sláwu a čest jmena Polského. Celý swět, — prawím celý swět, newyjímaje ani nepřátel jich, Rusůw, — obdiwuje se práwem a má w úctě bezpříkladnau onu horliwost a obětawost wlasteneckau, onu hrdinnost, neohroženost a setrwalost, která w celoletém nyní zápasu s nepřítelem přemocným wychází na jewo: ona wšak uwodí poněkud w nejistotu a w pochybnost, mnoholi té ctnosti připisowati se má nadšené samowůli národu, a mnoholi bezohlednému terrorismu od ní prowozowanému.

O neprawdě a pomluwách, pojiwších se od počátku k boji Polskému, a kterak zakládány prawé fabriky na bulletiny o wšestranném utrpení, moci a wítězstwích Polákůw, o zhowadilém ukrutenstwí, slabosti a porážkách Rusůw atd., fabriky, ježto zbožím swým uměle strojeným zaplawowaly větší díl žurnalistiky jak w Europě wůbec, tak i w Čechách zwláště, — o tom o wšem, pospíchaje již ku konci, raději bych mlčel, kdyby nebylo potřebí obrátiti pozor čtenářstwa českého k uważowání stupně wěrohodnosti, kterau nowinářstwu w našich poměrech a za doby nynější wůbec přičítati sluší. Weliký daw lidstwa dáwá se wždy slepě woditi autoritau, a byť to byla třebas jen autorita žurnálůw, twořitelůw za našeho wěku a pěstaunůw obecného mínění; tito wšak bywají wšickni wíce méně stranní, o cele nestranných wěk náš newí a tušim ani

wěděti nechce; kdo prawdu znáti a sprawedliw býti žádá, muselby aspoň wšecky strany slyšeti, aby jen poněkud wybawil se z klamu. My Čechowé zwláště máme příležitost, poučiti se o prawdě té, když poważíme, jakowau nám powěst dělá u sebe i w cizině žurnalistika německá téměř bez wýminky, sprawedliwěli saudí o národních snahách našich, a prawduli wždy hlásá o tom, co činíme aneb co zamýšlíme. Zamlčím o jiných a řeknu jen o sobě: jakowá mrawní ohyzda muselbych já býti, kdyby jen část toho prawdau byla, co zwláště židowsko-němečtí nowinářowé a publicisté jak r. 1848 a násl. tak i 1861 a násl. o mně do světa hlásali! Proto ale, když nowinářstwo celé, aspoň pokud o stranách sobě odporných referuje, pozbylo již dáwno autority nade mnau, snadno jest pochopiti, že wýminky ani u Polských žurnálůw nečiním. Známo jest, že přátelům powstání Polského bylo wždy činiti o to, aby po celém světě zbudili newoli a nenáwist proti utiskowatelům Ruským: a tu již a priori domýšleti se bylo, že barwy swé raději nadsazowati nežli mírniti, aniž pak prawdu powěstí nepřátelům ostudných přísně na wáhy bráti budau; pakli se to potwrdilo skutkem, netřeba tuším wykládati. Kdo se cítí oprávněna zabíti nepřítele swého, nebude se ani nad tím rozpakowati, máli ho we cti jeho poraniti a jemu odníti pomoc, již by nalezl w sympatii Europy. Neprawím já, bůh to chraň, žeby Poláci we wšem byli winni a Rusowé newinni; hřešilo a hřeší se jistě s obau stran, a jen sám bůh wí, s které wíce. Wždyť i sebe krotší člowěk konečně zdiwočeti musí, wida se zewšad otočeného nepřátely ukládajícími o jeho bezžiwotí, když není ani na okamžení bezpečen, nečíháli naň w každém kautě, za každým wýchodem a wchodem, dýka, revolver aneb puma orsinská. Protož není se čemu diwiti, páchajíli se ohawnosti s obau stran; a ti, co prwní appellowali k meči a násilí,

wzdali se práwa, stěžowati si na wýrok jejich, a kdož válku zdwihli, nesmějí si stěžowati, že i jich hubí a požírá. Ale proto tím bolestněji nesl sem to a nesu posawad, když *našinci* wědauce, že oba bojující jsau w národním ohledu naši příbuzní a přátelé, na místě coby mezi nimi prostředkowati se snažili, příliš hrubým jednomu straněním zaumysla urážejí druhého, který proti nám aspoň ničím se neprowinil.

Že násilné rozdělení Polsky w minulém století byl neospravedlnitelný attentat proti práwu národůw, toho já nikterak ani zapírati ani w pochybu bráti nechci. Ale ptáti se musím, zdali jest to jediný bezprávný skutek w dějinách swěta, zdali tyto dějiny nejsau plny attentatůw podobných? Wždyť každá tuším válka nebývá nic jiného nežli řádné prowozowání násilí, a podnes wítězowé obyčej mají wyměřowati poraženému na bojišti zákony a práwa. Mnoho wyskytuje se mrzkostí a neprawostí w běhu swěta, a prozřetelnost božská snáší je: wštípila wšak rozumnému člowěku do srdce powinnost i snahu, předwídati a mysliti o prostředcích, kudyby se uwarowati daly. Snad že w Polsku nepamatowáno wždy dosti na powinnost tuto; snad že i o Polácích říci lze, co platí bohužel o nás Češích: delicta majorum immeriti luunt. I proti nám spojili se někdy po dwakrát wšichni okolní mocnáři a národowé: prwnikrát odolali sme byli celému takořka swětu, podruhé klesli sme až téměř k auplnému zničení swému; klič k rozdílu tomu leží, jakož aspoň já za to mám, mezi epochami oběma, neprawé a nemaudré potlačení obecného lidu, zákonným uwedením tělesné poroby r. 1487. Působením zajisté a a z něho plynaucím mrawním i intelektualním ponížením prostého lidu stalo se, že tento ztratil živé a činné účastenstwí we welikých zájmech celého národu — a když nastal boj o samostatnost, o nejwyšší zájmy celého národu,

tu již nepodstaupil boj ten celý národ, ale toliko hlawně jen jedna třída, — kteráž nemohla o sobě najíti tolik síly, co celek stejně uwědomělý, stejným nadšením horaucí. Nestalli se podobný hřích w Polsku nikdy? Národowé powyšují se a klesají wždy za příčinami přirozenými; a jest to wěru zjew neobyčejný, že mocná někdy a kwetaucí říše dala se tak na čisto roztrhati od sausedůw swých. Čtaucímu dějiny národu Polského zwláště od wěku Sigmunda III bije čím dále tím živěji do očí . . . a wšak tu není místa k opakowání prawd smutných a již často wyslowených. Než právě proto naléhá, zdá se mi, na prawé wlastence Polské powinnost, postarati se dříwe o regeneraci národu swého uwnitř, nežli mohau doufati, že powztýčí zase zewnější moc jeho. K účeli tak welikému je potřebí spojiti w společný zápas síly wšech tříd národu. Zbývá tu mnoho činiti. Jako někdejší poblauzení nezřízené wůle národní, s jedné strany k osudnému „Niepozwałam“, s druhé k jesuitským přechwatům, wedlo neuchranně do propasti, tak i nynější lnutí, s jedné strany k tajnostem revoluce, s druhé k ultramontanismu, nepřinese spásy, pokud neklestí se cesta předewším k obecnému wzdělání ducha národního a k oné prawé swobodě, která umí ukládati sobě potřebné meze sama. A wšak dosti již o tom.

Jsemť od lonského roku rozhlášen co Polákůw nepřítel; lituji toho tím wíce, čím méně jsem si powědom, že bych to byl zaslaužil. Owšem, máli se přátelstwí zakládati na stálém chwálení wšeho, co přítel dělá zlého i dobrého, nemohu a nechci dostáti k té wýmince. Tuším ale, že jedno neprozřetelné slowo, ježto se wyskytlo w prwním mém článku o wěcech polských (8 čerwna 1863), přispělo zwláště k rozhořčení myslí proti mně: pauze ze stilistických příčin, abych neopakowal tuze často jmena „Poláci“, užíwal sem jednau názwu „stateční dobrodzieji“. Castis

omnia casta. Neměl sem ani opodál tušení, žeby to mohlo za posměch, za urážku od kohokoli rozumíno býti; a jak mile na možnost takowau upozorněn sem byl, chtěl sem oprawiti chybu swau, ano již bylo pozdě. S tímto upřímným wyznáním spojuji prosbu o prominutí poklésky mimowolné. Wšak ti, kdo mne znají, nemohli a neměli mne míti za schopna té podlosti, abych dělal si žert nebo posměch z národu sbratřeného, obětujícího se pro národní swau ideu, a zasluhujícího ušetření a lásky naší i w poblauzení swém.

Dne 1 února 1864.

17.

Idea státu Rakauského.

(Řada článkůw z r. 1865.)

I. *)

Komu přemýšleti jest o dějinách i osudech státu Rakauského, tomu nebude lze na dlauho wyhnauti se otázce: má-li stát ten swůj zwláštní účel, swé zwláštní určení a powolání, ježtoby jej činilo jednotau a celkem a stanowilo také hned s předu a powšechně jak obor tak i ústrojí jeho? a tudíž je-li to nějaký organismus živý, jenž potřebuje k živobytí swému jisté míry hmoty a moci a jejího uspořádaní wnitřního? — aneb je-li to pauhý konglomerat zemí a národůw beze wnitřního ladu a skladu, jehož twůrce byla náhoda, zdar mečowý aneb (dle známého pořekadla) šťastné snaubcůw úmluwy, a jejž toliko meč drží dohromady? Jinými slowy: je-li stát Rakauský, jak w minulosti, tak i za naší doby, nositelem a zástupcem jisté idey, ježto ukládajíc mu zwláštní powinnost, činí se spolu zárukau jeho trwání, — aneb wisí-li toto také jen od náhody, od štědrosti přírody při nadání ducha jeho panowníkůw a wladařůw, od měniwé přízně bohyně Bellony a od nestálých chautek národůw domácích i zahraničných?

Na otázku takowau, pokud mně wědomo, dáwána posawad odpowěď jen wíce méně mystická, od jistého rodu pochlebníkůw, jimžto jak poloha země knížetstwí Rakauského, tak i krew dynastie Habsburské zdály se míti do sebe jakési zwláštnosti wýtečné, zwaucí a oprávňující je

*) Článek prwní tištěn byl w „Národu“ čísl. 96 na den 9 dubna 1865.

ku panowání nad světem. Nebudu se zaměstnáwati wywracowáním domnění takowého; znaje se poněkud w dějinách zemí těchto, nepozorowal sem nikdy, žeby někdejší „deserta Bojorum“ byla sama w sobě jewila tajemnau jakausi moc přitahawau, aneb žeby slawný rod Habsburský byl měl již ku př. we XIV století jakau čáku k tomu, co mu přineslo teprw století XVI. Owšem že rod ten, jako i jiní, weden byl prozřetelností božskau ku panowání nad zeměmi a národy rozličnými: to wšak dálo se cestau přirozenau, a nikoli působením nějakým snad polauzázračným.

Jest to téměř obecná wada wědaucnosti nynějšího pokolení, že při uważowání politických útworůw doby naší obrací zřetel swůj wždy jen k západu, a zapomíná příliš, jak obromné bylo někdy působení wýchodu w dějinách jak člowěčenstwa wůbec, tak i Europy zwláště. Wždyť weliké přewraty světowé přišly nám wšecky od wýchodu, z Asie, počna od welikého stěhowání se národůw až do usazení se wlády asiatské w zemích Řeckých, w kolébce naší civilisace. Poważí-li se, jak hrůzoplodná bywala někdy powěstná onano „vagina gentium,“ o níž za našeho wěku již ani slechu není, musí se uznati, že národowé bydlící na wýchodu Europy, wětším dílem Slowané, měli neméně welikau úlohu před sebau, nežli Romani a Germani, a že prowedli neméně důležitau missí civilisační, přemohše w boji wíce než tisíciletém konečně wšecky ony, oswětě křesťansko-europejské od jakžiwa odporné, ba nepřátelské žiwly, a učiniwše je nawždy neškodnými. Wšak o této wěci šířiti se nebylo by zde na místě; chtěl sem jen poukázati k tomu, že i útwor státu Rakauského bral původ swůj, aspoň prostředečně, z welikého ruchu, pocházewšího také z Asie, totiž z násilného wtírání se národu a panstwí Tureckého do Europy.

Konečným pádem Konstantinopole r. 1453 nastala byla Europě nutnost, postawiti proti Turecké powodni hráz nowau a pewnější, nežli se ukázala býti říše Byzantinská, od dáwna mrawně zpráchniwělá. Toť byla prwní a hlawní příčina ku powstání říše Rakauské, (kteráž owšem tohoto jmena ne hned užíwala). Kdyby se bylo podařilo buďto Řekům cařihradským, buď mladému tehdáž Dušanowu carstwí Srbskému, buď konečně Matiášowě Korvinowě říši Uherské, wyhnati Turky z Europy zase: jsemť jist, žeby národowé trojí dynastie, uherské, české a rakauské, buďto byli nikdy dobrowolně nespojili se, aneb aspoň žeby spojení jejich bylo nemělo trwání stoletého.

Wím, jak mnohé okolnosti a příhody, jak rozmanité chtíče stawily se na odpor utwoření a ustálení nowé té říše: wím ale také, že za konečný zdar a wítězstwí děkowati bylo ne tak zásluhám jednotliwých osob (jichž já owšem popírati nechci), jako raději tomu, co wěk nowější nazýwati zwykl silau wěcí (la force des choses), čili potřebě nutné. Wšak i kdo nepřáli domu Habsburskému, přičiňowali se často ku pomoci jeho, jakožto náčelníka w boji proti společnému nepříteli, hroziwšímu záhubau weškerému žiwotu duchownímu národůw západních; a když w kostelích křesťanských celé téměř Europy wznášely se prosby k bohu o požehnání a zdar zbraní domu Habsburského, bojowawších pod znamením swatého kříže proti půlměsíci, nabyly tím jak dynastie panující, tak i spolek zemí jí poddaných, zaswěcení swého na dlauhé wěky.

Ochrana proti Turkům bylo tedy prwní společné interesse i powolání, ježto pautalo národy a panowníky říše Rakauské na wzájem. K němu měly popředně směřowati snahy spolku státního, dle něho mělo co nejwíce možné zřízeno býti ústrojí jeho wnitřní; w něm zračila se, ať tak dím, prwní idea wznikajícího státu Rakauského. Za

více než dwaustoletého trwání jeho zapustilo spojení pod jednau dynastií tak hluboké kořeny do žiwota národůw různorodých, že odolati mohlo nehodám časowým, i když onano idea počala tratiti moc a působení své, an věk nowý nowé wždy přiwodil interessy a potřeby.

Mezi mocnostmi západní Europy bywali papežowé Římští wždy nejwěrnějšími spojenci a pomocníky domu Rakauského w boji proti hrozící od Turkůw pohromě. Příčin a okolností wykládati netřeba, jsauť na snadě pro každého. Ale poměr tento, neméně nežli španielské wychowání panownſkůw Rakauských, dal k tomu podnět, že mocnáři obojí, císařowé totiž i papežowé, stáli wěrně k sobě, i když nastalo roztržení církwe křesťanské západní; ono pak nastalo, protože papežowé zásadau autority jawše se wyměřowati čáru, kam a pokud wědaucnost a wůle lidská kráčeti by měla, usilowali udržeti, zastawiti a tak říkaje zamraziti je na tom stupni wýwoje, kteréhož dosáhly byly w XV století; naproti čemuž walná křesťanstwa část odhodlala se kráčeti náwodem rozumu swobodně dále, třebas ani newědělo se, kam cesta dowede. Proto když následowaly půtky o náboženstwí, jimižto západní Europa w XVI a XVII století zmítána byla, panowníci rodu Habsburského stali se hlawními hájiteli zásad z Říma hlásaných.

Takto záhy počala se dwojiti úloha státu Rakauského: s jedné strany bylo mu hájiti křesťanstwo před náwalem mahomedánství, s druhé zamezowati pokrok tak zwané reformace církewní. Solidárnost zásady autoritní w oboru jak církewním, tak i státním, ba i wědeckém, nesla to s sebau, že Rakausko po celá století (wyjímaje krátkau dobu Josefinskau) uzamykalo a ohražowalo se proti pokrokům ducha nowowěkého, jak w církwi a we wládě civilní, tak i we wzdělanosti a oswětě wůbec; autoritau wyměřowalo se národům, pokud a co wěřiti a jak každý smýšleti

a chowati se měli; censura i policie starala se o to, aby rozum i wůle lidská nikde newyšinuly se z kolejí předepsaných. Podstata i hlawní známka systemu takowého byla pauhá negace: aby duch nezbujněl snad nebezpečně, držán jest we wšem přísně na uzdě; stromu wědaucnosti a působnosti lidské nedáno wywíjeti se a růsti dle přírody, ale jako někdy w zahradách francauzských, jen pokud dowolowaly zahradníkowy prowázky a kleště. Takto nadlauho swírán jsa duch, musel konečně buďto zakrsati a hynauti, aneb mocí swau wnitřní protrhnauti wazby, wymaniti se a nastaupiti dráhu pokroku. Kterak přewrat takowý udál se w Rakausku welikými bauřemi roku 1848, jest ještě u wšech wrstewníkůw našich w živé paměti. Od té doby přestala onano negace a reakce býti hlawním prawidlem i wodítkem wlády Rakauské, ačkoli za ministra Bacha zdálo se některý čas, jakoby tato chtěla wrátiti se k ní zase; neboť wedle zásady autority (kteréž owšem w každé jakékoli společnosti lidské wždy a naprosto bývá potřebí), uwolněno bylo již zásadě rozumu a wůle lidské w té míře, a wliw i působení ducha nowowěké oswěty stalo se bylo tak mohútným, že náwrat do minulosti nemohl býti nežli zdánliwý a dočasný toliko.

Když tedy říše Rakauská přestala býti štítem ochranným jak proti Osmanstwu w sobě zakrsalému a jen neswornosti wlád křesťanských podnes w bytu zachowanému, tak i proti duchu a zásadám oswěty nowoeuropejské, líčeným a zamítaným w listině na slowo wzaté doby nejnowější: přestalo-li také a ztratilo-li se i zwláštní jeho powolání, jeho idea i účel, ježto we skutek uwesti a wyplniti nynější Rakausko má, i jen ono samojediné wyplniti může? či nastala již ta doba, kde různorodí národowé Rakauští, nemajíce společného interesse ani společného účele, mají a budau starati se jen každý sám o sebe, a zůstáwati po-

spolu jen pokud křehkau železa mocí pohromadě udržowáni budau?

Odpowědi na otázku tuto za našeho wěku dáwají se, ač ne wždy na hlas, rozličné. Mnozí, přemnozí, zwláště cizozemci, zapírají naprosto jakékoli zwláštní powolání státu neboli říše Rakauské co jednotného celku: a poněwadž Rakausko po tak dlauhé časy okázalo se býti jen štítem reakce w Europě, proto zdá se jim, žeby dobře bylo, kdyby celek ten rozpadl se zase w původní swé částky. Jiní přiznáwají sice státu Rakauskému jisté zwláštní účely a powolání, ale různí se w ustanowowání a pojmenowání jejich: jedněm má Rakausko býti mocí ochrannau katolicismu jak wůbec, tak zwláště na wýchodu Europy, kdežto jiní požadují od něho uznání rownoprávnosti wšech řádných náboženských konfessí; jedni dáwají mu za úlohu, šířiti moc a kulturu německau na wýchod, jiní ukládají za powinnost, w nynější době, kteráž nenewhodně sluje dobau národností probuzených, uskutečniti w lůně swém zásadu rownoprávnosti wšech národůw. Konečně jest i strana, nyní sice mlčící awšak neodříkající se, která powažujíc wše, co teprw od roku 1848 se dálo, za nešťastné poblauzení, tauží a očekáwá náwratu do starých kolejí absolutismu zase, aby obnowily se blahé doby wíry a poslušenství, kdežtoby dopřáno bylo tu hierarchii, tu wysoké aristokratii, tu wojenským náčelníkům, tu bureaukratii, prowoditi wůli swau pod štítem a jmenem panownikowým. Rakausko mělo by státi se nějakým Eldoradem těchto tříd, ježto trpíce w jiných zemích čím dále tím větší ujmy, upírají k němu zraky swé, co ku poslednímu útočišti.

Skaumejme nejprw, jaké wyhlídky do budaucnosti má strana posledně jmenowaná. Nelze zapírati, že jak nyní wěci stojí, její tužby a naděje daly by se uskutečniti na čas; nebyloby k tomu tuším wíce potřebí, nežli pauhého

kommanda s hůry. Nicméně newěřím, žeby našel se mezi státníky našeho věku, kdoby radil ku pokusu takowému. Nemyslím sice (nehledě ani na swaté státoprávní záwazky), žeby radě takowé we Wídni odpowědělo se tak, jako w Paříži odpowědělo se radě Polignacowě; jsem přeswědčen, že wí se i we Wídni dobře, kterak ku prowedení a udržení toho skutku předewším potřebí bylo by známého Montecuculského nervus rerum gerendarum, který při státním dluhu třímilliardowém, při napnutých do wýše již téměř nesnesitelné daních a poplatcích, a při ročním deficitu 50 až 100millionowém nesnadně dal by se zjednati. Awšak i bez ohledu na maudrost neb nemaudrost státnickau dá se twrditi, že starý onen patriarchální absolutismus, též jako feudalismus, již se přežili a stali se w Europě nowowěké naprosto nemožnými, any usychají čím dále tím walněji wšecky kořeny w žiwotě národůw, jimiž nabýwali síly žiwotní. We weřejném mínění weškerého wzdělaného swěta stal se za naší doby pokrok nepopíratelný k lepšímu. Ačkoli důležitý a podstatný rozdíl mezi „swobodau“ a „panowáním“ nezdá se ještě býti dosti na snadě mnohým nejen osobám, ale i celým národům, předce již umlkají co den wíce onino filosofowé, kteříž učili, že jako ponětí dne, swětla i tepla jen za protiwau noci, tmy a chladu nabýwají wýznamu a obsahu swého, tak že ani swobody nemůže býti tam, kde není poroby co protiwy její, a že otroctwí jedněch jest i musí býti přirozeným podkladem a podmínkau swobody druhých. Ba chwála bohu! důstojenstwí člowěka nabylo za naší doby již tak wšeobecného uznání, že již ku př. we společnosti wzdělancůw nikdo netraufal by si twrditi oprawdowě in thesi, žeby člowěk jakýkoli rodil se co pauhá wěc a co majetek někoho jiného; ježto hordy ony bělochůw, kteréž zastáwaly řeči takowé in praxi mečem w rukau, doděláwají právě nyní (1865) w jižných

krajinách Amerického saustátí. Prawda ta, že lidé wšickni, bez rozdílu plemen, wyznání a stawůw, jsau synowé jednoho otce na nebesích, jest jedna z nejušlechtilejších známek a stránek nauky křesťanské; i ačkoli ona přijmutím do lůna církwe národůw zpupných, laupežných a wýbojných bez odřeknutí se chtíčůw pohanských, utrpěla zatemnění wíce než tisícileté w myslech walné většiny křesťanstwa, předce nedala se nikdy udusiti a umořiti cele, ale jako každé símě živé nepřestáwala domáhati se zrůstu wždy mocnějšího, někdy i podporau wšelikých sekt kacířských, až jí posléze filosofie francauská XVIII století nejplatněji dopomohla ku konečnému skutečnému wítězstwí. Wšeobecné panowání té prawdy, že w celém pokolení lidském není podstatného rozdílu jiného, nežli co do stupně wywinutí dušewních jeho sil, a že člowěk nikde není aniž může býti pauhým nábytkem, dobytkem nebo majetkem jiného, ale že wšude jest osobau, dařenau od boha rozumem a wůlí a odpowědnau mrawně za wšecko své chtění a činění — panowání této prawdy, prawím, nabylo w posledních těchto létech důležité sankce také na wýchodu Europy, wymaněním a oswobozením ruských mužíkůw, i uwedením jiných welikých reform we smyslu newowěké oswěty do říše carowy, takže předwídati jest bezpochyby, že než mine jedna generace, národ Ruský, posud téměř jen passiwný, wystaupí co mocnost aktiwná na dějiště swětowé, a to we smyslu staroslowanské demokratie. Do podrobného této wěci odůwodnění nemohu se zde pustiti, anoby mne odwedlo příliš od cíle. Chtěl jsem jen dokázati, že těm, kdo ještě kochají se nadějí na náwrat doby starého absolutismu a feudalismu, tratí se pod nohama půda čím dále tím walněji, a že formy tyto wládní stáwají se čím dále tím určitěji pauhým anachronismem, nenalezajícím wíce ni podpory ni života w duchu wěku našeho. Chtěl jsem dáti

na srozuměnau, že marná jest wšeliká naděje na *trwalý* opět prospěch starého absolutismu, při zjewení a zmáhání se ducha nowowěkého i křesťanského pospolu; že absolutismus onen jen tam dařiti se může, kde panuje wíra o člowěčenstwu wěčně nedospělém na rozumu a wůli a potřebujícím poručníkůw s hůry: že ale wíra tato hyne wůčihledě we wšech swěta končinách, a že pro wíru zemřelau mezi lidmi nebývá wíce zmrtwých wstání. Proto wšak ještě nejistím, žeby uwedení absolutismu jiného spůsobu a we formách posawad newídaných také již nemožným se bylo stalo: ale další rozjímání této wěci byloby zde nemístné a ještě bez praktické potřeby. Jak nyní wěci stojí, jsemť aspoň přeswědčen, že nenajde se we Widni státník tak „geniální“, jenžto by se pokusil o wytrhnutí let 1848—1865 z žiwota národůw rakauských a o přiwštípení tohoto k roku 1847 zase w bývalé jeho podstatě a formě.

Tím ale klesají spolu také wyhlídky neboli chance těch, kteří rádi by ukládali státu Rakauskému za úkol panowání strany jedné nad druhými w ohledu církewním a národním, t. j. panstwí církwe katolické a národnosti německé. Jakož není pána, kde není služebníka, tak i panowání jednoho žiwlu církewního neb národního dalo by se uskutečniti jen násilným podrobením we službu žiwlůw ostatních. Jestliže ale násilné podrobowání jednotliwých osob fysických příčí se proti citu sprawedliwosti, owládajícímu weřejné mínění nowého wěku, muselo by podobné nakládání s osobami mrawními, totižto spolky náboženskými a národy celými, urážeti tím wíce ducha humanity a prawého křesťanstwí, a dalo by se prowesti jen tam a potud, kde a pokud osoby ty wedly by žiwot duchownĕ tak otupělý, žeby ani ku powědomí přirozeného práwa swého wznésti se neuměly. Jináče potřebí bylo

by k udržení prostředkův násilných předewšim opět onoho nervus rerum gerendarum, o kterémž wíme, že se ho státu našemu wíce nežli čehokoli jiného nedostáwá.

Ale pomina zásady rownoprávnosti církewní, kteréž i w jiných státech mimo Rakausko we stejné míře se upotřebuje, i w Rakausku samém newalný odpor se klade, obrátím se již k rownoprávnosti národní, ježto dotýká se státu našeho u wětší míře, než kteréhokoli jiného, a stáwá se také příčinau a předmětem sporův živějších a rozsáhlejších.

II. *)

Zásada rownoprávnosti národůw jest rownĕ tak stará, jako nauka přirozeného práwa wůbec; pramen obojího jest ono wrchowiště, z něhož plynau i mrawnost i práwo, přikázaní totiž do srdce lidského hluboce wštípené: „čeho sobĕ nechceš, jinému nečiň.“ Stálo‘t to arci zápasy kruté a mnohowĕké, nežli božská tato jiskra w duši člowĕka wzkřísila i roznítila se w té míře, že mohla postawiti se w rownowáhu a odolati přirozené také w lidstwu howadnosti, t. j. egoismu surowému a wšepožírajícímu. Proto také stalo se, že práwo saukromé, čili abych tak řekl, meziosobní, došlo dříwe uznání a platnosti wšeobecné, nežli práwo mezinárodní, ano pauhé hmotné násilí rozhodowalo po wĕky a rozhoduje s většího dílu až podnes mezi národy. W pokroku civilisace utwořily se owšem i w tom oboru zásady práwa, ježto došly za našeho wĕku wšeobecného uznání: ale dějinný ten skutek, že původně národ každý míwal swau zwláštní wládu pro sebe a byl tudíž státním celkem zwláštním, měl to za následek, že práwo mezistátní a mezinárodní powažowáno po celá století a powažuje se s většího dílu až podnes za identické, za jedno a totéž. Awšak pokroky centralisace i decentralisace swětowé spůsobily to již dáwno, že ponětí „stát“ a „národ“ přestaly býti jedno a totéž, přestaly dopadati jedno na druhé a krýti se na wzájem; neb nejeden národ rozdělil se na wíce států, a nejeden stát zahrnul do sebe wíce

*) Článek II tištěn w Národu č. 99 dne 12 dubna 1865.

národůw. Také feudalní smysl slowa „národ“, značiwší někdy jen politicky oprávněné obywatelstwa třídy a wylučující z něho lid obecný (w Uhřích) a chlopy (w Polsku), stal se anachronismem od té doby, co w celé již tuším Europě zrušen stawowský schematismus a položen mezi starobylosti.

Nejnowěji pak počal slowům „národ“ a „národnost“ (nation & nationalité) podkládati se smysl ještě jiný, zwláště na západu Europy, kdežto „národem“ sluje onen živel we státu, který někdy, pokud panowali Ludwíkowé XIV s heslem „l' état c' est moi“, nazýwán byl obyčejně jen „wěrnými poddanými“; „národností“ pak značí se snaha oněch poddaných, nabyti a požíwati práw politických. We smyslu tomto berau se ona slowa také we známých listinách nedáwno prošlých w Paříži a w Římě (8 pros. 1864). Netřeba wšak mnoho důkazůw, že to zmatek jest we ponětích, udržowaný owšem na jistých místech zaumysla, o němž ale přáti jest, aby pominul aspoň w oboru wědeckém. U nás užíwá se prawěji slow těch we smyslu jejich genetickém a původním, hlawně ohledem na rozdíly jazykowé.

Že cit, powědomí a platnost zásady národnosti, we smyslu dotčeném, za našeho wěku zmáhá se a roste we wšech koncích a krajích wzdělaného swěta, to jest prawda, kteréž již nepopírají ani přátelé, ani nepřátelé. Pokroky w mechanice a chemii zjednáwají duchu lidskému wždy většího wítězstwí a větší wlády nad přírodau. Zwláště parochody a telegrafy, přemáhajíce přirozené překážky prostory způsobem téměř zázračným, sbližují wšecky národy, wšecky wlády, wšecky wynikající duchy celého wzdělaného swěta k sobě wespolek, a usnadňují jejich mezi sebau obcowání, téměř jakoby pospolu byli a pohromadě, takže wzdělanstwo weškerého oboru zemského stalo se již jako jedno jediné publikum, a že city a myšlenky

projewené na jednom konci světa prolítají co newidět všecky rozličných krajin prostory, a nalezají okamžikem ohlas i saucit aneb odpor u všech národůw i všech wrstew společenských. Jest to zjew oné weliké centralisace světowé, o níž mně již často nahodilo se mluwiti weřejně. Ale nestihlý onen duch, jenž uložil světu zákony wěčné, pojal mezi ně také zákon polarity, aby udržela se w něm rownováha, a směr jednostranný aby newywrátil ho z kolejí předepsaných. Proto čím wíce wšecko saurodé se pojí, tím wíce různorodé se odstrkuje; čím wíce národowé dohromady se stýkají, tím wíce spatřují, pociťují a uznáwají rozdíly swé, a čím walněji působí s jedné strany moc jednotící, tím rázněji budí se na druhé straně odpor proti ní. Směle dá se říci, že uniforma wšehomíra nebyla i nebude nikdy přikázaním božím. Protož i zásada národnosti má i podrží úlohu swau w oekonomii světa na wěky, a wšecko lidské horlení i brojení proti ní bude wždy jen jako faukáním proti wětru; může sfauknauti tu i tam drobty nepatrné, ale proti spaustám wětším ukáže se wždy a wšude býti málomocným. Zásada ta jest ještě jen w počátcích walného swého působení, a konce jejího nelze předwídati oku smrtelnému.

Není to planá otázka, zdali národnost we smyslu dotčeném, (pokud totiž rozdíl jest mezi národem a státem,) má do sebe skutečnau realitu, aneb je-li pauhým toliko pomyslem, jalowau abstrakcí? A když, jakož doufám, nikdo zapírati nebude reality její, sluší ptáti se dále: je-li každý národ, co do celku swého, jakausi mrawní a práwní osobau, čili není? Za to mám, že aspoň mezi mysliteli nebude ani o tom odporu. Národowé jako ku př. Čechowé, Poláci, Maďaři, Němci atd. jsau skutečné reality, jsau celkowé zwláštní a živí, mající každý swé powědomí, swé chtění, swé společné interessy, a tudíž i powinnosti a práwa: jsau

tedy skutečné osoby mrawní a právní. A nikdo nebude zapírati, že ku př. Němci, žijící we státech Rakauském, Pruském, Ruském i Francauzkém, mají swé společné interessy národní, o nichž trwati mohau w auplném a přátelském sauhlasu, třebasby wlády jejich, a tedy státowé jmenowaní, hádali a sápali se mezi sebau až do krweprolití.

Že pak nauka o právu mezinárodním we smyslu tomto kmenowém ještě není wzdělána, to připisowati sluší okolnosti té, že dosawadní wzdělawatelé její, Angličané, Francauzi, Hollandčané, Italiani a Němci, živi byli w zemích, kde ponětí národu a státu splývala wíce méně w jedno, že w Rakausku duch iniciativy w oboru naučném před r. 1848 nejewil se leda we filologii slowanské a poněkud i w tak řečených sciences exactes, a konečně že zásada národnosti we smyslu našem objewila se teprw za naší doby co živá mocnost, powzbuzena bywši poprwé walně w boji národůw proti Napoleonowi I, a wystaupiwši na dějiště světa silau přewládající teprw r. 1848. Také, pokud mně wědomo, sjezd Slowanský w Praze téhož roku byl prwní weřejný sbor wzdělancůw, který pojednáwal o ní, a zwláště o zásadě rownoprávnosti wšech národůw ex professo, a uznal i wyznal spolu weřejně, že stát Rakauský za naší doby má powolání, slaužiti jí za hlawní jewiště a za wzor.

Také již toho léta počalo se jednati o prawdě té w zemích Rakauských dosti hlučně, a ku př. ministr Bach byl mezi prwními, kteří na sněmu říšském we Wídni krásná o té rownoprávnosti pronášeli slowa, ačkoli k wykonáwání předpisůw jejích jen na mále byl ochoten. Nicméně zásada ta dle smyslu a učení našeho přijata byla tehdáž do programu ministerského, z něhož pak wytratila se pomalu zároweň s jinými zásadami liberalními, když za potřebnau pokládána zase wláda wíce méně absolutní.

W době tak řečené Bachowské zásada rownoprávnosti národní nezapřena sice nikdy wýslowně s hůry, ale zásada jiná, s ní neshodná, ba přímo jí odporná, nabýwala jak w theorii tak i we praxi wždy walnější platnosti: bylať to zásada o šíření německé kultury na wýchod. Kdyby se jí rozumělo bylo upřímně, a kdyby hlasatelé nauky této podobali se byli apoštolům, přijawším ducha swatého s hůry, aby hlásali evangelium wšem národům jazyky jejich přirozenými (wiz Skutky apoštolské w kap. 2), nebylo by hrubě co namítati proti počínaní jejich, ba mohlo by tytýž i se wděčností přijímánc býti: ale zpozorowaly to hned i děti, že to byl pauhý eufemismus, zakrýwající snahu, powýšiti národnost německau na to místo, kdežtoby nejen panowala národnostem ostatním w Rakausku, ale málo po málu i podrýwala je a připrawila konečně o žiwot jejich. Mělať zajisté weškera kultura, t. j. weškero duchowní wzdělání, a tudíž i weškeren národní žiwot, přiwázán býti wýhradně k jazyku německému, po čemž následowala by cestau přirozenau dříwe nebo později smrt národností jiných. To mohlo nezdáti se křiwdau a bezprávím, pokud národowé někteří neměli do sebe wědomí a žiwota národního, pokud nepokládali národní bytnost swau za něco milého a žádaucího, pokud nemínili zachowáwati a brániti jí: ale za našeho wěku, kde procitují jeden po druhém národowé sebe zanedbanější a ospalejší, jakmile kauzelný prut nowowěké oswěty jich se dotýká, trýznění a wražda národností stáwá se hříchem neméně do nebe wolajícím, nežli trýznění a wražda kteréhokoli rozumného útworu božího.

Či snad národowé nemají přirozeného práwa k zachowání sebe? Wždyť mají powinnost wzděláwati se, to jest křísiti a rozněcowati jiskru božskau w sobě, a od té powinnosti nikdo na světě nemá moci dispensowati jich. Wzdělání mysli bez wzdělání řeči jest holý nesmysl, a

ušlechtění jazyka jest podmínkau ušlechtilejšího života duchowního. I poněwadž powinnost bývá spolu matkau práwa (wiz Vattel, Droit des gens, Préliminaires, §. 3), tedy my, majice powinnost, wzděláwati jazyk swůj, kteréž powinnosti nikdo nás zprostiti nemůže, máme i práwo, činiti tak, a nikdo nemá protiwiti se tomu, ani klásti nám w tom překážky. Zachowání a wzděláwaní národnosti jest přikázaní a zákon mrawní, kterémuž nemůže derogowati nižádné přikázaní positivné.

Konflikt práwa i powinnosti, který ve práwě saukromém čili meziosobním a práwě státním naskytuje se skutečně, je-li možný také we práwě mezinárodním? Osoba fysická ku př. má powinnost i práwo, šetřiti a zachowati život swůj, a předce ukládá se jí někdy zase powinnost, jíti do boje a obětowati tam život swůj za wlast, za obecné dobré: může-li podobně žádati se, aby národ některý zapřel se sám a obětował se za jiné národy? At rozhodnau otázku tu národowé dle prawidla: „čeho sobě nechceš, jinému nečiň," odpowěď jejich nebude pochybna. Wšak ještě nenašel se ten filosof, kterýžby byl twrdil, že národ ten neb onen, z lásky neb z úcty k národu jinému, powinen byl oddati se na smrt.

Nyní položíme-li následující praemissy: 1) we státu Rakauském panowati má práwo a zákon (t. j. wůle weškerenstwa státního), a nikoli hmotné násilí aneb libowůle jedněch nad druhými; 2) stát Rakauský skládá se z národůw různorodých; 3) žádný národ nemá práwa nad národem jiným, aniž má neb může užiwati tohoto co prostředku k aučelům swým zwláštním: tedy newidím, kterakby z nich, bez makawého paralogismu, wywoditi se dalo co jiného, nežli zásada rownoprávnosti národůw w Rakausku. Kdo stawí se zásadě té na odpor a popírá ji i theoreticky (jakož činili Uhři r. 1848, dříwe nežli, nedlauho před katastrofau

u Világoše, přiznali se k ní w Segedině w červenci 1849), musí wywrátiti především praemissy tyto buďto všecky, nebo kteraukoli z nich; aniž na tom záleží, we kterém pořádku ony se kladau. Kdo ale uznáwá zásadu w theorii, a protiwí se prowedení jejímu we praxi: jakým jmenem má nazýwán býti mudřec takowý?

Nesmíme bohužel tajiti se tím, že odpor proti zásadě rownoprávnosti we praxi nepochází jediné od aučastníkůw wlády říšské i zemské w Rakausku, ale že jewí se ještě krutěji w duchu a smýšlení některých národůw proti druhým: potkáwáme se s takowým dosti walně zwláště u Němcůw a Maďarůw, a poněkud také u Polákůw a Italianůw. Poněwadž působení dwau posledních w ohledu tom méně mocné jest a obmezené u Italianůw na přímoří Adriatické, u Polákůw na částku Haliče toliko, nebudu na tomto místě obírati se s nimi zwláště. Ke wšem těmto národům dá se obrátiti zároweň slawně známá průpowěď: „Bláhowí! chcete swobodě, a nechcete práwu a sprawedlnosti!“

Nezapírám, že Uhři mají práwo těšiti a chlubiti se téměř tisíciletým trwáním ústawy zemí swých a zasazowati se o další její zachowání, ač w okolnostech a formách časem poněkud změněných: ale ani neohlédaje se k otázce, byla-li ústawa uherská hned od počátku původu maďarského nebo-li slowanského, přálbych aspoň, aby w Uhřích nezapomínalo se až příliš na dwě wěci wýznamu welmi důležitého: nejprw na nesmírné oběti, přinášené ze zemí koruny České po celá dwě století (XVI a XVII) na obranu koruny Uherské, když koní chwosty panowaly na hradě Budínském, — tehdáž jeden ze sněmowníkůw českých ptal se, owšem bláhowě, stálo-li celé to králowství Uherské za tolik, co jen z Čech na zachowání jeho wynaloženo bylo; — a druhé, že zásada rownoprávnosti národní nenacházela w nižádné zemi dokonalejší platnosti a garantie, nežli práwě w Uhřích

po wšecka ta století, pokud panowala w nich stará ústawa i pokud jazyk latinský byl jim jazykem diplomatickým, úředním a školním; skutečné nebezpečí zastihlo ústawu tu teprw od té doby, co jí odjata základní tato její podpora. Věru málo kdo bude zapírati, žeby neblahé události w zemích koruny Uherské r. 1848 byly se předešly dekretem Segedínským, ode mne již dotčeným, kdyby on jen před oným rokem byl nalezl své netoliko prohlášení ale i skutečné prowedení; neb wyšed teprw jakoby post festum a k tomu ještě tak říkaje in partibus infidelium, nemohl míti wliwu a působení žádného. Také po wydání diplomu říjnowého 1860, když wrácena Uhrům aspoň částka dáwné jejich autonomie, nespomenuto si na neplatné ony dekrety, a zawedeno nejen do auřadůw a škol, ale i i do weškerého ústrojí státního zase wýhradné panowání samospasitelné maďarčiny. Jaká od té doby nucení, jaké zpupnosti a křiwdy se dějí ku př. Slowákům, netoliko w úřadech, ale i w žiwotě společenském, zwláště od národních renegatůw některých, nepotřebí zde wykládati, ano jest dosti obecně známo. Zaumyslná i strojná tato maďarisace jest w těle říše Rakauské wřed bolawý a welmi powážliwý: nebude-li brzy uléčen, uwede zdrawí a žiwot celého tělesa w nebezpečí. Nejsem já i nebyl sem nikdy nepřítelem Maďarůw; ztráwiw mnohá léta swého mládí w důwěrném s nimi obcowání, spříznil sem se s mnohými z nich a poznal i hlubší příčiny, které co do národnosti k tauhám a snahám wýstředním je pudí a počínaní jejich jestli ne osprawedlniti, aspoň omluwiti by měly. Cítí oni bolestně osamocenost swau u prostřed národůw europejských; od té doby, co slawný Herder předpowídal jim, že utonau časem swým w moři národůw těchto, a co císař Josef II jal se aneb aspoň zdál se přispíšowati dobu tu, procitli jako k nowému žiwotu, a přiro-

zenau swau energií jali se připrawowati wšeliké prostředky ochranné proti takowé pohromě; pobádaly je k tomu také poznámky a počty statistikůw některých, twrdících, že manželstwí maďarská od přírody méně plodná bývají, nežli ku př. slowenská i rumunská, i následkem toho že musí národu jejich wždy více ubýwati, jiných pak přibýwati. Tím wším utwořily a rozšířily se mezi nimi, w poměru k národům jiným, obawa jakási a popud, jichž snad ani sami sobě dosti powědomi nejsau, ale kteréž nad jiné mocněji působí w citu a mysli jejich, a wyměřiti se dají formulí (prosím za odpuštění slowu surowému, ale trefnému): „nesežeru-li já tebe, sežereš ty mne.“ Proto kráčejí odhodlaně a srdnatě (ač tytýž ne bez hryzení swědomí) na dráze nastaupené ku pomaďařeni neboli „sežírání“ jiných národností w zemi swé. Wím, že umějí zastírati počínaní swé také jinými potřebami státními a humanitními; ale wím také, že řečmi jejich žádný člowěk rozumný zaslepiti se nedá. Strach bývá špatný rádce, a oni pro pojištění swé budaucnosti měliby bez meškání nastaupiti na dráhu jinau. Neb dejme tomu, že se jim podaří oklestiti neb ohlodati tu i tam walný štěp slowanský; ba dejme tomu (posito sed non concesso), že pomaďaří konečně wšecky Slowany w zemi swé: pak budau i potom ještě slabší nežli protiwníci jejich, a tito, podrážděni jsauce takowau dlauhowěkau praxí sežírání národností cizích, pozdwihnau se opět proti nim spojenými silami, a oni již nebudau moci protestowati proti právu odwetu. Kdo slabým se cítíš, nehledej útočiště a spásy w násilí, ježto jest meč na obě strany braušený, ale hleď spojiti se s tím, co jest nejmocnějšího na swětě, abys jím nabýwal wždy nowé síly: jest to právo a sprawedliwost, kteréžto, ač násilím často a dlauho dušené, po dočasném pádu zdwihají se wždy w rostaucí síle, a majíce boha

samého ku pomoci, odolají konečně všem branám pekelným! Takž i Maďaři jistě lépe pojistí budaucnost swau, když s obwyklau swau energií hájiti se jmau zásady „čeho sobě nechceš, jinému nečiň“, nežli když se pustí do „bellum omnium contra omnes.“ Kterak zásada rownoprávnosti národní we wlasti jejich uskutečniti by se měla, to ač jest úlohau nesnadnau, jim předce nestane se nemožnau, jestliže jen tolik upřímné dobré wůle k wyřízení jejímu přinesau, kolik rozumu mají.

O chowání se Němcůw, zwláště Rakauských, k zásadě rownoprávnosti národní nechci se zde šířiti: muselbych wynášeti wěci mně i jim příliš nemilé, anižby mně méně příkro bylo mluwiti je, nežli jim slyšeti; muselbych opakokowati, co již jiní přede mnau wylíčili živěji a rázněji, nežli by mně se podařilo. Nehledě na nesčislné články w nowinách slowanských kteréhokoli nářečí, we kterýchž o smýšlení Němcůw ohledem na Slowany řeč bývá, připomínám jen spis již r. 1849 w Berlíně pod titulem „Die deutschen Hegemonen“ wyšlý a od Karla Hawlička w „Národních Nowinách“ téhož roku česky wykládaný. Ačkoli ne wše chwálím, co tam známý Polský spisowatel (J. Klaczko) zwláště o Rakausku wynesl, nelze předce zapírati, že tisícileté sobecké snahy Němcůw, šířiti panowání swé nad Slowany pod záclonau nejprw wíry křesťanské, potom nauk a civilisace wůbec, nedošly nikde jinde wylíčení živějšího a důkladnějšího.

III. *)

Byloby tuším zbytečné, chtíti dokazowati, že, co do národnosti, složení čili sestawení říše Rakauské liší se podstatně ode wšech jiných říší na světě. Owšem že ku př. ohromné Rusko počítá w lůně swém ještě mnohem wíce národůw, nežli Rakausko: ale hlawní w něm kmen, ruskoslowanský, činí tam neméně nežli 84 procentůw obywatelstwa weškerého. W jiných zemích, jako we Francii, Anglicku, Prusku atd., jest poměr ten kmenu hlawnímu ještě tuším přízniwější. W Rakausku naproti tomu počítá se Němcůw jen asi 23, Maďarůw asi 14, Italianůw a Romanůw dohromady asi 17, Slowanůw asi 45 procentůw; Slowané pak, twoříce relativní většinu, rozpadají se opět w několikero jak nářečím tak i historickau a literarní tradicí rozdílných wětwí, že sotwa za jeden národ považowati se mohau. Weliké stěhowání se národůw, počawší před patnácti stoletími, dobauřilo na půdě nynějšího státu Rakauského, wtrhnutím Maďarůw do nynějších Uher před neplným tisíciletím; wtrhnutí to stalo se pro Slowany hlawní překážkau, ustrojiti se w běhu wěkůw, za příkladem německých swých sausedůw, w jeden organický státní a národní celek.

Že utwořením říše Rakauské před wíce než třemi stoletími, a sice cestau dobrowolných umluw, národowé tak různorodí spojili se w jeden celek státní, to já považuji za nemalé dobrodiní od prozřetelnosti božské pro ně

*) Článek III tištěn w „Národu“ č. 103 dne 16 dubna 1865.

pro všecky. Dejme tomu, žeby se tak bylo nestalo a žeby každý ten národ podržel byl pro sebe plné právo suverenity: w kolikerých a jak krwawých půtkách byliby od té doby octli se mezi sebau! snad i nejeden bylby w nich již dokonce zahynul. Owšem že spojení takowé neposkytowalo dosti zwůle pro ctižádost a panowačnost neboli panstwichtiwost jednotliwcůw mezi nimi: ale ubylo-li proto příležitosti ke ctnému působení občanskému? Wždyť lichá čest ze prowozowání násilí jakéhokoli neliší se podstatně ode cti nebo-li raději hanby laupežnické, leda welikosti swé míry. Řekne-li pak kdo, že ono (spojení) newydařilo se wždy ku prospěchu a blahu jednotliwých částek celku, nebudu zapírati, že stalo se dosti mnoho, co státi se nemělo, a že wšelicos mohlo i mělo wedeno býti lépe: ale sprawedliwý saud o minulosti náleží již pánu bohu a historii, úwahy pak politické mají sice z minulosti bráti poučení, awšak zřetel swůj mají obraceti jen k nynějšku a k budaucnosti, aby aspoň odstraněno bylo z ústrojí státního, co w minulosti ukázalo se býti záwadným a škodným.

Uznáwaje prawdy tyto již citem wíce méně jasným, když dne 11 dubna 1848 psal sem známé swé oswědčení sboru Frankfurtskému, pronesl sem byl poprwé slowa: „kdyby státu Rakauského nebylo, musili bychom w prospěch Europy, ba humanity samé přičiniti se co nejdříwe, aby se utwořil.“ Wýpowěď tuto učinil takořka swětoznámau swětlý bán Jelačič, napsaw ji na prápory, kterými hájiti jal se, w době nejpoważliwější, jednoty a samostatnosti říše Rakauské; (mámť o tom swědectwí z úst jeho tehdejšího sekretáře). Nerad se chlubím, ale mohu říci w prawdě, že sem tehdáž přispěl k zachowání celistwosti říše; proto tuším byl sem r. 1848 i dwakrát (8 máje a 2 září) wolán do ministerstwa, do něhož newstaupil sem pokaždé jen

pro ušetření wlády samé, abych jí osobau a jmenem swým nepřimnožil nesnází, kterýchž jí mimo to bylo zakaušeti hojně od Němcůw i od Maďarůw. Ale když minuli dnowé nebezpečí, a lidé tiskli se k weslu zase, kterýmž wše zdá se býti nešlechetným, co jest nešlechtického a Slowanského, upadl sem i já w klatbu obecnau, a našli se we Widni brzy spisowatelé, ježto znajíce tuším mé smýšlení lépe, nežli já sám, a newiděwše we mně než prostého revolucionáře, psali o mně, že diw prý nepukám žlučí sám nad sebau, že se mi kdy událo pronésti slowa onano. Já pak ubezpečiti mohu, že jakžiw ani na okamžení nezapřel sem prawdy těch slow, a tudíž jako wždy, tak i dnes ještě k nim se hlásím a hlásiti budu bohdá do swého skonání. A poněwadž stal sem se za ně odpowědným světu i potomstwu, cítím powinnost swau a mám tudíž i práwo, dáti širší wýklad o tom, kterak ona míněna byla od počátku až podnes. Wýklad ten práwě jest předmětem i obsahem těchto mých článkůw, předešlých i následujících; oswědčuji se, kterak od jakžiwa sem si přál a přeji až podnes, aby Rakausko spořádáno bylo we wnitřním swém ústrojí.

Netřeba mi bohdá odwoláwati se na spisy, které w událostech r. 1848 mnau složené wyšly na světlo jmenem wšelikých korporací; samo bedliwější čtení mého psaní Frankfurtského může a měloby přeswědčiti každého, že již w něm leží dosti patrně, ať tak dím, zárodek wšech oněch zásad politických, které určitěji a podrobněji hlásány a hájeny byly ode mne w létech pozdějších. Prawda-li jest, že politická maudrost záleží w tom, aby člowěk dle změn okolností měnil pokaždé také zásady a přeswědčení swé, tedy wyznám se, že chwály takowé nikterakž nezasluhuji. Já we wěcech méně podstatných neb důležitých podrobuji se často zdání cizímu, jakž toho požaduje

i potřeba žádaucí swornosti, i prawidlo konstituční majority: ale co se dotýče základních prawd a zásad, od jejichžto prowedení wisí, dle přeswědčení mého, nynější i budaucí blaho mého národu, jsem a budu wždy stálým a neoblomným, pokudkoli požíwati budu rozumu. Následkem toho nemohu ani wyhnauti se, abych i w řečech swých neopakowal se často; základní zajisté a bohem dané čili přirozené poměry státu našeho nemění se wždy s poměry faktickými, kteréž uwozuje do něho wůle lidská.

Aby ale smysl slow nahoře dotčených, kterak sem jim už r. 1848 rozuměl, wystaupil na jewo s auplnau zřejmostí, budiž mi dowoleno připomenauti historické faktum posud tuším neznámé, ač není bez důležitosti. Netřeba mi líčiti wšech neshod a potržek panowawších w měsíci září onoho léta mezi wládau a národy, zejmena pak mezi Maďary a Němci s jedné, a Slowany wůbec i Chorwaty zwláště s druhé strany. Ministerium tehdejší přiznáwalo se k zásadám hlásaným od Slowanůw (swé tehdáž ne-li jediné, alespoň hlawní podpory we sněmu), a zejmena k zásadě rownoprávnosti národůw, čili což bylo totéž, k emancipaci Slowanůw a Rumunůw z pod Maďarůw a Němcůw: ale skutky hledělo wyhowěti stranám oběma, i podporowalo podtají obau. Poslaloť hraběte Lamberka do Uher co komandujícího; kterýž aby dokázal, w jakém duchu hodlal jednati, dal císařskému wojsku střílеti do těch samých dobrowolníkůw slowenských, kteří málo před tím opatřeni byli zbraní od samého ministra hraběte Latoura. Když pak i bán Jelačic měl s wojskem swým podnikati rozkazy Lamberkowy, jako dříwe rozkazy Batthianyiho, a jeho agent we Wídni, baron Kulmer, potomní ministr, wedl na „perfidii“ takowau stížnost u mne i u sněmowních přátel mých: já uradiw se s těmito a wzaw s sebau pp. Riegra i Trojana za swědky, šel sem oznámit

ministru Bachowi a skrze něho celé wládě úmysl náš asi w tato slowa: „že sme my Slowané, ačkoli počtem nejhojnější, nežádali nikdy pro sebe panowání w Rakausku, aniž ho ještě žádáme, ale také dřewním postawením národnosti swé we státu, ano bylo služebné a takořka bezprávné, že spokojiti se nemůžeme a nechceme; že co do práwa národnosti žádali sme a žádáme wždy státi auplně na rowni s jinými národy, nic méně a nic wíce; w instrukci wšak a w moci hraběti Lamberkowi dané i w jiných skutcích (jichž tuto nepřipomínám) že poznáwáme úmysl wlády a ministerstwa, přes wšecky jejich krásné sliby, udržeti nás i dále we stawu národního helotismu; rownoprávnost naše národní že jest sprawedliwostí před bohem i před lidmi; nemůže-li aneb nechce-li Rakausko nám jí dopřáti a pojistiti, pak že nám na zachowání jeho nic nezáleží, neb nesprawedlnosti že se nám dostane i kromě Rakauska dosti, a to gratis. Protož naše mnohonásobné showíwaní a zapíraní sebe, pro ušetření wlády a ministerstwa, že došlo swého konce; my že umínili sme kráčeti napotom swau cestau bez ohledu na ně, staň se pak co staň.“ Slibowé zase opakowaní nedocházeli již wíry: ale takořka w zápětí za námi přišlá nenadálá i ohromující nowina o zawraždění hraběte Lamberka na mostě Pešťanském sklonila přece wládu, že ustanowila napotom Jelačice bána za kommandujícího w Uhřích. Contre-coup toho, revoluce Wídeňská 6 října i jiné následky, jsau wšeobecně známy.

Uwedl sem příběh ten jen na důkaz (snad i zbytečný, jelikož rozumí se tuším samo sebau), že přál-li sem sobě od jakžiwa existenci státu Rakauského, míwal sem wždy na mysli Rakausko wšem swým národům sprawedliwé, a wládu, kterážby jim wšem stejně dokazowala se býti matkau a nikterému z nich macechau. Slowy jinými wyslowen tentýž požadawek již nesčislněkrát, že wláda

Rakauská nemá býti ani německau, ani maďarskau, ani slowanskau, ani romanskau, ale rakauskau we smyslu wyšším a powšechném, t. j. wšem swým domácím stejně sprawedliwau.

Jest owšem we společenských poměrech lidských jistý spůsob sprawedliwosti, kteréhož my sobě nikoli nepřejeme, anobrž proti němu právě wší swau mocí rozhodně protestujeme. Když pán domácí powolá swé dítky, přátely a hosty k tabuli, a káže čeledi obsluhowati je a spokojiti se třebas jen drobty a odpadky s tabule swé, nedopauští se jistě nižádné nesprawedliwosti, protože poměr takowý zakládá se na služební smlauwě. Požadowati ale nápodobně, aby wýhodami, které k wywinutí ducha národního poskytuje stát weliký, žičil se wždy jen ten neb onen wywolený národ, ostatní pak, třebas i přispíwali wíce ku prospěchu a moci celku, aby spokojili se tím, co kdy uráčí se uděliti jim jen z milosti a snad i s doložením, že wíce nepotřebují, aneb že se to pro ně ani nehodí, — požadowání takowé, prawím, jest nejen zjewné rušení zákonůw práwa i sprawedlnosti, ale rownajíc se wýpowědi „my jsme páni a wy sluhowé“, stáwá se i urážkau pro ty, kterým křiwdu činiti se neostýchá.

A neméně urážliwé jest sofisma jiného druhu, kteréž i nám Čechům jako jiným Slowanům a Rumunům wůbec, často jest slýchati: „wy jste národ ještě málo wzdělaný a wyššího wzdělání nelze wám dojíti, nežli skrze nás Němce neb Maďary; wy pro swůj wlastní prospěch učíte se a musíte se učiti jazykům našim, wědauce, že bez jejich známosti ani úředními písaři ani kaprály státi se nemůžete; waši jazykowé newybraušení a chudí ani nehodí se do kruhůw wyšší wzdělanosti: nač tedy množiti sobě práci a náklady, a obírati se šlechtěním řeči, bez kteréž dobře můžete obejíti se?“ Jest to zwláštní illustrace ku přísloví němec-

kému, že kdo utrpěl škodu, neujde ani posměchu. Krásný to syllogismus, nejprw odepříti někomu zákonnau možnost, aby došel w duchu národním oswěty wyšší, a pak wytýkati mu, že jí nedošel! Aspoň ti, kdo tak mluwíwají, warujte se wychlaubati se ještě wyšší oswětau a swobodomyslností; nedostojít ani sprostému židowskému pořekadlu „leben und leben lassen.“ Ba konejte, páni, jen sprawedliwost; a nedáte-li hned každému, čeho snad ani nežádá neb nepotřebuje, neodpírejte aspoň těm, kdo žádají a potřebují, a počtem obětí, jež přinášejí k obecnému dobrému, dáwno toho zaslaužili. Pak nebudiž wám péče o to, co kdo činiti má dále, aby došel žádaucího prospěchu w auřadech, we wojště neb w obchodu: buda cestau přirozenau dostatečně wzdělán, dowtípí se toho každý pro sebe sám.

Plýtwati frasemi modního liberalismu, chwastati se wyšší oswětau a konstitučním smýšlením, mluwiti krásně o sprawedliwosti a humanitě, a při tom držeti se zuby nehty wšech nadpráwí a wýhod materialních, nabytých někdy jen právem libowůle a násilí, i wypínati se hrdau myslí nad těmi, kterým posud křiwda se děje: wěru takowé politické farisejstwí jest jeden z nejneutěšenějších zjewůw nynějšího žiwota rakauského, k jehožto sprawedliwému wylíčení potřebí bylo by péra mnohem bystřejšího i obratnějšího, nežli mně propůjčeno s hůry.

IV. *)

Nelze zapírati, že weliká rozdílnost národůw Rakauských co do původu, jazyka, historické tradice, wyznání a wzdělání, mrawůw a obyčejůw, přirozených náklonností a zaměstnání, hodí se sice výborně pro powěstnau maximu „divide et impera“, ale wládě upřímně konstituční naskytuje mnohé i těžké záwady a nesnáze. Největší mezi nimi jest snad i beze snadu rozličnost řečí, tak že otázka jazykowá pro Rakausko, mimo wšecky jiné státy na světě, stáwá se wážnějším a důležitějším momentem politickým. I absolutní panowníci a despotowé sami, přestawše již od drahně století wládnauti pauze mečem a palicí, domáhali a domáhají se poslušenstwí u poddaných swých také působením na rozum a wůli jejich, což nejinak díti se může, nežli poučowáním a užíwaním řečí jim srozumitelných: tím pak wíce požadují toho pokročilá nowowěká oswěta i zásada konstituční swobody. Podstata konstitučního zřízení záleží w tom, že zákonowé w něm ukládají se ne wůlí panownikowau toliko, ale wůlí weškerenstwa státního, t. j. wůlí panowníkůw i národůw pospolu. Národowé wyslowují swau wůli skrze zřízené swé poslance do shromáždění sněmownich; sněmowé tedy, pronášející netoliko tauhy, přání a zdání, ale wůli národůw skutečnau a platnau, jsau podstatným základním požadawkem i spolu známkau konstitučního zřízení. Aby z porad a jednání jejich, přes wšecka sobě odporná mnění a chtění stran wšelikých, wyšla na jewo

*) Článek IV tištěn w „Národu“ č. 106 dne 20 dubna 1865.

wůle národu celého, aneb aspoň rozhodné jeho většiny, wždy prawá i nepodstrčená, o to starati se jest zwláštním wolebním a jednacím řádům sněmownim. O těch já zde prozatím pomlčím, obrátě pozor swůj předně k jazykowé při sněmích otázce.

Aby poslancowé wšech národůw Rakauských, scházejíce se dohromady, užiwali w poradách a jednáních každý přirozeného jazyka swého, a protož aby we sněmownĕ rakauské ozýwali se jazykowé německý, český, polský, rusinský, maďarský, rumunský, jihoslowanský, slowinský a italianský pospolu, jest, jakož každý člowĕk uzná, hotowau a holau nemožností; byl by to prawý nějaký Babel, wedaucí ne ke srozumění a sjednocení, ale k různění a rozptýlení. Netřeba dokazowati, že ne každý třebas sebe wzdělanější člowĕk může státi se nějakým Mithridatem aneb Mezzofantim, aby w dewíti neb wíce jazycích smlauwati se mohl. Bez weliké nesnáze dá se owšem sněmowati we dwau, někdy a někde také we třech jazycích, ale nikoli wíce. Proto-li ale měloby zawesti se prawidlo z libowůle, a dáti se jednomu z těch jazykůw privilegium, nebo třebas dwěma nebo třem, aby w nich jedinýchwyřizowaly se wšecky potřeby weřejné i saukromé národůw ostatních, a tito aby tudíž zkracowáni byli we práwu národnosti swé?

Na rozhodnutí a odbytí otázky a úlohy této nad míru těžké i wážné podáwají se náwrhy wšeliké. Nejprostší a nejsummárnější bylby owšem ten, kterémuž nejraději by chtěla strana ode mne již na počátku naznačená, ježto „nyní sice mlčí ale neodříká se“: totiž aby raději nebylo sněmůw ani konstituce wůbec, a potřeby rozličných národůw wšecky aby opatřowány byly patriarchalními nařízeními s hůry. Poněwadž ale tužby a plány této strany, ač daly by se uskutečniti na chwíli, neměly by dlauhého trwání a

uwedly by stát we zmatek ještě horší a snad i nenaprawitelný, nebudu s náwrhem takowým na tomto místě obírati se podrobněji. Pomina také jiných nenemožných náwrhůw wíce, přistaupím již k uwažování těch, které činily a činí se we skutečnosti, a kterýchž rozdíly i chance rozjímají a debattují se ústy i péry wšech těch, kdo zabýwají se oprawdowě ústawní otázkau Rakauskau.

A wšak i tu musím předeslati ještě některé poznámky obsahu powšechného. Konstituční zřízení newzrostlo a newywinulo se w Rakausku tak jako w Anglicku na půdě historické, pochodem znenáhlým a přirozeným, aniž jako we Francii dobyto bylo a ustrojeno mnoholetými zápasy celé intelligence národní, ale zasazeno jest tu co hotowý štěp cizí najednau a wštípeno na sazenice domácí rozmanité. Naskytuje se tu přirozeně otázka, hodí-li se ono také do sadu našeho, do poměrůw našich, w té celé spůsobě, jak se uspůsobilo za hranicemi? Uniforma oblíbená u státůw jednorodých bude-li také slušeti státnímu tělesu skládajícímu se z různorodých částek? Rozwážliwý člowěk sezná každý, že to aspoň wěc jest na pomyšlenau. Nicméně pozorujeme na wšaký den, kterak političtí mudrci w Rakausku, nejwíce pak němečtí a Wídeňští, rozumují o wnitřních poměrech a potřebách našich, jakobychom žiwi byli we Francii aneb w Němcích, jakoby otázky jazykowé pro nás ani nebylo; ba četli sme celau knihu důmyslně psanau o přirozených podmínkách parlamentarismu w Anglii a u nás, kdežto téměř ani slowem nezawadilo se o různost národností rakauských. Za to mám, že někteří tak činí ze skutečné pauhé newědomosti a nedojípky, jelikož buďto necestowali naprosto nikdy po rozličných krajinách Rakauska, aneb aspoň ne s powědomím a citem, že kdokoli žijeme u wnitř hranic státu, jsme wšickni „swoji“, a nespomínají na wětu: „Austriacus sum, Austriaci nihil a me alienum

puto“; takž neznajíce ze žiwota než jednu národnost w Rakausku, nestarají se a nepřemýšlejí o jiných. Jsauť wšak, a to většinau, i takowí, kteří zaumysla spatřují jen jednu neb druhau národnost a zapírají wšecky ostatní. Způsobu toho byl ku př. pan Košut Lajoš, jeden z největších odpadlíkůw rodu slowanského, jenž prohlásil, jak známo, weřejně, že w Uhřích neznal a neuznáwal než jediný národ (nemzet, t. Maďary), ostatní wšichni že jsau prý jen pauhá plemena (fajta či fajzat?); a pohříchu košutuje tím způsobem až podnes mnoho tisíc lidí. Také mimo Uhry najde se na tisíce Němcůw, kteří nápodobným způsobem smýšlejí o národu swém naproti národům jiným, ačkoli tytýž ostýchají se, wyslowiti to stejnau hrubostí. S jiné strany nachází se množstwí politických mudrcůw, u nichžto swobodomyslnost a konstituční zásady neplynau ze srdce a z citu, ale jen z hlawy a rozumu jejich, pokud totiž naučili se jim od cizozemcůw, nejwíce Francauzůw a Němcůw; oni neschopni jsau pojmauti myslí a představiti sobě konstituční organismus státní w jiné způsobě, nežli dle šablony předbřeznowé francauské a belgické, i dle oplesku jejího, jejž postawili jim před oči páni Rotteck a Welker; cokoli těmto nepodobá se na wlas, není dle zdání jejich konstitučním ani swobodomyslným; nepřestanau naříkati a křičeti na zpátečnictwí, pokudkoli w liberalném katechismu jejich jen jaký puntík nad i scházeti bude. A poněwadž w oblíbené oné šabloně otázka jazykowá nemá nijakého místa, nechtějí ani w Rakauské konstituci o ní slyšeti; genirujeť jich, newědí co s ní si počíti; protož ji, pokud nejwíce možná, ignorují aneb naprosto zapírají, a mudrujíce wýtečně we smyslu Rottecko-Welkerowském, ani se nedowtipují, že maudrost jejich nemá u nás často ani půdy, we které by se ujmauti, kwésti a owoce přinášeti mohla. Wšickni ti, kteří nesnázem jazykowým wyhnauti

se chtějí pauhým zamlčením a nedbáním jich, upomínají welice na známau chytrost pštrosowau, ana domníwá se, že nijaké nehody není obáwati se, když jen oči před ní se zawrau.

Druhau úwahu wymáhá otázka následující: když nelze naprosto, aby národowé Rakauští wšickni scházejíce se dohromady mluwíwali k sobě každý jazykem swým přirozeným, nedaloby nehodě té wyhowěti se spůsobem jiným, nežli urážliwým privilegowáním jedněch naproti druhým? potřebí-li, aby oni na generálních swých sněmích bráwali na přetřes wšecky rozmanité potřeby žiwota weřejného i saukromého, a mluwíwali tu, jak se říká, de omni re scibili et quibusdam aliis? nebyloliby záhodno, aby činily se rozdíly we předmětech rokowání jejich a odmísily se záležitosti společné, bez kterýchž jednota státu nemožná jest, a kteréž tedy nutně jen společnau wůlí rozhodowati se musejí, od těch, které jednotného a společného wyřízení nepotřebují, ba snad ani nesnesau? Pro záležitosti ony, owšem důležité ale počtem nehojné, dalby se tuším najíti spůsob wyřizowání méně příkorný citům jednotliwcůw, kdyžby widěli, že práwo jejich přirozené uznáwá se za platné a má wšude průchod, kdekoli to možné jest. Samy potřeby národůw bywají, dle rozdílného stupně jejich wzdělání, historické tradice, mrawůw a zaměstnání, ba i polohy a podnebí tak rozdílné, že jednotwárné o nich rozhodowání byloby až i newhodné a škodné. Jsau také národowé wždy konservativnější, nežli se býti zdají, a nechtějí náhlému přestrojowání žiwota swého dle theorie. Tedy ať sněmowníci a zákonodárci hojných národůw Rakauských scházejí se a rokují rozdílně we skupeních čili gruppách wíce méně stejnorodých, i ať sněmují spolu třebas we třech jazycích, ku př. w zemích Sedmihradských maďarsky, německy a rumunsky, w Jihoslowanských slowansky, ně-

mecky a italsky, w Československých česky a německy, w Haliči polsky a rusinsky atd. Tak wyhowí sami rozmanitým potřebám swým mnohem lépe, nežli kdyby tyto w jednom wšeobecném shromáždění wždy jako na jedno brdo tkány byly.

Otwírát se tu owšem pole nowých kontroversí: jakowá i která mají býti skupení ona in concreto? co má jim slaužiti za základ, jazyk-li či historie, zeměpisná poloha i sausedstwí, či shoda potřeb duchownich i materialních? a jsau-li historicko-politické individuality, jako ku př. Slezsko, Bukowina, Salcbursko atd. dostatečny, aby twořily takowá skupení samy pro sebe?

Já když ku prosbě neb. Karla Hawlíčka na konci roku 1849 podal sem do Národních Nowin článek swůj „O centralisaci a rownoprawnosti národní w Rakausích“, kterýž spůsobil někdy dosti hluku, odwážil sem se stawiti ona skupení na základě čistě ethnografickém. Jak tehdáž wěci stály, zdál se mi spůsob ten poměrně s menšími nesnázemi spojen býti a také příměji wésti k upokojení realných potřeb národních, nežli kterýkoli jiný. Wšak sme od té doby dostatečně zkusili a zakaušíme i podnes, kterak ku př. na nynějším sněmu českém každý náwrh wáží se předewším dle prospěchu, jejž přináší aneb slibuje té neb oné národnosti, a dle toho nejwíce buďto přijímá neb zawrhuje se; nebylo-liby žádaucí, aby tato překážka obecného blaha i pokroku odstraněna byla? Nebyla-liby to weliká i pro celek státní wýhoda, kdyby národowé, nemajíce takowých záwad w lůně swém a nejsauce haceni jeden druhým, snažili se jako o záwod wšemi silami swými každý o zwelebení své sám w sobě? Urážít to arci, jak se prawí, historický cit národůw, kdyžby ku př. Čechy neb Uhry přestaly sněmowati co královstwí České neb Uherské: a wšak my, aspoň w Čechách, u německých

spoluobčanůw swých bohužel jen na mále pozorujeme onen historický cit pro královstwí České, a není wůbec tajno, že nejeden z našich sausedůw nerozmýšlelby se ani na okamžení prodati Prahu za Wídeň nebo za Frankfurt. Uhři pak upadají ne bez příčiny w podezření, že hlawně proto hájí historicko-politické individuality swé, aby neutrpělo ujmy panowání živlu maďarského. Náwrh můj prawě byl důkazem, že my Slowané nebažíme po panstwí nad jinými národy, ani po utiskowání jich. O mně jakožto historiku mnozí lidé ani dowtípiti se neuměli, kterak já mohl w takowé míře zapříti historické zásady, a přimlauwati se za stroj patrně revoluční, jakowý bylo roztřídění říše Rakauské dle národností. Owšem že náwrh můj sauwisel s revolucí a stal se možným jen předešlými ohromnými bauřemi, které byly otřásly a rozryly wšecky základy monarchie Rakauské až do dna; já skutku toho nespůsobil, ale hleděl jen užiti jeho a obrátiti ku prospěchu obecnému. Revolučních, aneb aspoň historické prawo wywracujících poměrůw a náwrhůw, naskytlo i udrželo se od té doby mnohem wíce, proti kterým mnozí ani sebe konservativnější páni nereptají, ku př. podřízení sněmu Českého pod říšskau radu, ježto Čechy, co swět světem stojí, požiwaly s králem swým, co do zákonodárstwí, wždy auplné samostatnosti, o kterau nepřiprawil jich ani Ferdinand II. Wšak já uznáwám, že od té doby, co konsolidowaly se opět geograficko-historické základy říše naší, a co theorie barona Eötwöse o historicko-politických individualitách došla oblíbení jak u wlády tak i u většiny národůw, náwrh ode mne 1849 činěný stal se již netoliko newhodným, ale i nemožným; nejsemť při wší své doktrinárnosti nikoli tak urputným ideologem, abych politický plán sebe spasitelnější prowesti hleděl proti tak říkaje 98 procentům weřejného mínění. Ale zásada rownoprávnosti

národní potká se proto w praktickém prowedení swém s nesnázemi ještě mnohem wětšími, nežli prwé: a předce na prowedení jejím wisí, ať tak dím, bytí a nebytí Rakauska, co jednotné a mohútné říše.

Mámeť tedy nyní trojí politickau saustawu, o které w Rakausích spory se wedau: *centralistickau*, *dualistickau* a *federalistickau*; prwní propůjčuje hegemonii jedinému národu Německému, druhá poděluje o ni Němce a Maďary, třetí bere za heslo rowné práwo wšech národůw. Přistupujíc konečně k rozjímaní a uważowání jejich podrobnému, kochám se nadějí, že nepotkám se s podobnými překážkami, jako na konci r. 1849. Na Hradčanech našich aspoň nepanuje a nehrozí mi wíce saud wojenský. —

V. *)

Jakkoli hojné staly se proměny we weřejném a státním žiwotě Rakauska od r. 1848, z nichžto každá zdála se we swé době rozhodnau býti pro wěky budaucí: nelze přece neuznati, že wyhlášení *diplomu* dne 20 října 1860 důležitostí swau přewýšilo je wšecky wysoko daleko, a že wnitřní swau wáhau rowná se známé pragmatické sankci z roku 1713—24. Weliký a prawý jeho wýznam leží ale wíce w obsahu jeho, čili w duchu a w zásadách, jež prohlašuje, nežli we formě, t. we slowech a paragrafech, kterýmiž se to stalo. Duch ten jewí se především we skutku, že wznešený panownik domu Rakauského, a s ním spolu celý přejasný dům jeho, dobrowolně sice, ale spůsobem co možná nejslawnějším a dokonale zawazujícím, odřekl a wzdal se nároku na panowání absolutistické w zemích swých, a že tudíž absolutismus onen stal se od té doby w Rakausku na wěky právně nemožným. Stalo se to pod jedinau wýminkau, ku kteréž císař pán mocí dotčené pragmatické sankce oprávněn byl: aby totiž tím neutrpěla jednota i moc státního celku. O tom ale, kterak tuto jednotu a moc státní srownati lze se swobodau národůw, rozhodowati mají napotom národowé sami we spolku a w dorozumění s panownikem swým. Wýznam takowého skutku zwýšuje se okolností, že stal se pauze za příčinau wnitřní, sprawedliwým totiž uwážením wšech potřeb státních i uzná-

*) Článek V tištěn w „Národu“ č. 112 dne 26 dubna 1865.

ním a „plněním panowničí powinnosti“, nikoli pak zewnitřním jakýmkoli donucením.

Z powšechného ducha onoho skutku plynau přirozeně dwě hlawní zásady: 1) že zákonodárná moc napotom rozdělena jest mezi panowníka i národy tak, že jí ani panowník sám bez wůle národůw, ani národowé bez wůle panowníkowy prowozowati nemají a nemohau; 2) že při prowozowání moci zákonodárné má se pilně ohled bráti jak s jedné strany na prostředky, kterýmiž udržuje se jednota i moc státního celku, tak i s druhé strany na rozdílné powahy, historické tradice a potřeby národní, čili jinými slowy, že na sněmích w Rakausku má se staráno býti jak o rozmanité žiwotní otázky wšech různých národůw, tak i o jednotu a celek říše.

Takowý jest tedy wýtečný duch a smysl diplomu říjnowého, kterýž jakož od nikoho nemůže dáwán býti w pochybnost, tak i wšeobecného dochází uznání. Co se ale týče formy čili textowání jeho, nelze nezpozorowati, že ono nese na sobě známky netoliko jakéhosi, neprawím unáhlení, alespoň spěchu neprospěšného, nýbrž tuším i wliwu nejednomyslného, ať nedím sobě odporného. Na důkaz toho uwodím osudné Alinea w § 3, počínající slowy „Nachdem jedoch,“ jímž panowník zůstawil sobě wůli, dáti radě říšské tytýž wyjednáwati také o wěcech zákonodárství se týkajících, kteréž nepadají do wýhradní její kompetence. Alinea to mohlo i mělo stylisowáno býti zřetelněji a určitěji, aby wylaučilo ze sebe wšecky neshodné, ba i sobě odporné smysly. Panowník, uznáwající práwo národůw ke spolupůsobení při zákonodárství, a chtějící, aby práwa jejich historická, pokud nepříčí se jednotě a moci říšské, došla swého uznání a platnosti, neměl jistě a nemohl míti aumyslu, zwěčniti ku př. stranný centralisační a nivellující směr někdejší nejw. kancelářc dworské, neshodowawší se

nikdy ani s přáním českého národu, ani se zřízením a právem zemským, ani se steronásobnými zápisy, reversy a s přísahami všech korunowaných králůw Českých až do posawad žijícího Ferdinanda V, ba ani s prawým a stálým prospěchem říše. Hodno jest také powšimnutí a uwážení, že diplom, mluwě o mimořádných pádech takowých, užiwá wždy jen slowa *„wyjednáwání“* (Behandlung), nikoli také *„wyřízení“* neb *„rozhodnutí“* (Erledigung, Entscheidung), tak že po wyjednáwání na jednom místě, mohlo i mělo konečně takowých wěcí wyřizowání a rozhodowání díti se na místech jiných (t. na sněmích zemských). A takowýto wýklad onoho Alinea nemá w sobě nic záwadného ani we smyslu autonomistůw, jelikož dobře se dají předwídati pády, kdežto společné dorozumění se národůw může státi se žádaucím i we wěcech nedotýkajících se jednoty a moci říše. Ale w kruzích bureaukratie Wídeňské, (neumějících odříci se myšlenky, že spása Rakauska záleží we wěčném poručníkowání jejich nad národy), nepřestal přewládati duch a směr opačný, jehožto působením a wliwem moc a práwo pauze fakultativní obrátilo se později w imperativ kategorický, a nařizowáno, že kromě zemí koruny Uherské mají a musejí wšecky dotčené politické potřeby zemí a národůw jiných wyjednáwati a wyřizowati se společně (w užší říšské radě). Jistě uzná každý nestranný a nepředpojatý saudce, že nedosti určitá a tudíž wadná jest každá wýpowěď, do které smysly netoliko rozdílné ale i sobě odporné wkládati se dají. A předce dokládají se jak diplomu wůbec, tak i dotčeného Alinea zwláště, wšecky tři mezi sebau neshodné politické saustawy a strany, centralistická, dualistická i federalistická. Důkaz pro prwní jest ten, že prawý základ její, patent 26 února 1861, prawí se býti jen prowedením diplomu říjnowého; pro druhau, že již i diplom dotýká se

rozdílu mezi zákonodárstwím w zemích koruny Uherské a jiných; pro třetí, že ona domáhá se skutečného prowedení diplomu we smyslu jeho původním, nepochybném a zdrawém.

Že i přední státníci Rakauští newšickni uměli hned wprawiti se dostatečně do ducha nowé epochy, založené diplomem říjnowým, to dokázali chowáním swým hned na počátku sami dwa posawadní ministrowé státní, hrabě Goluchowski a rytíř Schmerling. Prwní zdál se nemíti ani politického smyslu, když téměř saučasně s diplomem říjnowým, zaručujícím wýslowně rownost wšech tříd obywatelstwa před zákonem, jal se wyhlašowati provincialní statuty, sestawené již pod jeho předchůdcem ministrem Bachem, a zakládané na feudalní zásadě rozdílů stawowských. Zdá se wšak, že i rytíř Schmerling, weda ku prohlášení únorowého patentu, nepochopil aneb aspoň neuwážil ducha diplomu říjnowého jak náleželo. Když již mocnář dobrowolně a co nejslawněji odřekl a wzdal se byl práwa, ukládati poddaným swým zákony jednostranně mimo jejich swolení, nemělo-li především mezi ním a jimi státi se nějaké usjednocení *o zákonu nad zákony*, čili o spůsobu, kterým napotom zákonowé státní ukládatí a wyřizowati se měli, t. j. o chartě konstituční? Wím já, že spůsobem, který zwolen byl, chtěly se předejíti a uwarowati wšeliké spory a hádky jak nemilé, tak i newyhnutelné při každém takowém jednání: ale podařil-li se úmysl takowý na cestě nastaupené? O tom historie posledních čtyr let dáwá hlasité a neobojetné swědectwí. Nějaký korrektiv chyby této, ať tak dím, politicko-logické, zdál se poskytowán býti paragrafem 14 únorowého patentu, w němžto wýslowná řeč jest o zákonné možnosti změn a opraw we wšech jeho částkách; protož my Čechowé, po nedlauhých rozpacích, neodporowali ale přiznali sme a účastnili se w zawedeném běhu politických

rokování, wždy jsauce té naděje, že paragraf dotčený dokáže se býti prawdau. Potwrzowaly nás w té naději r. 1861 netoliko mnohé řeči saukromé mužůw wládních, ale i poloúřadní aneb aspoň officiosní jejich tehdáž organy, oswědčiwší weřejně, že nezdálo se, aby konečné dorozumění a usjednocení se wlády s námi a s požadawky we programu našem wyslowenými potkati se mělo s podstatnými nesnázemi. A wšak jak marnau zjewila se býti naděje ta, dokazují wšecky posledních let dějiny; zwláště bolestnau a nezhojitelnau ránu zasadila jí zkušenost naše na sněmu českém dne 10 března 1863. Rytíř Schmerling, jakož wůbec známo a uznáno jest, i naproti Uhrům a Chorwatům pode jmenem transakce a sjednocení zdál se rozuměti wždy jejich předběžné a bezwýminečné podrobení se pod jeho požadawky; tím wíce a tím bezohledněji žádal téhož wždy na nás, kteří nepostawili sme se nikdy w oprawdowý odpor proti wládě, a kterýmž i předchůdcowé jeho již ode drahně let zwykli byli nepřičítati důležité wáhy politické.

Wyložiti pokud možná důkladně a upřímně, proč nám slowanským Čechům, i při nejochotnější wůli, aspoň dle mého zdání, mrawně a tudíž i politicky nemožné jest wyhowěti předpisům a podrobiti se bez wýminky požadawkům takowým, jest přední aučel těchto mých řádkůw. I u nás, na březích Wltawy a Labe, platí proslulé „Non possumus.“ Jdeť nám tu, abych jedním slowem řekl wšecko, o zachowání žiwota našeho národního; požaduje se na nás to, co w sobě nese implicite podepsání ortele smrti nad národností naší, čili národní samowražda; chce se, abychom my samowolně poddali se a nastaupili na cestu, kteráž znenáhla sice a pro krátkozraké lidi newidomě, ale tím jistěji a neodolatelněji wede tam, odkudž není náwratu ani z mrtwých wstání wíce. Pokud já znám úmysly ohromné wět-

šiny krajanůw swých, mohu říci, že dobrowolně oni tam nikdy nepůjdau; a byťby se i stalo tak od některých lidí, neměloby to, co nemrawný záwazek, nižádné platnosti. My již od půldruhatisíce let, od té doby, co poprwé slowo české rozléhalo se po poswátném Řípu a Wyšehradu, trwáme w ustawičném zápasu o zachowání národního bytu swého: setrwáme w něm i dále do wůle boží. Wšak my proto neprotiwíme se zákonům jakýmkoli, ať Bachowským, ať Schmerlingowským, majícím skutečnau platnost we wlasti naší: ale pokud požíwáme swobody, nemůžeme a nebudeme schwalowati nežli ty, které uznáme za sprawedliwé. „On peut subir le droit du plus fort, on ne le reconnait pas“ (můžemeť podnikati pod práwo někoho silnějšího, a přece neuznáwati jeho za práwo). Wěrnost a poslušenstwí lze wymoci na nás bez nesnáze: ale mrawní city musí ten, kdo jich požíwati chce, zasluhowati sobě; w celém swětě od jakžiwa dáwá se láska jen za lásku, důwěra za důwěru, oddanost za oddanost.

Nebudu já zde rozbírati podrobně wšechy rozdíly a odpory, které naskytují se mezi diplomem říjnowým a únorowým patentem hned na prwní pohled; učinili to již jiní předemnau dostatečně. Oprawdu, když diplom dí, že cokoli nenáleží do zejmena wytčené kompetence ústřední rady říšské, náleží do područí sněmůw zemských, a patent naproti tomu, že cokoli newytčeno zejmena w kompetenci sněmůw zemských, náleží do područí říšské rady, — rozdíl a odpor tak podstatný a důležitý musí mocně biti do wšech i sebe slabších očí, třebas u lidí ani nerozumějících poměrům politickým. Ale nesmím a nemohu zdržeti se, abych neobrátil pozoru na osudné ustanowení ono w únorowém patentu, kterýmž i ti předmětowé zákonodárstwí, kteří netýkají se společných záležitostí říše, čili jednoty a moci celku státního, přikazují a dělí se mezi ústřední říšskau

radu a sněmy zemské, owšem tak, že lwí podíl připadá radě říšské. Kdož pak tu newidí, že při takowém rozdělení mezi dwa faktory nemůže sporům o kompetenci býti ani počtu, ani konce, pokud jeden z nich nebude uweden do stawu takowého, we kterém podobati se bude pauhému stínu bez reality, bez žiwota i moci? Wšak již w prwním lustrum působnosti ústawy únorowé bylo nám spatřiti, kterak činily se pokusy a náwrhy ke scentralisowání weškerého departementu nejen weřejného wyučowání, ale i sprawedlnosti a saudnictwí, a ministrowé odpírali jim jen z příčin opportunity, nikoli z důwodůw principialních. Také aby nebylo pochyby o skutečnosti takowého praudu a směru, rozhoduje říšská rada již nyní o finanční otázce netoliko w departementech wěcí společných a ústředních, jí diplomem zejmena přiřčených, ale i w jiných, kteréž diplom přikazuje sněmům zemským, jakož jsau politické wlády zemské, školstwí wyšší a nižší, saudnictwí atd., takže těmto sněmům, s disposicí nad nervus rerum, odjímá se wšecken rozhodný wliw na wěci tyto již napřed. Ba i to již bylo nám slyšeti na sněmích zemských, že politické otázky wůbec, a netoliko zahraničné zwláště, nenáležejí do kompetence jejich. W takowých okolnostech kdo pak může býti tak tupé mysli, aby nepředwídal, s jakowým osudem musejí potkati se sněmowé zeměstí w budaucnosti nedaleké? kdo může pochybowati, že žiwot parlamentární, bez kteréhož budaucně žádný národ netoliko prospíwati ale ani w bytu se udržeti nemůže, za nedlauho zmizeti musí naprosto ze sněmowny české, ano tu již jen o některých potřebách místních, o nemocnicích a špitálech, o přípřeži a ubytowání wojska atp. pojednáwati se bude, jiné pak wěci wšecky potahowány budau do Wídně k wyřízení tam jednotwárnému a — německému? Že ale žiwel národní, zbawený žiwota parlamentárního, padnauti musí dří-

wěji později w oběť živlu s ním se stýkajícímu a požívajícímu takowé výhody w auplné míře, to jest prawda, kteráž jakož každému myslícímu člowěku sama sebau bije do očí, tak nemohla ujíti pozoru ani p. Schmerlingowa. Dále o tom mluwiti nechci, anbych sotwa ubrániti se mohl trpkých reflexí; doložím jen, že co tu wynáším na jewo, nemá nikoli do sebe půwabu nowosti, jelikož we smyslu tomtéž měl sem čest již po dwakrát wyslowiti se weřejně we sněmownì panské we Wídni (21 čerwna i 27 srpna 1861), jakož doswědčují zápisky její stenografické. Neważím já sobě wýčitky, od protiwníkůw tak často činěné, že wždy ohříwám a opakuji tytéž řeči již zastaralé. Stáří prawdy sahá nad stáří wšehomíra: jen lež zjewuje se wždy nowá, jelikož umírá pokaždé w okamžení, jak mile poznána bywá.

Také ani do podrobné polemiky proti centralisačnímu systému w Rakausku nechci se zawoditi na místě tomto; wedeť se ona již prwé od wšelikých opposičních žurnálůw s důmyslem a zdarem owšem nestejným; a bezpříkladné množstwí pokut, do kterýchž tito upadají, jest důkazem odstrašujícím, jak nesnadno bywá při ní nezawaditi o některý paragraf tiskowého zákona. Dowolím sobě, k záwěrku tohoto článku, jen jednu otázku: kdo cítí wíce potřebu centralisace administrativní, národowé-li sami, aneb Wídeňská bureaukratie? jinými slowy, w čím interessu wíce uwodí a prowozuje se ona, w interessu oněch, čili této? A jestli tuším nepochybné jest, že národowé přejí sobě sprawowáni býti každý dle swých wlastních potřeb rozdílných, a nikoli dle úřední uniformy: srownáwá-li se to se zásadami konstitučními, aby národowé akkomodowali se úřadům, a nikoli úřadowé národům? Či snad domýšlí se někdo, že auřadowé naši, přestanauce dýchati wzduchem Wídeňským, přestanau býti úřady císařsko-královskými?

VI. *)

W poslední době slýchati jest čím dále tím živěji zmáhající se odewšad stesky, že ústawa říše Rakauské, založena diplomem říjnowým na základě nowém, a zjinačená patentem únorowým značně, nechává se již na čtwrtý rok ležeti takořka ladem, že nedostawuje a nedodělává se ani ohledem na tak řečená základní práwa občanská, ani ohledem na ústrojí jak celku státního, tak i jednotlivých jeho částek. Stesky takowé, ozýwajíce se zwláště zwučně we kruzích zákonodárných za Skotskau branau we Widni, obracují zření a tauhu swau čím dále tím patrněji k *dualismu*, co k nějakému spasiteli a wykupiteli; a i ministerstwo státní, počínajíc tuším pochybowati o whodnosti dalšího w té wěci „čekání“, nedá-li samo unášeti se praudem a směrem tím, aspoň neklade proti němu odporu tak rozhodného, jako dříwe. Takž celá politická konstellace w Rakausku w nejnowějším čase ukazuje na co den rostaucí prospěch zásady dualistické.

Co jest ten dualismus a jaký jeho smysl? Snáze dá se odpowědíti, čím on w Rakausku byl a jest, nežli čím budaucně býti má. Bude tomu teprw asi sto let, co státníci Widenští, centralisujíce a uniformujíce čím dále tím směleji a rozhodněji, počali méně wážiti sobě historického práwa w zemích nyní již jen „Kronlandy“ zwaných: proti čemuž ačkoli odpor zdwihal se wšude, proweden jest wšak jen w Uhřích důrazně a důsledně, jak při smrti

*) Článek VI tištěn byl w „Národu“ č. 119 dne 3 máje 1865.

císaře Josefa II, tak i později za Františka I; jen Uhry uhájily ústawní žiwot a swézákonnost swau, přes wšecky odporné pokusy a nehody, až do r. 1848, jak co do podstaty tak i do formy její, kdežto w Čechách a jiných zemích ponechány sice staré formy s většího dílu, stará jmena i obřady některé, ale bez wýznamu podstatného. Dualismus dosawadní znamenal tedy wládu rozdílnau i dwojí, w jedné polowici říše ústawní, w druhé absolutistickau; od r. 1848 a zwláště od r. 1860 proměnily se poměry jen w ten spůsob, že kde dříwe wládlo se absolutisticky, tam nyní (exceptis excipiendis) wládne se dle ústawy, w Uhřích pak od té doby panuje zákon martialní.

Mimochodem dobré bude pozorowati a pamatowati sobě, že dualismus zde líčený nesl na sobě známky původu wíce méně revolučního; powstalť zajisté za přistřihowáním a rušením historických práw ústawních; což působí-li se mocí strannau, nazýwá se wždy a wšude působením revolučním, bez rozdílu, pochází-li s hůry nebo s dola. Naproti tomu sluší co federalistickau naznačiti celau starší dobu w dějinách Rakauských, pokud totiž každá země zprawowána byla ještě dle wlastní swé prwní tradice.

Nowý ten dualismus, který teprw ustrojiti se má, může dle mého zdání wzíti na se jen jednu z následujících forem: 1) obě částky říše, jichžto hlawy budau Wídeň a Pešť, budau míti společného sice panowníka, ale zákony docela rozdílné, nezáwisné od sebe wespolek, — pauhá to personalní unie; 2) pod společným panowníkem Wídeň a Pešť budau o společné některé zákony umlauwati se mimořádně jen když naskytne se zwláštní toho potřeba, — to p. Deákowo powěstné „von Fall zu Fall“; aneb 3) o wšech společných záležitostech říšských, (jež wypočítá diplom říjnowý w §. 2, patent únorowý w §. 10),

budau Wideň i Pešt umlauwati se řádně a rozhodowati pod společným panownikem společně; o záležitostech ostatních rozhodujž obojí strana s wolí panownikowau pro sebe sama, — to dualismus we smyslu hrab. Szécsena i tuším p. Kaisersfelda. Forma střední jest jako nějaký kompromiss mezi stranami krajnými, prwní tak zwanau resoluční, a třetí stranau, jak se prawí, „mužůw říjnowých.“

Wídeň, uznáwajíc konečně, že centralisace naprostá i powšechná, jakowéžby nejwíce si přála, potkáwá se s překážkami nepřemožitelnými, počíná kloniti se k formě třetí, a neodpírá již naprosto poděliti se s Peští o těžiště říše. Její naděje we zdar nowé umluwy nabýwají posily ze slow od p. Deáka nedáwno weřejně pronešených, jimiž kladena byla wáha na zachowání jednoty a moci celé říše. A wšak, nebyl-li sem já zle zprawen roku 1861, p. Deák již i tehdáž, aspoň některý čas, nakloněn byl k wyřízení wěcí dle formy třetí, dříwe nežli wyslowil swé „von Fall zu Fall.“ Dal-li se již dříwe wésti wíce smýšlením wětšiny národu nežli swým wlastním, není nepodobné, že i budaucně tak učiní.

Mně nepotřebí wykládati, které z těch forem dal bych přednost, jelikož jsem přeswědčen, že dualismus w jakékoli formě prokáže se nezadlauho záhubným býti pro celau říši, ba ještě záhubnějším, nežli auplná centralisace. Budeť to zajisté dwojí centralisace, jedna jako druhá proti přírodě i proti práwu; a dwojí zlé i dle nejsprostějšího rozumu horší jest, nežli jedno. Wšak já nemohu ani přeswědčiti se, žeby wláda naše, žeby ministrowé sami skutečně k dualismu kloniti se měli; nemohu pomysliti sobě, žeby titéž státníci, kteří ne bez nesnází a obětí wšelikých obnowili ku př. autonomii Sedmihradska, nyní zrušiti ji měli zase, a mluwiti ku poslancům rumunským i sasickým: přátelé! hodni ste byli, že k žádosti naší, ne-

hledíce na odpor Maďarůw, přišli ste sem do Wídně: nyní buďte zase tak hodni, a podrobíce se dosawadním protiwníkům swým, jděte také do Pešti! Nepochopitelné jest mi, kterak kancléř Mažuranič s takowým úsilím wábiti mohlby krajany své do budowy před Skotskau branau, kdyby wěděl, že jim, pro národní spásu swau, putowati bude hlawně do Pešti. Proto nepochybuji, že jen w obywatelstwu říše Německém a Maďarském, a nikoli we wládě Rakauské, praud dualistický přewládati a panowati může: a podáwá-li se jemu také některý státník, bude to znamení, že u něho sympathie neb antipathie národní wrch berau nad ohledy, kterýchž požaduje udržení jednoty a moci státního celku Rakauského.

A wšak úmysly a cesty politiky swětské bývají často právě tak newyzpytatelny a rozumem nedostižitelny, jako cesty božské prozřetelnosti: tu nelze wždy spoléhati se na známau filosofickau zásadu, že co nerozumné jest, ani bytu míti nemůže. Protož powinnost jest každého upřímného wlastence i občana, widí-li připrawowati se státu jaké nebezpečí, nemlčeti, ale pozdwihnauti hlasu swého, warowati a wystříhati; powinnost zwláště těch, kdo měli čest, woláni býti tam, kde o říši porady se dějí.

Otázka o dualismu w Rakausku byla w nowinách („Národu“) již jednau (9 listopadu 1864, pod poznámkau „Na powšimnutí dualistům Wídeňským“) předmětem rozboru důkladného a důrazného. I ačkoli methoda w něm jiná byla, nežli u mne w obyčeji, podobajíc se wíce nadšené improwisaci a expektoraci; ačkoli článek ten stawí w popředí poměr jen národu Českého k zamýšlenému dualismu, na jiné národy jen mimochodem ohled bera: psán-tě wšak s tak důmyslným rozhledem politickým, tak živě a úchwatně spolu, a snáší se i s mými náhledy tak úplně, že neumím učiniti nic lepšího, nežli opakowati na

tomto místě aspoň větši a důležitější jeho částku. Neškodit nic, přiwoditi ku paměti wícekrát tytéž wěci a tatáž slowa, zejmena když i situace trwá tatáž, která dala jim wznik prwní; a nekaždý můj čtenář bude míti hned na snadě číslo 275 „Národu“ z roku minulého, aby pohodlně doň nahlédnauti mohl.

„Hlawní trumf pánůw politikářůw Wídeňských, když jsau s maudrostí swau w koncích a sobě již rady newědí, je wždycky *dualismus*. Nebudete-li wy Čechowé nás poslauchat, powolíme Maďarům, dáme jim wýchodní polowici říše do plné moci, a podržíce sobě západní sami, scentralisujeme ji ještě mnohem tužeji. Dále pak, to se rozumí, bude se maďarizowati we wýchodní části, a w západní tím směleji germanisowati.“

„My newíme, má-li politická myšlenka tato jakého zastawatele i mezi státníky rakauskými; smutné jest owšem (a wěztež, že my Slowané zapsali sme si to dobře za ucho), že také listowé, ježto platí jinak za officiosní, otwírali nám takowau wyhlídku! A wěru museli sme se diwiti té nedospělosti a nemotornosti, ať nedím tuposti politické, kteráž se domníwá, že klackem a zákeřnickými hrozbami dowede nás Slowany získati. Či myslíte, pánowé, že my jako psi líbati můžeme nohu nás šlapající? Kam to hodláte přiwesti, budete-li takto traktowati národ, kterýž činí většinu celé říše, budete-li mu hned zpředu wykazowati w budaucnosti Rakauska roli politického a národního neoprávněnce, budete-li ho odsuzowati za helotu, za material wlády pro jiné dwa národy? A myslíte-li zaslepenci, žeby Slowané rakauští přijali pokorně roli takowau? myslíte-li, že wěci takowé dají se prowesti tak snadno a bez welikých přewratůw? Zapomínáte na zásadu mocnářůw Rakauských, že jen sprawedliwost může býti trwalým fundamentem říše! My Slowané jsme pokojní lidé, ale pro

všecko radíme wám: nesejte větrův, aby ste neklidili bauří!“

„A však poważíme-li všecko, nemůżeme wěřiti, żeby we Widni kdo z rozumnějších politikův, lečby byl skrytým neb zjewným nepřítelem Rakauska i panující dynastie, mohl oprawdowě tak smýšleti a raditi k takowým cestám. Myslíme, że jen někteří nezletilí politikáři pauštějí takowé draky do powětří leda pro swůj jux a pro postrach lidí powěrečných: a však neměloby se jim přáti místa k tomu aspoň w listech officiosních. S tak wážnými wěcmi żertowati neradno.“

„Ostatně wíme ze zkušenosti, że dotčené zásady nejsau ani nowé, aniż cizí mnohým z těch pánův, kteří teď blahoslawí náš officialný liberalismus a konstitutionalismus: wždyť widěli sme je w plném díle již roku 1848. Tehdáž mohlo Rakausko, tehdáž mohla dynastie poznati, kdo byli a jsau přátelé Rakauska a jednoty jeho. Zdaliż tehdáž nepostawili *dualismus* na korauhew swau jak politikowé zálitawští tak i wůdcowé mínění Wídeňského, i ti, kteříž se nyní stawí býti nejwětšími přátely dynastie a jedinými patrioty Rakauskými, kaceřujíce nás co separatisty? Či nechtěli tehdáž zjewně roztrhnauti Rakausko na dwě půle, a přiděliti jednu k nowému státu Německému, o němž se ještě ani newědělo, bude-li republikau nebo Pruským císařstwím, z druhé pak půle samostatné králowstwí Uherské? Ci je komu pochybno, że tito patrioté Rakauští chystali tehdáž legitimnímu císaři a králi swému i našemu, smíme-li tak říci, místo mezi dwěma seslemi? A kdo tu bojowal upřímně i odhodlaně za jednotu Rakauska? nebyli to jediní Slowané? Čechowé a političtí jejich druhowé na sněmě, Jihoslowané s Jelačičem w čele na bojišti u Šwechatu? Když Čechowé wystaupili z parlamentu Wídeňského, protestujíce | proti působení jeho,

ježto podporowalo revolucí onu dualistickau, — či nás neobžalowal před tribunalem revoluční Europy powěstný Füster pro zachowání Rakauska spisem swým: „Wer hat die Freiheit verrathen?“ Což je tomu tak dáwno, že wšecko to již upadlo w zapomenutí? Může-li nyní za spasitelnau míti se politika, která ještě r. 1848 bylaby málem roztrhla i zmařila stát Rakauský, kdyby nebylo Slowanůw Rakauských, a přiznejme se, i pomoci Slowanůw mimorakauských? Mělo-liby nazmar býti wšecko naučení historie a lidé neměli-liby zmaudřeti již ani wlastní škodau?“

„Wšak chtěl-liby to někdo s tau politikau zkusiti ještě jednau, nám se zajisté zdá, žeby ty wěci nešly tak hladce, že zawedení dualismu w Rakausku mocí neodwratnau potáhloby za sebau konvulse weliké. Nelzef zajisté mezi dwěma polowicemi spůsobiti absolutní rownowáhu a tudíž pokoj; wždy jedna wáha druhau přeważí, ba i wywrátí, — a lehčejší, widauc nezbytí, bude hledati příwažku odjinud. Boje občanské, wměšowání se cizích prostředkowatelůw, osud Polské někdy říše, jsau pak wyhlídky naše. Pustit od jednoty říše jest tolik, co pustiti od její celosti.“

„A kdyby nastaly děje takowé, kdo může na ten čas, nyní, směřiti jich směr, jich rozsah, jich konec? Kdyby w ten čas Rakausko zůstaweno bylo samo sobě, a kdyby historický stát ten cítil w sobě dosti životní síly, pak by jistě w krátce již sama moc poměrůw a instinkt zachowání sebe wedly ho k tomu opět, aby jednotu lehkomyslně zawrženau poznowu krwí sklížil, bajonety sbil a utáhl okowy absolutismu. Ale na jak dlauho může i takowé pauto potrwati? A kdo wí dále, mohlo-liby pak Rakausko nemoc takowau wystonati samo w sobě? Kdo newidí, když obklopeno jest nepřátely se wšech stran, žeby snad ani spojenci neostýchali se děditi po něm, třebas by ještě ani nedomřelo?“

„Konvulse, ježtoby nastaly w samém těle Rakauska, kdyby jednalo se o bytí neb nebytí w něm celých národůw, bylyby tak mocné, žeby se kommunikowaly celé Europě; a w tu chwíli šlo by jistě též o bytí a nebytí samého Rakauska. Nad tím pak jistě celé moře politiky Europejské byloby w bauři weliké, a pakby o osudech Rakauska a tudíž i našeho národu rozhodowali jiní činitelé a jiní hlasowé než ti, kteříž nyní osobují sobě moc a právo sauditi nás a budaucnost naši. Kdyžby hučela bauře tak weliká, pakby asi umlkly ty žáby w moralním bahništi žurnalistiky Wídeňské, ježto nyní w zátiší obtěžují sausedy kwakotem swým a naparují se, že jich nyní nad jiné slyšeti. W takowých dobách nemluwí již toliko žurnalisté, aniž rozhodují toliko kanceláře, ale národowé sami jinak passivní wyslowují zřetelně a mocně wůli swau, aniž bývá lze udusiti aneb neslyšeti hlasu jejich.“

„My Čechowé žádáme sobě jistě upřímně zachowání Rakauska i jednoty jeho: neboť máme za to, že nemohauce silami *swými* daufati we zbudowání wlastního suverenního státu, nemůžeme historicko-politickau individualitu, swau zwláštní národnost a wzdělanost i žiwot autonomický, nikde a nikterak ubezpečiti lépe než w Rakausku, — t. j. w Rakausku swobodném i autonomicky a rownoprávně zřízeném. My nemáme národowcůw ani wyhlídek za hranicemi. Řekne-li nám kdo, že jsme jen z egoismu přátelé Rakauska, přiswědčíme ochotně: ale politikowé, kteří nejsau právě naiwní, přiznají nám, že právě takowí přátelé bywají nejwěrnější a nejspolehliwější.“

„Když pak nastalyby dotčené weliké bauře, w době takowé kam položilby národ náš i jiní Slowané, kteří sdílejí osudy jeho, záwaží wůle a síly swé? Náš interess táhne nás k tomu, abychom jako r. 1848 wyslowili se pro Rakausko celé a jednotné, pro mocnářství rownoprávných

zemí a národůw. Možná, že w ten čas jen toto heslo, jen toto přeswědčení wedloby národ náš, a žebychom my Čechowé, w osudné době takowé, pomocí ostatních Slowanůw rakauských opět zachowali Rakausko w jednotě a dowedli zároweň získati mu instituce swobodné, wšem sprawedliwé i trwalé. Tak si aspoň my Čechowé wesměs přejeme, tak nám radí objektivné uwážení wěcí a důwodný saud o našich poměrech a potřebách. A wšak prawíme toliko „možná“. Neb kdož může nyní změřiti moc a činnost wšech skutečných faktorůw, ba i samých náhod w dobách takowých? Kdo wí, co agitace wšeho druhu, co okamžité konstellace politické, co pobauřené wášně, co trpké spomínky a národní kyselosti, co zbraně cizí mohlyby dowesti, a nemohly-liby praudy mocné, wedené zákony neznámými, powaliti i w národě našem dost dobře založenau budowu wlastního prospěchu i wšecky hráze politické maudrosti? Čechům a Slowanům Rakauským mohloby se, jak řečeno, podařiti ještě jednau, zachowati Rakausko w nebezpečí takowém, kdyby w ten čas *wšickni* celau wůlí a sworně *chtěli*: to wšak zdá se nám nade wšecku pochybnost, že kdyby w ten čas nás 18 millionůw Slowanůw o zachowání jeho *nestálo*, žeby je sotwa která moc na světě zachowala.“

„A wšak doufejme, že Rakausko bude uchowáno přewratůw takowých, že strážný anděl dynastie, že maudrost státníkůw rakauských (t. j. wíce rakauského než jiného patriotismu majících), odwrátí nebezpečí takowé a nedopustí, aby snad wášně neb panowačnost národní, nebo swéhlawé chautky jednotliwcůw měly wydati říši naši lehkowážně w experimenty tak nebezpečné, jako jest dualismus, při němž jde o hlawu.“

VII. *)

Když během roku 1848 počalo se mluwiti ponejprw o *federaci* a *federalismu* w Rakausku, slowa ta zdála se býti sama největší překážkau prowedení politické takowé saustawy. Prawilo se, že federace předpokládá u těch, kdo do ní wstaupiti mají, postawení auplně neodwislé, samostatné a suverenní; přiwlastňowáním takowého postawení jednotliwým částkám, z nichž říše Rakauská záleží, že zapírá i zničuje se dědičné panownikowo práwo; že říše ta, měníc se w republiku, přestáwá tudíž býti mocnářstwím atd. Takto přičítána, diwem diwaucím, moc státoborná jedinému *slowu*, a to w zemích, kde co do publicistických slow nedorozuměných neb zle rozuměných nebýwalo nikdy nedostatku. Od té doby ale, we mnoholetých hádkách a půtkách obsahu politického, weřejné mínění došlo již upokojení; obawy o republice zanikaly, jak mile widělo se, že i nejwěrnější někteří rádcowé koruny a dynastie přiznáwali se k zásadám od federalistůw hlásaným; konečně umlkli hlasowé neupřímní cele, když wznešený panownik sám diplomem říjnowým prohlásil saustawu w podstatě swé federalistickau za budaucí základ říše. Teď již není tajno nižádného rozumného člowěka na swětě, že federalismus Rakauský jest federalismus sui generis, rozdílný jak od Šwejcarského a Severoamerického, tak i od Německého; a já mám za to, že w něm hlawně zakládá se i spočíwá moderní „idea státu Rakauského“.

*) Článek VII tištěn byl w „Národu“ č. 132 dne 15 máje 1865.

Hlavní známkau a spolu podstatau federalistického zřízení jest rozdíl, kterýž se činí mezi záležitostmi *říšskými a zemskými*, a tudíž také mezi jednotnau *vládau říšskau* a rozličnými *zemskými vládami*. Důležitý rozdíl takowý slauží již diplomu říjnowému za základ, a jest w něm určitě wyměřen; centralistické wlády, ku př. francauská, neznají ho naprosto. Únorowý patent, zakládaje se na diplomu, nemohl wyhnauti se, aby neučinil zásadě federalistické jisté koncesse, kteráž jináče bylaby neležela w celku a duchu jeho centralistickém; a již sem wyložil, kterak koncesse ta, učiněná owšem hlawně w theorii, tratí a tratiti musí we praxi čím dále tím wíce půdy, až se konečně ztratí docela. Dualistický program uherský we formě třetí ode mne wyčtené činí také koncessi zásadě federalistické, ale nelze předwídati, na jak dlauho, když sesílí se přirozená jeho snaha, přewesti těžiště říše a ujednotiti je w Pešti. Koncessemi takowými centralismus i dualismus wzdáwají sice hold jakýsi oné zásadě, nemohauce odepříti naprosto uznání její přiměřenosti a spasitelnosti pro Rakausko: ale zdá se, žeby ona slaužiti měla oběma jen jako za dobu přechodní, nejsauc konečným jejich cílem.

Pod centrální *wládu říšskau* náležejí wýhradně, dle zásad federalistických i dle diplomu, záležitosti týkající se 1) panowničího domu Rakauského, 2) poměrůw říše zahraničných, 3) wálky, a tudíž i wojenstwa i námořstwa státního, 4) financí a dluhůw říšských, 5) obchodu jak zahraničného tak i domácího mezikrajného, a tudíž i celních záležitostí i wšech k obchodu takowému potřebných prostředkůw kommunikačních. Pro ústawní jejich wyřizowání bude tedy potřebí jak zwláštních organůw wládních, zejmena ministerií říšských, tak i ústředního sněmu říšského.

Ostatní záležitosti weškery, zejmena ku př. politická zpráwa zemí, školstwí wyšší i nižší, saudnictwí weškero

atd. náležejí dle těchže zásad do područní *wlád a sněmůw zemských*. Kdožby newiděl, že w oborech těchto není potřebí auplné uniformity, ani we prospěch jednoty a moci státního celku, ani we prospěch obywatelstwa i národůw? kdoby zapíral, že domnělá takowé uniformity potřeba zdá se pocházeti wíce ze wládychtiwosti a panowačnosti některých bureaukratůw, bažících po milostiwém i nemilostiwém jewení moci swé na wše strany, nežli ze přirozené powahy wěcí? Wždyť w nauce politické od mužůw wážných i to někdy w pochybnost se bráwá, zdali ku př. záležitosti učebné náležejí wůbec do úlohy státu a do zprávy jeho. Zřízení pak škol má wšude se díti ne tak podlé idealních wzorůw zahraničných (ač já jich samých w sobě nezawrhuji), ale podlé potřeb místních, podlé přítomného tam wšude stupně wywinutí ducha i wzdělanosti, podlé jazyku, mrawůw, konfessí a zaměstnání obywatelstwa; že pak w tom we wšem nekonečná panuje rozmanitost we wšech končinách Rakauských, toho předce nikdo zapírati nebude, a jalowá bylaby odpowěd, že stejným wšech zřízením má právě ubýwati té rozmanitosti, neb následek toho bývá i bude wždy jen ten, že mnohé krajiny a národnosti, pro kteréž uniforma ta se nehodí, zůstanau we wywinutí ducha wzdělanosti pozadu na wěky. Také neplatna bývá omluwa, že w ústřední radě zasedáwají mužowé z rozličných krajin, stawůw a národůw: neb různí jejich hlasowé utonau snadno we praudu ku powšechnosti, panujícím w každém kollegium, ač nezwykají-li mužowé ti, poddáwati se mu sami napřed. A co platí o školstwí, platí neméně také o saudnictwí; rozdílnost přirozených powah, zděděných názorůw, obyčejůw i samých wášní a hříchůw, wymáhají w rozličných krajinách rozličnau míru bedliwosti a přísnosti zákonůw i trestůw atd.

Těžká jest owšem úloha, určiti rozdělení wlád a sně-

mův zemských w Rakausku in concreto, a ohraničiti weškero působení jejich do podrobnosti; těžká zwláště pro člowěka nemajícího we wladaření zkušenosti praktické. Wšak prowedení její dle mého zdání ani nemůže a nemá se díti z jednostranné wůle čikoli, nýbrž z wůle společné, čili z urownání a z usjednocení se wšech stran, jichž se to týká; tak tomu chtějí také nejen duch diplomu říjnowého, ale i slowa jeho wlastní. Pročež i já, nechtěje w tom nikomu praejudikowati, dowolím sobě wyslowiti jen některé myšlenky, kteréž dáti mohau podnět k dalšímu skaumání.

Za to mám, že při zřizowání organismu wšech wlád zemských w Rakausku byloby welice prospěšné, wzíti sobě starožitnau Uherskau ústawu za příklad; řeklbych za wzor, kdyby časem bylo newlaudilo se do ní dosti hojně wěcí newhodných, jichž ani w Uhřích obnowowati a chwáliti, ani jinde nápodobiti není radno. Takowé jsau ku př. rozdíl z dáwna činěný mezi „natio“ a „misera plebs contribuens“; takowé nynější „diplomatické“ panowání jednoho plemene nad ostatními; takowé postawení palatinowo w posledním wěku, co místokrále s mocí neodpowědnau; též chautky stoličních shromáždění některých, pohráwati si na suverenní republiky, a potahowati k sobě wšelikými spůsoby moc zákonodárnau, náležející jedinému sněmu zemskému; též jisté formality processůw, nehodící se do wěku našeho, i jiných wíce řádůw neb zlořádůw, o kterýchž aspoň dá se říci, že abusus non tollit usum. Ale nehledě na takowéto wady, jichžto uwarowati se napotom nebude nemožným ani nesnadným, jest jádro zemských institucí uherských samo w sobě tak zdrawé a zdárné, žeby dle mého saudu zaslaužilo chowánu býti také w jiných zemích; jest w něm živý zárodek prawé autonomie zemské, bez níž swoboda občanská i poli-

tická nikde dlauho státi a trwati nemůže; jest i zásada reformy a zdokonalitelnosti nekonečné, bez níž wšecky lidské instituce hynauti a zahynauti musejí. Zejmena instituce úřadůw a shromáždění stoličních nebo-li župních, založená na zásadě wolitelnosti, dokazuje se býti prawé palladium řádůw autonomických. Z toho také pochopiti a wyložiti se dá wšeobecná Uhrůw (netoliko Maďarůw) láska ke swé constitutio avitica, i neobyčejná energie k jejímu zachowání a hájení; Uhrowi pod bureaukratií živu a blahu býti nelze; on w tom ohledu mezi wšemi národy na Europské pewnině nejwíce se liší (abych nejmenowal domácích) ku př. od Francauzůw, kteří bez rady a pomoci auředníkůw a policie již tuším ani státi ani hýbati se neumějí. I není-liž žádaucnější a následowání hodnější příklad oněch, nežli těchto?

Užíwám pak příkladu toho hlawně k tomu cíli, abych objasnil a poněkud i usnadnil nejtěžší při prowozowání zásad federalistických otázku a úlohu: o područí a wnitřním ústrojí wlád i sněmůw zemských. Státníkům o ní pracujícím daloby se wůbec položiti za prawidlo: čeho zemi Uherské, dle wašeho wlastního citu a saudu, odepříti nelze, téhož dopřejte zemím ostatním také, a jakož jim hotowi jste ponechati politickau zprāwu zemskau, školstwí, saudnictwí atd. celé, tak čiňte nápodobně i zemím ostatním; tím docílíte také wýhody weliké w očích ne tak mých, jako jiných mnohých lidí, totiž co nejwíce možná stejné formy w ústrojí wšech zemí Rakauských. Ohražuji se napřed proti zlowolným smíškům, kteří slowům mým podstrkowati budau smysl, jakobych, schwaluje starouherské instituce, radil zawesti snad i Corpus juris hungarici do zemí předlitawských: každý rozumný a prawotný čtenář uzná, že jakož Uhrům přeji a radím, aby zachowáwajíce zděděný politický status quo, pilni byli při něm

opraw, jež pokrok nowowěký žádá, tak i jiným wšem národům přál bych, aby na základě nynějších i budaucích swých potřeb sami sobě zprawowali jak wnitřní zřízení své politické, tak i školstwí a saudnictwí atd. (rozumí se wždy, že s panowníken společně.)

Předwídám a nepochybuji, že proti návrhu mému ozwau se z jistých kruhův hlasy: „nemáme-li se samými Uhry již nesnází dosti, či chcete, abychom si nadělali podobných ještě wíce i we wšech zemích?“ Na to ale snadná i krátká jest odpowěd: „jeli to, co pro Uhry se nawrhuje, samo w sobě nesprawedliwé, škodné a záhubné, nesmíte jeho ani Uhrům powolowati, ani komu jinému; je-li ale sprawedliwé a pro říši nezáwadné, jakým právem odepřete téhož národům jiným? či snad nechcete sprawedlnosti?“

Příklad ode mne uwedený poslauží také ku poučení a k seznání, že wlády a sněmy zemské w Rakausku wšecky, chtějí-li užíwati těchže práw ústawních a tétéž míry autonomie, mají také spůsobny býti, aby tak jako země Uherská mohly každá we wšem postačiti sobě samy. Příliš malé země wšak nejsau s to, aby we školstwí a saudnictwí stály samy o sobě; musíť se jich spolčiti wždy několik dohromady, aby opatřily sobě wšecky druhy škol, nejen ku př. universitu, ale i tak řečené školy odborowé čili předmětowé (Fachschulen), také aby w nich wšecky potřebné instance politické i saudní nalezaly přirozený a přiměřený obor působnosti swé. Že návrh federalistského zřízení zemí Rakauských, podaný ode mne r. 1848 konstitučnímu wýboru sněmu Kroměřížského, wyšel z porad jeho hezky zcentralisowaný, tomu dalo příčinu hlawně newhodné složení onoho wýboru, do něhož každá sebe menší země wolila ze sebe prawě tak po třech osobách, jako Čechy a Halič; malé země, majíce welikau we wýboru přewahu, a chtějíce rownati se zemím welikým

ne tak počtem a kolikostí obětí, ježby přinášely celku státnímu, jako raději wýhodami, jichžby od něho požiwaly, též cítíce, že jim nelze užiwati s prospěchem takowé míry autonomie, jaká hodila i nawrhowala se pro země větší, lnuly, až na některé audy, wšecky k centralisaci, (zwláště ana většina těchto pocházela z politické školy francauské a Rottcko-Welkerowské). Jest tedy nutný požadawek federalistského zřízení, aby země Rakauské dělily se w několikero skupení, dle zásad a poměrůw historických, geografických i ethnografických pospolu. Určení takowýchto skupení co do zemí někdy koruny České a zemí někdy Polských i Italských neměloby tuším welikých nesnází: ale při zemích koruny Uherské wede se již dáwno živý spor o to, má-li zákonodárstwí sestředěno býti w Pešti pro ně pro wšecky, aneb mají-li Sedmihrady a královstwí tak řečené trojjediné twořiti skupení zwláštní; a mním, že i při zemích starorakauských (náležewších r. 1526 domu Rakauskému dědičně), budau o to hádky, mají-li býti jen jedním skupením neb několikerým, jelikož zejmena krajiny Slowinské mohlyby si přáti spojení se we zwláštní královstwí Illyrské zase. Já dle zásad federalistských nemohlbych nikoli schwalowati přílišnau centralisaci w Pešti, proti níž platilyby ty samé důwody, které wedau se proti centralisaci we Wídni a proti dualismu wůbec. Otázky wšak tyto nedají se rozhodowati slušně bez wyslyšení stran. Jisté jest, že i když obnoweni budou někdejší generalní sněmowé zemí koruny České, Čechy a Morawa nepřestanau proto míwati také swé zwláštní sněmy České i Morawské, ježto země každá bude chtíti podržeti své jmění pro sebe; a podobného něco stane se w jiných skupeních bezpochyby také. Potřebí tedy bude, aby země umluwily se a určily do podrobnosti, co budau míti společného a co zwláštního každá pro sebe. Hlawní ale wěc

jest, že každé takowé skupení má míti swého wlastního kancléře nebo-li ministra při ústřední wládě říšské, že zákonodárství týkající se wnitřní zprávy, wyučování, práwa wedení atd. wyřizowati se bude nejen rychleji, ale i přirozeněji a přiměřeněji rozličným potřebám národůw, nežli posawad se dálo, a konečně že nestane se žádné národnosti křiwda, jelikož každý národ bude přirozeně moci účastniti se weřejného žiwota parlamentarního.

Uhři oswědčují se, že jim při otázce o zřízení státu Rakauského nutno jest držeti se především historické půdy swé a zásady o kontinuitě práwa: neb kdyby jednau opustili ji, mohloby se jim prý wésti jako někdy Antaeowi od země odlaučenému, žeby jako w powětří konečně politicky udušeni a umořeni byli: a bohužel, že ohledem na pokusy z Widně často činěné nelze jim w tom dáti owšem za křiwdu. Ale sluší tuším poznamenati také, že oni, wynutiwše r. 1848 na wládě koncesse neshodné s jednotau a mocí říše, a pokročiwše we sporu odtud powstalém až k auplné a naprosté negaci její (w Debrecíně), počali sami prwní opauštěti historickau půdu a rušiti kontinuitu práwa. Já, stoje na základě práwa přírody, zapírám a zawrhuji tak dobře, jako kdokoli na swětě, powěstnau „Verwirkungstheorie“: ale smlauwy mezinárodní téměř wšecky a weliký počet i smluw státoprávních stáwají se wesměs jakýmsi kompromissem mezi práwem přírody a tak řečeným práwem silnějšího (jus fortioris), kteréž wlastně jest práwem (či raději bezprávím) násilí; i nespatřuji w tom důslednosti auplné, když kdo, dowoláwaje se takowých smluw, chce w nich držeti na zřeteli wždy jen práwo přírody, a nikoli také druhau jejich konstitutivnau částku. — A wšak nechaje chaulostiwé té úwahy, dowolím si položiti dilemma: Uhři, a zejmena Maďaři, chtějí buďto jen swobodě, aneb také pano-

wání. Chtějí-li jen swobodě, mají owšem právo, žádati také garantie její; chtíč po panowání ale uwedlby zase jus fortioris na jewiště; jehožto diskusse, jak známo, nekonají se pérem. Žeby ale s druhé strany ústawa uherská nabyla tím mocné garantie nowé, kdyby tak říkaje opakowala se w Čechách, w Haliči a jinde, čili kdyby tu instituce ustálily se dle analogie její, o tom bohdá oni sami pochybowati nebudau.

Namítají také Uhři, že sněmu jejich od jakžiwa náleželo právo, powolowati daně a rekruty; a poněwadž w něm leží jedna z předních garantií swobodné ústawy, protož odnímati jim to právo že byloby asi tolik, jako připrawowati je o konstituci wůbec. A wšak zásady federalistické nikoli nechtějí bráti jim takowého práwa: jen jeho prowozowání chtějí aby bylo whodnější a přiměřenější k wěci. Branná moc we wšech končinách říše není a nemůže býti nežli jedna i tatáž; od nepřátel zahraničných nemohlaby ani jedna wesnice, ležící kdekoli uwnitř hranic našich, násilím přepadena i poškozena býti, aby celek říše nebyl tím uražen a k odporu wyzwán; a jistě nebudau brániti ku př. koruny Uherské jen Uhři, České jen Čechowé sami, kdyby cizozemci hnali se na ně útokem. W interessu wšech nemůže powoliti se nikomu, aby třebas jen dle rozmaru a libowůle wytrhowal se z powinnosti, která naléhá na wšecky stejně, aneb aby w ní swéwolně nadlehčowal sobě sám. Protož potřebí jest newyhnutelné, aby obrana říše bywala předmětem usnešení a rozhodnutí wšech společného, i aby toto míwalo moc pro wšecky dokonale zawazující; samo ponětí swobodné ústawy požaduje a nese w sobě smysl takowý. Zapomíná se, že i země koruny České měly před rokem 1848 ústawné právo, powolowati daně a budget wojenský každoročně, ačkoli spokojujíce se c. k. reservy, že powolnost jejich neměla práwům jejich

býti na ujmu, jen pořídku ho užíwaly; nyní pak přinášejí to swé práwo w oběť jednotě a moci celku říšského, uznáwajíce newyhnutelnau jeho potřebu. Nápodobně měliby také Uhři zachowati se. Wšak federalismus nezauží alebrž ještě i rozšíří swobody jejich. Wědíť oni dobře, jak chatrný wliw míwal za starodáwna sněm jejich ku př. na politiku zahraničnau, na celní záležitosti atp., o kterýchž prwé rozhodowal u nich většim dílem jen král sám, nyní pak we společném sněmu říšském rozhodowati mají oni spůsobem konstitučním spolu s jinými, w poměru welikosti a moci králowstwí swého.

Země Chorwatská má za naší doby tu zwláštnost do sebe, že se w ní agituje rozdílně pro wšecky tři politické saustawy w Rakausku: pro centralisaci, pro dualismus i pro federalismus. Duch centralistický wane tu z Wídně skrze úřednictwo wyšší, dualistický z Pešti skrze některé přední šlechtice, a oba pospolu snaží se udusiti ducha federalistického, jenž rodí se z přirozených poměrůw půdy domácí. We smyslu jistých politikářůw, měřících stupeň politické zralosti národůw dle počtu stran brojících u nich proti sobě wespolek, bylby skutek ten pro Chorwaty zwláštním nadělením božím, kteréhož alespoň já jim wěrně nepřeji. Nelze tajiti se, že w Chorwatech padá při tom do wáhy jistý moment, působící méně zjewně nežli mocně, co weličina w každém ohledu irrationalní, s níž každé počítání bývá nesnadné. Jest to newole stíží utlumená, že za oběti nesmírné, přinešené někdy we prospěch jednoty a celku říše, připrawuje se jim náhrada netoliko tatáž, jako těm, proti nimž je byli přinesli, ale poněkud i chudší; nebo netoliko trojjediné králowstwí nestáwá se prawdau a wojenská hranice necivilisuje se, ale také, kdežto nikde není nedostatku organůw, mluwících we smyslu centralistickém i dualistickém, odpírá se jim stále powolení k žur-

nalu federalistickému w zemi a řeči jejich a t. d. Cožby bylo diw, kdyby wášně tím rozněcené zabíhaly tytýž do scestností, a kdyby někteří we swé rozhořčenosti hleděli spolčiti se s stranau, kteráž, jak prawí, jejich nadějí aspoň ještě nesklamala? Tím citem wšak a spolu bezpečím, kteréhož národnost jejich přítomně (a mohloby se říci, prozatímně) požíwá, wlastenci chorwatští neměliby se dáti swésti s cesty, která jediná wede, ne sice ku panowání, ani ke služebnosti, ale k rownému wšech prawu. Darmo byloby zapírati, že každé podělowání se, buďto s Wídní nebo s Peští, o zákonodárstwí we wěcech nenáležitých nutně k jednotě a celku říše, wydařiti se musí konečně jen k ujmě jejich jazyku a národnosti; a lépe-li opatří sněm Pešťanský neboli Wídeňský ku př. školstwí jejich, nežli sněm domácí?

Že společný sněm ten říšský, pokud zakládati se bude na diplomu říjnowém a na zásadách federalistických, musí obdržeti složení a spůsoby welmi rozdílné od nynější říšské rady širší i užší, rozumí se tuším samo sebau; budeť to nic wíce a nic méně, nežli deputace od sněmůw zemských, posílaná wždy a prawidelně ad hoc, t. j. k wyřizowání společných záležitostí říše. Nemním, žeby k tomu hodil se systém dwaukomorní. Naproti tomu ale mohliby federalističtí sněmowé zemští, opět dle příkladu sněmu uherského, skládati se prawidelně z dwojí komory, jedné wyšší nebo-li ze senátu, druhé nižší čili z komory poslancůw. Nedbám já na křiky, kteréž myšlenka tato zbudí w řadách našich privilegowaných liberálůw: já předewším si žádám instituce netoliko swobodné, ale i stálé a trwalé, a teprw když tito páni mně dokáží z historie, že jednokomorní ústawa swobodná kterákoli a kdekoli dočkala se žiwota jen aspoň čtwrtstoletého, wyznám, že dopustil sem se politického kacířstwí. Owšem že dělení malých sněmíkůw, ku př. Opawského neb

Salcburského, Terstského atd. we dwě komory byloby až téměř směšné; a neméně newhodné byloby ono, kdyby sněmowé zemští wůbec neměli jiné kompetence, nežli jim přičítala ku př. někdy ústawa 4 března 1849: ale tak auzké oprávnění jejich neplyne aspoň ani z diplomu říjnowého, ani ze zásad federalistických. Wšak širší té wěci rozjímání zawedloby mne daleko za meze nynějšího úkolu, a já již pospíchám ku konci.

Nebudu opakowati, co již přednesl sem o nebezpečí, které pochází wždy z rozdělení kompetence o těch samých záležitostech mezi dwa sbory zákonodárné. Sněmowé zemští nebudau míti jednati o centralních záležitostech říše, nežli pokud jim nastane powinnost, napomáhati ku prowedení nálezůw sněmu říšského, a uspůsobowati dle nich zákonodárství swé domácí; zase pak sněmowé říšští nemají se wkládati mocí swau do záležitostí, kteréž diplom říjnowý přikazuje sněmům zemským. Jen co se týče financí, ty jakožto nervus rerum musejí se owšem dělíti mezi sněmy obojí kategorie, a to co možná nejurčitěji. W tom ohledu zdá se býti nejwhodnější spůsob ten, aby daně a dáwky nepřímé wšecky přikázány byly do podruží wlády říšské, daně pak a berně přímé pod wlády zemské; rozumí se pak, že pokudby nestačily příjmy říšské, muselyby kassy zemské přispíwati k nim dle quoty, kterýby mezi zeměmi, w poměru s jejich přirozenau silau a možností, společným ustanowowáním pokaždé jednau na delší řadu let, napřed wyměřena byla. Jen ažby prowedena i ustálena byla saustawa federalistická, mohloby nebýti jí na škodu a napomáhati poněkud k jednotě w zákonodárství o wěcech zemských, kdyby dle § 3. diplomu říjnowého připrawowány a sněmům jednotliwým, a wšak bez nucení, předkládány byly stejné předlohy zákonůw, ježby pak každý sněm dle potřeb domácích modifikowati mohl. Mním, žeby mohla činiti se

takowá koncesse saustawě centralistické zwláště we wěcech týkajících se tak řečených práw základních (Grundrechte) a saudnictwí.

Jalowá jest w očích mých namítka, činěná federalismu z té příčiny, že prý množí těžiště říše. Moderní historie Francie a Paříže učí dostatečně, jak nebezpečné bývá jediné těžiště netoliko pro dynastie, ale i pro swobody národůw; a také že tělesa o dwau těžíštích nemíwají tak pewné postawy, jako o třech neb čtyrech a wíce, netřeba poznáwati teprw z fysiky, každý to zná ze wšední zkušenosti. Aspoň ústrojím federalistickým hýbati aneb je dokonce wywracowati nebude tak snadno, jako jinými.

Hlawní ale zásluha i známka federalismu jest ta, že jen on sám jediný mocen a spůsoben jest uwesti u nás w auplnau platnost *zásadu rowného wšem práwa*, kteráž jakož jest nejušlechtilejším owocem oswěty nowowěké a křesťanské pospolu, tak i wítězně klestí sobě dráhu do budaucnosti u wšech národůw wzdělaného swěta. O tom i o jiných momentech wíce wyslowím se ještě w budaucím článku posledním.

VIII. *)

Státníci, usilující zbudowati ústawu říše Rakauské na základech centralistických a dualistických, pokaušejí se o dílo protiwořečící samo sobě, spočíwající na základech wywracujících se nawzájem a odporných jak práwu tak i přírodě; stawí tedy budowu nadlauho ani fysicky ani mrawně nemožnau. Zásadau konstitutionalismu bywají národowé wšude powoláni, projewiti wůli swau při zákonodárstwí a zjednati jí platnost: to ale centralismus a dualismus obmezuje pauze na práwa občanská i politická, a zapírá libowolně ohledem na práwo národnosti. Slowané a Rumuni mají tedy podříditi a poddati se Němcům a Maďarům; co občané mají sice k zákonům přidáwati wůli swau, ale co národowé nemají míti wůle swobodné. Snáší-li se to se základní myšlenkau a prawdau konstitutionalismu? Je-li ještě swoboden ten, komu se říká: „máš být swoboden, ale ne jak ty chceš, nýbrž jak já tobě předepíši?“ A kdo pak oprávňuje Němce i Maďary ku předpisowání takowému? kdo, jsa swoboden, powinen bude uznáwati cizí nadprávi? Budau-li Němci a Maďaři wyměřowati Slowanům míru práwa co do národnosti jejich, jak pak bude moci w Rakausku ještě řeč býti o rownoprávnosti národůw a rowné ke wšem sprawedliwosti?

Poważíme-li, kterak zásada rownoprávnosti jazykowé a národní prowedena byla nedáwno na sněmu Sedmihradském a potwrzena s hůry, musíme uznati, že již aspoň

*) Článek VIII tištěn w „Národu“ č. 132 dne 16 máje 1865.

sedmihradští Rumuni nezdají se míti příčiny ke stížnostem. Ale proč něco podobného nestalo se již dávno také w jiných zemích, zwláště Slowanských? či má býti skutečně prawdau, co roku 1861 slyšel sem z úst muže wysoce postaweného we Widni a považowal owšem jen za žert, že w Rakausku wšem národům powolí a wyhowí se spíše, nežli Slowanům, a konečně i wšem Slowanům spíše, nežli Čechům?

A wšak w lůně weliḱého a spekulativného národu Německého nacházejí se wždy filosofowé zwláštníci, kteříž, jakož dowedau každý rozum i nerozum uwesti w methodu a system, tak umějí také dokázati a priori, že zásada rownoprávnosti národní jest sama w sobě holým nesmyslem. Jeden společný původ weškerého člowěčenstwa jest prý, jako Adam i Eva, pauhau bájí; příroda, jakož ani dwau lupenům nerodíwá dokonale stejných, tak ani národům nepodělila dary swými stejně, a kterému propůjčila jaké přednosti, ten že má i právo, uwesti je w platnost. Němci tedy, jsauce plémě od přírody nadanější, silnější a ušlechtilejší nežli Slowané, že také nemají nikterak s těmito na roweň staweni býti. A řeči takowé rozléhají se již netoliko we knihách a časopisech, ale i w krčmách německých.

Když tedy Němci jsau tak od přírody wždy nadanější, silnější a ušlechtilejší než my Čechowé, ptám se, kam pak poděla se ta nátura jejich někdy ku př. we wálkách husitských? dokázali-li se tehdáž býti Němci? Po mnoholetých bojích krwawých, we kterýchž přewaha počtu a moci materialní na straně jejich bywala wždy nesmírná i porážky předce ustawičné a téměř zázračné, následowaly zjewy bezpříkladné w celém dějinstwu swěta, že německá wojska ohromná, wyprawowaná pomocí půl Europy a wedená od wůdcům předních wěku swého, dáwala se posléze na aučk

ze samého strachu, dříwe nežli ještě přišlo k bitwě rozhodné, a že konečně welký sbor celého křesťanstwa w Basileji omlauwal swé mírné s Čechy wyjednáwání tím, poněwadž prý oni, inscrutabili divino judicio, nemohli přemoženi býti nežli sami od sebe (u Lipan). Wěřím, že Němcům dnešním zmínka o tom není hrubě wděk a že neradi na to se pamatují: ale my dowolíme si předce, připomenauti jim to i sobě také, kdykoli oni neslušně wypínati se a nás urážliwě za plémě podlejší wydáwati budau, nežli jsau sami. Wšak my neprawíme, žeby Čechowé i w době husitské byli bywali národem od přírody nadanějším, silnějším a ušlechtilejším; dle mého přeswědčení ale byl owšem weškeren duchowní žiwot tehdáž mezi Čechy wesměs probuzenější, jarejší a rozšířenější nežli poměrně mezi Němci, — díky za to hlawně wzdělawací někdy péči otce wlasti Karla IV, — a protož i wítězili a předčili duchem, pokud sami neopatrným a nemaudrým se chowáním nezadali přednosti swé. Já také nezapírám, že za našeho wěku národ Německý auhrnkem a wesměs stojí na wyšším stupni wzdělanosti a duchowní činnosti, nežli my Čechowé neb jiní Slowané; wždyť ode dwau století nejen zahraniční Němci pokračowati mohli we swém wzdělawání se bez překážky a utěšeně, ale i w zemi naší, cokoli činilo se s hůry pro pokrok duchowní (ač toho nebywalo mnoho), dálo se až do roku 1848 wšecko wýhradně jen we prospěch žiwlu německého, kterémuž i my bezděky howěti sme musili; a dosáhli-li sme předce nynější aspoň poměrné pokročilosti swé w ohledu národním z wůle a pomoci swých sausedůw, čili proti ní, toho wykládati netřeba. Kdyby na tomto místě širší o té wěci řeč býti mohla, neodpíralbych seznati, že i w mrawních powahách a wášních rozličných národůw wycházejí za naší doby na jewo jisté rozličnosti a nerownosti stálé, a nebude w tom bohdá nic

odporného ani urážliwého, když řeknu, že summy neb facit národních ctností a nectností mohau na wíce stranách býti stejné, třebas koefficienti byli rozdílni: ale zapírám a zapírati budu wždy určitě i rozhodně, žeby který národ měl od pána boha neboli od přírody, a ne pauze od dlauhowěké tradice swé a od wychowání, do sebe hodnotu wyšší. Wždyť národowé neexistují teprw ode dwau neb tří tisíciletí, co tradici jejich poněkud sledowati lze; a Němci, kteří tak rádi stawí se za protivu Slowanůw, neměliby tak rychle zapomínati na slowa předního skaumatele národnosti swé Jakuba Grimma, jenž wyhlásil to za hlawní resultat weškerých swých studií, že weškero plémě německé nemá w celé genealogii lidského pokolení nikde příbuzného bližšího aneb rowně tak blízkého, jako jsau Slowané. Rara concordia fratrum.

Wšak přihlédneme-li k wěci blíže, nebude nám lze ubrániti se podezření, že Němci, kteří hluky dělají o přirozené swé nad námi wýtečnosti, chtějí jen ohlušiti swědomí swé, sami o ní nejsauce dosti přeswědčeni: neb jináče nebylo by pochopitelno, pročby se tolik zdráhali, pustiti se s námi w běh o záwod w odění rowném, kdyby jisti byli swau předností a swým wítězstwím. Ale práwě proto, aby při záwodu takowém dála se sprawedliwost, my žádáme a můžeme žádati práwem, aby již jednau konec stal se křiwdě odwěké, a nerownost ne přirozená, nýbrž jen faktická, aby nepodněcowala se wždy ještě wíce. Můžeme a musíme žádati, aby stát penězi těmi, které od nás dostáwá w rowné míře jako od Němcůw, nepodporowal w zemi naší wýhradně jen německých auřadůw a škol wyšších; musíme žádati, kdykoli udáwá se potřeba zřízení učitelských stolic českých na universitě Pražské, aneb když nabídne se který docent ku přednáškám, wedle staroněmeckého, také o staročeském práwě, wedle Eike von

Repgow také o Ondřeji z Dubé neb Viktorinowi ze Všehrd, aby z Vídně neodpowídalo se nám wždy jen zprosta i pauze negativně atd.

Namítán byl také s německé strany kdesi (na důkaz, jak prý newhodná jest má theorie o rownoprávnosti národní) nejapný nějaký příklad rodiny průmyslníkowy, jenž prý nepoděluje wšech swých domácích, žen i dětí, ani funkcemi ani wýtěžkem swého záwodu stejně, ale jen dle schopnosti a zásluh. Zdaliž pak žiwot národůw jest nějaký kšeft nebo úřad, k jehožto zdárnému wedení bývá jen osobní spůsobilosti a zběhlosti potřebí? čili právo člowěka ke wzděláwání se, ku požíwání práw občanských atd. podmíněno jest teprw libowolným úsudkem čímkoli?

Ještě zpozdilejší jest pretense Maďarůw ku panowání w zemi své, poněwadž oni prý byli před tisíci lety její podmanitelé. Zdali práwa, jestli kterého nabyli mečem, nepozbyli dáwno mečem zase, poraženi bywše od té doby nastokrát? zdali sami swau mocí wymanili se někdy ze jha tureckého? zdali skončili poslední swůj národní boj u Világoše co wítězowé? Ale jakož sem již řekl, diskusse o práwo z násilí nekonáwají se pérem; protož ušetřím si o tom dalších slow.

Konečně za důwod proti prowedení národní rownoprávnosti uwodí se newyhnutelná prý potřeba, aby Rakausko newzdalo se spolku a opory říše Německé, kteraužprý stojí a bez kteréžby přestalo nejen býti welmocí (Grossmacht), nýbrž snad i existowati (wiz Presse 20 Apr. 1865). Wěru diwnějšího komplimentu nemohlo se dostati welmoci Rakauské, nežli když se dí, že podmínky její existence nalezají se ne w ní samé, ale kromě ní! a tak mluwí přední organ weřejného mínění w samém srdci Rakauska, we Vídni! Jábych řeč takowau spíše powažowal byl za urážku welebnosti říše; aniž si jí wyložiti

umím jinak, nežli že těm, kdo tak smýšlejí a mluví, záleží na panování národnosti německé mnohem více, nežli na trwání welmoci Rakauské. Nám Slowanům aspoň na panowání w Němcích nebo w Italii naprosto nic nezáleží, a myslíme, když jen Rakausko institucemi maudrými a sprawedliwými získá sobě a pojistí spokojenost wšech swých národůw, a když přičiní se, abychom wšickni na jmeno Rakauské mohli právem hrdi býti, že pak nebude míti příčiny, obáwati se jakékoli jiné mocnosti na světě. Komu ale spojení zemí a národůw Rakauských s říší Německau wydařilo se od jakžiwa více ku prospěchu, nám-li či oné říši, o tom historie dáwá swědectwí dostatečné a wýmluwné. Ještě za naší doby widí to každé dítě, jak mnohé materialní oběti přinášeti nám jest tomu politickému spojení se státy Německými, kdežto wýhody z poměru toho pro nás wyplýwající zůstáwají s většího dílu diplomatickým tajemstwím. A konečně má-li národní cit pangermanský míti oprávnění tak neobmezené a swaté, jakým právem obmezowati a zatracowati bude cit panslawistický neb panitalský? smějí-li Němci, i přes státní smlauwy, přimíleti a tuliti se ku kmenowcům swým zahraničným, kterak bude moci Slowanům a Italům to samé pokládati se za zločin? Maďaři owšem zůstanau wždy newinni, nemajíce příčiny, roztaužiti se po příbuzných swých poduralských.

W nowější době Němci a Maďaři wzali sobě již za obyčej, nazýwati „panslawisty“ aneb — jakož w Uhřích s betárskau elegancí se prawíwá — „panslávy“, wesměs wšecky uwědomělé Slowany, kteří nechtějí zapírati národnosti swé. I owšem, bude-li panslawismem každý národní cit, každá přirozená snaha slowanská; bude-li panslawistau nebo panslávem každý Slowan, který nedá se wésti ku poněmčení neb pomaďaření: pak budeme počítati pansla-

visty na milliony, a Rakauko celé stane se zaslíbenau zemí panslavismu, — ale panslavismu, jakowého ani my sami si nepřejeme.

Pozorujeme pohříchu, kterak za dnůw posledních národní egoismus kmenůw panujících před i za Litawau objewuje se čím dále tím nazeji a bezohledněji; čteme o umlauwání se politikářůw německých i maďarských a o podělowání se o zprâwu říše na spůsob, jakoby Slowanstwa w Rakausku ani nebylo; doslýcháme již s obau stran řeči radostné zástupůw hotowých hrnauti se do domnělého ráje dualistického: a naděje naše, jakkoli oprâwněné, w rozumný a stálý odpor wlády proti směrům takowým, mohlyby (čehož bůh nedej!) konečně zůstati předce skutkem neosprawedlněny. W takowém případě nezbude nám říci nežli jedno a poslední slowo: když proweden bude opak idey moderního státu Rakauského, a když říše ta různorodá i jediná swého spůsobu na swětě přirkne, ne stejnau wšem sprawedliwost, ale nadwládu a moc jedněm nad druhými; když Slowané skutkem prohlášeni budau za plémě podřízené a, jakož již řečeno, za material wlády pro jiné dwa národy: tu wejde také příroda we své práwo, a odpor její newyhnutelný promění domácí pokoj w nepokoj, obrátí naději w zaufalstwí, a zbudí konečně třenice a zápasy, jichžto směru, objemu ani konce předwídati nelze. Den prowolání dualismu stane se, nutností přírody neodolatelnau, spolu také den narození panslavismu we formě jeho nejméně žádaucí, a kmotři jemu budau rodičowé onoho. Co následowati bude, domyslí se každý čtenář sám. My Slowané budeme tomu hleděti s upřímnau bolestí wstříc, ale bez bázně. Byli sme před Rakauskem, budeme i po něm! —

Jakékoli moře myšlének kolotá mi ještě hlawau i srdcem, cítím předce, že po takowém slowu nemohu mluwiti

dále. Wšak napowěděl sem toho již dosti, aby každý, kdokoli jen chce, porozuměti mohl auplně smyslu mému. Aniž já chopil sem se slowa od počátku w té naději, žeby řeč má získati si měla nějaký wliw na skutečný běh událostí. Nikoli. Nedostatečnosti sil swých k tomu jsem já sobě od dáwna powědom, a znám také dobře wšecky ty mocné předsudky a wášně, které slowům mým, ať byla jakákoli, stawí se na odpor. Ale hleděl sem wykonati aspoň dle možnosti powinnost swau, abych někdy nemusel se báti wýčitek swědomí, že sem mlčel a nemluwil, pokud ještě nebylo pozdě, a že sem newarowal a newystříhal před nebezpečím, kteréhož předwídati tuším ne každému dáno w té míře a s tau určitostí, jako mně. Proto také bylbych si pokládal za nestatečnost každé ostýchání a štítění se, wyříknauti poslední slowo.

O publicistické a žurnalistické šrůtky, kteréž slowa má již zbudila nebo ještě zbudí, malá jest mi péče. Powěstné někdy slowo ministra kardinála Richelieu: „Donnez-moi deux lignes d' un homme, et je vous le ferai pendre“ (dejte mi jen dwa řádky od někoho, a já wám ho přiwedu na šibenici) nemá sice za naší doby wíce platnosti doslowné: ale bywá-li wždy a wšude snadno stawiti slowa proti slowům, může ono poučiti nás, kterak bystrým a chytrým wykladačům i podnes není nemožné, wyčenichati a stopowati křiwé úmysly také tam, kde jiné rozumné oko jich newidí. Já w umění takowém nikomu překážeti nebudu, a také nikomu neodpowím, lečbych seznal, že swau winau, nedopatřením aneb nedopowězením, dal sem příčinu ke skutečnému a wážnému nedorozumění. Ostatní wšecko poručeno budiž pánu bohu! —

C)

Přídawky k prwnímu dílu Radhosta.

18.

Prwní náwrh o Slowníku naučném (z r. 1829).

(Netištěný posawad.)

Ustanowiwše na mysli, připrawiti krajanům swým *slowník encyklopedický*, musíme rozwážiti bedliwě spůsob předsewzetí swého dříwe, nežli se do něho zawedeme. Hlawní články rozjímání toho jsau ty dwě otázky: co máme psáti? a jak máme psáti?

Abychom mohli na otázky tyto s nějakým důwodem odpowědíti, potřebí nám předewším poznati a živě proniknauti do idey průwodní díla našeho. Jednotná bytnost každého díla lidského záleží w idei, která mu znik dala i w něm uskutečněna jest. Této pak idey odjinud čerpati nemůžeme, nežli ze zřetelného poznání a uwážení wšech aučelůw swých.

Aučel encyklopedie české může wesměs jen dwojí býti: aneb předmětný, anebo podmětný. Předmětný jest takowý, který bez ohledu na lidi a na okolnosti, jen naukau samau a jejím obsahem se řídí; a podmětný pak, který béře ohled na potřeby osob, totiž čtenářůw našich.

Prwní aučel nese to w sobě, aby wšecky nauky w celém oboru swém, a sice podlé nejnowějšího stawu wědo-

mostí lidských, obsaženy a přednešeny byly. Wše co lidé wědí a oč se starají na celém swětě, muselo by za tím aučelem stejnau měrau šetřeno a stejnau pilností wyjeweno býti. Jináče zajisté dokonalá encyklopedie w ohledu tomto nemožná jest.

Že my aučelu tohoto přísně šetřiti nemůžeme, samo sebau wůčí se stawí. Každý to uznati musí, že weškeren obor známostí lidských do spisu as pěti- neb šestidílného wtísniti se nedá. Abychom pak strojili spis obšírnější, brání nám ohled slušný nejen na dostatečnost naši, ale i na náklad, ku kterému by čtenáři naši postačiti mohli. Následowně potřebí jest nám ukládati sobě aučely podmětné, a z neobmezeného pole wšech nauk jen to sbírati, čeho nyní w národu swém nejpotřebnější jsme.

Národ, pro který pracujeme, jest národ Česko-slowanský, po Čechách, Morawě a Uhřích rozlehlý, w jedné sice říši, ale pod rozdílnau krajin zpráwau žijící, a co do wyznání církewního aspoň na dwé rozdělený. Wzdělanost jeho dokročila již wůbec stupně znamenitého: ale spůsobena jest jazyky cizími, němčinau w Čechách a w Morawě, latinau w Uhřích. I jest nám tedy přičiniti se, abychom jemu zjednali přístup wolný k naukám a ke wzdělanosti w řeči mateřské, tak aby o wšem, co jemu wěděti hodného a důležitého jest, česky mysliti, mluwiti a psáti se naučil, aniž pak budaucně, wzdělanost wěku nynějšího sobě osobiti chtěje, odnárodniti se a k cizincům o pomoc wolati musel. Následowně zřetel náš na dwojí potřebu obrácen bude: wěcí totiž a řeči.

Potřeba wěcí wztahuje se na wšecky nauky wůbec. Neboť ačkoli obor jejich již tak rozšířen jest, že jich wšech nikomu obsáhnauti nelze a nepotřebí, předce za příčinau příbuznosti, která je mezi sebau wíže, potřebí jest každému, kdo po prawé wzdělanosti dychtí, aby znal

aspoň základy a hlawní prawdy weškerého wědectwa. Ano i w obecném žiwotě, kdežto zmnožené knihy, nowiny a časopisy, ano i státní zprávy a nařízení, působí tak hojný a žiwý oběh ponětí a známostí různorodých, jest sklad a wýklad jejich auplný, a k nalezení i ke srozumění pohodlný, krajanům našim welice potřebný.

Owšem pak, když mateřčinu swau wědecky wzdělati a k naukám wůbec spůsobnau učiniti máme, potřebí nám dotknauti se wšech nauk bez rozdílu. Wšecky známosti lidské rozwrženy jsau w jednotliwá ponětí; wšecka ponětí wynášejí a wyrážejí se tolikerýmiž určitými slowy. Obor mluwy a obor wědomostí lidských jsau stejně ukončeny; co myslíme, to slowy pronášíme, a rozum lidský jest wšudy pospolu ploditelem nejen myšlének, ale i slow, do kterýchž je odiwá. Že zákon tento přirozený u nás se nesplnil, ano w skutku wětší slow a wýrazůw nežli ponětí a známostí potřebu w národu swém cítíme, toho wina jest naše cizí a nepřírodné ode mnoha století wychowáwaní. Nyní, což od wěkůw zanedbáno, najednau opatřiti, a národy šťastnější, kteří přirozenau cestau wedeni jsauce, nás daleko předběhli, jedním tak říkaje skokem stihnauti usilujíce, plodíme již od několika let na pospěch slowa i wýrazy u wětší nežli přirozené aurodnosti. I jsauce opuštěni ode wší porady a pomoci wyšší, jestliže w běhu takowém často klesáme a blaudíme, což w tom diwného aneb nelásky a káraní hodného? Awšak jak weliká škoda z poklések a bludůw takowých na řeč a na literaturu naši wyplýwá, zkušenost až příliš patrná i trpká nás učí. Spisowatelé porůznu pracujíce jedni od druhých se dělí a straní; co jeden stawí, druhý boří a třetí zawrhuje; a národ — quem penes arbitrium est et jus — aneb pomaten, anebo rozmrzelý jsa nowotami a zmatky těmi, wíce jich se a literatury wesmčs odcizuje, nežliby showíwal a pomáhal zniku

jejímu. Jižtě čas swrchowaný, abychom wšem těm zmatkům mezi sebau učinili konec. Společnau poradau a sworným ustanowením wyměřmež tedy aspoň powrchně i krátce wšecka pole nauk a wěd lidských, dokonejmež wědecké wzdělání mateřčiny swé w tomto encyklopedickém díle aspoň tak, aby napotom český spisowatel každý, co do naučné terminologie, na něm se zakládati a národ k auplnému dorozumění nowých i starých slow wědeckých a řeči swé naweden býti mohl.

Po pilném wyšetření potřcb našich a aučelůw, kteří potřebám přiměřeni býti mají, snadnější jest již odpowěd na hlawní otázky, „co a jak máme psáti?“

Jestliže dílem encyklopedickým, kteréžto strojíme, potřebě národu swého wyhowěti chceme, musíme na wšecko pozor míti, co wzdělancům našim wěděti slušného jest; musíme jmenowitě nejen základy a hlawní prawdy, alc i weškeru terminologii wšcch nauk w něm jako w jádře obsáhnauti, a je tak dokonale a swětle přednesti, aby čtenář skutečně poučen, a pokud možná i k wědeckému češtiny užíwaní samau její dostatečností, jasnotau a spanilostí pobídnut byl. Odpowěd tato nese w sobě také onu idei průwodní, o které sem nahoře dotekl, a která ke zdárnému wykonání každého díla wšudy newyhnutedlně potřebná jest. Obrátíce zřetel swůj jak k okolnostem spisowatelstwa, tak i ku potřebnému obsahu encyklopedie české, můžeme wšecky wědomosti a nauky rozděliti we tři hlawní třídy:

I. historickau a zeměpisnau,

II. přírodnickau a technickau,

III. filosofickau a filologickau.

Prwní třída obsahowati má w sobě:

1. Historii wšech wěkůw a národůw, zwláště pak domácí

a slowanskau, wždy spolu s ohledem na wzdělanost w náboženstwí, w literatuře i w krásoumách.

2. Statistiku, národopis a topografii jak cizozemské tak i domácí; w čemž nejwětší péče bude o známost wlasti a o československá jmena zeměpisná.

3. Žiwotopisy mužůw památných, panowníkůw, wůdcůw, wladařůw, umělcůw a učencůw, se zwláštním ohledem na říši Rakauskau a národ Československý.

4. Rodopisy zwláštní a důležité rodůw předních w Čechách a w Morawě, w říši Rakauské a we Slowanstwu.

5. Pomocné nauky historické, jakožto archaeologii, mythologii, diplomatiku atd., wše jen krátce a stručně.

Ke druhé třídě počítati se mohau:

6. Přírodopis weškeren spolu s zeměznanstwím.

7. Mathematika, zwláště upotřebená, fysika wůbec, a základy astronomie.

8. Chemie, zwláště řemeslnická, technologie wůbec a strojnictwí; též hornictwí a hutnictwí.

9. Stawitelstwí jak domácí tak i wodní a wojenské.

10. Obchodnictwí, zwláště pak známost kupeckých zboží a fabrikátůw.

11. Hospodářstwí domácí a polní, též lesnictwí atd.

12. Lékařstwí, zwláště prostonárodní.

Ke třetí třídě:

13. Staroklassická filologie, studia humanitní.

14. Theorie řeči a literatury, zwláště československé.

15. Theorie básnictwí a krásoumy wůbec.

16. Filosofie jak theoretická tak i praktická, politika i národní oekonomie.

17. Práwnictwí a policie, zwláště domácí.

18. Terminologie wůbec a smíšeniny.

Jak daleko w každé z těchto tříd a nauk zahlaubati a rozšířiti se potřebí, jest wěc předkem určiti nemožná;

pročež to jen na uznání spisowatelůw zawěsiti se musí, do kterýchžto jest naděje, že nikoli jednostranně w takowém díle sobě počínati, alebrž wždy k celku prohlédati budau.

Co se pak spůsobu dotýče, kterého we spisowání slowníka encyklopedického šetřiti sluší, zdání swé o tom pronáším:

1. Aby z prostředka našeho především ustanoweni byli tři redaktoři, pro każdau třídu jeden, kterýmžto by hlawní péče o náležité wšech částek we třídě swé opatření swěřena byla.

2. Abychom se wšickni, co nás w Praze jest, spisowatelé i redaktoři, każdý podlé dosawadních studií swých, o práci rozdělili, a k wykonání jí se mezi sebau ctí a wěrau zawázali; při tom také abychom spisowatele přespolní tauž měrau ku přispění společné pozwali, zwláště w těch naukách, ku kterým oni spůsobilejší býti by mohli, nežli kdo z prostředku našeho.

3. Co do pramenůw, ze kterých by čerpáno býti mělo, abychom z cizích encyklopedických slowníkůw nepřekládali, ale każdý spisowatel aby nauku swau podlé nejnowějších a nejlepších knih systematických pokaždé sám wywedl, rozwrhna celau nauku w tolik článkůw, kolik hlawních a základních ponětí w ní se obsahuje. Cizí slowníky jen ke srownání a k wytčení potřebné obšírnosti we článcích použíti se mohau. Kromě toho zwlaště we wlastenských a slowanských wěcech množstwí článkůw se zcela znowu psáti musí, protože se jich u cizinců nikdež nedostáwá.

4. Zwláště potřebí bude, aby każdý spisowatel především spůsobil sobě alfabetický registřík wšech článkůw, o kterých jednati chce, a ten registřík aby redaktorům ke srownání dodán byl; po čemž pracowání tím se polehčí, že

každý lépe wěděti bude, čeho se w každém článku swém dotýkati aneb nedotýkati má.

5. Poněwadž encyklopedie naše sama jen jádrem wšech nauk bude, tedy i sloh w ní musí býti wšudy jadrný, t. j. krátký, wěcnatý a jasný. Rozwláčitost pojednáwání, bawení se na maličkostech, hledané šperky slow a slohu, owšem pak polemika jakákoli, dílu našemu byly by škodné. Potřebí wšude bez okolkůw přikročiti k wěci hlawní, a ji pořádkem a slohem přirozeným i jasným wyložiti, bez nastupowání na odpory cizí, kde toho newyhnutedlná potřeba nekáže.

6. Ještě škodnější bylo by přílišné nowotění w řeči. Jestliže budeme mluwiti k národu slowy nesrozumitedlnými, zkazíme sami napřed užitek z práce swé; protože pauhý Čech si jí newšimne, ano mu to stejné bude, jakobychom nic wlasteneckého jemu nepodáwali, alebrž sami cizího jazyka mezi sebau užiwali; obojetníci pak naši wždy raději k cizině se obrátí, kteréžto již rozumějí, nežli k češtině, které by teprw s nesnadností učiti se museli. Purismus a neologismus tedy welice na uzdě držán, a toliko tam připuštěn býti musí, kde slowo cizí nesnese formy české, a kde název nowý český nejen etymologicky prawidelný a nenucený, ale i tak trefný jest, že poslaužiti může k jasnějšímu a určitějšímu wěci pochopení Přál bych pak, aby ku každému slowu nowému a neobyčejnému w záworce wždy přiměrné slowo latinské neb německé připojeno bylo.

7. Není pochyby, že každému redaktoru a každému spisowateli nahodí se w práci jeho nesnáze a těžkosti, zwláště co do wědecké terminologie, w nichž jemu cizí porady potřebí bude. Pro tu a pro jiné příčiny radil bych, aby určití dnowé ke schůzkám ustanoweni byl, kdežto by o takowých potřebách společným dorozuměním rozjímáno a rozhodnuto

býti mohlo. W těch schůzkách také o prospěchu práce jak ústně, tak i z dopisůw přespolních spisowatelůw zprávy činiti se mohau, aby společnost wždy wěděla, co a jak dalece k dokonání swému se blíží.

8. Jiného spůsobu, wydati encyklopedii tu, nežli na předplacení, já newím. Jestliže, jakož se naději, wšickni spisowatelé práci swau národu darem obětují, tedy nebude jiného nákladu při wydáwaní celého díla nežli: 1) na dwoje přepsání rukopisu; 2) na tisk a na papír; 3) na ohlašowání a 4) na rozesílaní díla. Hlawní náklad půjde na tisk a na papír; sazba a tisk pěti set exemplárůw jednoho archu we welikém oktavu státi bude asi 8 zl., jeden rys papíru asi 4 zl., obé spolu tedy as 12 zl. we stř. Dwoje přepsání rukopisu k témuž archu as 40 kr. Počteme-li tento náklad na jeden díl šedesátiarchowý, bude nákladu

za sazbu, tisk a papír . . . . . 720 zl.
za přepisowání rukopisu . . . . . 40 „
za ohlašowání a rozesílaní asi . . . . . 40 „

Summa wšeho . . . 800 zl. we stř.

K zaprawení toho nákladu potřebujeme 400 předplatitelůw po 2 zl. we stř. na jeden díl, což na jeden arch tisku 2 kr. učiní, a zbude nám ještě sto exemplářůw tištěných k budaucímu prodeji. Kdyby se jen 300 předplatitelůw sebralo, museli bychom aneb cenu předplacení zwýšiti na $2^1/_2$ zl., aneb snížiti počet archůw o čtwrtinu (60—15=45); jestliže by ale wíce nežli 400 předplatitelůw se našlo, radil bych ceny předplatní proto dále nesnížiti, ale raději zbytek na kamenopisné mapy a obrazy naložiti, kteréžby k encyklopedii přidati se mohly.

9. Aby předplacení pojištěno a polehčeno bylo, zákon ten by se napřed zaraziti musel, aby každý předplatitel hned při prwním ohlášení swém složil 2 zl. stř. jakožto základ a rukojemstwí na poslední díl encyklopedie; dílowé

aby po 4 swazcích wydáwáni, a za každý swazek při odbíraní pokaždé 30 kr. we stř. placeno bylo, kromě posledního dílu, který předplatitelům půjde darmo. Ostatně, poněwadž naši hnihkupci zdražováním knih posawad české literatuře wíce wadí, nežli rozšiřováním jí pomáhají, přál bych, aby sběratelé předplatkůw ustanoweni byli po wšech krajích muži známí, šlechetní a zpráwní, kteříž by tu práci z lásky wlastenské podnikli, a také rozdáwaním exemplářůw se obírali.

W Praze, dne 12 listopadu 1829.

19.

O Slowácích a postawení jejich k řeči a literatuře české.

(Wyjimek ze článku „O národech Uherských, zwláště Slowanech“, tištěného w Časopisu českého Museum r. 1829, swazku IV, str. 25—38.)

— Co do *powahy duchowní* zapírati nelze, že w Uhřích jewí se méně *činnosti*, nežli u národůw sausedních. Wesměs znamenati jest jakausi wáhawost a nesnažnost ducha, jakausi necitliwost ke wšemu, coby je mohlo wytrhnauti ze wšedního běhu žiwota. Uhři jewí málo zwědawosti, skaumawosti a učeliwosti; chuť ke čtení knih u nich málo se widá; *) nejsauť žádostiwi poznati, co u sausedůw se děje ke zlepšení hospodářstwí a řemeslnictwí; historie jiných národůw, jejich snahy w naukách, w umění a průmyslu, málo se šetří; ohraženost u sebe samých a neważeni toho, w čem jiní národowé wynikají, překáží jejich wzdělanosti. Příkladowé Uhrůw oprawdowě wzdělaných, a mužůw buď důwtipem buď učeností swau znamenitých, newywracují charakteristiky této wšeobecné. Nejwíce přičinliwosti a wzdělanosti duchowní nachází se mezi Slowáky a Němci

*) Kdo mnoho s knihami se obírá, přijde i podnes (1829) u sprostého Maďara snadno w podezření, ze as černokněžníkem jest, jakož se to i mně samému někdy w Zátisí přihodilo; kdežto wšak dobromyslnější zase mne za příliš náboženského měli, an sem prý ani na procházkách swých modliti se (t. knihy čísti) nepřestáwal.

církwe evangelické: potom mezi Maďary reformátskými; w nowějších wšak časích, od panowání císaře Josefa II, naskytuje se owšem i mezi ostatními Uhry wždy wíce příkladůw chwalných.

Literatura uherská jest mnohojazyčná: jmenowitě latinská, maďarská, německá, slowenská, srbská, charwátská i rumunská. Již z toho domysliti se jest, že as žádná z nich není we znamenitém kwětu. K literatuře jest potřebí wšude publikum hojné a chtiwé ke čtení; kdekoli knihy rády se čtau, tam také rády se píší, nikoli naopak. Ale w Uhřích, jakož sem řekl, u wšech národůw wesměs w poměru k jiným zemím, málo se čítáwá; owšem pak, co Maďar píše, toho nečte Němec, co Němec, tomu nerozumí wětší díl Maďarůw; a totéž platí také o Srbích, o Slowácích a Rumunech. Spisowatelé uherští, tak jako i naši čeští, posawad (1829) nic nepíší ze mzdy; nenít knihkupcůw a knihtiskařůw, kteřížby jim, jakož to w Němcích, w Anglii, we Francii wšude se děje, podáwali slušnau za práci odplatu, protože nejsau nikde jisti odbytem knih swých domácích. Spisowatelé tedy pracují jen z lásky k řeči a k wěci, a wydáwají spisy swé často na swůj wlastní náklad; což, ač samo w sobě chwalné jest, za křehkostí wšak lidskau wynáší obyčejně málo zralých plodůw na swětlo. Mimo to nedostatek měst welikých, ježtoby slaužily za spojiště mužůw učených, aby snažením swým mezi sebau se sdíleti, podporowati a společnau řewniwostí ku podnikání wždy wyššímu pobádati se mohli, překáží také zdárnějšímu zniku literatury.

Za těmi a jinými příčinami *učenost* w Uhřích, zwláště činná i plodná, zawěšena jest wůbec na nižším stupni, nežli w jiných zemích europejských, newyjímaje ani Polska, ani Rus. Pole nauk lidských tu wzděláwáno sice, ale samo w sobě nerozšířeno. Nejzdárněji pracowali posawad

učenci uherští w tom, co se dotýče známosti wlasti jejich, jak historické tak i zeměpisné; mimo to učenosti mnoho naloženo jest na známost práwa jejich zemského, kteréžto jest w nejužším spojení s historií národu. Skaumání wšak historické, ač mnohotwárné, koná se nejwíce as tím duchem, jako u nás někdy za wěku Balbinowa. Saudné a zdrawé kritiky tam není, kde básniwý „Anonymus Belae regis notarius“ ještě wždy powažowán bywá za skutečného historika. Když pak přední tohoto wěku (1829) skaumatel historie Uherské, pan Štěpán Horwáth, snaží se dokazowati učeností náramnau, že Maďaři prý známi byli již od časůw Mojžíšowých pod jmeny Scythůw, Pelasgůw, Filistinských a Kananejských a těm podobných národůw, ano i latinských Sabinůw, — a nad to nade wšecko, když i od nejučenějších Maďarůw přikládá se snářstwí takowému wíra, — co mají k tomu říci cizozemští znatelé staré historie? Cokoli nemotorného jest w sobě samém, nedá se obrátiti w prawdu nižádnau učeností, ani jakýmkoli rozumowáním. Přílišná ctižádost národní zaslepuje literaty maďarské a zawodí je, aby usilowali získati národu swému místo mezi nejslawnějšími we starožitnosti: jakoby w tom záležela čest národu, a jakoby w pozdější historii swé neměli dosti slawných epoch a dějin ke cti a chlaubě swé!

Jest se arci čemu naditi, že jakož uherské *národní Muscum*, (prwní takowýto ústaw w říši Rakauské, co do času založení a do hojnosti pokladůw swých), spůsobilo již mnoho dobrého, tak i *Akademie nauk*, na rozšíření w zemi učenosti řečí maďarskau založená posledním sněmem zemským a znamenitau summau peněz, ač ještě (1829) nezřízená, dodá naukám wzniku wolnějšího, nežli ho posawad bylo znamenati; zwláště bude-li akademie ta obírati se ne tak zmaďarowáním ostatních národůw, jako raději wzděláwaním krajanůw swých wšestrannym. Také zřízení škol

weřejných očekáwá nowé zprâwy, dle zápisûw posledního sněmu. Universita w Pešti jest sice nad jiné bohatěji nadána, i jiných ústawûw školních, wyšších i nižších, nachází se w zemi počet dostatečný: ale účinkowé jejich, za jakaukoli přičinau, nejsau tak znamenití, jakowé spatřujeme jinde. Akademie hornická we Šťáwnici jest arci známa po celém swětě, w Uhřích wšak jen tak řikaje na zapřenau zûstáwá. Oekonomické ústawy dwa, w Kestheli a we Starých Hradech, založeni jsauce od osob saukromých pro wzdělání auředníkûw swých i cizích, nepostačují ku potřebě tak weliké země.

Ani *krásné umění* nezmáhá se tak, jako w zemích sausedních. O uherských umělcích, buďto w obraznictwí, nebo w hudbě, nebylo ještě řeči u historikûw krásoumy; neboť i wydařila-li se tu kde hlawa wýborná, jakož zapírati nelze, nemohla předce na domácí půdě dosíci štěstí a sláwy, protože jí tu nepodporowáno. Posawad mezi Slowáky zjewowalo se nejwíce umělosti. A wšak ještě zajde drahně času, než láska ku krásoumě tak žiwě a zdárně w národu se ujme, aby umění uherské wedle německého aneb i českého mohlo chwalně býti wyznamenáno.

Tím utěšeněji prokwétá w době nowější *pěkná literatura*, zwláště maďarská. Básnictwí maďarské wyniká w tomto století co do hojnosti zdařilých plodûw, rozmanitosti forem a barewnosti národní jak we předmětech tak i we slohu tak wysoce, že my již s našimi poklady básnickými o záwod s Maďary jíti nemůžeme. Řeč jejich hodí se wůbec wíce ku poesii nežli ku prose; tamtě zajisté jadrná, důrazná, ohniwá, zde naproti tomu, kdež odtažených poněti a slow potřebí, jaksi neohebná, rozwláčitá i unawující mnohoslabičností slow stejnozwukých. Ačkoli pak bohatstwím a wzdělaností swau nemůže nikoli wrownati se jazyku našemu, wyznati wšak se musí, že za to bývá i

s větší horliwostí, i s prospěchem větším wzděláwána. Nesmrtelných zásluh dobyl sobě w tom ohledu Frant. *Kazincy*, šlechtic uherský, veteran literatůw maďarských; on nabyw zběhlosti w literatuře národůw západních, a důwtipem newšedním obdařen jsa, prwní počal skaumati skryté žíly jazyka swého, klestiti nowé dráhy, a mluwu domácí rozšiřowati a šlechtiti co do forem i do látky. Nowoty jeho zbudily hojné odpory: lepší wšak hlawy w národu, a někteří zaswěcenci Musy, jako *Berzeni* a *Vörösmarty*, zjednali snahám jeho wítězstwí. Ostatně literatura maďarská i w tom šťastnější jest naší, že má dwa básníky, bratry Alexandra i Karla z *Kisfaludi*, kterýchžto díla, ač nepředčí genialností nad jiné, předce za příčinau ducha národního, který w nich wěje, s oblíbením čtau se od celého národu, a tím i mocně budí lásku k Musám domácím.

Literatura německá má swé milowníky nejen mezi Němci, ale i mezi Slowáky a Maďary, a protož rozšířenější jest, nežli národ. Knihkupectwí w Uhřích wšecka jsau wlastně německá, obírají se rozprodáwaním knih w cizině tištěných, a jen wedlejší péči na literaturu maďarskau, na slowenskau pak neb srbskau ani té newedau. Až po nejnowější léta byla němčina řeč konversace wzdělané i mezi Maďary; nyní ale (1829) maďarčina počíná osobowati sobě to místo.

Ku kmenu *Slowanskému* w Uhřích počítalo se (r. 1829) asi 4,700,000 duší, z nichž asi polowice byli *Slowáci*, ostatní pak Srbowé, Charwáti, Rusíni a Wendowé. Že w tolikerém rozdělení jednoho kmene nelze nikde wzniknauti literatuře samostatné, snadno jest pochopiti. Byťby zajisté Slowané uherští měli sebe větší chtiwost ke čtení mateřčiny swé, nelze předce w takowé skrownosti publikum, aby literatura kterákoli wywíjela se silau organickau, nemajíc dostatečné ani půdy ani wláhy. Zde ale skrze rozdíly církewní po

hříchu! spůsobilo se ještě větší rozdrobení všech slowanských národůw. To zwláště u *Srbůw* jest ku politowání, an národ ten, po poledních Uhrách, Slawonsku, Srbsku, Bosně a Hercegowině rozlehlý a wesměs asi 5 millionůw duší silný, má co do písma *čtweru* ba i *pateru* literaturu: staroslowanskau totiž čili cyrillickau, srbskau prostonárodní, šokeckau (t. j. katolických Srbůw we Slawonsku), dalmatinskau a glagolickau; při čemž ještě počítáni nejsau Bosňáci muhamedanského náboženstwí, jakožto nemajíci žádné literatury. *Charwati*, kteříž se Slowenci krajinskými a korutanskými jsau wlastně jeden a tentýž národ, oddělíwše se (před r. 1835) také od nich, osobili sobě swau wlastní písemnost. *Rusíni* nemají knih jiných kromě staroslowanských, kterýchž užiwají we swých církwích; a wšak *Sotáci*, ač jazykem spříznění, náboženstwím wšak od nich rozdílní, také uložili sobě písmo zwláštní, od Maďarůw wypůjčené. Posléze i *Slowáci*, nejhojnější na počet mezi uherskými Slowany, také rozdělili se, teprw ode třidceti let, ke swé wlastní a celého Slowanstwa škodě, na dwě literatury, sluší-li tak je jmenowati. I poněwadž wěc tato dotýká se znamenitě také naší wlastní literatury, za hodné saudím postawiti o ní zde řeč poněkud širší a prostrannější.

Přede wpádem Maďarůw do uherské země, w dewátém století, Čechowé, Morawané a Slowáci byli jeden a tentýž národ, jak z ohledu na jazyk swůj, tak i z ohledu na wládu zemskau, kteréž poddáni byli. Říše welikého Swatopluka byla je spojila wšecky; a kdyby wpádu onoho asiatského národu nebylo, wšecka pozdější historie wýchodní Europy, zwláště pak Slowanstwa, od tisíci let zcela jinau twárnost bylaby získala. W duchu Swatoplukowě

zaswítila se idea samostatné říše Slowanské w končinách těchto, kterážtoby s jedné strany s Byzantskau, s druhé s Německau hraničila; powolání bratří Cyrilla i Methodia směřowalo k založení w té říši wzdělanosti křesťanské řečí národní, a tudíž k wyproštění národu z cizowlády duchowní. Kdyby památní počátkowé tito se Swatoplukem byli neklesli, nebyloby mezi Slowáky a jich bratřími západními ani toho rozdílu, owšem nepatrného, který dnes pozorujeme.

Nejstarší paměti literatury české dokazují to zřetelně, že někdy čeština byla slowenčiny mnohem bližší nežli nyní jest. Teprw we XIII století wlaudilo se břeštiwé *ř* do češtiny; teprw we XIV proměněny po měkkých sauhláskách širší samohlásky *a*, *o*, *u*, w užší *e*, *i*; teprw w XVI století staženo *ie* w *í*, a zas *ú* rozwedeno w *au*; w starodáwných tedy časích Čechowé práwě tak jako nyní Slowáci mluwili ku př. „dobrí luďé stojá, čakajú na krála.“ Že Čechowé od té doby se-jinam uchýlili, řeč swau wšelijak wzděláwajíce a brausíce, to ještě jich nedělá národem jiným, jakož ani rozdílnost několika slow u obau krajanůw nezakládá ještě rozdílnosti nářečí; siceby wšecky provincialismy musely wždy zakládati zwláštní nářečí. Kdyby spojení literární Slowákůw s Čechy bylo živější a stálejší, již dáwno bylaby slowa jako ku př. *júrek*, *stužka*, *chyćeti*, *knísati se* a t. p. wešla do knih českých, Slowáci pak nenacházeliby w češtině tolik neznámých slow, jak se jim to nyní přiházíwá.

Ale mezitím, když již w české literatuře plné světlo bylo (w XV století), Slowáci, pod maďarskau wládu podrobeni, ještě ani w řeči své psáti se byli nepokusili. Teprw když Husowo učení k nim se dostalo, a když weliký wůdce český Jiskra s pluky swými královně Alžbětě a synu jejímu Ladislawowi horní Uhry (l. 1440) podmaniw,

kolonie české za sebau do Uher potáhl, jichžto potomkowé se Slowáky se smísiwše, je s knihami českými oznámili: tu teprw Slowáci počali užitek spisůw národních poznáwati a sami se také o ně pokaušeti; owšem pak, když brzy potom s reformací w Němcích počatau a českými knihami w horních Uhřích rozšířenau, mateřský jazyk wšudy do služeb božích uwozowán byl, tu najednau celá tehdejší literatura česká zabrala se ke Slowákům, a oni již nejen česky čítali, ale i učili, kázali a psali, a české knihy sami mezi sebau ku př. w Bardijowě, Fraštáku, Lewoči, Žilině atd. tisknauti dali. Za císaře Rudolfa II i Matiáše mezi Čechy a Slowáky bylo mnohem užší spojení, nežli kdy jindy; pod Ferdinandem II množstwí českých a morawských wyhnancůw mezi Slowáky se osadiwše, rozšířili ještě wíce literaturu swau mezi nimi. Ale nastalé práwě tehdáž i w Uhřích wždy těžší swírání nekatolikůw, a wálky s Turky i s Rákócim, překazily zdárnějšímu zniku jejímu. Nicméně wždy muži někteří znamenití, aspoň w církwi evangelické, jako Jiří Tranowský († 1637), Štěp. Pilařík († 1675), Dan. Sinapius († po r. 1684), Dan. Krman († 1740), Sam. Hruškowic († 1748), a jiných wíce, českau řečí biblickau ku krajanům swým mluwili a psali. Ano i u katolických Slowákůw, ačkoli nic nepsáno, předce wšak českých knih asceticých a polemických užíwáno; potom pak, při zaražení škol normálních w zemi, pod panowáním Marie Theresie i Josefa II, rozkazem wyššim také cwičení w dobropisemnosti slowenské podlé grammatiky české bylo nařízeno. Kdyby w tom až posud bylo se pokračowalo, není pochyby, žeby již Slowáci katolické církwe tak dobře češtině aspoň biblické rozuměli, jako evangeličtí. Ale l. 1787 někteří faráři okolí Trnawského, nawedením Ant. Bernoláka († 1813), zamyslili sobě psáti swým wlastním nářečím, a sice podlé prawidel, která sobě

sami tudíž ustanowili. Kéžby to aspoň duchem slowanštějším byli učinili! ba kéžby sami jen s větším prospěchem to byli počali! neboť pohříchu až posawad (1829) nic jiného nezjednali, než že krajané jejich a následowníci ani swé wlastní, ani české řeči a literatury neznají. Bernolák jen jedno podnářečí, a sice Trnawské, w sobě samém welice obmezené, w písemnost uwedl; od toho wšak mluwa Slowákůw téměř w každé stolici jinak a jinak se dělí, a protož wšeobecná řeč slowenská spisowná právě nemožna jest.

Proti tomuto usilowání, odděliti Slowáky od české literatury, welice důkladně zasadili se wydawatelé „Písní swětských lidu slowenského w Uříchˇ l. 1823 w předmluwě swé. Zdali ale slowa jejich jadrná i prawdiwá ponesau jaký užitek, čas potomní ukáže. Pokud mně známo, bernolačina i samým Slowákům Nitranským newelice se líbí, proto že, podlé úsudku a citu jejich, ona ušlechtilost a důstojnost we formách grammatických jí schází, kterau we spisowné řeči wšude pohledáwáme, tak aby charakterem wyšším wynikala nad obecnau mluwu chátry domácí. Wím to ze zkušenosti wlastní, že i katolickým Slowákům wšude čeština krásnější býti se widí, nežli slowenčina, ano že jí bez nesnáze srozumíwají, zwláště starší češtině; mimo to příklad p. J. Holého, předního nyní spisowatele po Bernoláku, sám to ukazuje, že kdekoli nastáwá řeč o newšedních a wyšších předmětech, tam i Bernolákowci sami k češtině utíkati se a slow lidu swému neznámých užíwati musejí. Jestliže tedy bernolačina i co do forem swých newábná a nejemná, i co do látky nedostatečná jest, nemůže se ono stranění než za zbytečné a za škodné pokládati. Téměř zdá se, jakoby následowníci Bernolákowi spůsob swůj jen pro pohodlí swé byli zamyslili; prawidla zajisté jejich, ač jsau-li jaká, která sami sobě ustanowili

w orthografii a grammatice, jsau nejen nedůwodná i nedostatečná, ale i nedůsledná mezi sebau. A jistě, kdyby do škol swých, podlé nařízení někdy cís. Marie Theresie, cwičení w řeči československé byli uwedli, byliby tím spůsobili mnohem větší podnět a pomoc ke wzdělanosti národní, nežli se w skutku stalo.

Slowáci nekatoličtí Augšpurského wyznání, jichžto počet wynáší asi půl milliónu duší, užiwají w církwích swých wšude pauhé češtiny, s tím jediným rozdilem, že podlé staročeského spůsobu naše *ř* wšudy jako prosté *r*, dwauhlásku pak *au* jako *ú* wyslowují, aniž *ý* w *ey* rozwlačují, čistěji w tom mluwíce, nežli Čechowé sami. S rozmáhaním se wzdělanosti mezi nimi, od časůw císaře Josefa, rozmáhala se také láska jejich k literatuře své národní — (neboť literatura naše tak dobře slowenská jest, jako česká neb morawská, jelikož od Slowákůw někdy tak jako i od Čechůw a Morawanůw wzděláwána byla, řeč pak spisowná již ani u Čechůw, ani u Morawanůw nesrownáwá se s řečí obecné chátry, anobrž nad ni tak jako nad slowenskau se wznáší). Pročež sestaupiwše se horliwější mezi těmito Slowáky, zarazili na swůj wlastní náklad l. 1803 ústaw československé řeči a literatury na evang. lyceum w Prešpurce; kteryžto we prwních létech bytu swého krásné owoce byl nésti počal, a wšak brzy potom pohřichu! zase tak ustal, jakoby ho nebylo. Zařazení k témuž cili l. 1812 nowé společnosti učené mezi Slowáky w Baňském okolí, zwláště přičiněním pp. Lowicha i Tablice, málo posawad prospělo; wše za přičinami wyššími, pocházejícími nejwíce od horlení protislowanského Maďarůw, kteřížto i do aučinnosti těchto spolkůw záwadně a škodně sahají, wšemi cestami o to usilujíce, aby na zbořeninách Slowanstwa založili w zemi své samowládu maďarčiny.

A toto, často násilné, šíření maďarčiny w Uhřích a wtíraní její do samých škol slowanských jest nejtěžší břímě w nowějších časích na duchowní Slowákůw žiwot uwozowané a největší překážka jejich wyšší národní wzdělanosti. Maďaři we přepiaté horliwosti své tím wíce na ně dorážejí, čím většího nebezpečí národnosti své od Slowákůw prý se obáwají, ana prý slowenčina lidu maďarského wšude se chytá, i celé kraje maďarské zeslowaňuje. A wšak to při nich nic není než holá zástěra, welice podobná spůsobu obyčejnému lidí násilných, mluwiti o wlastním nebezpečí tam, kdež nic než swau wůli sami prowozowati chtějí; aniž se srownati dá s oněmi slawnostmi pomaďařených slowenských wesnic, kterézto časopis maďarský „Tudományos Gyüjtemény“ tak často hlásáwá.

Může to býti, že slowenčina pro obecný lid maďarský má zwláštní své wnady; kamkoli zajisté Slowák mezi Maďary se whostí, tam i weselá howornost, zpěwnost a šprymownost s ním se usadí uprostřed lidu nechtiwého ani ke zpěwu, ani k řeči. Weselost ale a žert wábiwá k sobě lidi wšude; a Maďar, w řeči své wážné ale neohebné lehce šprymowati neuměje, snadno a rád přiwykne řeči sauseda, která otwírá oku jeho duchownímu širší pole k činnosti; aspoň já to pozorowal sem mezi sedláky obojetníky we stolici Komárské a Tékowské, že mezi sebau obyčejně po slowansku žertowali, po maďarsku pak sobě naříkali. A wšak účinek tento není tak weliký, aby celé kraje přenárodniti mohl, aniž já wěřím, žeby w běhu tohoto století slowenčina byla mezi Maďary kde se rozšířila; tomu překáží i nedbalost Slowákůw o mateřčinu swau, i ostrá řewniwost Maďarůw samých. Prawdu psal p. Čaplowič, prawě: „Kein Volk in Ungarn ist gegen seine Muttersprache so gleichgiltig, wie die Slowaken. Gebildetere

schämen sich mit einander slowakisch zu sprechen (ó té hanby!), und bedienen sich immer des Latcins oder der deutschen Sprache. Diess ist bei Magyaren, Wlachen, Serben weniger der Fall.“ Tím se stává, že mnozí odrodilí Slováci, když jen několik škol přeběhli, hned po auřadech dychtice, k Maďarům sami se plichtí, a jako tam renegati, bývají nejhorší pronásledowníci své wlastní mateřčiny; zemanstwo pak u Slowákůw pokládá se téměř wšude za maďarské, třebas často ani maďarsky neumělo, W takowých okolnostech snadno jest se domysliti, jak bídný žiwot wede literatura slowenská w Uhřích, a jak neprospěšné býti musí snažení Bernolákowcůw, zestraniti a osamotiti se tam, kde již prwé ode wší světské i duchowní moci a pomoci w zemi své opuštěni jsau.

Tím wětší šetrnosti a chwály hodna jest ta láska k literatuře československé, kterauž někteří muži ušlechtilostí ducha swého i wšestrannau wzdělaností nad jiné wynikající, nepřestáwají dokazowati skutkem. Dotekl sem toho již nahoře, že mezi wšemi národy uherskými, Slováci k Augšpurskému wyznání se přiznáwající, wedle Němcůw též církwe, jewí největší ducha přičinliwost; a ti jsau, kteří češtiny biblické we chrámích swých užiwají, a tudíž ze mládí již k ní nawedeni bývají. U prostřed jich wynikli spisowatelé znamenití, jako Bartolomaeides, Kollár, Leška, Palkowič, Plachý, Rožnay, Šafařík, Tablic atd., kterýchžto zásluhy o naši řeč a literaturu chwalně známy jsau, aniž potomkům našim wyjdau z paměti. Známť i jiné muže, kteří buď pro wěk, buď i pro jiné okolnosti ještě nemohli získati sobě tak trwalého jmena, jako tito, a wšak láskau a horliwostí swau pěkné naděje do budaucnosti zbuzují. Na jejich osobní nezištné přičinliwosti záleží nyní wšecko; ta rozhodne, zdali národ we krajině swé nejstarší a po celém oboru zemském nejrozšířenější, skrze úsilí nepřejících jemu sausedůw, we své národní wzděla-

nosti práwě tam, kde před tisíci léty ponejprw ji sobě osobowati byl počal, zamezen a zničen býti, anebo-li na wzdory wši záwisti wždy jasněji a jasněji zaskwíwati se má.

Přípisek z r. 1846. *)

Když článek předcházející (r. 1829) psán byl, nebylo ještě ani pomyšlení, žeby literatura slowenská, po škodném onom rozdwojení, konečně ještě roztrojiti se měla: než wšak co rozum za nemožné prohlašuje, skutkem předce často na jewo se wywodí. Několik mladších spisowatelůw slowenských počali wloni, proti radě a prosbám wšech swých starších, zakládati opět nowau literaturu slowenskau, kteraubychom snad, pro rozdíl od jiných, jmenem „Tatranské“ označiti mohli. Nepochybujeme nikoli, že k tomu předně wedeni byli aumyslem dobrým: chtějíce totiž u většiny lidu swého, u stránky katolických Slowákůw, kteří posawad o řeč a literaturu swau, jak českau tak i bernolákowskau, owšem nedbali, wzkřísiti živel a život slowanský, aby mocen byl odolati autoku maďarčiny wždy wíce a wíce se zmáhajícímu. S té strany počínaní jejich, kdyby skutečně jen k cíli wedlo, nemohloby se než chwáliti. Ale pohříchu! nezběhlí a nezkušení muži tito nastaupili cestu, která wede je i následowníky jejich přímo do propasti a záhuby. Jen mladý smysl, který sám w sobě domníwá se míti dosti síly s celý swět, i ani důrazu sil odporných měřiti, ani přirozenému běhu wášní lidských, kam wedau, porozuměti neumí, může mámiti sebe a wrstewce swé nadějí zdaru a prospěchu, který dle saudu

---

*) Tištěn we knížce: „Hlasowé o potřebě jednoty spisowného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky“, w Praze 1846, na str. 31—33.

wšech zkušenějších, pod nastalými wnowě okolnostmi, bohužel! zhola nemožný jest. Kdyby jazyk slowenský w některém swém nářečí za posledních let byl se stal jazykem sněmůw a sjezdůw krajinných, jazykem zákonůw, auřadůw a škol wyššich: totby se mu wždy ještě někdy, ač ne bez welikých nesnází, podařiti mohlo, literaturu nowau, která nemá w celé minulosti žádného základu, powznesti k jakémuž takémuž žiwotu. Ale nyní, když slowenské sněmowání a auřadowání zákony nowými takměř zapowězeno jest, když maďarčina wítězná počíná i až do těch selských škol auředně wtírati se, když stawowé wyšší w národu bez mála wšickni Slowáky opustiwše, k Maďarům přilnuli, národ sám w sobě neweliký, na prostřední a nižší tudíž nejwíce chudé třídy obmezený, k tomu na několikero podnářečí rozdělený a nesworný, nenacházející nikdež pewné jednoty, nikde weřejného socialního žiwota, nikde samostatného centrum pro swé záležitosti, konečně, opuštěný ode wší pomoci lidské, zachwácena se cítí do posledního boje o žiwot a smrt, jako do wíru wše pohlcujícího, mimo wůli swau: nyní dílo takowé zamýšleti, starým neswornostem nowé podněty dáwati, slabé síly ještě wíce rozdrobowati, a tím pro nastalé půtky nowé snad i původní swůj cíl s očí pauštěti, jest — ať se co nejmírněji proneseme — blud osudný a žalostný. Proti wážnosti a důležitosti položení tak smutného wšecky ty řeči, kterými nowá škola se zastírá, nejsau nic než pauhé pedantické žwastání. W tak strašné době nepomohloby již nic wíce ke spáse, než prawý enthusiasmus a swornost celého národu, zakládající se na wšeobecné chtiwosti k obětem a k zapření jak sebe samého tak i wšech různých interessůw swých. Enthusiasmus jest láska, ta pak spojuje a nerozlučuje. Widěti toho bylo příklad u maudřejších Chorwátůw, kteří proto, že k wůli celku,

odřekli se domácí zwláštnosti w nářečí, mají jasnau před sebau budaucnost. I zdali tam enthusiasmus jest, kde ani ochotnosti není, přiučiti se nářečí nejbližšímu, od dáwna organicky wzdělanému a w národu wlastním již i skutečně rozšířenému? Kdo stawí na tak lichém a křehkém základu, na pauhém pohodlí několika swých krajanůw, tomu díla jeho ani baurati nepotřebí, ano samo sebau se rozpadne. A jak nešťastné jest to blauznění, wychlaubati se zwláštní kmenowostí národní tam, kde národ *co národ* nemá ani sebe menších politických práw, kde na sněmích přirození jeho protiwníci ukládají zákony jemu zhaubné, proti nimž on weřejně ani jen ceknauti nesmí. O jiných neméně wážných a podstatných ohledech i přičinách, jinde již wyložených, budeme zde mlčeti. Jen jednoho se ještě dotkneme. Co každý zkušený člowěk předwídal, že nastaupí-li Tatranci nowau dráhu swau, obrátí horlení swé již ne proti Maďarům, jelikož nesmějí, ale proti Čechům, swým nejwěrnějším někdy přátelům, — to bohužel i dříwe nadání již se obrátilo we skutek. Kéž tedy nesplní se aspoň druhé předwídaní, prohlédající k horšímu ještě přewratu nowých těch horlitelůw, — přewratu, kterého zřetelně jmenowati nechceme, abychom ani poskytnutím o něm myšlenky nebyli winni.

20.

Politický aforismus o státu

z r. 1848.

Newím, kdo prwní pronesl tu wětu, jakožto wýklad ponětí o státu, že prý *„stát jest společnost mocí chráněná“*, ani nechci dáwati se do zpytowání, má-li definice tato wšecky potřebné logické wlastnosti, je-li totiž wíce než slowní, je-li ausečná i dopadná atd. Ale wyznati se musím, že wýklad ten dobře se mi líbí z té příčiny, poněwadž z něho co z jádra plodného wywodí se množství důležitých prawd politických, platných co do theorie i do praxi.

Nepauštěje se ani také do mnohostranného rozbíraní ponětí o *společnosti*, chci jen obrátiti pozor na to, že není společnosti jakékoli bez *auwazku právního*, který drží dohromady audy její, že tedy podstata její záleží w jisté míře práw a powinností, wztahujících se k jistému počtu osob. Z toho následuje, že w ponětí společnosti již obsažen jest moment *práwa* wůbec, a že tudíž we wýkladu nahoře podaném o státu zahrnují se zjewně nejen oba hlawní působcowé jeho, *právo* totiž i *moc*, ale i aučel, pro kterýž se působí, t. *bezpečí* wšech společníkůw neboli občanůw.

Stát tedy wůbec jen tam wzniknauti a trwati může, kde společnost jakákoli, malá nebo weliká, mocna jest chrániti, a, jak se samo sebau rozumí, také uchrániti se naproti wšem jiným buď osobám neb společnostem. Nemá-li tedy který stát dosti moci čili síly, aby mohl i doma udr-

žeti a pojistiti wládu práwa, i odolati každému násilí z ciziny naň se walícímu, přestáwá býti zwláštním státem, a buďto rozpadá se na wíce státůw neodwislých, aneb musí podniknauti pod jinau wyšší jednotu státní. Míra tedy státní jednoty může býti welmi rozličná, dle okolností času i místa, jak totiž kde obec která stačí odolati wůlí a silau swau wůli a síle kterékoli jiné obce, jí se dotýkající. We starém Řecku i we starém Slowansku mohlo trwati množství států drobných, pokudkoli neměli činiti nežli se sausedy sobě wíce méně rownými; jak mile ale počali dotýkati se jich státowé prostrannější a mohutnější, ku př. tam Peršané, Macedoni, Římané, zde Huni, Awarowé, Karolingowé a t. d. musili i oni buďto podnikati skrze federaci pod jednotu státní wyšší a mocnější, aneb ztratiti dokonce samostatný byt swůj. I Čechy mohly uhájiti samostatnost a nezáwisnost swau, pokud obklíčeny byly státy jim w síle wíce méně rownými, jakowé byly Polsko, Uhersko a Německo nespojené. Za naší doby ale centralisace světowá, množící se wíce a wíce, nedowoluje netoliko utwoření se, ale ani dlauhého trwání státůw newelikých, zwláště u prostřed pewniny Europské etc. etc.

(Článek tento zůstal nedopsaný.)

Doslow

na místě předmluwy k Radhostu.

Radhost podáwá laskawému čtenářstwu we snadném přehledu wýbor wšeho, cokoli ode mládí do stáří, wedle „Dějin národu českého“ a jiných knih celých, sepsal sem w jazyku českém *drobného*, a posawad po sbírkách wšelikých roztraušeného. Mezi plody swými doby starší wylaučil sem z něho jen několik básniček — mladistwých to poblauzení, — a tři „listy“ psané r. 1817 do Šafaříkowých „Počátkůw českého básnictwí, obzwláště prosodie“; z doby pak pozdější wynechal sem wšelicos, čehož ani nechci chrániti před zapomenutím. Že pak zamyslil sem nazwati ten celek „Radhostem“, to stalo se jen mně, pro jeho určité a krátké označení, aniž měřilo se tím k jakémukoli wýznamu; namanulo pak se mi jmeno to, když sem ustanowil k tisku opět mladé swé blauznění „Na horu Radhošt“ (I, 3—4.)

Probíraje se nyní w této sbírce, spatřuji a widím jako w zrcadle celau dráhu žiwobytí swého literarního, různé zjewy a plody snah i úsilí již wíce nežli půlstoletých. Spisy tyto, jakož powstaly w dobách od sebe welice rozdílných, tak nosí také na sobě každý pečeť doby

swé, a tudíž ráz nestejný; není w nich jiné jednoty, nežli která i u každé osoby jewíwá se w paměti o jejím stawu a chowání se w měniwých žiwota okolnostech. Rozličnost jak w obsahu tak i w důrazu slow wisela od okolností časowých, we kterýchž i zrodila se i působiti měla. Radhost swědčí nejen o rozmanitém dychtění a směru spisowatelowě, ale také o mnohotwárných překážkách a odporech, se kterýmiž we prodlauženém času zápasiti mu bylo.

Protož pro lepší poznání takowých okolností, a pro sprawedliwé uwážení působení mého w nich, zdá se býti potřebí, abych poslaužil laskawému čtenáři také krátkým a wěrným označením oněch dob, we kterých powstali rozliční spisowé moji. Radhost tudíž stane se jakoby částkau a takořka podkladem mého žiwotopisu. Z něho lze bude poznati, jaké tauhy a snahy, prawidla i zásady wodily mne we wšelikých dobách duchowního působení mého. Budaucnost ukáže, kdy a pokud pokaždé přeswědčení mé bylo buďto mylné a chybné, anebo prawé a založené na skutečné wěcí powaze.

Nebudu zde opakowati řeči dáwné, kterak obětowal sem se službě národu již za mládí, a setrwal w úmyslu takowém po celé žiwobytí. Ale wytknauti musím napřed *trojí* rozdílnau periodu literarního snažení a působení swého: *prwní* od r. 1817, kdežto nastaupil sem dráhu spisowatelskau ponejprw samostatně, až do r. 1823; *druhau* od r. 1823 do 1848, kdežto žil sem téměř wýhradně dějinám českým; *třetí* od r. 1848 až podnes, kdež okolnostmi powolán sem byl také na dráhu politickau. Dle toho dá se říci wesměs, že do prwní doby spadá celá Radhosta mého část druhá, obsahující spisy z oboru krásowědy; do druhé doby náleží aspoň většinau část třetí, historická, do třetí pak celá část čtwrtá, politická totiž; jen část

prwní, čili spisy z oboru řeči a literatury české, wztahují se ke wšem třem dobám, ačkoli wždy s přewahau doby druhé, jakožto nejdelší a nejzáwažnější.

Za prwní doby přebýwaw, ač rodilý Morawan, na studiech w Uhřích, nejwíce w Prešpurce, a co wychowatel také některý čas we Widni aneb na wenkowě, obíral sem se nejsnažněji literaturami wšech národůw staro- i nowowěkých, a utkwěl posléze we filosofickém skaumání krásy. Nepředwídal sem té doby ještě budaucího powolání swého, a *krása* we wědě i w umách byla to, co na ten čas wnadilo ducha mého k sobě nejsilněji. Proto přijaw na se auřad wychowatelský r. 1819, zabral sem se brzy do skládaní zwláštního díla „o kráse a umění“, jež tuto postawil sem do Radhosta dílu I, na stránkách 333 do 425. Wšak ještě před dokončením spisu, ale po skončení úkolu wychowatelského, na počátku r. 1823, nabyw trochu potřebného i času i jmění, užil sem swé doby ku podíwaní se do Prahy, abych tu poznal a prostudowal newydané ještě prameny dějin husitských, an taužil sem také poslaužiti národu nějakým spisem historickým. Mělť sem za to, že za nedlauho wrátím se s kořistí swau opět na dráhu dřiwější, a dokonám pak i dílo krásowědné. Ale přízniwci a přátelé moji w Čechách nedali mi wíce opustiti Prahy, a já owšem rád dal sem se tu držeti. Příčiněním jejich octnul sem se konečně na dráze historiografie české, na kteréž potkalo mne tolik práce a zaměstnání, že sem musel dáti wýhost oblíbeným někdy studiem o kráse. Takž zůstala „krásowěda“ má nedochůdčetem, a já ztratil brzy netoliko naději, ale i spůsobilost a chuť k jejímu dokončení. Nicméně doufám, že sem w ní nepracowal cele na zmar. Kromě příkladu, kterak již před půlstoletím jazyk český propůjčowal se k oprawdowým studiem filosofickým, událo se mi bohdá podati a také rozwinauti základní swau my-

šlenku dosti zřetelně, aspoň pro důmyslné znalce nauky krásowědné. Však již samo ukazowání (na stránce 310 sl. a 397 sl.) k wěštím slowům Bakonowým o wýznamu dějeprawného básnictwí mohloby stačiti k objewení, objasnění a nahražení toho, čeho doložiti a dokonati osud mi zabránil. Netoliko dějeprawa básnická, ale i každý obor krásy a krásoumy jewí se býti „divinitatis cujuspiam particeps“ (božnosti jakési účasten) tomu, kdo nahlédá do wěcí šíře a hlauběji. Mně aspoň zásady takowé postačily ode padesáti let k odůstojnění a k wýkladu wšech nahodilých zjewůw pokrásných.

Dříwe nežli dostal sem se byl do Čech, wstaupil sem byl do kruhu spisowatelstwa českého jedině z lásky k jazyku mateřskému, jako wšickni té doby wzdělawatelé literatury naší. Weškero naše tehdejší namáhaní bylo wíce méně pauhý dilettantismus: chtěli sme dokázati, že čeština sama w sobě nebyla nespůsobna wyhowěti wšem potřebám i požadawkům wyšší oswěty, a protož že nebylo příčiny opaušťeti jí a zaufati o budaucnosti národu. Staw tehdejší wěcí našich nebyl owšem potěšitelným. Dle obecného domnění sauwěkého jazyk i národ Český byli již jako na wyhasnutí. Spausty prostého lidu mluwily sice ještě po česku: ale kdokoli chtěl býti anob aspoň slauti wzdělaným člowěkem, přilnul obyčejně tělem i duší k němčině, a patřil pak na ty nemnohé, kteří ještě o češtinu dbali, jako na poblaudilce a „Sonderlingy“, jestli ne s opowržením, aspoň s politowáním. Zastal sem byl sice w Praze i w předních rodinách stawu městského některé ještě stařeny, zbytky to z doby předjosefinské, neumějící téměř ani slowa po německu, ale nicméně wšem národním pocitům i pomyslům naprosto již odumřelé i nepřistupné; wnaučata jejich

již ne bez obtíží dorozumíwala se s nimi. Tak wymírala generace stará, nowá pak rodila se jen pro tábor cizí. A kterak w obecném domnění národu našemu wesměs zle odtušeno bylo, poznati jest i z chowání se mladých a nadějných té doby básníkůw česko-německých, Eberta, Meissnera i Hartmanna, ježto nade hrobem českého Slowanstwí ne bez lásky jali se byli stawěti oslawnau mohylu poetickau legend a bájí staročeských: ale jakmile domnělá mrtwola počala křísiti se opět k žiwotu, zhroziwše se jí, nejen ustali we swém dílo, nýbrž postawili se i do přední řady wrahůw jejích.

Zbýwá již tuším málo pamětníkůw o tom, jaké a které překážky té doby wadily národnosti české. Owšem že ona r. 1818 založením českého Museum a objewením se rukopisu Kralodworského a Libušina saudu i jinými zjewy byla nabyla mocných podpor a nadějí k zotawení swému; také wlastenci oswícení, Josef Jungmann, Jan Swatopluk Presl a jiní nemnozí, nepřestáwali působiti blahodárně, každý w oboru swém: ale to wše nestačilo ještě odolati jak silám a poměrům nepřízniwým wůbec, (wylaučení jazyka českého z weřejného žiwota, ze škol a z auřadůw, přísnosti c. k. censury atd.) tak i zwláštním nehodám a neřestem, kterých při nowém křišení literatury české uwarowati se tuším nebylo lze. Mínim ony swáry a hádky o prawopis,*) purismus a neologismus, dáwawší swědectwí o českých stran odwěké bezohledné urputnosti, z níž nepřátelé naši bohužel wždy wýborně kořistiti uměli. Následkem jejich již zobecnělo bylo domnění, že wšecky snahy literatůw českých, jediných to buditelůw národnosti,

*) Živý jich obraz naskytuje Jungmannůw žert již r. 1820 psaný, ale teprw 1842 w Časopisu Českého Museum (II, 253–258), otištěný pod nápisem „Rozepře mezi písmeny.“

nebyly než malicherné chautky a půtky pedantůw, nehodících se do praktického žiwota; i bylotě potřebí síly mrawní, aby kdo nedbaje ausměškůw obecných, přiznáwal se weřejně také k newalnému hlaučku takowých národowcůw.

Proto pokládám si to za zwláštní štěstí, že přišed do Prahy, a spřáteliw se téměř se wšemi té doby literaty českými, uweden sem byl patriarchau Dobrowským brzy také do domu hraběte Františka Šternberka, předního tehdáž ochránce i účastníka snah wědeckých i krásoumných we wlasti; u něho scházíwali se po přátelsku wšichni, kdo jak we šlechtě tak i w jiných třídách společenských wynikali láskau k naukám i k umám. Mne užíwáno tam s počátku owšem jen co námezdníka, k sestawení wzácných několika rodopisůw českých: wytrwalosti mé wšak podařilo se nezadlauho dobyti sobě místa rownoprávného we spolku onom, a překonati wšeliké předsudky proti těm „českým blauzniwcům.“ Již 28 února 1825 wyzwán sem byl od hraběte Šternberka jmenem král. české Společnosti nauk, abych uwázal se we sbíraní a sestawení starých letopisůw našich, ježto potom co třetí díl Scriptores rerum Bohemicarum (1829) na swětlo wyšli. K žádosti téhož pána musil sem o rok později přičiniti se také w jazyku německém ku konkursu na otázku cennau o starých letopiscích a kronikářích českých, kterážto práce potom r. 1830 od téže společnosti korunowána byla. A když nad to nadewšecko slawný Wýbor českého Museum, owšem dle mého přání a náwrhu, dne 8 ledna 1826 uwolil se wydáwati dwojí časopis, jeden w německém, druhý w českém jazyku, a dekretem dne 15 máje wznesl na mne redakci jich obau: nepotřebí bohdá dokládati ještě, ani jakým náwalem prací důležitých zanešen sem byl, ani jaké důwěry nabyl a požíwal sem u předních wzdělancůw národu našeho. Již co redaktor obau časopisůw musejních musil sem wstaupiti do sty-

kůw osobních s weškerau intelligenci w Čechách, a tudíž postawen sem byl jako do centrum weškeré literární činnosti, jak české tak i německé; i lnulo-li srdce mé přirozeně více ke straně národní, předce nezanedbáwal sem ani druhé stránky, jakož o tom swědčily nejen obecný té doby hlas Čechoněmcůw samých, ale konečně i pochwalné slowo Göthowo, w Berlínských Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik (März 1830 Nr. 58—60); ba někteří našinci až i horlili, že prý wíce staral sem se o Němce nežli o Čechy. Wšak kdokoli té doby působiti chtěl we prospěch národnosti české, musil již užíwati k tomu cíli němčiny, jelikož přední osoby, od nichž záwiselo rozhodnutí, ačkoli krwí a srdcem wěrní Čechowé, nebyli jazyka českého ani dosti mocni. Newyjímám z počtu jejich ani hrabat Šternberkůw obau, ani hrab. Karla Chotka, nejw. purkrabího, jehož sem sám w češtině cwičiti powolán byl, ba ani Dobrowského samého, mistra w theorii, ale we praxi dosti nedostatečného. Wyznáwám také, že w létech 1824 až 1830, ba i 1840, pro dobré národu Českého napsal sem wíce statí po německu, nežli po česku, takže i Radhost sám po ta léta stal se zrcadlem nedostatečným a jednostranným mé činnosti wlastenecké.

Uwodím pak okolnosti tyto ku paměti, abych dolíčil, když počal sem redigowati Časopis českého Museum r. 1827, kterak mi bylo nejen možné, ale i potřebné, postawiti se mezi literaty české samostatně a nestranně, a odwoditi jak spisowatelstwo tak i čtenářstwo naše od jalowých ale wášniwých půtek o slowa, litery a slabiky, ke snahám o wěcné wzdělání národu, od otázek formalních k realním. Umysl můj byl od počátku wšímati sobě a wybírati u obau stran to, w čem a pokud měly prawdu oboje: nespauštěti se tedy základůw starojazykowých, ale přibírati k nim a stawěti na nich wše, bez čeho wěk náš obejíti se nemůže, nemáli

odříci se oswěty wyšší, a tudíž i weškeré budaucnosti. „Slowo k wlastencům od redaktora“ (1827, postawené w Radhostu I, 5—14,) swědčí o tom již neméně, nežli obsah dalších ročníkůw musejních. W úmyslu tom nedal sem se mýliti, jakákoli šla na mne pokušení od osob hojných, jichžto připomínati nechci. Nezapírám, že w horliwosti a neustupnosti swé oswědčil sem se snad někdy také býti Čechem. Když ani ctěnému Jungmannowi nedowolil sem (w pojednání „o klassičnosti w literatuře“, 1827) wyjeti si ostřeji na Nejedlého a stranu jeho, podařilo se několika mladším saupeřům, zostuditi mne u mnohých wlastencůw, tak že odepřena mi brzy téměř odewšad další pomoc, a já přinucen sem byl, spisowati a sestawowati obsah několika ročníkůw s většího dílu sám. Nicméně že nedal sem se oblomiti, ale setrwal sem na swém, až spisowatelé pomalu jeden po druhém přidali se ku přeswědčení a směru ode mne hájenému, to pokládám sobě sám za zásluhu: neboť jen tau cestau daly se u nás uchrániti jednota i pokrok řeči a literatury.

Za nynější doby, w okolnostech podstatně změněných, již těžko jest předstawiti sobě snahy někdejších literátůw českých w auplné jejich prawdě a živosti. Nyní zaměstnáwají mysl národu našeho téměř wýhradně otázky politické, průmyslowé a národohospodářské: na grammatickau a lexikální řeči swé bezauhonnost pomýšleti nemáme tuším ani kdy. Jinak bylo před třídceti až padesáti léty: průmysl byl mezi námi ještě strom cizí, politika owoce zapowězené, sama historie národní jen málo známa; předmětem něžné lásky a péče byla především řeč naše česká; wšichni byli sme wíce méně zamilowáni do mateřčiny swé, a starali se o zachowání a zwelebení její tím snažněji, čím

patrnější bylo nebezpečí, do kteréhož ji uwrženau spatřowali sme. Proto tauhy a snahy wšechny obracely se předewším k odstranění záwad a nedostatkůw jí za winu přičítaných, a k uprostranění mezí, jimiž nepokrok již dwaustoletý ji byl sklíčil a zubožil. Ale w úsilích takowých mysli wlastenské chodily opět wšelijak různo. Mezi wraucími milowníky češtiny nacházeli se i takowí, w jejichž očích milence naší nedostáwalo se dosti půwabu a spanilosti: tu wadily prý jakési pěhy na twáři její, tu auplet kadeří nezdál se býti dosti rozmanitým, ani kasání oděwu dosti wkusným; kdyby setřely se pěhy ty, kadeře upletly a raucha podkasaly se dle chuti jiné, domníwali se, žeby pak celý swět musel zamilowati se do krásy její neméně nežli oni sami. Takowým smýšlením oswědčowali se před jinými dwa Čechowé w Morawě žijící, Frant. *Trnka* i Wincenc Pawel *Žák*; w Čechách pak zwláště Wáclaw *Hanka* i Josef *Franta* Šumawský. Byli to wesměs muži hodní, wlastenci poctiwí a upřímní: ale hlawy jejich ubíhaly za wřelým srdcem tytýž do zámezí. Kdo seznati chce blíže kwašení myslí českých, spůsobené snahami jejich, přečti sobě šlechetného Jungmanna slowo wýstražné „O různění českého písemního jazyka“ w Časopisu českého Museum na rok 1832, II, str. 165—181. Odpowěd namnoze sarkastická, kterau Žák stihati se jal slowa Jungmannowa w hojných dopisích, ač jen saukromých, dala mi příčinu, že obšírným posudkem knížečky Trnkowy „O českém jazyku spisowném“ (1832, w Radhostu I, 42—63) pokusil sem se o důkladný důkaz newhodnosti a škodliwosti takowých nowot. I zaraženo tím a zastaweno skutečně aspoň na Morawě počínaní takowé, ačkoli Žák, jináče etihodný († 1867), také po smrti přítele swého Trnky († 1836) nepřestal byl hájiti swéhlawých libůstek swých.

Poněkud jináče dařilo se w Čechách, i w samé Praze.

Tu již „Myšlenky o libozwučnosti řečí wůbec, obzwláště československé“, podané r. 1822 od Jana *Kollára* do třetího swazku Preslowa wšenaučného Kroka (32—47), otřásly byly dosti powážliwě weškerými základy grammatiky české, ačkoli genialní pěwec Sláwy Dcery wždy daleký byl úmyslu, spustiti se forem jazyka našeho biblického wěkem zaswěcených. Naproti tomu Wáclaw *Hanka* po celý čas žiwobytí swého zdál se nemíti úsilnější péče, nežli o ustawičné oprawy a proměny orthografie a grammatiky české; nedostatek při tom důmyslu a důwtipu nahražowal pilností a setrwalostí. Wydáwalť zejmena za prwní swé doby weliký počet knížeček malých, — (Čelakowský we swém rozmaru nazýwával je žertownĕ „knižičušky“,) — co do ceny, obsahu a formy welmi rozdílných, ale sotwa kdy tři po sobĕ wyšly psané jedním a tímže prawopisem. Kdo chce zwĕděti, kolikeré a jaké míwal w tom ohledu fantasie, podíwej se do knížeček těch sám; mně byloby nudno, wyličowati je zde podrobně. Po přibytí *Šafaříkowĕ* do Prahy (r. 1833) otázka prawopisná nabýwala tím wětší wážnosti, čím prospěšnější činnost jewili dwa spolkowé, zřízení, jeden r. 1831 při českém Museum, „Sbor pro *wědecké* wzdělání řeči a literatury české“, druhý při král. české Společnosti nauk, „Sekce totiž českofilologická“, ustrojená w běhu léta 1840. Křiklawé nedůslednosti we psaní a wyslowowání písmen *g*, *j*, *y* a *v* žádaly owšem opatření nějakého. Protož já, we srozumění s oběma sbory, již r. 1840 počal sem byl w Archivu českém aspoň staré listiny wydáwati dle prawidel tak řečeného „musejního prawopisu“, kterážto sborem matičným také w počatém té doby wydáwaní „Staročeské bibliotheky“, zejmena knih Viktorina Kornelia ze Wšehrd, uchwálena i předepsána byla. Konečně roku 1842 *Šafařík*, uradiw se o té wĕci s *Jungmannem*, w poseczení českofilologické sekce kr.

české Společnosti nauk dne 2 června přednesl své závažné „Slowo o českém prawopisu“, (tištěné w Časopisu českého Museum 1843, swazku I, str. 3—12,) k jehožto náwrhům netoliko přidali sme se wšichni přitomní, (zejmena Jungmann, Presl, Hanka, Kaubek i já), ale přistaupil také dotčený sbor Musejní w posezení swém dne 1 října 1842, dokládaje wýslowně, že „ostatně nižádných dalších proměn a nowot we prawopisu českém, a tak ani uwedení nawrhowaného *ou* místo *au* a *v* místo *w*, potřebu neb užitečnost neuznáwá, aniž jim we spisech od Matice wydáwaných místa propůjčuje.“ Já resoluce takowé nebyl sem tehdáž ani činně účasten; mně, jakož i Hankowi a jiným, autorita Jungmannowa i Šafaříkowa postačowala; Čelakowský té doby již bydlil we Wratislawi.

Netrwalo wšak dlauho, a hlasowé nespokojenosti dali se slyšeti. Nacházímť mezi starými škartami swými také koncept psaní daného dne 30 prosince 1843, — newím již komu, — kteréžto, poněwadž stawí do světla tehdejší staw wěcí, kladu zde celé bez proměny:

„Milý příteli! Psaní, kterýmž byl sem požádán o přimluwu k Musejnímu sboru, aby on, pustiw od základůw swých prawopisných, pro obecnau swornost přiwolil ještě ku proměně dwojhlásky *au* na *ou*, — pochází předně od Wás, ačkoli i jiní přátelé se w něm podepsali: posílám tedy odpowěd swau předně Wám, a to s prosbau, abyste i jiným, kterých se dotýká, ji oznámil. Do weřejnosti wšak ani psaní, ani odpowěd, tuším, se nehodí.“

„Otázka o proměně *au* na *ou* má, dle saudu mého, dwojí stránku: wědeckau i mrawní. Prwní spoléhá na důwodech naučných, *pro* neb *contra* mluwících; druhá jewí se w působení a w následcích, které táhne za sebau proměna neb neproměna ta w obecném národa smýšlení. Do prwní zde zabírati se nechci: jedno proto, že tak obšírná jest, že k důkladnému jejímu pojednáwaní mně, tolikerými pracemi zaměstnanému, ani času nestačí; druhé proto, že ačkoli neshody a nedůslednosti i w proměně i w neproměně uznáwám, a důwody mé k neproměně, jakožto menšímu zlému, mne wedau, já předce rozhodné

podstaty jim nepřičítám, ale úsudek swůj beru více ze stránky mrawní.“

„Podstata celého psaní Wašeho jest naděje ta, že proměnau řečenau uwedena bude mezi spisowatele naše co do prawopisu swornost, a protož i stálý a wěčný w této wěci pokoj. Takowau nadějí kochal sem se i já při uwozowání tak řečeného musejního prawopisu, a sklamala mne. Nebyloť bohdá neslušno nadíti se, že když přední a wědeckým duchem, stářím i zásluhami wýteční mužowé wyměří společně čáru tu, pokudby nowé obliby jíti měly, jiní wlastenci, třebas jiné zdání chowali, pro bono pacis přilnau k wýroku tomu. Ale widěli ste sami, co následowalo; mlče o p. Frantowi a přátelích jeho, připomenu jen pp. Winařického i Šembery, dwau jistě ctihodných mužůw, z nichž jeden prý i w tom se pronesl, žeby raději od žiwota nežli ode psaní *ou* pustil. Widíte i w tom, i w jiných příkladech, kterak ohledem na domnělé oprawy jazykowé u nás i těch nejlepších mužůw chytati se může fanatismus, který staň se co staň, a bytby z toho i zřetelná záhuba se plodila, od aumyslu swého neustupuje. Kterak tu doufati, že nezjewí se opět jiní mužowé, kteří stejnau odhodlaností i na jiné a další proměny, kromě pauhého *ou*, nastupowati budau? Neboť kdo se domníwá, že uwedením tohoto *ou* již potom wšecky nedůslednosti prawopisu našeho skončeny a wymezeny budau, ten aneb sám wěci dosti nepowážil, aneb jen žádostí a nadějí swau se mýlí. Já w tom naopak poznáwám počátek wlekaucí nowé pásmo proměn za sebau. Protož přeswědčen jsem, že každá naše kapitulace w této wěci powede na nejwýš jen ku příměří a ne ku pokoji, a že proti wšem nowým chautkám i oblibám, kteréž již nyní se mnohých stran se rojí, není jiné spásy ani hráze, než prostě držeti se tradice, čili prawidla od celého národu dáwno přijatého a trojstoletým již obyčejem zaswěceného.“

„Já tedy ani učené společnosti naší, ani sboru musejnímu raditi sem nemohl, aby od úsudku swého před $1^1/_2$ rokem učiněného ustaupili. Styděl bych se zajisté netoliko za obě ty společnosti, jichžto audem jsem, ale i za národ náš, kdyby po několika létech opět stejným právem nowá kapitulace potřebnau se stala. Ale radil sem, a to také přijato jest, že ohledem na pocty, od Museum rozdáwati se mající, spisowé tištění prawopisem, nelišícím se od musejního leda užíwaním onoho *ou*, za nespráwně wydané powažowati se nebudau, a protož pocty aučastni se stáwati mohau. Slauží Wám to za důkaz, že i já i přátelé moji, kteří se mnau hlasowali, wší straunosti a ná-

ružiwosti, owšem pak onoho fanatismu, kterého u jiných želíme, prázdni jsme, we wšem jen k obecnému dobrému prohlédajice.“

„Znám já tuším lépe než jiní wlastenci starý ten nespůsob Čechůw, ba Slowanůw, že rady swých starších, kdežkoli jim není po chuti, neposlauchají, aniž powažují, že w každé bromadě lidu, která cokoli hodného wywesti chce, potřebí jest předewšim autority, jednoty a kázně. Nedostatek této jest od wěkůw i příčinau i hlawní známkau wěčné naší nedospělosti politické. Jiní slowanští kmenowé proti již zahynulo, my pak ještě hyneme. Téměř zaufáwám, kdykoli rozjímám na mysli osudnau tuto powahu národu swého. I prawopisné ty naše hádky, jakkoli samy w sobě malicherné, stáwají se důležitými w ohledu tomto, jakožto symptomy oplakáwaného neduhu našeho. Pokud w této wěci neoblíbíme sobě proměny, nadarmo bude usilowání naše, nemnohých a nesworných proti mnohým a sworným; prodlužujeme snad jen sami krutý zápas ke wlastní delší bolesti swé, konečné záhuby předce uchrániti se nemohauce.“ —

„Dowěřuji se do ušlechtilosti, ba prawotnosti Waší, že mne w odpowědi této jen za toho přijmete, který jsem: horliwý a upřímný přítel národa swého, který čím wíce jej miluje, tím snažněji o uléčení stárého neduhu a o uchránění nowých ran jeho pečuje.“

Mezi přátely Frantowými, kteří kromě milowaného *ou*, nejhorliwěji zasazowali se také o klassické *v* místo „šwábského“ *w*, wynikal duchem wýtečný lékař Josef *Čejka*; on a někteří nadějní mladíci nahražowali čiperností, čeho nedostáwalo se předákowi jejich, člowěku rozhledu dosti obmezeného; ba i muž wěku zralého a hodnosti powýšené přitulil se k nim, Jan *Krbec*, ředitel káznice kněžské u sw. Jiří. Jakž pak by mohl byl *Hanka* zůstati pozadu? Liché bylo jeho smíření r. 1842; on revient toujours à ses premières amours; ba wěkem přibylo mu libůstek i odwahy; a tu již nejen prawopis, ale i celá grammatika měly obléci se w raucho spasitelnější. Nastaly agitace, nastalo brojení ještě úsilnější, nežli za nebožtíkůw Nejedlého a Trnky. Když pak ani Jungmann, ani Šafařík, ač oba w oškliwosti měli ty mátohy, nechtěli pobauřiti osiho

hnízda proti sobě, odvážil sem se k tomu já, i napsal obě ty stati „O prawopisných hádkách r. 1846“, ježto stojí w Radhostu (I, 193—225) a nepotřebují dalšího zde objasnění. Owšem že tím bauře neutišila se, alebrž rostla co do šíře i prudkosti; wždyť „twrdé hlawy české“ tehdáž neměly ještě o čem jiném nesnaditi se mezi sebau, nežli o literách a slabikách. Po smrti Jungmannowě (1847) Šafařík u welikém rozhorlení oswědčil se přede mnau w tato slowa: „Ať si již píše kdo chce jakkoli chce, já zůstanu wěrným sobě a prawdě uznané; toho práwa nedám si wzíti od nikoho.“ Já předewším styděl sem se, že jazyk náš bez nutné potřeby, proti úsudku předních autorit, z pauhé libosti několika osob měl několikrát měniti prawidla swá, anebo dáti dokonce wšem prawidlům wýhost, a protož nemohl sem powolowati chautkám takowým. Přihodilo se i to, náwodem kněze Jana Krbce († 1857), že i živel náboženský wolán byl ku pomoci: prawopis dosawadní, tak praweno, byl powahau a půwodem swým kacířský; pocházelt od Husa i od Bratří českých, a i nyní zastáwali ho hlawně dwa nekatolíci, Šafařík a Palacký; bylot prý na té době, aby se dokázalo, že Čechowé nedají we wšem woditi se od sektářůw; za důwodem tím i skutečně sl. konsistoř Pražská již r. 1848 přihlásila se ke stránce Hankowě. Ba prostřednictwím hlawně Winařického i Čelakowský, někdy auhlawní Hanků odpůrce, dal se získati pro školu jeho, jakož swědčí w jeho „Listech sebraných“ (na str. 478—484) dopisy ze dnůw 21 února, 24 února i 6 března 1848. Psaním ke mně téhož datum (6 března), ještě newydaným, a to již posledním z jeho ruky, byl sem i já, ne potěšen, ale dle známé jeho náružiwosti notně pokárán i stíhán těmi samými důwody, které i w dotčených listech se wykládají. I poněwadž obwinění mé wyšlo tam tiskem na světlo, dowolím si hájiti se i já weřejně, a to

psaním, kteréž dal sem byl Čelakowskému do Wratislawi za odpověd, a zachowal sobě w konceptu:

„Milý příteli! Obdržew wčera psaní Waše neočekáwaného i obsahu i tonu (dd. 6 března 1848), mínil sem s počátku nedati na ně žádné odpowědi, na tak náružiwé důtky přátelsky odpisowati nemoha, nepřátelsky pak nechtěje. Wšak uwážiw, že Wy posawad jen z nabádaní cizího, tedy z pauhé bonhommie, sedl ste si na koně, a wyjel s oštípem i hrotem nasazeným proti mně, k wybojowání nowého prawopisného ráje, — země to zaslíbené wšech abecedářův w Čechách i w Morawě, — chci ještě místo dáti staré své k Wám lásce, a oswědčiti se k Wám aspoň několika slowy. A předně táži se Wás, jakým důwodem a jakým právem to na mne sčítáte, že já lidi wší mocí nutím jednati zrowna proti přeswědčení swému? Powězte, koho sem já kdy k tomu nutil a donutil? Komu sem kdy zakazowal psáti — třebas po Krbcowsku? Mohl ste to i w nowinách čísti, že když sbor matičný dne 13 Nov. 1846 učinil o prawopisu českém jednohlasný swůj wýrok, já w posezení tom ani přítomen sem nebyl. Špatný wěru činíte kompliment kollegům mým, domníwáteli se, že oni wšickni, zároweň Hankowi, hlasowali z ohledův jakýchkoli proti přeswědčení swému. Já cokoli w té wěci sem činil, weřejně a na bílední sem činil, od agitací a silení jakéhokoli tak wzdálen jsa, že odpowědi své na jizliwau Hankowu hatlaninu ani wytisknauti sem nedal. Diwno mi pak, že Wy we psaní swém ke mně jen s wedlejšími důwody a obledy se potýkáte, newšímaje sobě toho, co já wždy a wšude za hlawní wěc sem pokládal, t. že chcemeli udržeti jednotu jazyka i literatury, musíme, jako národowé jiní, w grammatice a tudíž i we prawopisu šetřiti zákonnosti positivné a nikoli rationalní, která w oboru tomto wede neuchranně k roztržkám a k anarchii. Buďto sem já prowedl wěc swau welmi hlaupě, aneb rozum můj jest specificky jiný, nežli Wáš a strany Waší. Také diwno mi, že i Wy hlásíte se skutkem k maximě té, která za buřiče wyhlašuje ne toho kdo nowoty a různice plodí, ale jen kdo si w nich nelibuje. Wěřím rád, že můj odpor mnohým chautkám abecedářským jest na záwadě, a že tudíž proti mně obrací se celý wztek nowých fanatikův našich: ale žeby proto již „wětší polowice“ spisowatelův nechtěla míti ani účastenství we spisech od Matice wydáwaných, toho sem se skutečné nenadál, aniž se ještě na koho jiného domysliti mohu, leda na p. Winařického a snad na Wás. Ti tedy, kdo dosawadní naší orthografie

jako hada se štíti, přičiní se bezpochyby co nejrychleji, aby jinau a lepší literaturu sobě a nám utwořili; wšecko zajisté, co staršího, naplněno jest pro ně jedem. Zdař jim pán bůh usilowání jejich! já proti němu jistě brojiti nebudu, tím se bezpečte.“

Když toto psáno, weliká revoluce březnowá r. 1848 byla již takořka we dweřích, a spůsobila konečně obrat rozhodný, jak w jiných weřejných poměrech národu a wlasti, tak i w abecedářských rozbrojích našich. Uwolněné najednau mysli české počaly rozbíhati a rozhlédati se w oboru politiky a práwa národního; otázky nowé a důležitější jaly se zaměstnáwati národowce, jichžto počet walně množil se každým dnem. Já powolán byw do sněmu říšského, ztrawil sem téměř celý rok tu we Widni, tu w Kroměříži, a wrátil se do Prahy teprw 1849, když po rozpuštění sněmu Kroměřížského počala jewiti se wšude politická reakce čím dále tím krutější a wšestrannější. Mé dlauhé nepřítomnosti užili byli horliwí odpůrcowé ku prowedení swých chautek tím snadněji, čím menší wáha kladla se napotom w publikum na otázky abecedářské; také Hanka mezitím, co předseda Slowanské lípy, získal si byl i nowých přátel i nowé wážnosti, a strana ultrakatolická (Krbcowa) těšila se z přízně čím dále tím zjewnější u Wídeňské wlády. Budeť to úlohau nestranného dějepisu, wylíčiti w sauwislosti wšeliké úmysly a prostředky, kterýmiž ministerstwo Šwarcenberko-Bachowské snažilo se uchlácholiti a udusiti zase rozbujněné r. 1848 wlnobití žiwota národního. Nemluwilo sice o náwratu k absolutismu ani k němčení, ale tím úsilněji hledalo spásy tu w centralisaci wládní, tu w podporowání zásady autoritní a ducha katolického. Co „wlast“ swau měl i Čech powažowati a milowati napotom jen Rakausko, Čechy měly mu slauti jen „domowem“; a wšeliká swobodomyslnost wyhlašowána čím dále tím zřejměji za jed nebezpečný, za plod i zárodek spolu ducha revolučního. Nechci zabírati se do

podrobného líčení zjewůw takowých, jichžto přední původcowé většinau nejen ještě na živě jsau (1872), ale také již odstaupili od tehdejších zásad swých. Že spor prawopisný také rozhodnut byl z Vídně, o tom mimo jiné důkazy swědčí Šemberowy dějiny řeči a literatury české z r. 1869, prawice na str. 256, že „r. 1849 uwedeno dle zákonníka říšského jednoduché *v* za dwojité *w* a dwojhláska *ou* dle obecné řeči w Čechách místo obwyklého w písmě *au*.“

Mohlbych si tuším něco zakládati na tom, že zpátečnický duch, jenž wanul z Vídně od r. 1849 po celé desítiletí, newiděl a nepoznal w Čechách, aspoň na počátku, záwady a překážky zdaru swého čitelnější nad osobu mau a mé snahy. Důkazy prawdy té wyšly na jewo brzy po sobě, w otázce nejen prawopisné, ale i co do Slowníka naučného, mnau tehdáž zamýšleného. Co do prwní požiwali tehdejší čeští Wídeňáci té wýhody, že abecedářským radikálům našim jewili se až i co přátelé pokroku, já pak co zpátečník. Chowání mé w té wěci bylo, jako wždy a wšude, otewřené a důsledné. Zpozorowaw, že přítomnost má we sboru matičném stáwala se několika audům obtížnau, přestal sem již během r. 1849 aučastniti se w poradách jeho, aniž mluwil sem dále proti libůstkám Hankowým a Frantowým, když ony ztratily nákažliwost swau, ježto již mnozí, ku př. dr. Čejka sám, spokojeni jsauce aspoň s *v* a *ou*, počali důtkliwě zasazowati se proti wšem dalším změnám. I já spokojil sem se konečně, wida i doufaje, že aspoň libowolné měnění grammatiky naší pozbýwalo zdaru a čáky. Jinak poněkud zachowal se přítel můj Šafařík, nemoha nadále odolati wliwům rozmanitým, i z Vídně i w Praze naň dorážewším, jichž do podrobna připomínati nechci; slowům jeho nahoře uwedeným dostáti dáno bylo mně a nikoli jemu.

Jak welice záleželo duchu onomu Wídeňskočeskému na zmaření mého působení a wliwu w Čechách, ukázalo se brzy co nejzřejměji; panowalo‘ u něho přeswědčení, že nowé jeho evangelium neujme se, pokud činnost má weřejná nebude zastawena. Bedliwý čtenář pozná to ze dwau článkůw „O českém slowníku naučném“ w Radhostu (I, 225—244) postawených; když měl ještě i konversační slowník wydáwán býti w mém duchu a smyslu, toť již bylo nebezpečí powážliwé! Protož neoštídáno se proti tomu ani se wnadami ani s přístrachy, jimž jak při zprawě musejní wůbec, tak zwláště při sboru matičném, málo kdo uměl odolati. Na článek můj druhý, podaný dne 7 února 1852 (Radh. I, 228—244), obdržel sem konečně následující odpowěd:

„Wysoce učený a slowútný pane! Sbor musejní pro řeč a literaturu českau wzal w řádném sezení swém dne 3 čerwence r. b. w opětné uwážení náwrh, jejž Wašnost jemu učiniti ráčila, aby totiž Matice česká swým nákladem wydáwala Slowník naučný dle plánu předloženého, a jak ste již tři swazky rukopisů na ukázku Sboru laskawě byl podal. Sbor uznáwá a ctí spanilomyslný a wlastenecký úmysl Wašnosti při podniknutí tomto, musí wšak litowati, že Matice česká na ten čas *hlawně také* z příčin materialních wydáwaní tak ohromného díla podstaupiti nemůže. Toť bylo jednomyslné mínění Sboru w sezení dotčeném, jež se Wašnosti tímto k laskawé wědomosti přiwádí, se slušným wzdáwaním díků za horliwé přičinění a smýšlen wlastenecké, jež ste we wěci té tak znamenitě projewil.“ W Praze dne 4 čerwence 1852. Od Sboru musejního pro řeč a literaturu českau. J. Purkyně m. pr. —

Tedy dle seznání sboru samého byly tu *jiné* příčiny neswolení jeho, ku kterým jen „*také*“ připojily se „příčiny materialní“, ač líčením mým (l. c. p. 243) již napřed wywráceny byly a dle §. 8 tehdejších statut matičných ani neměly právní podstaty. A wšak mnohem bolestnější úkaz we chowání se někdy přátel, tenkráte ale protiwníkůw mých, zjewil se teprw 29 čerwence 1852, we wýročním

shromáždění společnosti českého Museum, když k ohlasné a nezbedné žádosti p. Sachera-Masocha, ředitele c. k. policie w Praze, abych nebyl více wolen do wýboru společnosti, anoby to jí poslaužilo prý ke škodě nenahraditelné, mezi 52 audy jen dwa, Šafařik a Berger, odwážili se, ač jen potichu, k odporu, mnozí pak jiní, aby ani pro mne ani proti mně hlasowati nemusili, raději do posezení nepřišli. Společnost, powoliwši takto „na ten čas“ zlému duchu, brzy utrpěla i sama od něho až ku politowání; já pak wylaučen byw, příkladem potud neslýchaným, ze spolku, musil sem napotom straniti se ho, pokud mi nedal čestného dostiučinění (1861).

Wšak nebyly to českoliterarní mé zásady a snahy, ani wýhradně, ani popředně, co ke mně obracely pozor a přízeň neb nepřízeň wlády: bylyť to wyznání a idey mé *politické*, — o kterýchž mi již konečně promluwiti jest. Kterak mohlo se státi, že ministerstwo Wídeňské, ježto r. 1848 dwakrát (8 Mai a 2 září) wolalo mne do lůna swého, jakoby beze mne ani obejíti se nemohlo, již před koncem r. 1849 wzalo mne w takowau nenáwist, že mne před jinými odstraniti a neškodným učiniti usilowáno? Kdo byl winen proměnau takowau, já-li či wláda sama? Musím, abych to wyswětlil, pustiti se do prostrannějšího wýkladu mého chowání se w té době.

Za panowání císaře Františka I samo již obíraní se studiemi politickými uwodilo bylo podezření neloyalního smýšlení, nespokojenosti a úmyslůw více méně welezrádných. Proto já i přátelé moji starali sme se byli hned od počátku jen o skutečné wzdělání národu swého w duchu národním wůbec, a zwláště co do nauk powěcných čili realných, i warowali se přitom každého příchodu revolučního neb konspiračního. Znali a wážili sme i slabé posta-

wení swé, i sílu mocností protiwných, a wěděli sme dobře, že nadejdeli kdy doba příznivější, národ náš, budeli jen prwé duchownĕ wzdělán, dowtípí se potom i uhodí nejlépe sám na prawé cesty k dalším swým prospěchům. Takowými úwahami snažili sme se také udržeti na uzdě bujaré mysli nedočkawých několika wlastenců mladších.

Prwního hnutí revoluce březnowé, t. j. schůze w lázni Swatováclawské dne 11 března 1848, já neaučastnil se hlawně proto, že hrabě J. M. Thun, tehdejší president českého Museum, (jehožto sem já byl jednatelem), mne byl napomínal i prosil, abych ústawu toho, naší péči svěřeného, nějakým snad ukwapením se nekompromitowal; také byl sem nabyl záhy přeswědčení, že mé pomoci tam toho dne nebylo potřebí. Do akce wstaupil sem teprw, když hrabě Wojtěch Deym powolal mě do porad Swatováclawského sboru, odbýwaných u sw Hawla, kdežto přes odpor předních několika řečníkůw prowedl sem tu zásadu, že swoboda, které sme těšiti se počali, neměla býti priwilegium některých stawůw, wyznání neb stran, nýbrž společným majetkem lidu weškerého: pročež že i židé měli woleni býti do zastupitelstwa obce Pražské. Také k žádosti několika pánůw napsal sem již dne 17 března, dwa dni po prowolání konstituce, krátký wýklad o wěci té, lidu našemu potud neznámé, nejwíce proto, aby on z proměny té neočekáwal hned pro sebe nemírných wýhod materialních.

We swobodomyslném hnutí březnowém roku 1848 Čechowé Pražští, chápawše se we wšem iniciativy, a to w duchu sprawedliwosti a mírnosti, nabyli hned na počátku patrné přewahy nad německými Pražany, ježto událostmi neslýchanými jakoby omráčení, dlauho spamatowati se nemohli, až teprw z ciziny, nejwíce z Wídně, pobuzeni a podrážděni byli. Proto také K. E. Ebert, mnoholetý někdy přítel můj, ale jak mile počal se lekati čes-

kého ducha národního, rozpřátelený, po dlauhém stranění přiblížil se opět ke mně, a spokojiw se na ten čas se zásadau národní rownoprávnosti, umluwil byl semnau pozwání ke schůzce spisowatelůw obojí národnosti na den 18 března. Tu když toho dne, pod předsedáním Šafaříkowým, pro hojné a různé náwrhy nestalo se bylo usnešení žádné, swolali sme ke dni 20 března jen české spisowatele dohromady, a já přednesl jim náwrh k usnešení, který po dlauhé a živé debatě konečně přijat byl a schwálen jednohlasně. Nazejtří, dne 21 března, sešli sme se opět w počtu dosti hojném spisowatelé čeští i němečtí (w hostinci u arciknížete Štěpana), a po dlauhém opět, a wšak wždy přátelském rokowání, prosili sme pány německé, aby pro weřejnost formulowali wýsledek porad našich krátkými několika slowy. Když ale předně požádaný p. Kuranda, pro přílišné prý swé rozčilení, prohlásil se na ten čas býti k tomu neschopným, požádán byl sem já o nějaké slowo takowé; i napsaw tudíž dwa hlawní odstawce wčerejšího našeho usnešení po německu na nahodilý kausek papíru, když koncept swůj oznámil sem celému shromáždění, aby prohlášení to mohlo po swé oprawě na čisto přepsáno a podpisem wšech přítomných stwrzeno býti, dali se slyšeti se mnohých stran hlasowé pochwalní, a hned jeden po druhém jali se podpisowati škartu, ano prý mundirowání ani nebylo potřebí. Sešlo se až do 52 podpisůw, mezi nimiž se strany německé znamenitější jmena byla: Karl Egon Ebert, Ignaz Kuranda, Moritz Hartmann, Alfred Meissner, Kreutzberg a jiných dralně. Chowám podnes nesličný kus ten papíru w originalu, a uložím ho časem swým, co wzácnau památku, do českého Museum. I kterak měl sem, po tak utěšené zkušenosti, nedomniwati se, že Němci spokojí se i na dále s požíwanim rowného s námi práwa w Čechách? zwláště ano usnešení naše toho

dne potkáwalo se s pochwalau wšeobecnau, jak ode wlády, tak i od publikum národnosti obojí?

Saučasné wšak heslo Wídeňské „inniger Anschluss an Deutschland“ počalo nezadlauho také w Praze ozýwati se; a Čechowé nebyli tak nedomyslní, aby nepoznáwali, že tím wlastně mínilo se podřízení Čech pod Němce. Já chtěje objasniti otázku tu ohledem na země koruny České, práwě připrawowal sem byl o ní článek do nowin, když došlo mne poštau z Frankfurta psaní od Soirona presidenta Wýboru padesáti wlastencůw německých (Fünfzigerausschuss), abych i já přijel mezi ně a pomáhal uprawiti politické poměry „wlasti.“ To stalo se mi pohnutkau, že myšlenkám swým dal sem dne 11 dubna 1848 formu *odpowědi na psaní Frankfurtské*; kteráž když i nowinami rozhlášena byla, spůsobila neočekáwanau sensaci, netoliko w Praze a w Čechách, ale i we Wídni a w celé říši wůbec. Může se říci, že většině obywatelstwa *idea říše Rakauské* teprw tímto psaním tanula zřetelněji a živěji na mysli, a že slowa má podstatně napomohla k udržení a upewnění kolotajícího se té doby státu. Wědomo jest, že ministerstwo Wídeňské teprw z nich wzalo sobě příčinu, pamatným prohlášením dne 21 dubna 1848 ohraditi sebe a Rakausko proti budaucím dekretům parlamentu Frankfurtského. Jaký pozor obrácen byl k mému psaní we Wídni, poznati dáwá i žádost od knihkupce Klanga mne došlá, abych mu dowolil dáti je otisknauti až we stotisících exemplářích na prospěch spoluobčanůw jeho. Také naříkáno brzy w Němcích, že weřejné smýšlení a snahy Wídeňské od té doby počaly bráti se za jiným směrem. Proto horliwější Němci zanewřeli owšem proti mně, a já stal se na dlauhý čas předmětem trpké hany a urážek nesčislných w celé žurnalistice německé, domácí i zahraničné.

Nemoha wšak wykládati wše, co počínal a trpěl sem

we wlnobití bauřliwého roku 1848, připomenu zwláště jen o těch příhodách, we kterýchž se mi událo wyjádřiti statěmi uwedenými we III dílu Radhosta své smýšlení o přemítaných té doby poměrech a prawdách politických; proto také nutno mi bylo připojiti některé původně w německém jazyku wydané spisy.

K wyřízení pilných otázek časowých, ku připrawování potřebných náwrhůw pro zřízení wlády zemské dle zásad konstitučních a jiných předloh pro sněm zemský, sestawil byl president zemský hrabě Rudolf Stadion ze wšech stawůw již dne 1 dubna mimořádnau kommissi 30audowau, se kterauž když potom 10 dubna spojil se sbor Swatováclawský, celek ten nazýwán byl „*Národním wýborem*“, a rozdělen we 12 odborůw čili sekcí. Já měl zwláště w sekci deváté „pro poměry Čech k zemím koruny České, k Rakausku a ke spolku Německému“ působení záwažné; zejmena prohlášení k Morawanům dne 6 máje wyšlo celé z mého péra. Rozumí se, že w debatách těch sekcí rozjímány zásady a prawdy programmu federalistického již mnohostranně.

O swém powolání do ministerstwa dne 8 máje podal sem Národnímu wýboru dne 12 máje zprámu, kterauž postawil sem (dle Hawlíčkowých národních nowin č. 33 a 34) také do Radhosta (III, 26—30). Zde připomenu jen co tam nedopowězeno, jelikož o wšeličem, co se bylo stalo, teprw později sem se dowěděl. Při prwní mé s Pillersdorfem konferenci objewila se byla jediná mezi námi neshoda w otázce Frankfurtské, we kteréž on (snad ohledem na swé prohlášení dne 21 dubna) pokládal powolnost i pro nás Čechy za neškodnau, já pak nemohl zatajiti opačného swého přeswědčení. Proto hned w noci následující, spisowaw swé „promemoria“, odhodlal sem se byl celo k nepřijmutí podáwaného místa. Když pak nazejtří dne 10 máje

ráno zanesl sem je Pillersdorfowi, pozorowal sem s udiwením, že byl odepření mému až patrně rád. Newěděl, ba ani netušil sem owšem, co mezitím se bylo stalo. Mé powolání do ministerium, bywši rozhlášeno, spůsobilo we Widni u wšech našich nepřátel prawé zbauření. Nejen od zuřiwých Němcůw, zwláště z Čech, nejen od auly universitní, we spojení s národní gardau tehdáž wšemohaucí, ale i od ministerstwa Uherského hrnuly se byly protesty a hrozby co nejdůtkliwější na ubohého Pillersdorfa za to, že chtěl byl sprawedliwosti poněkud také ke Slowanům. Pro Wídeňské demagogy byla to příležitost welewitaná, ustrojiti w massách lidu powstání proti wládě, ještě nedosti powolné, ana prý až i Rakausko poslowaniti chtěla; powěst rychle rozhlášená, že já nepřijaw ministerstwí, již i Wídeň byl sem opustil, přišla buřičům těm welmi newhod. Slyšel sem potom z ust prof. Exnera, že w jedné jejich poradě již se byl nabídnul jakýs řezník Wídeňský k zawraždění mému. Po ztrátě tak wítaného pretextu osoby mé, aby předce namáhaní jejich, podrobiti sobě wládu, nezůstalo cele bezpředmětné, obrátili bauři již přichystanau proti wyšlému w těch dnech wolebnímu řádu do senatu Rakauského, a w nepokojích dne 14 i 15 máje we Widni wypuklých lidé wesměs ani newěděli, proč wlastně to bauření se dálo, ježto pokus několika přemrštěnců o prohlášení republiky potkáwal se s newolí téměř wšeobecnau. Císař Ferdinand nicméně hledal w těch dnech, jak známo, pokojnějšího pobytu w Tyrolsku.

Nechci také šířiti se ani o provisorní wládě w Čechách, dne 30 máje od nowého zemského presidenta hraběte Lwa Thuna we srozumění s kommandujícím tehdáž generalem knížetem Windischgrätzem zřízené, jejímžto audem já jmenowán sem byl, ani o prwním sjezdu Slowanském, jehožto i presidentem, ač bezděky, sem se stal;

jsau to wěci wůbec dosti známé. Tím více pobawím se při nešťastných *Letnicích r. 1848*, které učinily strastný konec nejen onomu sjezdu, ale i nejlepším nadějem našim.

Newím o žádné události za naší paměti, kterážby měla byla následky osudnější a škodnější pro národ, nežli tato „bauře o swatodušních swátcích“ (dne 12 června sl.); jsemť podnes dokonale přeswědčen, že kdyby prosby mé w národním wýboru 12 máje (a jindy častěji) přednešené, — abychom neopauštěli mrawního swého postawení a warowali se každé appellace k násilí, — kdyby prawím prosby té bylo náležitě se šetřilo, národ Český bylby již během roku 1848 dosáhl oné míry práw národních i krajinných, kterých až podnes nadarmo se domáhá, i žeby tudíž weškery dějiny, jak země České tak i Rakauské říše, wzaly byly směr utěšenější, nežli se stalo. Wím, co prawím, a stojím předce na slowu swém, nabyw známosti dosti spolehliwé o smýšlení kruhůw té doby rozhodných. Největší škoda, i pramen wšeho dalšího zlého, záležela we zmaření sněmu pro králowství České na měsíc červen 1848 již nejen rozepsaného ale i připrawowaného. Kdyby sněm ten byl se sešel a spůsobem zákonným formulowal žádosti zemské, není pochyby žeby na nejwyšších místech potkal se byl ještě s větší powolností, nežli sněm Uherský.

Kdo zawinil tu pohromu? — Jakkoli mnoho wýkladůw již o ní podáno jest, — většinau od nepřátel, — nelze předce ještě dáti odpowědi určité. Já za to mám, že hřešeno se wšelikých stran, tu více tu méně, i ani sám necítím se bez winy, jelikož aspoň nedal sem byl náležitého pozoru na rostaucí kwašení myslí a nesnažil se předejíti bauři. Zjewní činitelé přední byli owšem s jedné strany c. k. wojsko, s druhé Pražští baucharoni té doby a mládež universitní: ale o hlawních působitelích w tajném pozadí nedomýšlel se na ten čas ještě tuším nikdo. Wšak známo

jest, že již w měsíci máji ministr president Uherský naléhal byl we Vídni na potřebné prý kroky, aby sjezd Slowanský nenabyl rázu wšeslowanského (panslavistického), ale obmezen zůstal jen na Slowany české; proč pak báli se ho Uhři? Potom neméně wýznamný skutek jest, že již před letnicemi, w prwních dnech června, obíhaly po Vídni děsné powěsti o welikém zbaurení se Prahy a bombardowání města, takže wláda sama uznala za potřebí, prohlášením weřejným dne 7 června wywrátiti řeči takowé a upokojiti mysli Vídeňské. Já čta prohlášení to, smál sem se byl jemu, a upozornil na ně také jiné lidi; netušil sem owšem, že klewety měly tak brzy státi se truchliwau prawdau. Ale nedá-li se z toho sauditi, že Vídeňáci mnozí nejen přáli sobě události takowé, — der Wunsch ist der Vater des Gedankens, — nýbrž že ani jí dočekati se nemohli, a wěděli dobře, proč? O powěstné báji „širokodaleko rozwětweného spiknutí“ promluwím hned místněji.

Naši radikálowé, poučeni a popuzeni od Vídeňských, počali byli již před koncem máje brojiti proti wládě, za příčinau obmýšlené prý reakce; sám národní wýbor český nebyl jim dosti swobodomyslným; kommandující general kníže Windischgrätz rozkřičowán byl co auhlawní nepřítel a rušitel konstituce i swobody, a žádáno nahlas, aby ssazen byl s auřadu swého. Měl sem byl s ním rozmluwu a přeswědčil se, že křiwda se mu činila; byl owšem odhodlán, hájiti ohroženau autoritu wlády. Ale důstojníci jeho wojenští nesmýšleli wšichni tak šlechetně, jako wůdce jejich; uráželo je již každé objewení se národu we zbrani (národní garda, Swornost atp.), nenáwiděli s většího dílu lid český a byli nedočkawi, potrestati jej za drzé prý jeho si wykračowání a wšeliké přechwaty. S druhé strany studentstwo Pražské záwidělo Vídeňskému jeho we dnech

březnowých nabyté sláwy, a hořelo po příležitosti, wyznamenati se také chrabrostí w nějakém boji; nejraději byliby naši mladí páni potýkali se pro wlast proti Frankfurtákům. Nechci zapírati, že i w obecenstwu jewily se mnohé obawy, původu wšak různého. We wšestranné takowé rozčilenosti každá nahodilá příčina mohla wésti ke srážce krwawé, třebas ani nebylo cizích agentůw, na to schwálně do Prahy wyslaných. Hrabě Wilém Wurmbrand, aud provisorní wládní rady, sám první spozorowal podezřelé přípraWy wojenské, jichžto nezáwadnost hrabě Leo Thun, mylně zprawen byw, we prohlášení swém dne 12 čerwna ráno byl nadarmo dolíčiti se snažil. Pročež swolal jak jiné kollegy mé, tak i mne zaměstnaného w poradách Slowanského sjezdu, na rychlost ku konferenci u zemského presidium právě w tu chwíli, když již bylo zbaurení jako we dweřích, a naléhal na okamžité upokojení lidu skrze prohlášení, že kníže odřekl se aneb zbawen byl kommanda swého. K tomu ale my neměwše prý ani moci, ani práwa, rozešli sme se bez pořízení, a já na tom místě hned odřekl se i samého titulu wládního rady. Pak již při rozchodu našem docházely první zprámy o počatém stawení barrikad na starém i nowém městě, i o dalších událostech, jichžto líčiti zde nepotřebí.

Kdo, kde a kterým činem uwrhl do bohopusté hořawiny tehdejší zápalku první, já udati nemohu: ale přeswědčen jsem, žeby počaté půtky brzy byly daly se ukojiti zase po domácku, kdyby neznámí agenti cizí byli netoliko štwaním ale i podplacowáním obecného lidu nerozněcowali boje napořád. Wždyť i sám účastnil sem se (s rytířem Neuberkem a jinými) až do dne 14 čerwna (mých půlstoletých narozenin) obapolných námluw k míru, a jen zkušenost, že i wýminky od obau stran již přijaté od našinců samých beze wší kázně opět byly

rušeny, donutila mne odříci se prostředkování dalšího. Tu zjewilo se patrně, že celé to powstání se strany lidu českého bylo jen nahodilé, neměwši samo w sobě ani plánu, ani wůdce uznaného, ačkoli došlo podpory hojné se wšelikých stran. I kdo tedy byli krwolační jeho, jestli ne původcowé, aspoň hlawní působitelé a podněcowatelé? O tom šly domysly wšeliké, ale na jisto newěděl nikdo nic; mluwilo se, snad ne bez příčiny, o několika wyslaužilých wojácích Polských, o 48 studentech Wídeňských, jenž ty dni přibyli do Prahy, ač já nic o nich newěděl, a jisté jest, že potom nejeden newinný Pražan odbýwal wězením za křiwé podezření, — an mezitím hlawní winník, emissar Uherské wlády, žičil se w tichosti zdarem sotwa w té míře očekáwaným.

Známa jest rozhlášená někdy báje o „*širokodaleko rozwětweném spiknutí Slowanském*“ roku 1848. Jmenem c. k. wojenského saudu na Hradčanech od knížete Windischgrätza zřízeného wydal jakýsi „Hauptmann-Auditor“ Ernst zwláštní brošurku, *) nestranně prý psanau a nehledící než ku prawdě a k událostem skutečným. Tam udáno jest (na str. 45 a sl.) podrobně a zpráwně, ne jmeno sice ani původ, ale jen wyznání welice zajímawé („Geständniss von hohem Interesse“) jednoho z „inquisitůw“ *M*(arcella) *T*(uránského), také auda sjezdu Slowanského, jenž prý před welikonocí r. 1847 w Prešowě w Uhřích oznámil a spřátelil se byl s některými Slowáky a Poláky tak důwěrně, že i do welikého swého tajemstwí zaswětili jej, kterak oni a přední někteří muži slowanští zamýšleli prý ze zemí koruny Uherské i České učiniti jednu welikau říši

*) Pod nápisem: Die Prager Juni-Ereignisse in der Pfingstwoche des J. 1848, nach den Ergebnissen der hierüber gepflogenen Untersuchung, (zweite Auflage, Wien 1849.)

Slowanskau, — královstwí-li či republiku, to prý newěděli ještě sami; — powstání k tomu cíli mělo prý wypuknauti saučasně na čtyrech místech, w Záhřebě, Praze, Krakowě a w okolí Prešpurském teprw r. 1850, ale revoluce únorowá w Paříži 1848 urychlila prý je. Tázán jsa, kdo w Čechách účastnil se toho spiknutí, neuměl jmenowati nikoho než jediného — mne Palackého, an prý tajné dopisy mé, posílané do Prešowa, nejen míwal w rukau, ale poznáwal i popisowal také pečet při nich wýznamnau.*) Další o tom wýklady podáwati hnusí se mi; wšak kdo chce, najde je na dotčeném místě.

Nuže, s tímto „zajímawým“ wyznáním duše škaredé porownejme swědectwí pramene jiného, a zwláště data jich obau. Dopisowatel jeden uherský do Augšpurských wšeobecných nowin (29 Jun. n° 181) dáwal z Widně dne 25 čerwna zprámu o powstání Pražském tak „zajímawau“, že jí ani zde místa odepříti nemohu. Znít pak doslownĕ takto: „Immer deutlicher stellt es sich heraus, dass der Aufstand in Prag die Folge einer, wenn auch zu früh ausgebrochenen, panslavistischen Verschwörung war, deren Fäden sich weithin in alle slawischen Länder erstreckten. Palazky, Liebelt und Bakunin waren im voraus zu Mitgliedern eines Directoriums bestimmt, welches die Revolution in Böhmen, Polen und Ungarn leiten sollte. Zu gleicher Zeit mit den Čechen sollten die Raizen in Ungarn und die Gränzer in Kroatien unter Jellačičs und Gaj's Leitung losschlagen“ etc. Neníli sauhlas ten nad míru pamatný, a neneseli tudíž rukojemstwí prawdy sám w sobě? Netřeba zajisté dokazowati, že dopisowatel Wídeňský dne 25 čerwna nebral teprw od Turánského, práwě té doby na Hradča-

*) Já neznaw osobně nikoho we Prešowě, jak žiw, pokud paměť má stačí, neposlal sem byl tam ani jednoho psaní.

nech uwězněného, poučení, ale že on jako Turánský čerpali oba zprávy své z jednoho a téhož pramene, — z *politické taktiky maďarské* neboli *maďaronské*, jakováž, leč i prawdu zároweň wážíc, i w těchto dnech (1872) objewila se Vakanowičowými zápisy opět w zemi Chorwatské, na potwrzení Ben-Akibowy maudrosti. „Wšecky národní snahy slowanské (wždy = *pan*slavistické), jak w říši Rakauské wůbec, tak i zwláště w zemích koruny Uherské, musejí bez rozpakůw we welezrádné světlo postaweny, a tudíž ihned na zmar uwedeny býti. Pomoz co pomoz; jen směle lži, a zdar tě nemine."

Já byw od obau udawačůw wyznamenán slawným náčelnictwím we welezrádě, mohu právem stížnost wésti na chowání se ke mně tehdejšího wojenského saudu na Hradčanech. Saudcowé patrně buďto wěřili nebo newěřili slowům Turánského. W prwním pádu byli powinni dáti zatknauti welezrádce, aneb aspoň pohnati obwiněného k saudu bez odkladu; we druhém bylo to hrubé nadužíwaní moci auřední, když mluwilo se nahlas o širokodaleko rozwětweném spiknutí, třebas osoby mé ani nedotýkáno. Kdyby mne byli o tom uwědomili a konfrontowali s udawačem, bylbych se mohl sám dowtípiti a je pak také poučiti o prawém a hlawním winníkowi w bauřích swatodušních, i ručím za to, žeby ten pan Marcell byl nezmizel tak nezpozorowaný zase s dějiště, co nějaká figura mythická. Kníže Windischgrätz i jiní přední páni byli arci přeswědčeni o mé newině: ale saudcowé jim podřízení nedali si ujíti příležitosti k ostauzení a naříknutí nelibého jim lidu českého. Já bohužel o wšem, co w té wěci dotýkalo se mé osoby, neměl sem ani nejmenšího tušení, až na sněmě Kroměřížském na počátku měsíce března 1849 dostalo se mi páně Scharfenowo auřední o tom líčení náhodau do rukau. Interpellaci k ministerstwu proto již ode

mne připrawowanau předešlo i zmařilo jen náhlé rozpuštění téhož sněmu.

Končím dlauhý wýklad swůj, ačkoli mnohých wěcí důležitých ani nedotknul sem se. Chtěl sem aspoň se své strany podati budaucímu dějepisci swědectwí swědomité a dobře uwážené; at skaumá dle toho prawdu dále a wšestranně.

Rozhowořiw se již tuším příliš, uskrownim napotom řeči o dalším působení swém na sněmě říšském r. 1848 tím wíce, čím menší ono zaujímá místo w Radhostu, ano zwláště „Oswědčení ze dne 21 března 1849“ (Radh. III, 42—58) podáwá o něm světla dosti. Jakkoli neskwělá byla osoba, kterau sem tam hrál, — (Wídeňáci byli tuším očekáwali, že já řečmi blýskati a hřímati budu na sněmě, jako nějaký Košut), — nedá se předce tajiti, že shodau okolností připadla práwě mně mezi wšemi sněmowníky úloha nejtěžší a nejwážnější. Prohlášený hlawní aučel sněmu bylo konečné státní konstituowání Rakauska, čili sestawení konstituce jeho. K tomu cíli sněm celý dne 31 čerwence wywolil ze sebe zwláštní 30audowý „konstituční wýbor“, po třech audech z každé „korunní země“, aby sestawil prwní náwrh budaucí konstituce; tento pak zase ustanowil ze sebe dwě „subkommisse“ po pěti audech, jednu pro náwrh „základních práw“, druhau pro „ústrojí říše“. Do této druhé, ježto nawrhnauti měla, kterak země říše Rakauské w jednotu uwedeny a moc zákonodárná, wykonáwací a saudní w nich rozměřeny býti měly, woleni byli pro Čechy já, pro Morawu dr. Kajetan Mayer, pro Halič dr. Smolka, pro země wnitrorakauské dr. Goldmark, pro země jižní dr. Gobbi. Každý z nás měl sepsati o sobě a předložiti náwrh, co substrat ke

společnému rokování a usnešení. Ale dr. Mayer omlauwal se přílišným zaměstnáním co podsekretář w ministerium wnitra; dr. Smolka, jenž brzy potom wolen za presidenta sněmu, mluwíwal: „k čemu to namáhaní? či mníte, že konstituce, jakaukoli my nawrhneme, bude skutečně přijata i wstaupí do žiwota?“ Dr. Goldmark wyznáwal upřímě, že necítil se býti schopným k dílu takowému, a protož později dal se zastaupiti drem. Brestlem. Dr. Gobbi byl owšem hned prwní hotow s náwrhem swým: ale wylíčil dílo swé w takowé abstrakcí a powšechnosti, že hodilo se spíše pro idealnau nějakau říši na měsíci, nežli pro welmi konkretní poměry říše Rakauské. Protož nemělali propadnauti celá naše subkommisse, musel sem já oddati se cele studiem oprawdowým o wěci té, aniž mohl sem účastniti se běžných debat sněmowních, jako jiní audowé.

Lidí w politickém ohledu skutečně wzdělaných bylo jak w Rakausku wůbec, tak i we sněmě říšském r. 1848 tuze málo; a i ti, kdo za takowé se měli, wynikali nejwíce jen horlením liberalistickým o tak řečená základní práwa, ježto přemítána byla předtím w parlamentech zahraničných, zwláště we Francii a w Belgii, a wykládána we státním slowníku Rotteka i Welkera; šablona centralistické ústawy franské neb belgické powažowána za wzor, za wrch politické maudrosti; hodilali se pro poměry státu různonárodowého, jakowý jest Rakausko, na to nepomýšlel tuším nikdo. Proto když subkommisse naše pro základní práwa prospíwala dosti rychle a zdárně, já neměl ani s kým o úkolu swém poraditi se.

I hned od prwopočátku nemohl sem pojímati úlohy swé jinak, nežli we smyslu *federalistickém*. Již při samém prohlášení konstituce w březnu 1848 cítil a předwídal sem, že w nastalém welikém pohnutí myslí, jak jinde, tak

i zwláště w Rakausku moment národnosti osobí sobě místo nejen důležité, ale i přední, — jakož nás od té doby zkušenost již téměř čtwrtstoletá skutkem poučuje; bedliwý čtenář Radhosta pozná to ze wšech prwních statí dílu třetího. Prwní péče má byla o uznání a pojištění zásady rownoprávnosti národní (18—21 března). We psaní dne 11 dubna 1848 pojímal sem již wšecky jednotliwé národy, we smyslu slowa genetickém, co zwláštní osobnosti, a ukazowal na právo associační, co přední spásu jejich. K témuž směřowaly statě dne 6 a 10 máje, i 2 a 10 čerwna. Idey byly dosti záhy pohotowě; wšecka nesnáze točila se jen o wtělení a rozestawení jich w celek konkretní a organický. Nicméně prwní náwrh můj byl hotow dříwe, nežli we Wídni wypukla revoluce 6 října; opis jeho wyžádal si a obdržel mimo jiné i ministr Bach, když za dnůw říjnowých meškal w Praze jako u wyhnanství. Teprw po zahájení sněmu we Kroměříži přičinil se i zwláště dr. Kajetan Mayer o konečné připrawení náwrhu celé naší subkommisse. Přijaw hlawní mé rozdíly a wěty, rozmnožil je zwláště přibráním wšelikých ustanowení konstituce belgické a náwrhu od hraběte Alberta Nostice wypracowaného, i zjinačil některé články we směru centralistickém. Takto „sjednocený náwrh“ stal se potom substratem pro porady celého 30audowého wýboru konstitučního. Tu ale, následkem záwadného sestawení téhož wýboru, objewila se záhy přewaha ducha i směru centralistického. Wýbor konstituční nebyl wěrným obrazem aneb extraktem celého sněmu w jeho wnitřních rozměrech; representowaltě jen desatero zemí korunních welikých i malých stejným počtem hlasůw bez rozdílu; kdežto w auplném sněmě Čechowé, Morawané a Haličané pospolu twořili již sami absolutní většinu, we wýboru stáli jen co (1×3=) 9 naproti 21. Onino klonili se většinau přirozeně k zásadám

federalistickým; tito k centralisaci, s wýminkau jen několika Slowincůw. Nejen že nauka Rotteka i Welkera, dle šablony Francauské, panowala w myslích většiny wýboru, (jakož ku př. i Čech dr. Pinkas w ní si libowal), ale i poznání, že ne každá země stačila sobě sama we wšech potřebách weřejného žiwobytí, (ku př. že ne každá mohla opatřiti sobě a wydržeti swau wlastní universitu wyšší odborní školy, swůj wlastní saudní dwůr kassační atp.) a skutek ten, že při nawrhowání přirozených neb historických grupp zemských objewowala se příliš rara concordia fratrum — wedly většinu wýboru mocí neodolatelnau k zásadám centralistickým. Málo bylo těch, kteří obraceli zřetel ku přirozeným wýminkám a požadawkům celku říše, k upokojení slušnému a rownému wšech i každého; většinau prohlédáno sobecky jen k wýhodám neb záwadám, ježto z jednotliwých ustanowení plynauti měly pro účastníky, a hlasowáno dle toho. Po takowém rozebrání a zjinačení asi polowice podaného náwrhu, nabažiw se já hádek nekonečných a wždy neprospěšných, *) wystaupil sem z wýboru konstitučního, abych tím lépe připrawowati se mohl k hájení zásad a názorůw swých w auplném sněmě; to wšak zmařeno náhlým rozpuštěním či rozptýlením celého sněmu Kroměřížského. Mnozí domýšleli se, že nenadálé to rozpuštění bylo jen odpowědí na mau interpellací ze dne 23 února 1849. Oswědčení wšech poslanců českých ze dne 21 března 1849 podáwá o weškerém jednání téhož sněmu světla dostatečného.

*) Poznámky a úsudky, kteréž o nich podal Jidáš český Ant. Springer, — we swém díle: Geschichte Oesterreichs seit dem Wiener Frieden 1809, dílu II, zwláště na stránkách 617—624, — jsau z osobní newole wesměs strannicky překraucené a někdy až i blbé.

Mezi námitkami, které vedeny byly proti *federaci* w Rakausku, nalezalo se na prwním místě i samo jmeno její. Federace předpokládá prý u wšech, kdo do ní wstaupiti mají, moc a práwo suverenity, jelikož jen prý ti, kdo w ničem nezáwisejí od nikoho, mohou wolně spolčowati se, nikoli ti, kdo auwazkem státním již k sobě wázáni jsau. Důwodu takowého užíwáno tytýž ke sčítání do nás i úmyslůw welezrádných, nehledíc na to, že konstituční swoboda bez autonomie ani mysliti se nedá. Protož když přátelé moji na podzim r. 1849 zamýšleli wydáwati nowý politický denník na hájení zásad swých w jazyku německém, já nawrhowal sem, abychom program swůj nazýwali „*unionistským*“, a podal k tomu cíli hned článek úwodní pod nápisem: „Union, — nicht Centralisation, noch Foederation,“ — kterýž ale od dr. Pinkasa, co náčelníka žurnalistického podniknutí, nebyl přijat, an mu zawáněl ještě příliš federalismem, ačkoli oblíbeno jmeno „Union“ co titul žurnálu. Pročež odřeknuw se dalšího spolupůsobení, brzy na to, když Karel Hawlíček požádal mne o nějaký příspěwek do jeho „Národních Nowin“, přepracowal a rozšířil sem dotčený článek swůj po česku; kterýž potom wyšel w „Národních Nowinách“ dne 21 prosince 1849 pod nápisem: „O centralisaci a národní rownopráwnosti w Rakausku“ (wiz Radhost, III, str. 59—70). O sensaci, kterau stať tato spůsobila časem swým, netřeba se zde šířiti; dosti jest, že obecné mnění mělo ji za příčinu konečné zápowědi wýtečných „Národních Nowin“ Hawlíčkowých, že tehdejší státní podsekretář, dr. Alexander Helfert, uznal za potřebí, wydati proti ní zwláštní brošurku, a že drahé manželky mé, tehdáž těžce nemocné, od jistých důwěrníkůw došla zwláštní wýstraha, že já, budu-li pokračowati w tom duchu dále, octnu se co newidět na místě welmi nemilém. Pro upokojení její tedy slíbiw neaučastniti se dále sporůw ta-

kowých, od té doby nezawadil sem ani pérem více o politiku až do r. 1861.

Tolik tuším postačí k objewení příčin nemilosti ministerské r. 1849 a násl. a k wyswětlení události pro mne zwláště bolestné dne 29 července 1852. Doložiti wšak musím, že mne ministrowé Bach i Kempen později ujišťowati dali, že p. Sacher-Masochowa persekuce proti mně udála se mimo wůli jejich.

O statích ode mne od r. 1861 psaných nepotřebí tuším se šířiti: nosíť každá wýklad swůj sama w sobě. „Idea státu Rakauského“ z r. 1865 jest jen širší odůwodnění a prowedení programmu federalistického, již r. 1848—49 založeného; wyšlatě také co zwláštní brošurka w jazyku českém i německém. Článkowé polemičtí pod nápisem: „Odpowěd Boleslawanu“ a „Několik otázek časowých“ psáni na obranu proti nářkům, wedeným od tak řečených „Mladočechůw“ na nás, zejmena na mne a na přítele i zetě mého dr. Riegra, že prý nebyli sme a nejsme dosti swobodomyslni. Jest wěc wědomá, že wěk mladý přirozeně rád se nese k radikalismu, a podlé ideálůw stranně ale wřele pojatých rádby wšeliké dějinami uwedené a ustálené poměry státní a společenské obrátil třebas i mocí naopak, bez ohledu netoliko na míru sil swých a sil na odpor stojících, ale i na prawdu a práwo, které snad za základ slauží poměrům nenáwiděným. Strany takowé nebýwají wždy příslušní saudcowé o swobodomyslnosti těch, kteří snaží se držeti horliwost jejich na uzdě. Také mínění našich někdy hanitelůw r. 1863 a 1864, nezůstawších wždy mladými, již dáwno se oprawilo: welebitelé „poswátných snah Polákůw“ mezi námi docela umlkli, ba ni „šlechta“ wůbec není wyhlašowána wíce za něco naprosto zlého, „de-

mokratie“ dle našeho smyslu nabyla w národu wšeobecného uznání, a jiných neshod podobných urownáno drahně, tak že o sporech těchto již raději mlčeti chci.

Jen o jedné wěci cítím se puzena promluwiti mimochodem trochu obšírněji na tomto místě; o wěci, o kteréž mezi námi ještě newedly se rozepře, ač jim wyhnauti se za nedlauho tuším nebude lze: jest to tak řečená *otázka dělnická*, i připojowaná k ní nejnowěji otázka o právu ke *hlasowání wšeobecnému* (suffrage universel). Tuším posledníkráte udáwá se mi příležitost, obírati se otázkami politickými; i nechtěje ani nemoha dáti se do spisowání článku zwláštního, pronesu aspoň na krátce zdání swé a saud swůj o důležité wěci této.

Mám z toho srdečné potěšení, že české dělnictwo Pražské, wedeno několika muži rozmyslnými, nedalo posawad roznítiti se k weřejným demonstracem buřickým, o jakowýchž nám slýchati bylo z Widně, ba tuším i z Brna. Nepochybuji ani já, ani kdokoli z lidí sprawedliwých, že dělníkům jako jinde, tak i u nás, naskytují se časté příčiny ke stížnostem podstatným. Pokud lidé budau lidmi, nedají se nikdy cele umořiti wášně, za kterýmiž jedni nadužíwati budau wšelikých wýhod swých naproti jiným, a zastírati snahy swé rauchem práwa i sprawedlnosti; neboť pokud we welikých sporech swětowých nedá se wýhost onomu domnění, že přewaha hrubé moci a násilí stáwá se pramenem práwa mezi národy, nelze očekáwati, žeby i w saukromých poměrech swých lidé wšichni dali se wésti prawidlem, ježto jest zřídlem wší ctnosti a sprawedlnosti: čeho sobě nechceš, jinému nečiň. Nikdo nezapře, že i kapitál w rukau boháčowých nadužíwá se často naproti těm, kteří jen z práce rukau swých žiwi býti nuceni jsau, a že i mezi fabrikanty a dělníky wznikají poměry podobné, jako panowaly až do r. 1848 mezi wrchnostmi a

poddanými jejich, tudiž že cokoli w nich násilného a křiwého jest, musí konečně dle sprawedliwosti zákonně zřízeno a napraweno býti. O potřebě a aučelu takowé náprawy není a nebude tedy mezi námi ani sporu ani pochybnosti: owšem ale o prostředcích a cestách k ní wedaucích. Tu pak ty, které nawrhují staupenci powěstné tak řečené „internationály“, totiž zrušení práwa wlastnictwí, práwa rodinného, dědičnosti atp. bylyby nejen bezbožné a hříšné, ale i pošetilé samy w sobě, a newedlyby k cíli. Kommunismus, byť i bez krwawého boje wšech proti wšem prowesti se dal, uwedlby w krátce celé pokolení lidské do stawu zhowadilosti, obrácením Darwinowy smyšlenky zrowna na ruby; a socialismus jen potud dá se chwáliti, pokud se rozumí a prowozuje we smyslu prwowěké církwe křesťanské, aneb někdejší Jednoty bratří českých, kdežto bohatí a chudí wěrně cítili solidárnost swau a dobrowolně ochotni byli pomáhati sobě wespolek. Poněwadž newšichni lidé ode přírody stejně nadáni jsau, aniž u wšech stejná činnost, stejná píle i hospodárnost, stejné snahy a wášně se jewí: proto auplná rownost wšech lidí, jak co do práce, tak i co do jmění a požíwaní, jest a bude wěčnau utopií; a proto také lidé rozumní a dobromyslní neměliby takowými theoriemi dáti se mýliti. Námítkau často slýchanau, že ani dělníci nebýwají wšickni bez auhony, a že nejhlasitější jejich mluwčí s většího dílu sami bažíwají wíce po pohodlí a požíwaní nežli po práci, pořádku a práwu, nechci se zde bawiti. — Nemnohem menší klam wězí w myšlence té, žeby práwo wšeobecného hlasowání poslaužiti mělo stawu dělnickému k náprawě. Předewším ptám se: co jest to wšeobecné hlasowání, a je-li ono možné? Stačí-li býti člowěkem, aby mohl dáwati se platný hlas o prawém zřízení poměrůw společenských a státních? a je-li tomu tak, kterým práwem odepřete ho nejen wšem proletářům bez wý-

minky, ale i ženám, i dětem obojího pohlawí až do těch nemluwňátek? a kterak ustrojíte spůsob takowého hlasowání? Patrné jest, že i hájitelé wšeobecného hlasowání předpokládají meze, kdeby ono zastawiti se mělo, — obyčejně asi hned za nimi, tak aby aspoň jejich třídu zahrnowalo ještě do sebe, — jen že titulu právního k tomu nemají a neznají. Právo weřejného hlasowání we státech konstitučních není přirozené ani wšelidské, (jako ku př. swoboda swědomí, právo wlastního sebe určení atp.) ale jest právo *politické*, jest auřad weřejný, ku kterémuž powoláwají se jen ti, kdo k němu nad jiné spůsobni a schopni bywají. Kdoby to zapíral, musilby nutností logickau přiswědčiti konečně i k té absurditě, že netoliko představení obcí a okresůw, ale i ministři a wladaři celých říší měliby ustanowowáni býti pauhým losowáním, a to až i mezi dětmi. Také zwolením několika dělníkůw za poslance do sněmůw poslaužiloby se wíce ctižádosti osob některých, nežli prospěchu celého dělnictwa. Kdyby ku př. wymanění lidu selského z poddanstwí na sněmu říšském r. 1848 bylo wiselo jen na přítomnosti tam několika rolníkůw, byloby se tuším ani nezdařilo: ale právo této třídy lidu došlo bylo dáwno uznání u wšech swobodomyslných a sprawedliwých sněmowníkůw. Nelze zapírati, že to bylo jen zřejmé někdy *násilí*, co původně uwedlo bylo w *poroby* jednu třídu lidstwa, a

„mrzkost jest poroba Hospodinu,
hřích, w poroby samochtíc dát šíji“,

spíwá již starowěký básník w rukopise Královdworském; protož nebylo potřebí, nežli zrušiti dílo hříchu dáwného. Také dělníci domohau se potřebné záštity prospěchůw swých cestau zákonodárnau jen tehdáž, když prwé přeswědčí weřejné mínění o sprawedliwosti požadawkůw swých. Toho pak owšem nedowedau ani lichým mudrlantstwím,

ani hulákaním jakýmkoli, ani tajným spikáním a spolčováním se, ani konečně utíkáním se k jakémukoli násilí, ale jen rozumným a důkladným objewováním a předkládaním skutečné prawdy a křiwdy. Toho tedy buďte dělníci pilni w každé době, a spoléhejte se na konečné wítězstwí prawdy. Pře jejich owšem není tak jednoduchá i neleží tak na snadě, jako někdy pře mezi wrchnostmi a poddanými; w poměrech dělnických nepanuje násilí, nýbrž aspoň zdánliwě dobrowolná *umluwa*, kteráž, jak wědomo, wždy a wšude rušíwá práwo. Dělník nikde není powažowán za parobka; za mzdu wysazenau pracuje jen kdo chce; kdo nechce, není ku práci nucen. Protož není diwu, že otázka dělnická později a s wětší nesnází, nežli rolnická, dochází konečného wyřízení swého cestau zákonodárnau. Za to ale obírá se s ní za dnůw našich již celá téměř wzdělaná Europa; i slušno daufati w konečné wítězstwí prawdy a sprawedliwosti, a nekompromittowati ho marným úsilím i pokusy dráždícími, ale newedaucími k cíli.

Promluwiw o naději konečného wítězstwí prawdy a sprawedliwosti w záležitostech lidských, nemohu zdržeti se na místě tomto, abych nezabral se také do poněkud důkladnějšího uwažowání té wěci.

Jakož wůbec činnost lidská rozcházíwá se dwojím směrem, k dobrému i ke zlému, ku prawdě i ku křiwdě, a jakož prawdy a dobra wždy jen snažným úsilím domáhati se lze: nelzeť owšem nespozorowati, že také za našeho wěku sporný tento zjew nastupuje na cesty a formy zwláštní, času našemu přiměřené. Zásada *autority*, někdy we středowěku wšemohaucí, tratí za naší doby moc a působení swé w myslech lidských čím dále tím wíce. Čím

walněji šíří se *wědomí*, tím wíce ubývá *wíry*, — zejmena w oborech, we kterých wědaucnost má pewne základy. Pokléska wíry středowěké stala se hlawně od té doby neodwratnau i nenaprawitelnau, co Koperník objewil prawdu ohledem na welikánskau saustawu sluneční a světowau; jak mile zeměkaule naše přestala býti netoliko světem celým, ale i hlawní jeho částí, a octla se w počtu pauhých oběžnic, utrpěly názory lidské o světě a přírodě, ba i o historii wůbec, změnu podstatnau a nenaprawitelnau; především staly se napotom nemožnými dáwné anthropomorfické představy o bohu, a cokoli s nimi sauwisí. Rozum lidský osobil sobě moc a práwo k saudu i k rozhodnutí we drahně oborech, kde prwé panowala byla naprosto jen autorita i wíra. Prawda pak we předmětech nemůže býti nežli jedna i táž, nikoli pak dwojí a sobě odporná, jedna dle autority, druhá dle rozumu. A wšak ani také rozum nebývá wždy neomylným sám w sobě, sahaje často přes meze sobě wytčené. Nejznamenitější nowého wěku filosof, Imman. Kant, důmyslem newyrownaným proskaumaw weškeru působnost lidské mysli, dokázal, že působení rozumu jest wesměs jen ředitelské čili zpráwčí, nikoli konstitutivní neboli tworčí w užším smyslu, že my chápeme jen zjewy wěcí (phaenomena), kdežto wnitřní moc a podstata jejich (noumenon) nám zůstáwá tajemstwím; i rozebraw tím způsobem wšecky příměty mysli, nalezl w ní a wytknul, mimo rozum a wůli, také důležitý prwek zwláštní a swérodý, jejž nazwal „kategorickým imperativem“ t. j. cit powinnosti, co základ weškerého mrawního bytu lidského. Tím objewila se cesta ke wšemu, co w mysli a w cílech lidských wznešeného a práwě božského jest. Za nowější doby zmáhá se wšak nauka pantheismu a materialismu, která wše zapírajíc, čeho pauhý rozum nechápe, nechce ani boha znáti co bytosti osobní, ani mrawního powolání we člowěčen-

stwu. Kdežto dáwné učení usilowalo powýšiti člowěka k božnosti, strhuje a pudí ho škola tato naopak upřímo do bestiality. Naprosté sobectwí jest jí jediným cílem, jedinau realitau. Mrawní ušlechtilost, uznání powinnosti, zapření sebe a oběti z wíry, z naděje i z lásky, považují se za pošetilost; tauha po ideálech (dle slow Krista pána „po královstwí božím“) za bláhowé blauznění; jediné prawidlo a wzor činnosti jsau jen „edle Raubthiertriebe“ (popudy drawcůw ušlechtilých), tedy sobectwí, ostražitost, auskok a násilí. Bohužel že heslo hlásané nowěji jak theoreticky tak i prakticky u wítězných sausedůw našich: „kdo s koho, ten toho“, „moc předčí nad práwo“, (Macht geht vor Recht, la force prime le droit), ujímá se za dnůw našich, jakož zapírati nelze, w kruzích čím dále tím walnějších, a hrozí netoliko uwrhnauti Europu opět do barbarstwí, ale i zaplawiti ji nezadlauho newídanau dosawad krwe powodní. Mne wšak ani nowowěcí Čingischáňowé a Tamerlanowé nepřeswědčí o *trwalém* zdaru pekelného díla swého; octnet se ono tam, kde dílo předchůdcůw jejich, a leda proklínaní národůw i pronárodůw zachrání je od nepaměti. Naději tuto zakládám já na wšedějinném swědectwí o pokroku ducha lidského; jiskra božstwí do něho wštípená nedá se nijakau mocí udusiti a umořiti cele; ba čím wíce ji dusiti a mořiti budau neznabohowé, tím živěji oswěcowati bude temnosti wěku našeho i wěkůw budaucích. Potřebí jest owšem, aby většina lidí dobromyslných nelenila; potřebí jest činnosti a boje světla proti tmě, práwa proti násilí, mysli ušlechtilé proti bestialním popudům. Potwrzení prawdy swé beru já, nehledě ani k dějinám a zjewům světowým, (ježto nepálí se u nás wíce ani kacíři, ani čarodějnice atp.), také z osobní swé zkušenosti. Ještě před padesáti léty miwal sem dlauhé a tuhé hádky s mužem dosti wzdělaným a i šlechetným, jenž twrdil, že swo-

bodě bez poroby nikde obstáti nelze, a že této potřebí jest w každém státu swobodném, odwoláwaje se na příklad starých Řekůw a Římanůw, na středowěké pány a parobky, a na nowowěké demokraty otrokářské w Americe, kdežto já zapíral naprosto, že by tam, kde jeden rodí se co pán a druhý co parobek jeho, mohla wůbec řeč býti o swobodě a práwu, a nikoli jediné o nadpráwí, privilegiích, usurpaci a útiscích. Za dnůw nynějších ale nenašelbych tušim muže wzdělaného již ani w Americe, jenžby nestyděl se twrditi, že pokolení lidského část jedna musí roditi se co pauhá wěc a co dobytek prodajný (human cattle), aby druhá požiwati mohla práwa swobody a člowěctwí. Pokrok humanity, ač nenáhlý, leží tu na bileďni, a nelze ho nespatřiti ani zapírati. Protož i s ohledem na nynější trudné postawení národu mého nepřestáwám wolati: ať nebesa kalí se nad námi sebe chmurněji, ať neznabohowé (třebas i klečící u oltářůw a žehnající se křížem) wymýšlejí na potlačení, hanění a týrání nás prostředky a cesty sebe ošemetnější: já odwoláwám se, ne k násilí za násilí, ale k budaucnosti nedaleké, we kteréž již i dáwní pohané předwídali a těšili se neuprositelnau Nemesis. Owšem pak nepřestáwám také napomínati a prositi, ba zaklínati každého dobrého, aby neoddáwal se nečinnosti, ale wzděláwal se, pracowal a přičiňowal se ze wší síly, kudyby pomohl rozšířiti a upewniti na zemi říši prawdy a sprawedliwosti.

Trwaje na přeswědčení takowém, musím předce wyznati na místě tomto upřímně, že již při prwním wstaupení swém na dráhu politickau r. 1848 upadl sem byl sám w omyl těžký a osudný. W zápalu nabyté náhle swobody chowal sem byl do budaucnosti wůbec důwěru hojnější, nežli slušelo; nepamatowal ani uwažowal sem, že lidé i we krisech welikých dají se woditi wíce popudy a wášněmi, nežli rozumem a prawdau, a protož i k žádaucímu

rozřešení nastalých tehdáž sporůw mezinárodních že nenepostačí pauhé objewení aneb důkaz prawdy i sprawedliwosti. Osudowé lidští neberau se wždy cestau přímau k cíli swému, nýbrž i oklikami často krwawými: ale konečně předce neminau se ho, ne-li dnes, aspoň zítra; jen setrwejme a držme se. Každý to uzná, že násilím nedodělalibychom se ničeho dobrého. Jest nás 5 millionůw, obklíčených nepřátely téměř odewšad; kdyby nás bylo 50 mill. a to swornych, nesmělbych owšem tak mluwiti. Hlawní má chyba byla, — řeknu to bez obalu, — důwěra w rozumnost a prawotnost národu Německého. Powěstné někdy slowo mé: „kdyby Rakauska nebylo, muselibychom přičiniti se co nejdříwe o utwoření jeho“, — pronešeno bylo za předpokládaním, ba za nepochybnau důwěrau, že we spolku tom oswobozených národůw napotom panowati má i bude *sprawedlnost*, an wěděl sem, že „remota justitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia“? — jakož swědčí již sw. Augustin (de Civitate dei l. XXII.) Pod panownikem, jehož heslo bylo „Justitia regnorum fundamentum“, mohlo-li mně jen na mysli tanauti, žeby staroslawná říše naše mohla kdy změniti se we smyslu slow sw. Augustina? w oslawných oněch dnech obnowené swobody jakbych mohl byl domýšleti se, že od Němcůw nám Slowanům bude sauzeno, abychom z absolutismu panowničího přešli jen zase pod absolutismus ještě mnohem krutější, — pod diktaturu totiž nepřátelského nám plemene? Kterak možné bylo předwídati, že Němci wzdělaní mluwiti budau o swobodě a konstituci, a prowáděti jen panowání jedněch nad druhými? že welebiti budau práwa osob, ale práwa národůw šlapati nohama? že tedy budowu swého státního práwa zakládati budau na lži a nesmyslu? že prohlásí rowné práwo wšech, nám Slowanům ale přisaudí jen powinnost poslušenstwí? Zpozdilé

bylo a jest jejich domnění, že nám národnost wlastní nebude pokladem právě tak drahým, jako jim, a že ani litowati nebudeme, ba nepocítíme, wylaučení jejího z žiwota weřejného; a sprostá čáka ta, že oněch několik drobtůw a odpadkůw se stolu německého, kteří milostiwě nám se propůjčí, postačí ku potřebě naší, swědčí jen o bláhowé pýše a nadutosti, nikoli o rozumu a sprawedliwosti. Ale — Hochmuth geht vor dem Fall! — tak mluwí Němci sami, a zakusí toho jistě časem swým, ač já se času toho již nedočkám. O událostech, které dáwno wytrhly mne bolestně z klamu mého, nechci se zde šířiti. Já bohužel nyní již i sám pauštím naději o trwalém zachowání říše Rakauské: ne proto, žeby ona nebyla žádaucí aneb sama w sobě byla nemožná, ale že Němcům a Maďarům dáno zmocniti se panstwí a založiti w ní jednostranný despotismus plemenný, jenž we státě různojazykowém a konstitučním, co politický nesmysl (odpor w ponětích, contradictio in adjecto), nemůže míti dlauhého trwání; Němci pak a Maďaři nechtějí Rakausku jinak, nežli co despotii takowé. Winau jejich, ježto (jako r. 1848) již upřímo roztrhati usilují říši, ona pohříchu octla se již tuze daleko na ploše šikmé, která wede do propasti. O národ swůj já přitom nebojím se příliš. Třebasby mu sauzeno bylo podniknauti opět zkaušku ohněm i železem, chowáť on w sobě již jádra žiwého a zdrawého dosti, aby nezahynul w ní, ale wzkřísil se k žiwotu čilému opět, budiž to w okolnostech jakýchkoli.

Jakkoli pak Němci u weřejnosti již dáwno jmena mého nejinak než potupně a hanliwě dotýkati se zwykli, já nicméně newracím jim wety za wetu, anobrž nemohu než upřímně litowati jich, že klesají we mrawnosti a wášniwějí čím dále tím wíce, ježto spustiwše se příkladu i učení welikých někdy wýtečníkůw swých, dáwají se nyní

wésti jediné od zwrhlé žurnalistiky swé a od šmokůw s wětší části židowských, lidí-to pohříchu beze swědomí a studu, kteří naprosto nehledí ku prawdě a práwu, ale jen k okamžitému zdaru a zisku swému i k liché oblibě u čtenářstwa, tak že jedni před druhými jako o záwod snaží se, howěti a lahoditi jeho wášněm, národní pýše, panowačnosti a nadáwačnosti. *) Plémě židowské wůbec, emancipowané teprw za naší doby, na spůsob wšech wymaněnců, — wzácné a owšem wítané wýminky neruší prawidla, — panuje w Němcích již nyní wšeobecně; neboť weřejné mínění netoliko we Wídni béře se směrem, kterýž popředně židé mu dáwají. Jim, jako prototypu jejich Shylokowi, stačí wšude a we wšem jen legalnost; co nad ni wyniká we světě mrawním, smýšlení spanilé, welikomyslné a po rytířsku čestné, toho ani neznají, ani, jako nějaké powěry, znáti nechtějí; w ohawnosti mají wše, co během wěkůw historicky se ustrojilo a ustálilo, protože historie neposkytuje jim nikde titulůw pro jejich chautky a pretense; „popudům drawcůw ušlechtilých“ učili se dosawad nejraději u lišek, zejmena w obchodech i na bursách, ale již rádi wítají také wlky we středu swém, zwláště co přibíhají k nim z oslawné „říše bohabojnosti a mrawůw spanilých.“ — Nuže, — wšeho do času, pán bůh na wěky! —

O *Maďařích*, druhém hegemonském plemeni w Rakausku, nemám zde co přidati k tomu, co powěděl sem w Radhostě na místech rozličných. Asiatský tento národ,

---

*) Mezi národy europejskými, které já znám, wynikají nad jiné zwláštní virtuositau: Maďaři we klení, Němci w nadáwaní. Na důkaz energie a hněwu Maďar klne, Němec laje a nadáwá. Maďar ulehčuje pauze srdci swému klením, třebas bez dalšího úmysla: Němec ale nadáwaje, haní a uráží wždy z úmysla, nejraději Slowana.

za mimořádnau přízní osudu, dočkal se toho, co saurodákům a předchůdcům jeho, Hunům i Awarům, ač mnohem mohutnějším, odepřeno bylo, — aby totiž slawiti mohl brzy tisíciletau památku bytu svého na Europské půdě. Nyní konečně domohl se i přednosti a panowání we staroslawné říši Rakauské, a jewí w každé příležitosti chtíče i plány „obrowské“: ale budau-li Maďaři dlauho chowati se k sausedům swým tak, jak počali za naší paměti, — jako štiky w rybnice, — wyplní se i o nich slowo ctihodného letopisce Nestora o „Obrech“ (Awarech) předcích jejich, *) a já ručím za to, že při druhém tisíciletí nezbude ani potomka, jenžby ještě oslawiti mohl a chtěl jejich památku. —

Zbývá mi ještě pronesti se o poměru, kterýž ode přátel i nepřátel často bývá připomínán, a o kterémž i sám dal sem příčinu k nedorozumění w Radhostě swém: jest to mé smýšlení a chowání se co do národu a státu *Ruského.* Nejprwé we psaní do Frankfurta r. 1848 (Radhost III, 13) prawil sem byl, že „již pauhá možnost universální monarchie Ruské nemá odhodlanějšího protiwníka i odpůrce, nežli mne; ne proto že monarchie ta bylaby Ruská, ale žeby byla universalní.“ Potom w odpowědi r. 1863 dané „Boleslawanu“ (Radhost III, 124—5) dotknul sem jen mimochodem, kterak carstwí w Rusích ustrojilo se ne na zásadách slowanských, ale na jistém amalgamě zásad

---

*) „Bylit Obři tělem welicí a myslí hrdí; i zahubil je bůh, pomřeli wšickni, a neostal ani jeden Obřin. A jest přísloví w Rusích i po ten den (XI století): „zahynuli jako Obři“, po kterých není ani plemene ani dědice.“ (Nestorův letopis Ruský, wyd. K. J. Erben w Praze 1867, na str. 7—8.)

mongolských i německých. Obojí slowo pamatuje a připomíná se w Rusích na nejednom místě i podnes nemilostiwě. Naproti tomu stojí zase známá pauť má do Moskwy r. 1867: i který Němec a Maďar spomenulby jí, aby nekáral této zrady spáchané na západní civilisaci, ba na swobodě a humanitě wůbec? A kdežto w jisté koterii Petrohradské já i podnes wyhlášen jsem za nebezpečného revolucionáře, dočetl sem se zase ještě r. 1870 w jednom z předních časopisůw ruských horlení welmi ostrého proti mně, asi w duchu Wídeňské „Neue freie Presse“, an jsem prý hrozný reakcionář, a chowal sem se k Rusům falešně, jinak mluwiw r. 1848 a jinak 1867. Promluwím tedy otewřeně a wěrně, i objewím celé smýšlení swé, bywalé i nynější, tak aby je znáti a posauditi mohli přátelé i nepřátelé.

Předewším wyznám, že posawad nejen nelituji ale i žehnám okamžení, we kterém odhodlal sem se byl ku pauti do Petrohradu i do Moskwy. Když cestowání jak wůbec, tak i zejmena do Němec, do Anglie, Francie, Italie, ba i do Ameriky, chwálí a poručí se jednomukaždému co prospěšné pro nabytí mnohých známostí: pročby jjen cestowání po Rusích mělo bylo nám býti škodau a hříchem? Já nabyl jím příčiny k oprawě nejedněch domnění swých, a k důkladnějšímu nahlédnutí do wšelikých otázek, ježto auzce dotýkají se žiwota našeho národního! Při tom neobmeškal sem i tam nahodilých příležitostí, hájiti, jako jiní moji přátelé, politický programm swůj, jenž bylo i jest „federalistické Rakausko.“ Že naproti tomu nepřátelé naši wětřili u nás úmysly netoliko politické, ale i konspirační, tomu se nediwím. Swědomí jejich wlastní učilo je, jaké měli bychom příčiny proti nim, kdybychom smýšleli rowně jak oni. Saudíť oni jen dle slepých popudůw a wášní, nikoli dle rozumu a skutečného wědomí. Němci někdy posmiwali

se, a to právem, když před drahně léty přemítána mezi francauskými wtipkáři otázka: „L' Allemand peut-il avoir de l'esprit"? Sami wšak, a to netoliko pedanti mezi nimi, nesaudiwají mnohem zpráwněji, kdykoli jim nastáwá řeč o Slowanech wůbec, a zwláště o Rusích. Při samém pomyšlení na ně již napařuje a nadýmá se mysl jejich, a w powědomí nesmírné swé přednosti blahoslawí sebe, jako Fariseus w evangelium, že nejsau podobni těmto — w kultuře opozdilým polaubarbarům. Zatím ale známosti jejich o nás i o Rusích nestačí ani dnes dále, nežli někdy stačily známosti francauské o nich; a poněwadž jiní národowé západní přijímají jejich, co prohlášených prý wšewědůw a nejbližších sausedůw našich, saud o nás za opráwněný, nemůže býti jinak, nežli že liché předsudky hojné panují podnes we weřejném mínění Europy, — zejmena co do snah a úmyslůw Ruských. I jakžbych já byl neměl příčiny snažiti se o nabytí přeswědčení wlastního, prawdiwého a důkladného?

Pokládám si to za nemalý zisk, že již nenacházím příčiny báti se budaucí nějaké universalní monarchie Ruské. Kdokoli jen poważí, za jakými wýminkami by ona uskutečniti se dala, nebude se jistě diwiti, a tím méně mně to zazlí, že spatřowal sem w ní, a spatřowalbych i podnes, „zlé newyslowitelné", „neštěstí bez konce a míry" atd. Poněwadž národowé stateční wšickni postawiliby se jí na odpor, — a to s nasazením posledního groše i poslední krůpěje krwe, — neznamenalaby ona nic jiného, nežli násilné přemožení, dokonalé porobení a zotročení celé wzdělané Europy, potlačení a udušení wšech swobodných a ušlechtilých myšlének i snah w pokolení lidském. Žádný universalní monarcha, Ruský neb jakýkoli, nemohlby ani při nejlepší wůli státi se Titem aneb Trajanem, protože nekonečné a nesčislné tu i tam wypukající zpaury a odboje, co pokusy

k opětnému oswobození sebe, donutilyby i sebe upřímnějšího lidumila konečně ku přísnostem a krutostem, kterýchžby jináče i sám byl se zhrozil. Ale ukrátím rozjímaní o tom tím raději, čím lépe přeswědčil sem se, že byloby nemístným. Oswícení Rusowé wšichni, — a počet jejich není chatrný, — nejen netauží po rozšíření hranic říše swé na západě, ale poważowaliby je i za nehodu, kdyby k němu jakaukoli příčinau donuceni byli. Nejen že prostranstwí říše jest již tak ohromné, že každé rozmnožení jeho přimnožiloby wládních nesnází, ale i každé wtělení nowých živlůw národních do Rus hroziloby alterowati napotom charakter dějin ruských. Přirozený saucit a přízeň k utiskowaným sauwěrcům a saurodákům w Turecku i w Austrii křiwě wykládají se za chtíč po jejich opanowání. Zejmena dobytí a připojení Konstantinopole k carstwí poważowaliby wzdělaní Rusowé za prawé neštěstí, jelikož bláhowé byloby každé pomyšlení na její assimilaci k celku říše, a dwojení wlády Ruské ani car ani rozumný wlastenec žádný přáti sobě nemůže. Co ruští politikowé ohledem k Europě sobě přejí, jest jen to, aby na západních končinách swých nestýkali se a neměli činiti se státy tuze mocnými a jim nepřátelskými. Nešťastný poměr ku Polákům nemění w tom ohledu ničeho. Poláci — čili wlastně šlechta Polská, — odslowaniwše se walně, nechtějí ani uznati platnosti předwěkých událostí světowých, jež poněkud také zawinili byli předkowé jejich, ani naprosto smířiti se s Rusy, lečby jim tito postaupili panowání we drahné části původně Ruského území (w tak řečených „krajích zabraných“), a tudíž podrobili se jim sami. Stawíce tedy swéwolnau alternativu, že poddati se aneb zahynauti musejí „buď Moskali aneb Poláci“, nemají ani práwa k žalobě, že Rusowé, nechtějíce nikoli zahynauti, přijali a wedau podaný jim boj na život a na

smrt. Pro nás wšak, kteří nejsme ani Poláci ani Rusowé, ale jsme přátelé obau, jest každý pohled, každé pomyšlení na toto wzájemné wražděnî a ničení se předních kmenůw slowanských welmi žalostné, zwláště ohledem na společné naše nepřátely, ježto zmáhají se co den wíce a wíce. Proto také nejnowěji množí se příkladowé Polákůw mírných, uwažujících newyhnutelnost osudůw a potřebu společného zachowání sebe. Doufejme, aż jen prawý duch Slowanský nadchne obě strany lépe než posawad, że i této neřesti bude konec.

Duch Slowanský! zásady Slowanské, co jsau? čím se liší od zásad německých, maďarských neb mongolských? Nejde mi nikoli o chwálu jejich, ale jde mi o poznání prawdy. Slowané nikdy a nikde neoswědčili se býti národem dobýwawým, wýbojným, panowačným a podmanitelským. Wálčilit owšem, kdykoli museli, a uměli často také wítěziti (jako ku př. čeští husité nad celau takořka Europau), ale na podmanění sobě sausedůw a nepřátel swých nepomýšleli nikdy. Hlawní jejich wada byla, że bažiwše příliš po swobodě a newázanosti, neuměli mezi sebau ani uznáwati potřebu wyšší autority, ani wyhýbati se různicem a rozbrojům. Wšak znám jest sám prwní půwod říše Ruské r. 862, když Slowané powolali k sobě panowníky z ciziny, aby pomohli zawesti u nich pořádek, kteréhož jediného jim prý se nedostáwalo. Tím wštípeny hned z předu do Rus také zásady nejen wyšší autority, ale i panowačnosti a wýboje, které někdy došly byly nejwyššího kwětu swého u Římanůw, Mongolůw a Němcůw. Diwno mi, że Němci každé stýkaní a porownání netoliko s Římany, ale i s Mongoly, kladau sobě hned za urážku. Wždyť Čingischan byl netoliko jeden z největších wálečníkůw a wítězitelůw na světě, ale i weliký zákonodárce, a národ jím wedený stal se mistrem netoliko w podmaňo-

wání krajin cizích, ale i we weškerém umění centralisačním, jemužby od něho i naši Wídeňští ústawáci ještě přiučiti se mohli; humanita i sprawedliwost owšem ležela jedněm dobywatelům tak málo na srdci, jako druhým. Nyní tedy již na snadě jest rozdíl mezi zásadami slowanskými a německými neb mongolskými. Uznáwám, že Slowané wůbec musili osobiti sobě a následowati umění nepřátel swých, nemělili od nich dáti se nejen podrobiti, ale i zničiti; uznáwám, že Slowanům ruským bylo toho tím wíce potřebí, čím hojnější a mohutnější obkličowali je nepřátelé, a že bez přemožení a podrobení těchto, tehdy bez wýboje a centralisace, bylaby nikdy ani powstati nemohla mohutná říše Ruská. Nyní pak, když již netoliko utwořila se, ale nabyla i sankce trwáním dlauhowěkým, neprawím žeby měla rozplynauti a rozdrobiti se zase, ani zanedbáwati umění wálečného, potřebného k obraně swé, ale za to mám, že náwrat k zásadám slowanským, jichžto přední známka jest mírumilownost a nebažení po panstwí, poslauží wýtečně ke wšestrannému prospěchu netoliko Ruského národu, nýbrž i weškeré humanity.

Jest tedy welice přáti, aby prawý duch Slowanský zmáhal a šířil se w Rusích, aby dali se jím proniknauti wíce a wíce netoliko národ celý, ale i wůdcowé a wladaři jeho. Potřebí jest obnowowati stále pamět rodu i žiwobytí swého, potřebí wzděláwati se we ctnostech předků swých a warowati se poklések i wad jejich. Jakkoli weliký a prostranný jest obor národnosti Ruské, předce uzawření sebe w pauhém Ruském powědomí mohloby wésti nejen k myslné obmezenosti a jednostrannosti, ale i k neušlechtilému národnímu sobectwí. Buda Slowanem, a cítě se co takowým, Rus netoliko rozšíří znamenitě duchowní horizont swůj, ale nabude i hojných pramenůw k utěšení a powznešení swému. A w tom ohledu práwě paut naše Moskew-

ská r. 1867 nabyla wýznamu nenepatrného. Kdežto prwé uwědomění slowanské w Rusích obmezowalo se bylo w newalném oboru wzdělanců a tak řečených Slawjanofilůw (dle obecného domnění poněkud prý podiwínských), toto wědomí již krátkým objewením se a obcowáním několika wýtečných mužůw Slowanských u weřejnosti Ruské ujalo se wíce méně we wšech kruzích, ba i w lidu obecném, a nabylo i nabývá od té doby moci a síly wždy větší a konečně bohdá neodolatelné. Mně osobně dostalo se o tom důkazůw utěšených drahně, ježto wypočítati sama skromnost mi zapowídá. Wšak jisté jest a i známé, že někdejší odpor tak řečených „západníkůw“ proti Slowanské idei zaniká w Rusích wíce a wíce, a weřejné mínění jednolitého národu 60millionowého časem swým stane se jistě mocností světowau. Tuť pak uskuteční se teprw powěstný onen „*panslavismus*“, kteréhož nepřátelé naši wšickni od dáwna tak náramně se lekají, ne proto, žeby jim odplacowati měl zlým za zlé, ale že jim nedowolí wíce páchati ono zlé na Slowanech, kterému od wěkůw jsau zwykli. Slyšel sem a wěřím, že jak mile wyplní se tauha hojných zuřiwcůw Německých i Maďarských, a piklhauby i honvedi počnau železem a krwí apoštolowati mezi námi, nebude w Rusích pána dosti mocného, aby chtěl dusiti cit a hlas — — Wšak toho dopowědíti ani nepotřebí.

Poměr Rusůw k ostatním národům Slowanským pojímá se smyslem welmi rozdílným, netoliko w Europě, ale i w Rusku samém. Jedni patří naň jen jako na lásku platonickau mezi Slowany; jiní předpokládají jejich newyhnutelné prý někdy snaubení; ba jsau i ti, kteří mluwí o auplném wšech ne tak sjednocení, jako raději ujedinění. Poslední prawí, že Slowanstwo celé musí co nejdříwe „obrusiti“ t. j. poruštiti se; panslawismus jejich mělby tedy

slauti „panrusismem.“ Jsauť to nemnozí, s wětší části horkokrewní mladíci mezi Rusy, prawého Slowanského ducha owšem prázdní; rozdílu mezi nimi a fanatiky Německými i Maďarskými já nenacházím: jedni jako druzí chtěliby zničiti nás co národ. I odpowídám jim, že Čechowé od wíce než tisíciletí neproto hájili a uhájili národnost swau zápasy a obětmi nesčislnými i newýslownými, aby pak odřekli se jí za jakékoli dobré slowo. A totéž dá se předpokládati také o jiných Slowanech, zwláště na jihu. Wšickni my budeme tím raději učiti se ruskému jazyku, čím wíce poučení a útěchy nám poskytowati bude literatura ruská: ale swé wlastní řeči a literatury proto nespustíme se a nezanedbáme nikdy. Sny o utwoření a uwedení jednoho jazyka wšeslowanského jsau — sny a nic wíce. Při wší nepopíratelné centralisaci světowé nezdá se předce býti úmyslem prozřetelnosti božské, aby pokolení lidské zaniklo w jednotwárnosti.

Náleží tedy uważowati spůsob nějakého toho snaubení slowanského: úloha to netoliko nesnadná, ale poněkud i chaulostiwá, jelikož auwazkowé positivní, w nichž národowé wšichni na světě se octli, libowolného snubowání jim nedowolují. Také dosawad Slowané sami méně pomýšleli na skutek takowý, nežli sausedé a nepřátelé jejich Idea *federativného Rakauska* předpokládá wždy pokojné *přátelení* jeho *s Ruskem*, jakož i s jinými mocnostmi. Dějiny pak let 1848 až 1866 postawily to na bíledni, že jak wůbec u Slowanůw Rakauských, tak i u Čechůw zwláště, idea federativného spojení jejich pod wládau zděděnau zakořenila se byla w myslích weškerého lidu tak hluboce, že k uskutečnění a zachowání jejímu přinášeli ochotně wšeliké dosti těžké oběti. Zdali po tom, co zwláště po pádu Hohenwartowě, náwodem z ciziny, zakusili trpkého, ještě wždy k témuž hotowi zůstanau, já newím a téměř

pochybuji; aspoň po tolikerých sklamaných nadějích, při rostaucí co den persekuci, byloby protipřirodné, kdyby odwěkým utiskowatelům swým sami wždy ještě chtěli pomáhati z nauze, — do kteréž že tito brzy upadnau, jsem dostatečně přeswědčen. Řekl sem, že již nenaději se walné budaucnosti Rakauska, zwláště od té doby, co Němci a Maďaři udělali z něho hrubau despotii plemennau: otázka tedy, co stane se wůbec se Slowany potud Rakauskými, a zwláště s Čechy, w tom ohledu není bez důležitosti. Nepauštěje se do možností wšelikých, jichžto předwídati smrtelníku žádnému nelze, powím z auplného přeswědčení jen tolik, že Čechowé, co národ, kdyby upadli w podrobenost a w poddanstwí buďto Ruské nebo Pruské říše, nikdyby se nespokojili s osudem swým; nikdyby jim newyšlo z paměti, že dle práwa maji od jakžiwa poddáni býti jen sami sobě, t. j. swé wlastní wládě, swému wlastnímu panowníku. Prušáky, pro jejich germanisační furii, nemohliby pokládati než za auhlawní nepřátely a wrahy národnosti swé. Co do Rusůw ale bylby owšem prawý opak toho; těmto co přirozeným pokrewencům, přátelům a pomocníkům swým, staliby se nejwěrnějšími, ne poddanými, ale spojenci a dle potřeby třebas i předwoji w Europě.

Jestliže ale, jakož státníci prý wšickni o to péči wedau, hnilý pokoj čili status quo mimo nadání udrží se ještě drahně času na wýchodě: tu owšem tyto reflexe pozbudau na ten čas swé platnosti, a Čechům bude potřebí setrwati, jako posawad, we trapném swém postawení. Nepochybuji, že zůstanau wěrni sobě i w poslední takowé zkaušce; wždyť jich přestáli již tolik, a to ještě těžších, aniž jim proto ubýwalo žiwota i síly; odrodilci pak a zrádcowé jejich ještě nenabyli, aniž kdy dobudau palmy nesmrtelnosti. W takowéto tedy případnosti nebude moci objewiti se mezi Čechy a Rusy poměr, nežli platonické lásky, jako až po-

sawad. Ale i tu potřebí jest rozeznáwati dwojí ohled: jeden co do wlády, druhý co do národu Ruského.

Co do wlády Ruské, nelze tuším posawad mluwiti ani o platonické její k Čechům lásce; aspoň já newím o skutcích, kterýmiby ji byla oswědčila. Auhlawní nepřátelé naši za naší doby nejwíce proto snaží se nejen wšemožně zemdliti, ale i dokonce wyhladiti nás, abychom budaucně, w neodwratném boji světowém mezi Germanstwem a Slowanstwem, nemohli státi po straně přirozených příbuzných a obrancůw swých. Ačkoli tedy známo jest celému světu, že děsná mohutnost Ruské říše jest, neli hlawní, aspoň znamenitau příčinau a pramenem hojných utrpení našich: wláda Ruská nicméně ignoruje skutek ten, a diplomatie její netoliko neztratila ještě ani slowíčka pro nás, ale hledí pořád wšemožně wděčiti se našim nepřátelům. Bismark neostýchá se, skrze nástroje a spojence swé, nejen pomlauwati nás u cara co revolucionáře a demagogy (jakož dobře o tom zpraweni jsme), ale podněcowati již také w Austrii proti Slowanstwu boj wražedný: a diplomaté Ruští nicméně bratříčkují si s ním. Nelze tajiti, že okolo trůnu cara bafušky wždy ještě otáčí se, ba i přednost (zwláště skrze ženské) mají, dáwné tradice a sympathie německé; naskytující se tu i tam zjewy také slowanského rázu newywracují ještě prawidla. Poněwadž pak i ku platonické lásce potřebí jest aspoň dwau stran, ježtoby měly se rády nawzájem: snadno jest následkem toho posauditi také poměr národu Českého k Ruskému dworu.

Jinaký jest owšem poměr od národu k národu. Tu budiž mi dowoleno upozorniti předewším na skutek dle mého zdání welice wážný, ba rozhodný, o kterém ale, pokud mně známo, nikde ještě řeči nebylo: míním netoliko příbuzenstwí, ale řeklbych raději auplnau identitu ducha Ruského i Českého co do wiry a náboženstwí,

aspoň se stránky subjektivné. Nabyl sem o tom zkušenosti zwláštní, kteráž jinak málo komu naskytuje se. Když za pobytu svého w Nizze r. 1860 od wysoce wzdělané paní Orlowowé dostal sem čísti p. Ščapowa knihu o Rozkolnících ruských, bylo mi najednau, jakobych ocitowal se mezi někdejšími známými swými, — husity XV až XVIII století, — jakobych četl rozmanité polemické traktaty z dáwné minulosti české, aneb jakobych obcowal zase, jako za swého mládí, se zbytky starých Bratří českých we wýchodní Morawě, kteří časem swým byli příčinu dali k ohlášení tolerance skrze cís. Josefa II r. 1781. Rozdíl owšem weliký a podstatný jewil se tu předewším we předmětech kontroverse. Kdežto rozkolníci we hrubé své newzdělanosti chytají se wesměs nepodstatných, malichernych, ba někdy až i směšných stránek při wykonáwaní náboženstwí, hleděli Bratří čeští ne k obřadům církewním, ale ku podstatným článkům wíry, a u přirownání s oněmi mohliby powažowáni býti za přirozené prawé filosofy. Ale we spůsobu, jak jedni i druzí pojímali a wedli wěc swau, w oddanosti myslí předewším k náboženstwí, w oprawdowosti a hlubokosti přeswědčení, w horliwosti a obětawosti, kterau o články swé se zasazowali, w chytrostech, kterými unikali jak odporům cizím, tak i zákonům trestním swé doby, až i w lichých několika syllogismech, jimiž se hájili, bylo mi spatřiti dokonalau ducha totožnost (identitu). Precisněji opsati a wyměřiti jí neumím, lečbych celau o tom knihu psáti měl; jsauť wěci, které téměř jen citem, a to neomylně, pojímati se dají, ačkoli krátká i auplná jejich definice ještě se nepodařila (ku př. typus twáří židowských). I w tom jewí se stejnost, ač méně záwažná, že jako někdy Bratří čeští, tak i nyní ku př. Starowěrci sibiřští, dle swědectwí wšech cestujících, wynikají nad jiné rodáky swé pořádností, pracowistí, spolehliwostí a mraw-

ností wůbec. Prodlil pak sem při wěci této zwláště za příčinau známé hallucinace Duchinského, jenžby rád Rusům wůbec odepřel půwod netoliko Slowanský, ale i Europský, a zawedl lichými důwody swými již i nejednoho wážného historika. Rozumí se, že kde řeč se činí o wzájemném poměru národůw Ruského a Ceského, tam napřed musí na jisto postawen býti společný neb rozdílný půwod jejich. Já tedy o půwodní totožnosti nemám ani té nejmenší pochyby, jakkoli jinak weliké jsau rozdíly, způsobené různým jejich wychowáwaním od wíce nežli tisíci let.

Aby wšak ze slow mých newzešlo nedorozumění nowé, powinen jsem doložiti poznamenání owšem méně příjemné. Z dotčené totožnosti ducha Ruského i Českého při sporech náboženských nesluší hned uzawírati, žeby Čechowé, dle přání mnohých Rusůw, snadno také přilnauti mohli k církwi prawoslawné, kdyby ji jen znali. Ačkoli wím, že oddanost česká ke stolici Římské není nepřemožitelna, i že známé dekrety ze dnůw 8 Dec. 1864 a 18 Juli 1870 jí nikterak nepřimnožily ani upewnily, pochybuji předce, že by nynější způsoby církwe Ruské staly se pro Čechy tuze wnadnými, lečby ona prwé odhodlala se k některým reformám, ne we wěrouce, ale aspoň při bohoslužbě. Obyčejné liturgie, dlauhé a jednotwárné, mluwíce jen k citu a nikoli také k rozumu, neuspokojilyby, nýbrž dříwe unawilyby ducha Českého, nezwyklého pauhé passiwnosti, ale potřebujícího i požadujícího samočinnosti a ruchu myšlének i w konání náboženstwí; žádát on we chrámu páně slýchati a rozjímati také kázaní poučná, chce spíwati na hlas i s obcí atp. Též náramná přísnost postůw prawoslawných bylaby mu protimyslná atd. A jestli naděje, žeby způsoby ty brzy změnily se?

Jest pak i jiné přání ruské, kterému nelze u nás dobře

tušiti. Často slýchal sem, i z ust welice wzácných, tu žádost, aby Čechowé srownali se s Rusy aspoň u písmě, a nechajíce šwabachu i latinky, aby oblíbili sobě buď ruskau graždanku, aneb staroslawnau cyrillici; nebožtík Hilferding jal se i učiti a ukazowati spisem zwláštním, kterakby to prowesti se mohlo a mělo. Pochopuji a widím, ba ctím i w tom důkaz náklonnosti k nám: ale bojím se, že přání takowé zůstane wždy jen pium desiderium. Ačkoli zapírati se nedá, že azbuka ruská má některé wýhody, zejmena we prostém psaní sykawek *č*, *š*, *ž*: patrné wšak neméně jest i to, že má také swé zwláštní nedokonalosti a nedostatky, kteréž jí nedowolují určité označení wšech rozmanitých zwláštností we wyslowowání jak českém, tak i jiných jazykůw europských. *) Není zde místa, šířiti se o wěci této. Také není to marná chlauba, že prawopis český sám w sobě jest mezi wšemi známými na swětě jeden z nejdokonalejších a nejdůslednějších, tak že i filologowé zahraniční, na schwálení Raskowo, walně ho užiwají ku potřebě jazykůw mimocuropských, a Jihoslowané, píšíce písmem latinským, sami dobrowolně k němu přilnuli. Wýměna wěci dokonalejší za méně dokonalau nebývá nikomu whod a wděk. I poněwadž beze známosti latinky wzdělaný Rus žádný neobejde se, pročby jen písmo české, značící wšecky zwuky slowanské co nejurčitěji a nejprostěji, mělo jemu býti obtížným?

Obojí ale ta neshoda, co do církwe i písma, značí sice zřejmé rozdíly, neruší wšak ani příbuzenstwí, ani obapolné náklonnosti mezi Rusy a Čechy. Jakož Čechowé

*) Ku př. jmeno „Hegel“, psané po rusku, mohloby se čísti též co Gegel, Hehel a Gehel atd. A co si počneme s nesčíslnými Mjullery (Müllery), — o Shakespearech, Voltairech, Göthech atd. ani nemluwě?

nežádají a žádati nemohau počeštění Rusůw, tak ani wzdělaní Rusowé wesměs nechtějí, abychom my odřekli se národních zwláštností a dějin swých, ježto w dějinách Europy a civilisace wůbec ne na posledním stojí místě, a proslují bohdá ještě wíce, až jen Německá řewniwost a domýšliwost nebude jim na záwadě. Rostaucí nyní každým rokem pýcha, panowačnost a hrabiwost Němcůw, hlásajících již beze studu, že jsau powoláni panowati Slowanům, nemůže než čím dále tím wíce buditi a tužiti netoliko cit Wšeslowanstwí, ale i obapolnau oddanost a přízeň mezi Rusy a Čechy. Proto já s uspokojením hledím w austřety budaucnosti, čím další, tím utěšenější, wěda že po boji dlauhém a krutém Slowan, co wítěz konečný, k nepřátelům sprawedliwěji a šlechetněji chowati se bude, nežli činili Mongol, Maďar a Němec.

Stal sem se tuším mnohomluwným a prodlil řeč swau nad úmysl i nad nadání. Zdálo se mi, že to bylo posledníkrát, co mi ještě, aspoň o wěcech politických, dáno bylo pojednáwati weřejně před krajany swými, ježto po mnohá léta nejednau popřáli slowům mým sluchu laskawého, a že píši již slowa poslední záwěti a laučení. Aby hojní přátelé moji znali smýšlení mé cele, i abych nedal místa k nedorozumění, zabral sem se někdy snad i do řečí zbytečných. Za to mám, že wyslowil sem se aspoň dostatečně; dobromyslný čtenář bude i poklésky a nedostatky mé posuzowati mírně. Že známí moji nepřátelé, — (dle Richeliowské maximy: „Donnez-moi deux lignes d'un homme, et je vous le ferai pendre“, [dejte mi jen dwa psané řádky od někoho, a já wám ho přiwedu na šibenici], a dle dáwného zwyku swého, — neobmeškají také

nyní obwiňowati a odsuzowati mne — třebas i do kriminálu, — to předwídám mysli dosti klidnau, aniž s nimi hádati se budu.

Mělbych owšem ještě ledacos na srdci, nežli umlknu nawždy: ale bojím se i unawiti čtenáře howornosti swau, i ubrati sobě wíce času ku práci jiné, kterau právem požaduje i očekáwá národ odemne.

Poslední mé slowo jest srdečné a wrauci přání, aby národowci moji milí w Čechách i na Morawě, w jakémkoli postawení se octnau, nikdy nepřestáwali býti wěrni sobě, prawdě i sprawedlnosti!

Dopsáno *w Malči*, 31 čerwence 1872.

Chyby tisku

we III dílu Radhosta.

Na stránce	68	řádek	8:	pauhým *námidlem*	*čti* pauhým *mámidlem*,
„	89	„	8:	právě *w* zásadách	„ právě *o* zásadách,
„	155	„	5 (s dola):	*Pů*sobením	„ *Po*robením,
„	218	„	1 (s dola):	c. k. re*serv*y	„ c. k. re*vers*y,
„	269	„	8:	proti již zahynulo	„ proto již zahynuli.

OBSAH DÍLU TŘETÍHO.

ČÁST IV.

Spisy z oboru politiky.

A) Spisy z let 1848 a 1849.

Stránka

1. Co jest konstituce? (Výklad prostonárodní) . . . . . 1— 6
2. O užívání swobody tisku.
   A) Návrhy a usnešení českého spisowatelstwa, we schůzce dne 20 března 1848 . . . . . 7— 8
   B) Usnešení spisowatelův českých i německých we schůzce dne 21 března 1848 9
3. O poměru Čech i Rakauska k říši Německé. (Psaní do Frankfurta dne 11 dubna 1848) . . . . . 10—17
4. Manifest českého Národního Výboru o žádaucím spojení zemí Morawské a Slezské s korunau Českau, dne 6 máje roku 1848 . . . . . 18—25
5. Zpráwa podaná Národnímu Výboru dne 12 máje 1848, o powolání mém do ministerstwa . . . . . 26—30
6. Řeč mluwená při zahájení Slowanského Sjezdu dne 2 června 1848 . . . . . 31—33
7. Manifest prwního Sjezdu Slow. w Praze roku 1848 (necelý) 34—37
8. Interpellace přednešená w sezení Kroměřížského sněmu dne 23 února 1849, o wolbách do Frankfurta . . . . . 38—42
9. Oswědčení poslanců českých o působení swém na sněmu říšském we Widni a w Kroměříži, 21 března 1849 . . . 43—58
10. O centralisaci a národní rownoprávnosti w Rakausku, 21 pros. 1849 . . . . . 59—70

Stránka

B) Spisy z let 1861 až 1865.

11. Historické haraburdí (r. 1861) . . . . . 71— 78
12. Oswědčení-se ke swým wolićům na sněm zemský, ze dne 25 března 1861 . . . . . 79— 84
13. Řeči mluwené na sněmích r. 1861—1863.
    A) Řeč mluwená w panské sněmowně dne 27 srpna 1861, proti náwrhu adressy o wěcech Uherských, o centralisaci atd. . . . . 85— 91
    B) Řeč druhá w panské sněmowně, ze dne 28 září 1861, o právu manském . . . . . 92— 96
    C) Řeč na sněmu královstwí Českého dne 29 ledna 1863 mluwená, při podání náwrhu o potřebě revise řádu wolebního . . . . . 97—116
14. Slowo pronešené we walné hromadě Swatoboru dne 17 května 1863 . . . . . 117—122
15. Odpowěd Boleslawanu o Polské otázce (r. 1863) . . . . 123—128
16. Několik otázek časowých, (1863 a 1864).
    I. Úwod. O denníku „Národu“ . . . . . 129—134
    II. O demokratii . . . . . 135—144
    III. Otázka Polská za naší doby . . . . . 145—157
17. Idea státu Rakauského (r. 1865) . . . . . 158—230

C) Přídawky k prwnímu dílu Radhosta.

18. Prwní náwrh o Slowníku naučném (z r. 1829) . . . . 231—239
19. O Slowácích a postawení jejich k řeči a literatuře české (r. 1829 a 1846) . . . . . 240—254
20. Politický aforismus o státu (z r. 1848) . . . . . 255—256

Doslow

na místě předmluwy k Radhostu . . . . . 257—317

DB
196
P35
díl 3

Palacký, František
Radhost

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY